

BETÆNKNING

afgivet af

UDVALGET VEDRØRENDE LANDBRUGSORDNINGERNE

ex. 2

BETÆNKNING NR. 561

1970

ISBN 87 503 0931 5
S. L. MØLLERS BOGTRYKKERI, KØBENHAVN

INDHOLDSFORTEGNELSE

Kapitel I.	Udvalgets nedsættelse og virksomhed	5
Kapitel II.	Udvalgets overvejelser og konklusioner med resumé	7
Kapitel III.	Landbrugets udvikling i 1960'erne	45
Kapitel IV.	Landbrugets produktionsøkonomiske forhold	61
Kapitel V.	Landbrugets afsætningsforhold	82
Kapitel VI.	Foranstaltninger til styring af priser, produktion og udbud i landbruget	105
Kapitel VII.	Udviklingen i landbrugsordninger	114
Kapitel VIII.	Landbrugets ejendomsskatteforhold	138
Kapitel IX.	Arbejdsmarkeds- og egnsudviklingspolitikken med særligt henblik på landbrugsforhold	143
Kapitel X.	Landbruget i samfundsøkonomien	151

BILAG

Bilag A.	Det af Landbrugsraadet og De samvirkende danske Landboforeninger udformede forslag til en effektivitetsfremmende landbrugspolitik	161
Bilag B.	Forudsætninger og detailberegninger til kapitel IV: Landbrugets produktionsøkonomiske forhold	181
Bilag C.	Resumé af OECD's publikation: »Agricultural Projections for 1975 and 1985« . .	223
Bilag D.	Skrivelser fra De danske Mejeriforeningers Fællesorganisation, Eksport-Svinelagteriernes Salgsforening, Kødkonserverfabrikernes Eksportsammenslutning og Oxexport vedrørende afsætningsmulighederne for mere forarbejdede landbrugsvarer	229
Bilag E.	Monopoltilsynet: Landbrugets hjemmemarkedsordninger	247
Bilag F.	Socialforskningsinstituttet: Redegørelse for instituttets undersøgelse af de sociale konsekvenser af landbrugets strukturforandringer	267
Bilag G.	Lov nr. 278 af 18. juni 1969 om afsætning af danske landbrugsvarer m.m.; Lov nr. 281 af 18. juni 1969 om en kornordning; Landbrugsministeriets bekendtgørelse af 14. juli 1969 af lov om udlån til yngre landmænd	275

Kapitel I

UDVALGETS NEDSÆTTELSE OG VIRKSOMHED

1. Efter regeringens beslutning nedsatte landbrugsministeren med skrivelse af 18. juni 1969 et udvalg til overvejelse af landbrugsordningerne.

Udvalget fik som kommissorium på grundlag af analyser af landbrugets problemer at foretage en vurdering og belysning af de gældende landbrugsordningers virkning både på landbrugets produktions- og indkomstforhold, effektivitetsudvikling og tilpasning til den øvrige erhvervsstruktur, samt af ordningernes indvirkning på samfundsøkonomien.

Udvalget forudsattes at overveje alle muligheder for mere principielle ændringer i landbrugsstøtten, herunder også det af Landbrugsraadet og De samvirkende danske Landboforeninger tidligere fremsatte forslag om »den effektive landmand«.

Det blev pålagt udvalget inden 1. januar 1970 at udarbejde en rapport og afgive indstilling om, hvorledes kommende landbrugsordninger mest hensigtsmæssigt kan tilrettelægges.

2. Udvalget har haft følgende sammensætning:

Direktør *Erik Krogstrup* (formand).

Departementschef *V. Hornslet*, landbrugsministeriet.

Kontorchef *Erik Mortensen*, landbrugsministeriet.

Kommitteret *Heinrich Schlebaum*, statsministeriet.

Fuldmægtig *Leif Heltberg*, Det økonomiske Sekretariat.

Professor *Erik Kristensen*, Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.

Forstander *H. Vitting Andersen*, Det landøkonomiske Driftsbureau.

Direktør *N. Kjærgaard*, Landbrugsraadet.

Sekretariatschef *Jørgen Pedersen*, De samvirkende danske Husmandsforeninger.

Sekretariatschef *Jørgen Skovbæk*, De samvirkende danske Landboforeninger.

Sekretariatsleder *Kjeld Suhr*, Centralforeningen af »Tolvmandsforeninger« og større landbrugere i Danmark.

Som sekretær for udvalget har fungeret fuldmægtig i landbrugsministeriet *Jørn Priemé*.

3. Udvalget har nedsat tre underudvalg. Et underudvalg vedrørende produktionsøkonomiske spørgsmål med forstander *H. Vitting Andersen* som formand har forberedt betænkningens kapitel IV om landbrugets produktionsøkonomiske forhold samt bilag B. Et underudvalg vedrørende afsætnings-spørgsmål med kontorchef *Erik Mortensen* som formand har forberedt betænkningens kapitel V om landbrugets afsætningsforhold samt bilag C. Et underudvalg med kommitteret *H. Schlebaum* som formand har forberedt betænkningens kapitel VIII om landbrugets ejendomsskatteforhold.

4. Udvalget har fra monopoltilsynet modtaget en redegørelse om landbrugets hjemmemarkedsordninger og fra socialforskningsinstituttet en redegørelse om instituttets undersøgelse af de sociale konsekvenser af landbrugets strukturændringer. De to redegørelser indgår som henholdsvis bilag E og F til nærværende betænkning.

Udvalget har tilskrevet De danske Mejeri-foreningers Fællesorganisation, Eksport-Svin-neslagteriernes Salgsforening, Kødkonserver-fabrikernes Eksportsammenslutning og Ox-export vedrørende de nævnte organisationers vurdering af afsætningsmulighederne for mere forarbejdede landbrugsvarer. Organisationernes svar er indeholdt i bilag D.

5. Udvalget har modtaget skriftlige hen- vendelser fra Dansk Andels Ægexport, Land- brugets Fællesorganisation, Landsforeningen »Dansk Fåreavl«, Kunsttørringsindustriens

Sammenslutning, De samvirkende danske Frøavlerforeninger, Dansk Frøhandlerfore- ning og Danmarks Biavlerforening.

6. Udvalget har haft møder med professor, dr. oec. Holger Gad, Aarhus Universitet, samt med repræsentanter for Dansk Andels Ægexport og Kunsttørringsindustriens Sam- menslutning.

7. Udvalget har afsluttet sit arbejde man- dag den 22. december 1969 og afgiver her- med sin betænkning til regeringen.

København, den 22. december 1969.

H. Vitting Andersen

Leif Heltberg

V. Hornslet

N. Kjærgaard

Erik Kristensen

Erik Krogstrup

(formand)

Erik Mortensen

Jørgen Pedersen

Heinrich Schlebaum

Jørgen Skovbæk

Kjeld Suhr

Jørn Priemé

Kapitel II

UDVALGETS OVERVEJELSER OG KONKLUSIONER

A. Den landbrugsøkonomiske **problemstilling.**

1. De økonomiske problemer i dansk landbrug, der gradvis indtrådte i sidste halvdel af 50'erne, har nu i 10 år gjort sig gældende med vekslende og nærmest tiltagende styrke, omend det sidste års bedring i eksportvilkårene for betydende varegrupper har bragt en vis lettelse i landbrugets økonomiske situation.

Som baggrund for en vurdering af erhvervets aktuelle situation og fremtidige vilkår med henblik på landbrugspolitikken tilrettelæggelse, kan det være nyttigt indledningsvis at præcisere de omstændigheder, som har ligget til grund for landbrugets nuværende problemfyldte situation.

2. Der skal først erindres om, at dansk landbrug - til forskel fra landbruget i de øvrige vesteuropæiske lande - gennem tiderne har eksporteret en meget betydelig del af produktionen, og at erhvervets økonomi følgelig har været, og meget længe vil være stærkt afhængig af tilstedeværende muligheder for eksport af fødevarer til acceptable priser.

3. Efter krigen havde Danmark allerede omkring 1950 - og før andre lande - genopbygget landbrugets produktionskapacitet til førkrigsniveauet, og der herskede frem til 1956-57 gode muligheder for eksport til de underforsynede vesteuropæiske markeder. I denne periode øgedes landbrugsproduktionen her i landet med godt 3 pct. årligt, og der skete en kraftig udvikling i erhvervets produktionseffektivitet, bl.a. som følge af

markbrugets mekanisering. Afskaffelsen af hestene var med til at befordre stigningen i den animalske salgsproduktion. Landbruget var i denne periode i vidt omfang gennem en stærk stigning i valutaindtjeningen og ved en betydelig afgivelse af arbejdskraft med til at skabe grundlaget for den industrielle ekspansion, som senere har fundet sted.

Gennem 50'erne voksede imidlertid også landbrugsproduktionen i andre vesteuropæiske lande, og omkring 1956-57 indtraf en svagt begyndende overfyldning af fødevaremarkederne, og prisudviklingen på eksportmarkederne stagnerede.

4. Med opdelingen af Europa i de to markedsblokke i slutningen af 50'erne blev landbrugets afsætningsforhold alvorligt forværrede, bl. a. blev adgangen til det vesttyske marked, der traditionelt har været af meget stor betydning for dansk landbrug, nu stærkt besværliggjort under det afgiftssystem, som blev opbygget i fællesmarkedet. Danmark fik til delt reserveleverandørens rolle og mistede mulighederne for at øge afsætningen i takt med den kraftige forbrugsudvidelse, som er sket i fællesmarkedet i 60'erne.

I perioden 1960-68 har landbrugseksporten til de seks lande vist en nettotilbagegang på 5 pct., men denne bevægelse er fordelt med en forøgelse frem til 1964, da områdets markedsordning for kvæg og kød trådte i kraft, og en nettotilbagegang fra 1964 til 1968 på i alt 14 pct.

I perioden 1960-68 steg samtidig landbrugseksporten til EFTA-landene med 29 pct., i perioden 1964-68 dog kun med 2 pct., og der har ikke med Danmarks place-

ring i denne markedsgruppe kunnet opnå tilstrækkelig erstatning for de mistede muligheder for afsætning i fællesmarkedet.

På de endnu åbne fødevaremarkeder uden for fællesmarkedet udviklede handelen sig i 60'ernes første år i en for producenterne stærkt ugunstig retning, idet prisdannelsen efterhånden blev præget af meget billige udbud af den overskudsproduktion, som udviklede sig i en række lande, hvor landbruget blev stærkt subventioneret. I 1961 gennemførtes en kvotering for smør og i 1964 markedsdelingsaftalen for bacon på det britiske marked, hvorved skabtes grundlag for mere stabile afsætningsforhold for disse betydende varer. For smørets vedkommende har den engelske regering dog fastsat en så rummelig total kvoteringsramme, at det ikke har været muligt at opnå et for producenterne acceptabelt prisniveau. For bacon har ordningen derimod fra et dansk synspunkt været mere tilfredsstillende.

Den afsætningsmodgang, landbruget har mødt på de traditionelle hovedmarkeder, har tvunget erhvervet til at søge afsætningen til de såkaldte tredielandsmarkeder forøget. Dette er lykkedes i et vist omfang, idet eksporten til tredielande er steget med 56 pct. fra 1960 til 1968. Som hovedregel har disse markeder dog ikke kunnet bære så høje priser som de traditionelle markeder, men for visse varer og markeder - herunder konservereksporten til USA - kan der dog tales om en relativt bæredygtig og stabil afsætning af virkelig betydende omfang, som er oparbejdet med stærk fremgang i de senere år.

5. Medens landbrugets afsætningsforhold i det sidste tiår som helhed har udviklet sig på en for erhvervet og samfundet højest ugunstig måde, har byerhvervene i denne periode gennemgået en ekspansiv udvikling, der bl.a. er kommet til udtryk gennem den kraftige stigning i industrieksporten. Landbrugseksportens andel af landets samlede eksport er således faldet fra godt 50 pct. i 1960 til omkring en trediedel i 1968 og vel uden udsigt til, at denne udvikling vil ændre tendens. I

samme periode er landbrugets andel af den erhvervsaktive befolkning gået tilbage fra ca. 13 pct. til ca. 9 pct.

6. Den meget kraftige omkostningsudvikling, som har fundet sted under den industrielle ekspansion, og den almindelige vækst i byerhvervene som helhed, ikke mindst i bygge- og anlægsvirksomhed, og under hvilken der har været betydelige problemer med at opretholde ligevægt på betalingsbalancens løbende poster, har stået i stærk kontrast til den omstændighed, at landbrugets eksportpriser efter en stigning først i 60'erne på godt 10 pct. som helhed har været næsten uforandrede fra 1963 til 1968, dog med en betydelig bedring i det sidste års tid.

Omkostningsudviklingen har især været kraftig for produktionsfaktorer af indenlandsk oprindelse, og herunder især lønningerne, medens prisstigninger på importerede produktionsmidler, såsom kunstgødning og olieprodukter, har været mere moderate. Det samme gælder priserne på såvel danske som importerede maskiner. På den ulige udvikling i lønninger og priser på tekniske produktionsmidler har landbruget reageret ved at formindske forbruget af arbejdskraft og øge forbruget af andre produktionsfaktorer. Derimod har det meget høje renteniveau hæmmet moderniseringen af landbrugets avlsbygninger.

Landbrugets medhjælperstyrke er således i 60'erne formindsket så betydeligt som med godt 70 pct., og det samlede antal helårsarbejdere er reduceret med omkring 40 pct.

7. Denne udvikling i landbruget, hvor arbejdskraften i vid udstrækning er blevet erstattet af indkøbte produktionsmidler, har betydet, at erhvervet er blevet stærkere integreret i landets samlede erhvervsliv, og at landbrugsproduktionens omfang og rentabilitet følgelig ikke alene er et anliggende af interesse for de nuværende selvstændige landmænd, men også et problem af ganske anseelig betydning for beskæftigelse og indkomstdannelse i andre erhverv.

8. Landbrugets gode eksportvilkår i den overvejende del af 50'ernes år udløste en ret stærk stigning i produktionen, men produktionsudviklingen har i 60'erne været en lidt anden. I femåret 1960-65 er stigningstakten i totalproduktionen faldet fra det foregående tiårs ca. 3 pct. til ca. 1,5 pct., og fra 1965-66, der forekommer at markere et ret afgørende vendepunkt i udviklingen, har produktionen som helhed været vigende.

Denne aftagende vækst og senere nedgang i landbrugsproduktionens omfang skyldes de svigtende afsætningsmuligheder og de voksende vanskeligheder ved at opnå rentabilitet i erhvervets investeringer og aflønning af fremmed medhjælp.

9. Når der har kunnet hengå et tiår med så utilfredsstillende afsætningsvilkår, uden at det har givet anledning til større ændringer i produktionens størrelse, kan det vel i nogen grad forklares med den offentlige støtte og de særlige landbrugsordninger, som har været gældende gennem 60'erne. Disse ordninger har dog med de stærke modgående kræfter, som virker i form af eksportvanskelighederne og de dynamiske byerhvervs tiltrækning på den mobile landbrugsarbejdskraft, ikke i betydende omfang været i stand til at modvirke afvandringen fra landbruget. Landbrugsordningerne som helhed har nok kun i ringe grad inviteret landmændene til at foretage virkelig kapacitetsforøgende investeringer. Større bygningsinvesteringer synes overvejende at være foretaget i perioder med relativt gode eksportkonjunkturer og særlig store forventninger om optagelse i fællesmarkedet og inspireret heraf, men investeringsbeslutningerne har dog utvivlsomt i nogen grad tillige haft underlag i landbrugsordningerne.

Erfaringerne fra de senere år må i øvrigt nærmest tydes derhen, at landbrugsproduktionens størrelse kun meget langsomt påvirkes i nedadgående retning af vigende priser. Forklaringen på dette forhold må søges deri, at landbruget ved indgangen til 60'erne havde en betydelig produktionskapacitet, som bl.a.

var opstået med den lade- og hestestaldskapacitet, som blev friset ved mekaniseringen. Denne kapacitet må også ses på baggrund af den gældende jordlovgivning, hvorunder der op gennem 50'erne endnu blev etableret nye landbrug, ligesom alle ejendomme blev genbesat, skønt mange efter udviklingen hurtigt viste sig at være for små, og som derfor senere måtte udbygges for at give familierne fuld beskæftigelse og et rimeligt udkomme. Det må i denne forbindelse erindres, at beskæftigelsesmulighederne uden for landbruget i 50'erne som helhed var begrænsede, og at der ikke var adgang til sammenlægninger.

Da produktionskapaciteten i landbruget kun langsomt kan nedslides, og da de faste omkostninger, herunder på det korte sigt aflønningen til familiearbejdskraften, er uafhængige af produktionsomfanget og desuden udgør en meget betydelig andel af landbrugets samlede omkostninger, har mange landmænd i 60'erne ikke haft anden udvej for at søge indtægtsniveauet nogenlunde opretholdt end ved at gennemføre stor produktion med en betydelig personlig arbejdsindsats.

Dette, at så mange navnlig yngre landmænd er belastede af store faste forpligtelser, betyder, at priserne på landbrugsprodukter skal falde betydeligt, før disse landmænd ser en fordel i at indstille produktionen. Det betyder videre, at der i landbruget generelt er et ret stort prisinterval, inden for hvilket landmanden ser sin fordel i at opretholde produktionen inden for den eksisterende kapacitet, men ikke med økonomisk fordel kan udvide kapaciteten.

10. En videre vurdering af landbrugsproduktionens lønsomhed og opretholdelse i så relativt stort omfang, som tilfældet hidtil har været, må på denne baggrund - og i perspektivet af muligheden af en for landbruget gunstigere større markedsløsning i Europa - ikke foretages ukritisk alene på grundlag af de svigtende eksportkonjunkturer og størrelsen af den støtte, landbruget har modtaget. Vurderingen må nærmere tage udgangspunkt

i spørgsmålet om, hvorvidt en større del af de produktionsfaktorer, som er involveret i landbrugsproduktionen, med fordel - vel ikke blot økonomisk, men også velfærdsmæssigt - kunne have været overflyttet til anden produktion, som kunne give bedre aflønning og højere velfærd end landbruget.

11. I denne forbindelse er det af interesse at notere sig dels den betydelige afvandring af den mest mobile arbejdskraft, dels hele forløbet af struktur- og produktionstilpasningen i landbruget i de senere år, idet man herved får et stærkt indtryk af en udvikling, som i høj grad har været økonomisk motiveret. Hvor man i slutningen af 50'erne efter de foregående års stærke mekanisering af landbruget vel havde grund til at forvente en koncentration af produktionen på større brug med flere beskæftigede og i en mere avanceret produktionsteknik, så har udviklingen rent faktisk formet sig noget anderledes. Der er ganske vist i 60'erne nedlagt omkring 50.000 landbrugsejendomme, men det har fortrinsvis været blandt de mindre produktionsenheder, som ikke i forvejen kunne give en familie fuld beskæftigelse, og det har især været i landets mere industrialiserede egne, hvor der i perioden har været gode beskæftigelsesmuligheder uden for erhvervet, at nedlæggelserne er sket.

Nedlæggelsen af ejendomme har for så vidt haft to årsager. Enten er brugene nedlagt, fordi familiearbejdskraften har kunnet finde bedre anvendelse uden for bedriften i det lokale område, eller - og navnlig - er udviklingen et udslag af den mere generelle og fortsat øgede tendens i landbruget, at brugeren er gået af på grund af alder, uden at der har været en ung afløser til at overtage ejendommen. I de ret betydelige områder af landet, hvor de alternative beskæftigelsesmuligheder for landmænd op gennem 60'erne har været begrænsede, er strukturudviklingen derfor hidtil foregået i det langsomste tempo, hvilket generelt må tydes derhen, at strukturudviklingen og afvandringen fra landbruget nok hidtil er gået nogenlunde så hurtigt,

som det har været samfundsøkonomisk hensigtsmæssigt.

På de noget større landbrugsejendomme er udviklingen, som foran nævnt, ikke helt forløbet, som man måske kunne forvente for en halv snes år siden. På disse brug har det vist sig meget vanskeligt at få den animalske produktion til at bære de stigende arbejds lønninger, og det har været svært at få produktionen til at forrente de større investeringer i en forbedret produktionsteknik, som er nødvendig for at opretholde produktionen med en mindre arbejdsstyrke. Strukturudviklingen har således i ikke ringe grad været kendetegnet ved, at brugene i arbejdskraftmæssig henseende er blevet stadig mindre. Tremandsbrugene er blevet til tomandsbrug, tomandsbrugene til énmandsbrug og énmandsbrugene ofte til deltidslandbrug.

På de større brug har tendensen i udviklingen generelt været en stadig ekstensivering af driften med bedst mulig udnyttelse af bestående faste anlæg, men uden investeringer i nye bygningsanlæg. Under de herskende pris- og omkostningsrelationer har dette været den mest økonomiske måde at tilpasse bedriften på.

12. Under denne udvikling er kvægholdet især gået tilbage i landets østlige dele, og køerne er i højere grad end hidtil blevet koncentreret i familiebrugene, hvor de har kunnet optages med gennemgående beskedne marginale bygningsinvesteringer.

Nettoresultatet af de nævnte forskydninger i kvægholdets struktur har været en nedgang i det samlede antal kreaturer fra 3,6 mill. stk. i 1961 til 3 mill. stk. i 1969. Nedgangen har gennem årene været noget ujævn som følge af de stærkt vekslende afsætningsvilkår for kreaturer, men der er ingen tvivl om, at den svigtende økonomi i denne produktionsgren sammen med den kraftige afvandring af arbejdskraft indebærer en fortsættelse af nedgangstendensen i de kommende år.

Nedgangen i kvægbestanden er i øvrigt hidtil forløbet parallelt for malkekøer og kreaturer i øvrigt. Der har således ikke i

60'erne udviklet sig nogen egentlig fedekvægsproduktion i nævneværdigt omfang. En stærkere udvikling af kødproduktionen i forbindelse med malkekvægholdet og eventuelt under nye produktionsformer kan dog ikke anses for udelukket i de kommende år efter de foreliggende tendenser i afsætningsvilkårene.

Efter de foretagne produktionsøkonomiske beregninger er det bidrag, som kvægholdet efter gældende producentpriser inklusive støtteordningerne yder til dækning af bygningsomkostninger og jordrente, så ringe, at der skal en meget betydelig forøgelse af landbrugsstøtten til, eller ske en væsentlig forbedring af afsætningsmulighederne, om den vigende linie i kvægbrugsproduktionen skal brydes, forudsat der også i fremtiden findes høj beskæftigelse i samfundet.

13. Den anden meget betydende animalske produktion i landbruget er svineholdet, som i den sidste halve snes år har haft væsentligt bedre afsætningsmuligheder end kvægholdet. Resultatet heraf har været en meget kraftig ekspansion frem til 1965. Derefter er produktionen stagneret, og har i det sidste par år ligget på et noget lavere niveau end i 1965. Ved udgangen af 1969 viser svinebestanden dog tendens til ny ret kraftig stigning, og svineproduktionen har i øvrigt i hele perioden siden 1965 været betydelig større end i 60'ernes første år.

En betydelig del af den svineproduktion, som er oparbejdet i det sidste tiår, har fundet afsætning som konserves, især til USA og Storbritannien. Det har været en forudsætning for denne udvikling, at der er blevet investeret betydelige beløb i den danske konservesindustri, og der knytter sig nu store interesser af økonomisk og beskæftigelsesmæssig art til opretholdelsen af gode afsætningsmuligheder og en konstant råvareforsyning til konservesindustrien.

De reaktioner fra konservesindustriens side, som det sidste par års relativt lave svineproduktion har medført, illustrerer betydningen af en væsentlig stabilitet i landbrugs-

produktionens omfang under den forædlingsproces, som en voksende del af landbrugsproduktionen gennemgår, inden den når frem til forbrugerne.

Svineproduktionen må alt i alt betegnes som den produktion, der i økonomisk forstand har været mest bæredygtig inden for landbruget i 60'erne og stadig er det. Ved udgangen af 1969 opnås der således de højeste baconpriser, som nogen sinde er opnået.

Kun en mindre del af bruttoindtægterne af svineproduktionen er fremkommet gennem diverse støtteforanstaltninger, og efter alt at dømme har denne støtte ikke fuldt ud opvejet omkostningsstigningen i svineholdet som følge af, at de danske kornpriser har været højere end frie importpriser. Situationen synes dog i så henseende at være skiftet i 1968-69 efter prisfaldet på korn.

Svineproduktionen var i 1968 fordelt på 130.000 landbrugsejendomme, og der har således ikke i 60'erne inden for svineholdet gjort sig nævneværdige specialiserings- og stordriftstendenser gældende.

Det er bemærkelsesværdigt, at reaktionstiden for en tilpasning af svineproduktionen efter de gældende korn- og flæskeprisrelationer i de seneste år synes at have været noget længere, end man før har erfaret. Årsagen til dette er muligvis, at produktionen af smågrise er blevet indstillet på en del mindre brug, som enten er blevet nedlagt, eller hvor brugeren har ekstensiveret driften i forbindelse med overgang til andet erhvervsarbejde. Et andet forhold, som muligvis har gjort sig gældende, er, at landmændene er veget tilbage for at udvide bygningskapaciteten på grund af den usikkerhed, som har præget erhvervets afsætnings- og strukturudvikling.

På de større brug er man formentlig hidtil i det væsentlige veget tilbage for at investere i en udvidet svineproduktion, idet korndyrkning med direkte salg under hensyn til arbejdskraftsituationen har været et mere tiltalende alternativ.

14. Den omtalte nedgang i kvægbestanden og den ekstensivering af driften, som især

har gjort sig gældende på de helt små og de større landbrug - de brug, hvor arbejdskraften har haft en høj værdi i anden anvendelse - har medført en gradvis ændring i landbrugsarealets benyttelse og dermed i planteproduktionens sammensætning.

De arbejdskrævende roearealer er blevet omtrent halverede i 60'erne, og græsarealerne er blevet noget formindskede, bl.a. som følge af en særlig kraftig udbyttetigning, medens korndyrkningen er udvidet kraftigt.

I perioden fra 1960 til 1969 er foderkornarealernes relative omfang således vokset fra 39 pct. til 53 pct. af landbrugsarealet, og produktionen af foderkorn er i perioden vokset med ca. 50 pct., hvorved det dog må tages i betragtning, at kornhøsten i det sidste par år har været begunstiget af vejrliget.

Resultatet af denne udvikling har været, at landet i 1968 for første gang i en meget lang periode blev selvforsynende med korn, hvilket også er tilfældet i indeværende høst-år.

15. Denne vækst i den danske kornproduktion og den nye eksportsituation, den har ført til, sker i en tid, hvor verdensmarkedsprisen for byg har været faldende, således at det i 1969 var nødvendigt at yde eksporttilskud på ca. 20 kr. pr. hkg for at opretholde det aftalte indenlandske kornprisniveau på 43-49 kr. pr. hkg for foderkorn. For tiden er kornet således en meget stærkt beskyttet produktion i landbruget. Denne beskyttelse har hidtil haft det dobbelte landbrugspolitiske sigte, dels at tilvejebringe en rimelig rentabilitet i dyrkningen af den danske jord, dels at virke som en regulator for svineproduktionens udvikling. Man har med andre ord gennem kornprispolitikken og med hensyntagen til kvoteringen på det britiske baconmarked tilstræbt at føre en udbudspolitik, som kan give den størst mulige fortjeneste på svineproduktionen.

16. Kornprispolitikken har imidlertid haft en vis diskriminerende virkning over for andre vegetabiliske produktioner. En af disse

er de kunstigt tørrede grøntafgrøder, som på grund af deres protein- og kalorieindhold ved anvendelse som kraftfoder er i stand til at erstatte såvel korn som oliekgager. Oliekgager kan imidlertid importeres afgiftsfrit i modsætning til korn, hvilket bevirker, at korndyrkningen nyder større beskyttelse end grøntafgrøderne, og at man derfor har fået en forholdsvis stærkere udvidelse af kornarealerne end af arealerne med grøntafgrøder, end tilfældet ville have været under frie handelsvilkår med udlandet.

Når produktionen af de kunstigt tørrede grøntafgrøder trods dette ulige konkurrenceforhold alligevel er udvidet til i 1969 at beslaglægge ca. 30.000 ha, skyldes det, at der har været muligheder for i de senere år at eksportere omkring 40 pct. af produktionen til forholdsvis bæredygtige priser.

Det spørgsmål, som rejser sig, og som repræsentanter for kunsttørringsindustrien har rejst over for udvalget, er, hvorvidt der kan være grund til at tildele denne produktion en beskyttelse af samme størrelse, som kornet nyder. En udvidelse af dyrkningen af grøntafgrøder til kunstig tørring indebærer den fordel, at man derved opnår en importbesparelse af oliekgager.

Der er imidlertid også andre produktioner, som med fuldt så god motivering kunne påkalde sig en beskyttelse. Det gælder bl.a. produktionen af proteinrige bælgplanteafgrøder, såsom hestebønner og foderærter m.v., og ligeledes kunne en intensiveret produktion af grøntafgrøder til ensilering eller høberedning delvis erstatte oliekgagerne og dermed virke importbesparende.

Man må dog i denne forbindelse være opmærksom på, at de vegetabiliske produktioner, som indgår i den animalske produktion, indirekte er blevet støttet gennem den støtte, som specielt kvægholdet har modtaget.

Med henblik på en ligestilling med kornproduktionen er det således især proteinandelen af de nævnte foderafgrøder, det kunne forekomme hensigtsmæssigt at øge beskyttelsen af.

17. Til nærværende omtale af den hidtidige udvikling i landbrugets produktionsmønster skal endelig anføres nogle bemærkninger om udviklingen i æg- og fjerkræsektoren.

I afsætningsmæssig henseende har disse produkter mødt en meget betydelig modgang som følge af Danmarks markedsplacering og som følge af en kraftig produktionsudvikling for æg og slagtefjerkræ i såvel Vesteuropa som USA i de senere år.

Denne afsætningsmodgang har bevirket en kraftig nedgang i ægproduktionen fra knap 140.000 tons i 1960 til ca. 90.000 tons i 1969. Produktionen af slagtefjerkræ er derimod kun gået meget lidt tilbage, og der eksporteres stadigvæk ca. 3/4 af denne produktion, medens eksportandelen af ægproduktionen er faldet til ca. 25 pct.

Udvalgets produktionsøkonomiske beregninger viser, at der som helhed er meget ringe samfundsøkonomisk rentabilitet i såvel æg- som fjerkræeksporten, der i 1968 og i visse perioder af de foregående år end ikke har givet dækning for de variable produktionsomkostninger, herunder korn til verdensmarkedspris.

Når produktionen trods dette alligevel er blevet opretholdt i det anførte omfang, skyldes det til dels den omstændighed, at hjemmemarkedspriserne væsentligt har oversteget produktionsomkostningerne ved en effektiv produktion. Man har således utvivlsomt i æg- og fjerkræsektoren med ansættelsen af et for højt hjemmemarkedsprisniveau givet anledning til, at en uøkonomisk eksport er blevet finansieret, hvorved værdien af disse landbrugsordninger ikke i fuldt omfang er kommet dansk landbrug til gode.

Produktionsstrukturen har udviklet sig noget forskelligt i æg- og fjerkræsektoren i det sidste tiår.

Ægproduktionen er således i vidt omfang forblevet i mange små besætninger, medens egentlige tegn på stordrift af ægproduktionen har været meget små her i landet, hvilket er i modsætning til udviklingen i de fleste andre lande.

Årsagen hertil er i nogen grad traditions-

bestemt, men det har utvivlsomt også spillet ind, at det høje prisniveau på hjemmemarkedet har animeret til et stigende stalddørsalg, væsentligst fra de små producenter. Denne struktur i ægproduktionen rejser betydelige hindringer for at få udviklet en effektiv kommerciel produktion, som er konkurrencedygtig over for udenlandsk produktion, og hvorved der kan tilvejebringes en bedre ægkvalitet og bedre sæsonfordeling af produktionen. For at bøde på disse problemer har de dominerende afsætningsvirksomheder inden for æghandelen i stigende omfang påbegyndt etablering af kontraktaftaler med producenterne, idet man har givet betydelige kvantumtillæg til de større producenter og derved forudsat, at de små producenter ville se deres fordel ved at ophøre med produktionen. Dette har næppe været tilfældet i tilstrækkeligt omfang, idet ægproduktionen i 1969 synes at udvise en ny stigende tendens. Der er således opstået problemer med på samme tid at få opbygget en effektiv ægproduktion og få den tabgivende eksport afviklet.

For slagtefjerkræ er udviklingen i produktionsstrukturen i langt højere grad end inden for ægproduktionen blevet rationaliseret. Slagtefjerkræproduktionen foregår således som helhed meget effektivt i et meget begrænset antal ret store besætninger, og dansk fjerkræ må anses for at være fuldt konkurrencedygtigt over for udenlandsk produktion under lige vilkår.

18. Sammenfattende kan man om landbrugets produktions- og strukturudvikling i det sidste tiår anføre, at produktionen - efter en noget svagere stigningstakt i 60'ernes første halvdel end i den foregående tiårsperiode - kulminerede i 1966, og siden har været svagt vigende.

Baggrunden for denne udvikling har været den kraftige afvandring af arbejdskraft fra erhvervet og de ugunstige afsætningsvilkår med den heraf følgende ringe rentabilitet, som i større almindelighed har hindret betydelige rationaliserende investeringer.

Der er i perioden blevet 50.000 selvstændige landbrug færre, og de tilbageværende 146.000 brug i 1969 er nået op på en gennemsnitsstørrelse på 20,3 ha mod en gennemsnitsstørrelse for de 196.000 brug i 1960 på 15,8 ha. Egentlige stordriftstendenser i husdyrproduktionen har ikke gjort sig gældende, idet produktionens afkast ikke har animeret hertil.

Strukturtilpasningen er fortrinsvis foregået ved mindre, marginale produktionsudvidelser i de brug, hvor familien selv eller med en enkelt medhjælper udfører alt arbejdet. En vis specialiseringstendens har gjort sig gældende, men den har bortset fra fjerkræsektoren ikke været omfattende. Årsagen hertil er, at der er skabt så få nye produktionsapparater, og at de bestående brug i forvejen har været indrettede til alsidig produktion, hvilket i nogen grad har angivet produktionsmønsteret.

19. Indkomstmæssigt har landbruget generelt haft endog meget svært ved at følge med udviklingen i andre samfundsgrupper. Omend der i landbrugets regnskabsstatistik foreligger et bedre materiale til belysning af erhvervets indkomstforhold, end der kendes i andre erhverv, er det dog næppe gør ligt talmæssigt at fremstille et på én gang tilstrækkeligt entydigt og samtidig rimeligt nuanceret billede af indtægtsforholdene i landbruget som helhed.

Landbrugerne har som andre selvstændige erhvervsdrivende forskellige formue- og gældsforhold, og indtægtsforholdene lader sig derfor ikke uden videre belyse gennem regnskabsstatistikens gennemsnitstal på en sådan måde, at forholdene for de mange vidt forskelligt stillede kategorier af landmænd kommer helt dækkende frem. Til angivelse af niveauet kan her dog nævnes, at nettoindtægten på en ejendom på ca. 25 ha i 1968/69 lå på ca. 29.000 kr., og i de tre nærmest foregående år har ligget på 22.000 kr.-24.000 kr. mod ca. 20.000 kr. i gennemsnit af årene fra 1960-64.

Betragter man indkomstproblemerne i

landbruget mere specifikt, finder man den smalleste margin mellem indtægter og udgifter hos de landmænd, der har etableret sig i de senere år under et højt ejendomspriseniveau, og som har måttet købe til fuld dagspris og finansiere ejendomsovertagelserne med lån til en meget høj effektiv forrentning.

Problemer af samme karakter, men vel gennemgående mindre, finder man også hos en del allerede etablerede, der er rykket op fra en mindre til en større ejendom, eller som har købt naboejendom eller anden tillægsjord til rigeligt høje priser, og samtidig har mærket virkningerne af den høje rente.

Væsentlige indkomstproblemer findes også hos en række landmænd i alle aldre, som efter deres ejendommers forhold har foretaget større bygningsinvesteringer i de senere år, og som har haft store problemer med at opnå tilstrækkelig rentabilitet i disse investeringer. Dette gælder i ganske særlig grad for investeringer i kostalde baseret på fremmed medhjælp.

For en del lidt ældre landmænd, der har ført en tilbageholdende investeringspolitik, har indkomstforholdene vel som helhed været tålelige, omend der for denne gruppe har været særlige problemer med de stærkt stigende arbejds lønninger, som ældre landmænd har haft svært ved at imødegå gennem en øget personlig arbejdsindsats.

20. De op til 1967 ret kraftigt stigende ejendomspriser, som har belastet køberne af landbrugsejendomme, herunder de, der har erhvervet naboejendomme og tillægsjord, er dels kommet sælgerne og arvingerne, hvoraf de fleste er afvandret til andre erhverv, til gode, og er dels af de fortsat besiddende landmænd, der har erhvervet deres ejendomme under et lavere prisniveau, delvis blevet gjort likvide ved belåning af ejendommene.

Landbrugets gæld er således i perioden 1960-68, hvor landbrugskapitalens handelsværdi er steget med ca. 18 mia. kr., øget med 10,5 mia. kr. I det sidste par år har stigningen været så stor som et par milliarder kroner om året. Af dette beløb medgår

formentlig 600-700 mill. kr. til finansiering af generationsskiftet, medens resten medgår til finansiering af de løbende udgifter, idet der i de seneste år næppe er foregået nogen nævneværdig nettoinvestering i erhvervet som helhed.

I perioden 1960-68 er landbrugets årlige nettorenteudgifter dels som følge af den stigende gæld, dels som følge af rentestigningen, vokset med 700-800 mill. kr., hvilken stigning til i alt ca. 1.150 mill. kr. i 1968 i fremtiden vil være en meget væsentlig belastning af erhvervets økonomi.

Med gældsstiftelsen i 60'erne har landbruget på baggrund af dels de tidligere oparbejdede belåningsreserver, dels de i perioden op til 1967 ganske stærkt stigende ejendomspriser, været i stand til at fremskaffe en betydelig supplerende likviditet. Siden 1967 har priserne på landbrugsejendomme imidlertid været stagnerende og på Øerne endog faldende.

Såfremt der ikke opstår forventninger om en forbedring af landbrugets indtjeningsvilkår, må man antage, at prisstigningerne på landbrugsejendomme i den nærmeste fremtid bliver meget moderate og ofte negative på mange af de ejendomme, som efter udviklingen ikke længere kan sælges til selvstændig drift. Landbrugets muligheder for tilvejebringelse af likviditet gennem fortsat belåning af værdistigninger på ejendomme ser følgelig ud til at ville blive vanskeliggjort i fremtiden.

Landbrugets gennemsnitlige gældsprocent på ca. 45 giver i øvrigt langt fra et dækkende billede af de ret nuancerede gældsforhold i erhvervet. De yngre landmænd arbejder alt overvejende med en yderst beskeden egenkapital, og det samme gælder som hovedregel de foran nævnte grupper af landmænd, hvis særlige indkomstvanskeligheder er omtalt. Disse landmænd har derfor som helhed ikke store muligheder for at finansiere driften ved gældsforøgelse under stabile ejendomspriser, men de har i øvrigt heller ikke mulighed for at forrente en fortsat gældsstiftelse under de herskende indkomstforhold.

21. Styring af landbrugets produktion, priser og udbud er gennem de senere år i stigende omfang fortrinsvis søgt praktiseret i form af en central påvirkning af priserne.

Et udgangspunkt for regulering af eksporten er givet i lov om afsætning af danske landbrugsvarer m.m., i henhold til hvilken landbrugsministeren er bemyndiget til at lade opkræve afgifter ved udførsel af landbrugsvarer og ved salg i øvrigt af tilsvarende landbrugsvarer samt fastsætte nærmere forskrifter for eksporten og i særlige tilfælde, hvor det skønnes hensigtsmæssigt, at påbyde centralsalg. Det er udvalgets opfattelse, at den nævnte hjemmel til pålæggelse af eksportafgifter i særlige situationer har haft en ikke uvæsentlig værdi for landbruget, medens gennemførelse af centralsalg kun er praktiseret i stærkt begrænset omfang.

22. Som nævnt søges udbud, produktion og priser overvejende styret via prisregulerende foranstaltninger. Ofte er der tale om et samspil mellem myndigheder og landbrugsorganisationer, hvorved initiativ og administration i vidt omfang er overladt til landbrugets organisationer.

Landbrugets Dispositionsfond har på dette område fået en stadig mere fremskudt plads, idet der heri er indskudt betydelige statsmidler, som administreres af organisationerne under landbrugsministeriets tilsyn. Midlerne anvendes - som det fremgår af kapitel VI om styring af produktion m.v. - med henblik på, gennem markedsrømning, oplagring, tilskud til branchernes rabatordninger og reklameindsats m.v., at være med til at maksimere landmændenes indtægter, delvis på lidt længere sigt. Det synes godtgjort, at en fond til løsning af disse opgaver og med en væsentlig grad af smidighed er et hensigtsmæssigt redskab under de stadig skiftende markedsvilkår.

Landbrugets brancheorganisationer har imidlertid, som det også fremgår af kapitel VI, tillige etableret anden form for fondsvirksomhed på frivillig basis med henblik på

at opnå den bedst mulige gennemsnitspris gennem markedspleje.

23. Det er udvalgets opfattelse, at værdien af de foranstaltninger, som er gennemført dels i kraft af særlig lovgivning og dels på frivillig basis, som helhed er ganske betydelig, omend værdien ifølge sagens natur ikke direkte kan måles. Man skal navnlig fremhæve effekten af de markedsrømmende foranstaltninger, men i øvrigt tillige nævne, at de gennemførte foranstaltninger må anses for at have været af væsentlig betydning for oparbejdelsen af den nuværende konserveseksport, ligesom overpriserne for smør og bacon på det engelske marked i et vist omfang må betragtes som et resultat af disse regulerende og afsætningsfremmende foranstaltninger.

Under henvisning til betydningen af at gøre landbrugsordningerne så stærkt afsætningsorienterede som muligt, finder udvalget det af væsentlig betydning, at dette også kommer til udtryk ved administrationen af Landbrugets Dispositionsfond.

24. Udvalget er i øvrigt af den opfattelse, at den igangværende koncentration i de forskellige sektorer og brancher inden for forædling og afsætning af landbrugsvarer har sin selvstændige værdi med hensyn til at hæve effekten af sådanne centrale foranstaltninger, navnlig med henblik på styring af udbud og priser, men også med henblik på en mere direkte produktionsstyring.

I denne sidstnævnte forbindelse skal alene peges på, at den øgede tendens til udbygning af et system af kontraktproduktion i landbruget formentlig kan være med til at lette en del af landbrugets tilpasningsproblemer. Dette gælder vel først og fremmest i kraft af, at der herigennem forekommer at kunne opnås en øget sikkerhed i afsætning og rentabilitet for producenterne samtidig med, at landbrugets forædlingssektor - på vel i første række de mere specielle produktionsområder, men måske også i stigende grad på ho-

vedvareområderne - får sikkerhed for en rimelig kapacitetsudnyttelse.

25. Da landbrugets økonomi som omtalt indledningsvis er stærkt afhængig af tilstedeværende muligheder for eksport af fødevarer til acceptable priser, har det for udvalget været væsentligt at få foretaget en nøje vurdering af, hvordan de fremtidige afsætningsvilkår tegner sig. Det skal bemærkes, at man har fundet det forbundet med for stor usikkerhed at bedømme vilkårene for en længere periode end frem til 1975, idet specielt det uafklarede forhold omkring de europæiske markedsdannelser gør en længere afsætningsmæssig vurdering vanskelig.

26. Udvalget har ikke forsøgt at foretage nogen nærmere vurdering af den markedspolitiske situation og mulighederne for eventuelle ændringer heri, men finder anledning til at fremhæve den afgørende ændring i landbrugets eksportvilkår, som især må påregnes at kunne indtræde ved en dansk tilslutning til et udvidet fællesmarked. Man skal i denne forbindelse tillade sig at henvise til den officielle redegørelse om Danmark og De europæiske Fællesskaber. Om landbrugets vilkår i et eventuelt nordisk marked skal man ligeledes tillade sig at henvise til foreliggende og igangværende udredninger.

27. Med udgangspunkt i de nuværende handelspolitiske vilkår kan følgende afsætningsmuligheder efter bedste skøn anses for sandsynlige i den kommende femårsperiode:

Under forudsætning af en videreførelse af den britiske markedsdelingsaftale vil baconeksporten antagelig kunne opretholdes i sit nuværende omfang samtidig med, at det skulle være muligt at opnå lønnende priser for denne eksport. På grundlag af de senere års erfaringer må det skønnes, at det vil være muligt gradvis at øge eksporten af fersk svinekød i form af forskellige udskæringer, forarbejdede kødvarer m.m. til rentable priser. Eksporten af levende søer, spiseligt slag-

teaffald, tarme og andre biprodukter fra svineproduktion vil formentlig kunne fortsætte i det hidtidige omfang og på i det store og hele rimelige prisvilkår.

Det må antages, at der er mulighed for en yderligere, gradvis ekspansion af kødkonservereksporten til lønnende priser i det omfang, råvarerne er til rådighed, omend nok med en stigningstakt, der vil være lidt svagere end i de senere år.

Afsætningsforholdene for levende slagtekvæg samt okse- og kalvekød må bedømmes som gunstige i de kommende år, men der må dog fortsat regnes med periodiske afsætningsvanskeligheder. Det må forudses, at den begrænsende faktor i okse- og kalvekødafsætningen i de kommende år vil være det antal kalvefødsler, det til enhver tid vil være muligt at opnå på grundlag af den givne kvægbestand, samt den slagtevægt, det under hensyn til de handelspolitiske vilkår er rentabelt at udbringe dyrene i.

Under forudsætning af en videreførelse af den britiske kvoteringsordning vil smøreksporten stort set kunne opretholdes, men det vil formentlig også i fremtiden blive vanskeligt at opnå tilfredsstillende priser for denne eksport. Den tilbagegang i osteeksporten, der har været konstateret i de senere år, må i det store og hele forventes at være bragt til ophør, således at en eventuel mindre tilbagegang i eksporten til fællesmarkedet vil kunne kompenseres med stigende eksport til andre markeder. Det må antages, at osteeksporten som hidtil vil kunne hjembringe nogenlunde tilfredsstillende priser. Det vil formentlig fortsat være vanskeligt at opnå rentable priser for eksporten af mælkekonserves, og eksporten vil derfor fortsat i vidt omfang være afhængig af støtte fra Landbrugets Dispositionsfond. Den fortsatte nedgang i mælkeproduktionen, som det forekommer realistisk at regne med, vil formentlig først ramme denne sektor, men det må antages, at også smørproduktionen vil gå noget tilbage, således at der vil blive mindre kvanta til eksport end i de senere år.

Det må påregnes, at eksportpriserne for

slagtet fjerkræ og æg fortsat vil ligge på et lavt niveau, og at eksporten vil gå noget tilbage i de kommende år.

Eksporten af vegetabiliske produkter, bortset fra korn, vil formentlig kunne opretholdes i nogenlunde sit hidtidige omfang og måske øges lidt på visse områder.

Den traditionelle eksport af kvalitetskorn (maltbyg, malt og såsæd) vil formentlig kunne opretholdes i sit hidtidige omfang og gennemgående hjembringe en overpris i forhold til andet korn, der fortsat må antages at skulle eksporteres til meget lave priser.

28. Udvalget har overvejet, hvorvidt landbruget hidtil har udnyttet alle foreliggende afsætningsmuligheder under de givne markedsforhold og herunder især haft spørgsmålet om værdien af intensiverede bestræbelser med hensyn til produktudvikling i tankerne.

Et underudvalg vedrørende afsætningsforholdene har i denne forbindelse afholdt et møde med repræsentanter for en række levnedsmiddelvirksomheder samt organisationer og forskningsinstitutter.

Det er både fra levnedsmiddelindustriens og fra forskernes side fremhævet, at produktudvikling i levnedsmiddelsektoren bør fremmes ved passende offentlige foranstaltninger ud fra det synspunkt, at produktudvikling er et nødvendigt led i tilpasningen til stadige ændringer i produktionsteknik og markedsforhold. Desuden kan man med nye produkter forvente en øget og mere prisstabil afsætning af danske landbrugsvarer, specielt på eksportmarkederne. Den offentlige indsats kan omfatte såvel levnedsmiddellovgivning som informationsvirksomhed og finansiel støtte.

Det er den almindelige opfattelse, at levnedsmiddelindustriens produktudviklingsarbejde vanskeliggøres af den gældende lovgivning og dens administration. Man har særlig peget på, at samme vareområde hører under flere ministerier og er splittet op på flere enkeltlove og bekendtgørelser. Dette gælder både kød- og mejeriprodukter. Det er endvidere en udbredt opfattelse, at lovgivningen

på nogle områder er for rigoristisk, og at godkendelse af nye produkter og produktionsmetoder tager urimelig lang tid.

Man har endvidere peget på betydningen af, at det offentlige drager omsorg for en effektiv formidling til danske erhvervsvirksomheder og forskningsinstitutioner af oplysninger om markedsforhold og om udvikling af nye produkttyper i udlandet.

Det er videre fremhævet, at produktudvikling ofte kræver en betydelig investering uden sikkerhed for senere indtjening, og at tilbud om offentlig finansiel støtte derfor vil fremme iværksættelsen af udviklingsprojekter i de enkelte virksomheder, der dog formentlig altid må bære en væsentlig selvrisiko.

Udvalget har taget til efterretning, at der allerede gennem Statens lånefond for Erhvervsforskning er åbnet mulighed for støtte til produktudvikling i almindelighed, herunder også inden for levnedsmiddelindustrien, men udvalget skal ikke afvise, at videre udbygning af lånefondens muligheder måske bør overvejes.

B. Landbrugsordningernes principielle udformning.

29. De landbrugsordninger, som er indført i 60'erne, har overvejende haft det naturlige sigte at afbøde de indkomstproblemer, landbruget er kommet ud for på grund af de voksende afsætningsvanskeligheder. De har dog samtidig haft det formål at støtte produktionens opretholdelse, idet mulighederne for en markedspolitisk løsning på landbrugets afsætningsproblemer hele tiden forekommer at have dannet grundlag for de landbrugspolitiske beslutninger.

På denne baggrund har ordningerne hidtil været af en midlertidig karakter, uden at der har ligget nogen eksakt landbrugspolitisk produktionsmålsætning bag dem. Ordningerne har derved bl.a. under hensyn til mulighederne for en markedsløsning, især fået karakter af støtte til de produktioner, som har mødt den største afsætningsmæssige modgang, og har således i nogen grad mod-

virket en tilpasning af landbrugsproduktionen til afsætningsforholdene i den mellem-liggende periode. Således forekommer situationen umiddelbart at måtte bedømmes i dag, hvor den kan anskues i et mere historisk perspektiv. Man må dog i denne forbindelse have i tankerne, at produktionskapaciteten totalt har været for stor til de kommercielt lønnende afsætningsmuligheder, og at landbruget producerer så få hovedvarer, at der har været meget snævre grænser for, hvad der ville være vundet ved at udvide én produktion og formindske en anden, såfremt det ikke samtidig var muligt at frigøre produktionsfaktorer fra erhvervet. På grænsen har der næppe været afgørende forskelle i de enkelte produktioners rentabilitet.

30. Ved vurderingen af de hidtidige landbrugsordningers virkning og under overvejelserne af alternative løsninger har udvalget haft opmærksomheden henledt på den kritik af ordningerne, som har været rejst fra forskellig side, og de forslag til ændringer i landbrugspolitikken, som har været fremført.

Det økonomiske Råds formandskab har i en rapport fra september 1968 *) behandlet problemstillinger i forbindelse med landbrugspolitikken og tilpasningen af landbrugsproduktionen.

Rapporten indeholder en kritisk stillingtagen til de gældende landbrugsordninger, som man påpeger, har ført til opretholdelse af en større landbrugsproduktion, end det ud fra såvel landmændenes egen som samfundets synsvinkel har været hensigtsmæssigt.

Argumentationen bag dette synspunkt er, at landmændene har disponeret deres produktion efter de gældende afregningspriser, der på grund af, at støtten i det væsentlige er uddelt over priserne, har været højere end eksportpriserne. Producenterne har derved

*) Det økonomiske Råds formandskab: Dansk økonomi i efteråret 1968 - afsnit C, problemstillinger i forbindelse med landbrugspolitikken og tilpasningen af landbrugsproduktionen.

haft tilskyndelse til at opretholde en større produktion, end det fra et samfundsøkonomisk synspunkt og for landbruget som helhed er optimalt, idet det jo er priserne for den marginale del af produktionen, der er bestemmende for økonomien i udvidelse, henholdsvis indskrænkning af produktionsomfanget.

Formandskabet har specielt haft opmærksomheden henledt på æg- og fjerkræsektorerne, hvor produktionen i et vist omfang er fastholdt, skønt eksportproduktionen i længere perioder ikke har givet fuld dækning for de variable omkostninger. Formandskabet er endvidere noget betænkelig ved prisstøtten til mejeriprodukter, idet man finder, at priserne for smørekseporten til England er så lave, at de ikke alene intet giver til dækning af kapitalomkostningerne, men ej heller giver dækning for fulde arbejdsomkostninger.

Formandskabet peger endvidere på, at ordningerne ud over den generelle produktionsstimulerende virkning også har en produktionsforvridende virkning derved, at støtten til de enkelte produkter procentvis er størst for de afsætningsmæssigt svagest stillede produkter, hvor behovet for en reduktion af produktionen er særlig stort.

Til imødegåelse af de omtalte uheldige virkninger af de hidtidige landbrugsordninger finder formandskabet det nødvendigt, at fordelingen af statsstøtten og provenuet af hjemmemarkedsordningerne i højere grad end hidtil løsrives fra produktionen. Dette, peges der på, kan ske ved overgang til person- eller ejendomsstilskud eller andre former for produktionsneutrale tilskud.

Formandskabet konkluderer sin påpegen af hidtidige landbrugsordningers produktionsstimulerende og produktionsforvridende virkninger derhen, at en i princippet helt radikal omlægning af landbrugspolitikken ville være en fordel for såvel landbruget som samfundet. Udvalget skal efter nogle korte kommentarer til andre dele af formandskabets kritik mere generelt motivere, hvorfor man hverken finder det nødvendigt eller øn-

skeligt at drage så vidtgående landbrugspolitiske slutninger som formandskabet.

31. Til formandskabets mere detaljerede kritik af de hidtidige ordninger skal udvalget bemærke, at tilskudsordningerne til æg- og fjerkræproduktionen utvivlsomt har haft u hensigtsmæssige virkninger, som påpeget, og at en mere afsætningsmæssig orientering af støtten i øvrigt ville have været hensigtsmæssig.

Udvalget er enig med formandskabet i, at der er alvorlige problemer med økonomien i dele af mejeriekseporten, men kan dog pege på, at produktionsomfanget specielt af mejeriprodukter gennem de senere år har vist en yderligere nedadgående tendens trods prisstøttens fortsættelse, en tendens, som næppe er slut. I øvrigt skal omtales, at der også er foregået og stadig foregår en stærk reduktion af landbrugets arbejdskraftforbrug.

32. Formandskabet peger også i sin rapport på, at udviklingen af en dansk proteinproduktion må antages at blive hæmmet derved, at kornproduktionen beskyttes gennem afgifter, medens import af oliekgager er afgiftsfri, hvilket problem bliver særligt fremtrædende, efter at landet er blevet selvforsynende med korn.

Udvalget tilslutter sig formandskabets synspunkter om dette spørgsmål og deler formandskabets opfattelse af, at der er behov for at overveje ordninger, der tilgodeser den hjemlige proteinproduktions ligestilling med korndyrkning.

33. Når nærværende udvalg anlægger et fra Det økonomiske Råds formandskab afvigende syn på betimeligheden af at bryde fundamentalt med prisstøtteprincippet til fordel for mere produktionsneutrale tilskud, herunder person- og ejendomsstilskud, finder man anledning til at nævne, at formandskabet som baggrund for sine forslag udtalte om sit syn på mulighederne for dansk landbrug i fællesmarkedet:

»Efter det fornyede sammenbrud af bestræbelserne for at skabe en bred europæisk markedsløsning er hurtige ændringer i markedsituationen imidlertid ikke sandsynlige. Samtidig synes udviklingstendenserne for produktion og forbrug af landbrugsvarer i fællesmarkedslandene at gøre det problematisk, om dansk landbrug ville få mulighed for afsætningsmæssig ekspansion i et udvidet fællesmarked.«

Den omstændighed, at der er udsigt til en genoptagelse af forhandlingerne om en udvidelse af fællesmarkedet med England, Irland, Norge og Danmark, sammenholdt med de vurderinger af afsætningsmulighederne, der er omtalt foran, jfr. i øvrigt kapitel V, og udvalgets bedømmelse af tempoet i den tilpasningsproces, der finder sted i landbruget, tilsiger en vis forbeholdenhed over for en omlægning af landbrugsstøtten til tilskudsformer, som især synes at være motiveret med en antagelse om, at landbrugets konkurrenceevne ikke vil få mulighed for at blive udnyttet inden for rimelig tid. Det forhold, at udenlandske interesser i beskyttelsen af egne landmænd fortsat og formentlig længe endnu vil spærre for udnyttelsen af dansk landbrugs økonomiske konkurrenceevne, giver ikke udvalget anledning til at anlægge helt så mørk en bedømmelse af landbrugets fremtidsmuligheder, som formandskabet synes at have gjort.

Såfremt situationen vurderedes sådan, at konkurrenceevnen på længere sigt enten ikke vil få lov at slå igennem eller ikke kan bevares, kunne det være hensigtsmæssigt at anvende person- eller ejendomsstilskud i stedet for tilskud over produktionen, men det ville formentlig være endnu mere hensigtsmæssigt at anvende omskolingsordninger eller direkte tilskud til afvandring for aktivt at stimulere en ønsket afvandring. Sådanne støtteformer synes derfor i højere grad end person- og ejendomsstilskud at kunne betragtes som alternativer til prisstøtte.

Udvalget skal i øvrigt til formandskabets påpegen af, at gældende prisstøtteordninger har ført til en større landbrugsproduktion, end det har været hensigtsmæssigt, give udtryk for, at man rent principielt deler denne

opfattelse et stykke, jfr. bemærkningerne foran bl.a. om æg- og fjerkræsektorerne samt om dele af mejeriproduktionen, men at man nok anlægger en anden vurdering end formandskabet af de praktiske muligheder for med samfundsøkonomisk fordel og fordel for landmændene at forlade prisstøtten og gå over til produktionsneutrale tilskud såsom person- og ejendomsstilskud. Udvalget er som formandskabet principielt af den opfattelse, at støtten bør udformes sådan, at den sigter mod en tilpasning af produktionen efter afsætningsforholdene, men finder, at en så total omlægning af støtten kunne medføre en udvikling i et tempo, så de samfunds-mæssige fordele ved omlægningen ikke kunne udnyttes, og hvorved der skabtes betydelige sociale og menneskelige problemer for de enkelte landmænd. I så henseende skal man især pege på, at den omstændighed, at mælkeproduktionen ikke giver et tilfredsstillende arbejdsvederlag, kun kan tjene som argument for en reduktion i det omfang og tempo, hvor arbejdskraften kan finde anden og bedre lønnet anvendelse. Denne stillingtagen udelukker naturligvis ikke, at de af formandskabet fremsatte forslag kunne blive aktuelle, hvis der blev tale om at udvide støtten af indkomstmæssige grunde til et niveau, som kunne skabe en kraftigere stimulans til produktionen.

34. Formandskabet definerer forskellen mellem persontilskud og ejendomsstilskud således, at persontilskud - givet for en vis periode og eventuelt således, at tilskuddene kan omsættes til en kapitaludbetaling ved afhændelse af ejendommen — ikke giver anledning til en forhøjelse af ejendomspriserne. Ved tilskud, der følger ejendommen og ikke ejeren, påpeger formandskabet derimod en risiko for, at der sker en sådan påvirkning af ejendomspriserne, at det gør værdien af tilskuddene illusorisk for fremtidige ejere. Vælges persontilskud fremfor ejendomsstilskud, siger formandskabet, vil fremtidige erhververe af landbrugsejendomme være lige så godt stillet

uden tilskud, som hvis de skulle betale for tilskuddet igennem forhøjede ejendomspriser.

35. Udvalget har i sine videre overvejelser været indstillet på at forsøge at begrænse disse uheldige virkninger i så høj grad som muligt. I denne forbindelse må udvalget dog samtidig give udtryk for, at det i et samfund med økonomisk vækst og kraftige inflations-tendenser ikke er muligt - og vel heller ikke ubetinget hensigtsmæssigt - at sikre en helt forskellig udvikling af priserne på de forskellige kategorier af fast ejendom. Det må i denne forbindelse tages i betragtning, at efterspørgselen efter mange landbrug sker i direkte konkurrence med efterspørgselen efter boliger og sommerhuse. I 1968 købte ikke-landmænd således 39 pct. af samtlige landejendomme, som kom i fri handel, og de betalte ca. 20 pct. højere priser, end landmændene gjorde. Dette illustrerer formentlig, at det er stærke faktorer, som ud over kapitaliseringsvirkningerne af landbrugsordninger af enhver art øver et fortsat opadgående pres på priserne på landejendomme.

Det er følgelig næppe muligt gennem de af formandskabet foreslåede produktions-neutrale tilskud at standse prisstigningerne på de landejendomme, der fortrinsvis efterspørges til boligformål eller som rekreative ejendomme, hvorimod man antagelig vil kunne opnå en mere afdæmpet prisudvikling for egentlige, udbyggede produktionsapparater. Man skal endvidere pege på, at den letelse, en eventuel virkning på ejendomspriserne ville medføre for de fremtidige landmænd, antagelig først ville melde sig efter en tilpasningsperiode. Overgangsordninger til støtte for nyetablerede ville derfor antagelig være påkrævede, og sådanne overgangsordninger ville uden tvivl formindske effekten væsentligt. For det andet skal man fremhæve, at det som foran anført er diskutabelt, hvorvidt man med hensyntagen til bevarelsen af landbrugets kreditværdighed bør tilstræbe en stærk nedpresning af ejendomspriserne, idet bemærkes, at disse ikke i det sidste par år har været stigende.

Føjes til disse betragtninger de foran anførte synspunkter vedrørende påvirkningen af produktionsudviklingen, finder udvalget, at de fordele, der eventuelt kunne opnås på længere sigt for de fremtidige landmænd, ikke kan opveje de problemer, der er forbundet med en så radikal omlægning af støtten.

Efter udvalgets opfattelse ville de af formandskabet fremhævede synspunkter vedrørende ejendomspriserne først få virkelig vægt over for de her nævnte hensyn, hvis der var tale om gennem forøget støtte at hidføre en mærkbar vækst i landbrugets indkomster i forhold til indkomstudviklingen i øvrigt.

36. Konkluderende ønsker udvalget om spørgsmålet prisstøtte contra ejendoms- og persontilskud at give udtryk for, at sandsynligheden for, at dansk landbrugspolitik før eller senere skal indpasses i en fælles prispolitik for et udvidet europæisk markedsområde, efter udvalgets opfattelse taler imod på nuværende tidspunkt at tilråde en drastisk ændring af landbrugsstøttens udformning i en retning, der kan fremkalde en forceret og dermed problemfyldt udvikling i en situation, hvor der fortsat synes grund til at nære en vis tillid til erhvervets fremtidsmuligheder.

37. Et andet forslag til en radikal omlægning af landbrugsstøtteordningerne er fremsat af professor, dr. oec. Holger Gad, Aarhus Universitet *). Med henblik på at opnå en nærmere uddybning af professor Gads synspunkter har udvalget afholdt et møde med Holger Gad, hvorunder denne nærmere redegjorde for sit syn på landbrugspolitikken og uddybede sine forslag til omlægninger.

Baggrunden for Holger Gads forslag er nært sammenfaldende med de foran refererede betragtninger, som er gjort gældende af Det økonomiske Råds formandskab.

Hovedelementerne i Holger Gads forslag er, at de hidtidige landbrugsordninger - bortset fra importforbudet for animalske føde-

*) Holger Gad: Mål og midler i dansk landbrugspolitik. Økonomi og Politik, nr. 1-1969.

varer - skal ophæves. Der skal gives fri ret til sammenlægning og samdrift af jorden, og frihed for etablering af alle ejerformer i landbruget. Til erstatning af hidtidige landbrugsordninger foreslås indført en grundstøtte, der som udgangspunkt skal andrage ca. 400 kr. pr. ha middelgod jord, men i øvrigt fordeles efter grundværdien. Yderligere foreslås tildelt statsobligationer efter koantallet pr. 1. januar 1969 eller et senere basistidspunkt. Det er tanken, at disse obligationer skal være frit omsættelige og give ihændehaveren ret til at hæve 250 kr. årligt af statskassen i en periode på 15 år. Den samlede støtte beregnet på dette grundlag ville i 1968 beløbe sig til ca. 1.200 mill. kr. som grundstøtte og 300 mill. kr. som udbetalinger på koobligationerne. Holger Gad har over for udvalget peget på, at grundstøtten bør være variabel og reguleres efter udviklingen i landbrugets indkomster, således at gennemsnitslandmandens indkomst kan tilstræbes holdt på højde med en faglært arbejders årsindkomst. Efter Gads opfattelse ville en landbrugsstøtte i 1968 på 1.500 mill. kr., fordelt efter de nævnte kriterier, kunne modsvare indkomsteffekten af de landbrugsordninger til en værdi af ca. 2.000 mill. kr., som samtidig foreslås ophævet. Den højere virkningsgrad af de foreslåede ordninger vil efter Gads formening opstå, dels ved at landbruget får adgang til indkøb af billigere importerede hjælpemidler, f.eks. korn, og dels ved at produktionen vil blive bedre tilpasset efter afsætningsvilkårene. Holger Gad finder endvidere, at hele landbrugsstøtten bør finansieres af midler fra statskassen, og ikke som hidtil delvis over forbrugerpriserne (hjemmemarkedsordninger).

Det forhold, at hjemmemarkedspriserne overstiger eksportpriserne, har efter Gads opfattelse medført et formindsket forbrug af fødevarer her i landet med større eksportmængder og deraf vigende eksportpriser til følge. Endvidere, at hjemmemarkedsordningerne har fremkaldt et problem med stald-dørssalg, og at den del af landbrugsordningerne, som finansieres over forbrugerpriser-

ne, specielt har været tyngende for befolkningsgrupper med lave indkomster og for børnerige familier.

Holger Gad har understreget, at hans forslag til landbrugsstøtte må opfattes som et forslag udelukkende til stabilisering af indkomstdannelsen i landbruget. Det tager ikke sigte på at fremme effektivitets- og strukturudviklingen i erhvervet, idet Gad mener, at dette hensyn bedst tilgodeses ved at åbne mest muligt for en fri strukturtilpasning og ved ikke at tilrettelægge støtteordningerne således, at det reelle afsætningsbillede fortægnes over for landmændene.

38. Hvad angår landbrugsstøttens finansiering, har det været den fremherskende opfattelse inden for udvalget, at en række forhold taler for, at prisniveauet på hjemmemarkedet fastsættes på et andet grundlag end verdensmarkedspriserne. Verdensmarkedspriserne har efterhånden ikke nogen forbindelse med landbrugets produktionsomkostninger, da de mængder, der udbydes til eksport, i ret vid udstrækning er overskudsproduktion, der sælges til dumpingpriser. I det omfang, dette søges afbødet, kan det efter udvalgets opfattelse være hensigtsmæssigt, at en del af udgifterne herved finansieres over det indenlandske forbrug.

Danmark er med det gældende hjemmemarkedsprisniveau fortsat et af de lande i Europa, der har de laveste fødevarerpriser.

Den forbrugstrykkende virkning, som Holger Gad påpeger, er efter udvalgets opfattelse næppe af større omfang for hjemmemarkedsforbruget som helhed, efter at hjemmemarkedsordningerne nu har været gældende i en årrække. I øvrigt henvises herom til betragtningerne i kapitel VII om de hidtidige landbrugsordningers virkninger og til bilag E, der behandler hjemmemarkedsordningernes problematik.

I betragtning af den ringe andel af forbrugerkronen, som beslaglægges af producenterens andel af fødevarerpriserne, er det ikke meget afgørende for pris- og omkostningsniveauet i samfundet, om producentpriserne

ligger på et lidt højere eller lidt lavere niveau.

Problemerne med stalddørssalg gør sig især gældende for de produkter, der ikke kræver videre forarbejdning. Det vil især sige æg og fjerkræ, men der er allerede bødet en del på dette problem med sænkningen af hjemmemarkedsprisen fra den 1. januar 1970, og man finder ikke, at stalddørssalget er så stort et problem, at dette alene kan motivere en afskaffelse af hjemmemarkedsordningerne.

Udvalget mener heller ikke, at der er tungtvejende hensyn af fordelingspolitisk art, som taler imod, at der holdes højere fødevarerpriser på hjemmemarkedet, end der opnås ved eksport. I øvrigt er salg til forskellige priser på forskellige delmarkeder ikke noget usædvanligt fænomen i erhvervslivet.

39. Det er udvalgets opfattelse, at Holger Gads forslag på kort sigt vil medføre i hvert fald nogen omlægning af landbrugsproduktionen, men at omfanget af ændringerne er meget vanskeligt at overskue, idet de vil afhænge af, hvordan de enkelte landmænd vil reagere over for de ændrede pris- og omkostningsrelationer, der vil opstå.

Men selv om der vil indtræde ændringer i produktionens omfang og sammensætning, er det ikke givet, at der vil være nogen væsentlig samfundsøkonomisk gevinst forbundet med denne omlægning. Indskrænkning af én produktionsgren vil uvægerligt føre til udvidelse af en anden og for grænseproduktionen ikke nødvendigvis mere lønnende produktionsgren, medmindre der vil foreligge stærkere incitamenter til og muligheder for at overføre mere arbejdskraft fra landbruget til anden beskæftigelse.

Udvalget mener ikke, at incitamenterne til afvandring vil blive større, når der - som skitseret - skal sikres gennemsnitslandmanden en indkomst på linie med en faglært arbejder.

Om udvalgets mere principielle syn på prisstøtte contra ejendoms- og persontilskud henvises i øvrigt til diskussionen foran.

Om de konkrete tilskudsformer, som Holger Gad foreslår indført, skal yderligere bemærkes, at disse i udvalget har givet anledning til en række betænkeligheder af rent administrativ art.

40. Da udsigterne for afsætningen af visse landbrugsprodukter, herunder mejeriprodukter, tegner ret mørke for en længere periode, under visse forudsætninger formentlig helt op gennem 70'erne, og da malkekvægholdet beslaglægger en meget betydelig del af landbrugets produktionskapacitet, opstår det væsentlige problem, at forene en nedadgående produktions- og kapacitetstilpasning med hensynet til bevarelsen af en fortsat teknisk effektivitetsudvikling i erhvervet. Hensynet til bevarelsen af landbrugets konkurrencedygtighed over for landbruget i andre lande og over for de øvrige erhverv i Danmark må uanset de fremtidige afsætningsvilkår anses for betydningsfuldt.

41. Dette hensyn har man i visse andre lande bl.a. Sverige søgt varetaget ved udformning af en meget teknokratisk betonet landbrugspolitik, hvorved der sideløbende med, at der holdes et relativt højt indenlandsk prisniveau, gives direkte støtte til investeringer i de brug, der opfylder forudsætningerne i en nøjere defineret strukturmålsætning. Lignende hensyn synes at foreligge i den skitse til en ny landbrugspolitik i fællesmarkedet, som er under overvejelse.

42. Udvalget har overvejet betimeligheden af at søge en tilsvarende landbrugspolitik udformet her i landet, men fundet, at en sådan politik vil være uegnet under de særlige danske forhold, hvor så stor en del af produktionen skal afsættes under usikre markedsvilkår.

For visse produktioner - visse mejeriprodukter samt æg og fjerkræ - er rentabiliteten ved eksporten så utilfredsstillende, at det for nærværende ville være meget betænkeligt for staten at animere til igangsættelse af nye bygningsinvesteringer. Desuden må man anse

vanskelighederne ved objektivt at definere en økonomisk hensigtsmæssig landbrugsstruktur for at være uoverstigelige, bl.a. på grund af den herskende usikkerhed omkring rekrutteringen af fremtidige landmænd og den hastige tekniske og økonomiske udvikling, som foregår i samfundet.

43. Som anført foran, har udvalget også indgående overvejet det andet yderpunkt af de landbrugspolitiske alternativer, nemlig den helt produktionsneutrale indkomststøtte, men har ment, at man med en sådan støtteform, der ikke præmierer produktionens størrelse, lader effektivitetshensynet for meget i stikken. Uagtet der under de hidtidige afsætningsforhold synes mest behov for en indskrænkning af landbrugets totale kapacitet, er der alligevel behov for en fortsat kraftig strukturudvikling, hvorunder visse bedrifter skal ekspandere på andre bedrifters bekostning.

Under henvisning til de nævnte ulemper ved andre støtteformer, og til at erfaringerne med prisstøtten i de senere år har vist, at strukturudviklingen og afvandringen er forløbet i et tilfredsstillende tempo, og at der er sket nogen produktionstilpasning efter afsætningsvilkårene, finder udvalget, at en fortsættelse af prisstøtteprincippet kan anbefales under den generelle forudsætning, at prisstøttens omfang og fordeling fastlægges, ikke alene ud fra indkomstpolitiske hensyn, herunder den interne indkomstfordeling i landbruget, men i tilsvarende grad fastlægges på grundlag af afsætningsmæssige vurderinger, således at en produktionstilpasning efter afsætningsvilkårene ikke bliver modvirket af støttepolitikken. Man har herved forudsat, at der næppe vil være politisk tilslutning til en så stærk forøgelse af landbrugsstøtten, at der ikke fremdeles vil være indkomstmæssige incitamenters til en fortsat afvandring fra landbruget, idet udvalget må nære betænkelighed ved de produktionsmæssige og videre samfundsøkonomiske konsekvenser, som vil kunne opstå ved forsøg på en fuldstændig løsning af landbrugets indkomstproblemer

alene gennem en meget stærk forøgelse af prisstøtten.

44. Den omstændighed, at forsøg på at opretholde et acceptabelt indkomstniveau i landbruget har tendens til at fastholde for mange produktionsfaktorer i erhvervet, har ført udvalget ind i en række overvejelser om, hvorvidt der kunne være anledning til sideløbende med prisstøtten at stimulere afvandringen gennem indførelse af egentlige ophørsordninger såsom førtidspensionering, omskolingstilbud eller fravandringstilskud.

Efter at have overvejet fordele og ulemper ved sådanne tilskudsformer mener udvalget at kunne henholde sig til den betænkning om disse spørgsmål, som et underudvalg af landbokommissionen har afgivet i januar 1969.

45. Det hedder heri, at det er underudvalgets principielle opfattelse, at der må ske en fortsat reduktion i antallet af landbrugsejendomme med henblik på en tilpasning af landbrugets produktionsforhold til de ændrede tekniske vilkår og for at muliggøre en fortsat afvandring, som er en forudsætning for, at der kan ske en tilnærmelse af aflønningen af landbrugerne til indtægtsmulighederne i andre erhverv. Det er imidlertid tillige underudvalgets opfattelse, at nedlægningsen for tiden sker med en sådan hast, at der - samtlige forhold taget i betragtning — næppe er anledning til yderligere at forcere denne udvikling. Tværtimod forekommer det, at strukturændringen både af sociale, beskæftigelsesmæssige og økonomiske grunde for tiden går stærkt nok og ikke nødvendiggør yderligere indgreb.

Med hensyn til de yngre landmænd finder underudvalget det ikke formålstjenligt at søge den afvandring af landmænd i de yngre aldersklasser, der allerede foregår, fremmet yderligere af hensyn til opretholdelse af et passende antal effektive bedrifter på længere sigt.

Med hensyn til spørgsmålet om afvandring af de noget ældre landmænd hedder

det videre, at i det omfang, der er rimelig mulighed for beskæftigelse i andet erhverv, vil afvandring ske i betydeligt tempo også uden en ophørsordning. Da det endvidere må forekomme rimeligt, at der kun gives tilskyndelse til afvandring af landmænd i de produktive aldersklasser i det omfang, der kan etableres beskæftigelsesmulighed i andre erhverv, synes der derfor i stedet at måtte lægges vægt på udvikling af disse beskæftigelsesmuligheder.

Med hensyn til de ældre landmænd, for hvem omstilling til andet erhverv ikke kan anses for en realistisk mulighed, anføres, at en ophørsordning formentlig kun kan gennemføres i form af førtidspensionering. Herved ville der kunne opnås fordele for strukturrationaliseringen bl.a. ved, at mindre egnede ejendomme bringes frem til sammenlægning på det mest belejlige tidspunkt. En tilpasning kan imidlertid også ske, uden at der formelt sker nedlægning af ejendomme eller afhændelse af disse, idet ældre landmænd i stedet kan ophøre med landbrugsdrift og stille jorden til rådighed for ejendomme, der kan anvende et større tilliggen- de ved indgåelse af forpagtnings- eller lejeordninger.

Det er nævnte underudvalgs opfattelse, at det ikke vil være nødvendigt af strukturmæssige grunde at gennemføre en førtidspensionering. Man finder, at det også samfundsøkonomisk må være rigtigst at lade ældre landbrugere, hvis arbejdskraft ikke har nogen alternativ anvendelse, og hvis produktion gennemgående er af begrænset intensitet, fortsætte med landbrugsdrift, indtil de af egen tilskyndelse vælger at udleje, bortforpagte eller sælge jorden.

Det anføres i denne forbindelse, at de indhentede oplysninger om de ophørsordninger, der i forskellig form er gennemført i udlandet med strukturelt sigte, ikke synes at godtgøre, at den tilskyndelse til rationalisering, der opnås herved, er af synderlig vægt i sammenligning med de almindeligt virkende udviklingsfaktorer i samfundet.

Det erkendes i beretningen fra landbo-

kommissionens underudvalg, at udviklingen i landbruget for mange, især ældre landmænd, indebærer sociale problemer, som det er rimeligt, at der søges tilvejebragt løsninger på. Det påpeges imidlertid, at problemer af tilsvarende art forekommer inden for andre grene af erhvervslivet, hvor der foregår væsentlige strukturændringer, og at disse problemer derfor bør søges løst gennem den sociale lovgivning efter ensartede retningslinier.

Om bistand til fravandring til landbrugere, som måtte ønske at skifte erhverv, hedder det endelig i den lige refererede betænkning fra landbokommissionens underudvalg:

»Medens udvalget som anført ikke mener, at udgifterne og ulemperne ved en ophørsordning eller førtidspensionering retfærdiggøres af behovet for en forcering af afvandringstakten, finder udvalget, at landmænd, der ønsker at forlade erhvervet og søge over i andre erhverv, og som er i de aldersklasser, hvor sådan omstilling er mulig, bør hjælpes gennem en udvidelse af adgangen til og muligheden for omskoling, ligesom det bør overvejes, om de eksisterende muligheder for ydelse af flyttehjælp m.v. i forbindelse med erhvervsskifte er tilstrækkelige. Såvel gældende som fremtidige omskolingsforanstaltninger og tilskud hertil fra det offentlige bør derfor etableres og tilrettelægges således, at landmændene i videst muligt omfang kan få udbytte af dem. Som det er anført... tilgodeser det forslag, der for tiden behandles i Folketinget, og hvorved der i finansårene 1968/69-1970/71 stilles 20 mill. kr. til rådighed for omskolingsforanstaltninger, også landmænd og landmandskoner. Udvalget finder det fremsatte forslag formålstjenligt, men finder det påkrævet, at landbrugets organisationer bliver repræsenteret i det udvalg, der skal tilrettelægge og administrere ordningen, samt endvidere i de lokale organer, der måtte blive oprettet.

Med hensyn til den gældende omskolingsordning (uddannelsesloven for ikke-faglærte arbejdere) finder udvalget det principielt forkert, at betingelserne for at opnå støtte til systematisk omskoling er koblet sammen med betingelserne for at opnå arbejdsløshedsunderstøttelse. Man er imidlertid bekendt med ... at der for tiden arbejdes med en ny udformning af betingelserne for opnåelse af arbejdsløshedsunderstøttelse, og man henstiller til overvejelse, at nye regler udformes således, at landmænd med lønarbejde ikke afskæres fra adgang til understøttelse, selv om de driver en mindre ejendom, når deres trang til understøttelse dog er dokumenteret. En konsekvens heraf vil være, at sådanne

landmænd fremtidig også kan opnå støtte til systematisk omskoling efter uddannelsesloven.«

46. Nærværende udvalg ønsker at give tilslutning til disse synspunkter, og henviser til, at det i foranstående citat nævnte lovforslag er vedtaget af folketinget, jævnfør lov af 20. februar 1969, samt til redegørelsen i kapitel IX om de videre overvejelser om landbrugsarbejdskraftens indplacering i den generelle arbejdsmarkedspolitik. Videre ønsker nærværende udvalg supplerende at påpege betydningen af, at den indkomstmæssige opfordring, mange landmænd og landmandshustruer må have til at søge anden beskæftigelse, understøttes mest muligt. Man finder dette betydningsfuldt såvel for de pågældende, der kan tænke sig at skifte erhverv, som for de tilbageblivende, der skal repræsentere landbruget i fremtiden, og hvis indkomstproblemer må antages at kunne formindskes ved, at de bliver færre om at dele erhvervets samlede indkomstmuligheder. Man finder det også betydningsfuldt, at vilkårene for erhvervsskifte lettes mest muligt af hensyn til det øvrige samfunds interesse i den arbejdsreserve, som fortsat, omend i aftagende omfang, rummes i landbruget, og som der i almindelighed må formodes at være stort behov for, nu da de store årganges tid er forbi, og det må skønnes, at man i det kommende tiår vil have betydelig mangel på arbejdskraft.

47. Udvalget må på denne baggrund anbefale, at landmænd og landmandshustruer på alle områder ligestilles med andre med hensyn til adgang til omskoling og ny uddannelse og til at oppebære samme sociale goder som andre, herunder adgang til arbejdsløshedsunderstøttelse efter liberale kriterier og muliggørende, at de indtil videre kan blive boende på deres landbrug. Udvalget finder det også af stor betydning, at en informationsvirksomhed om omskolings- og uddannelsesmuligheder udbygges.

De vigtigste led i en sådan informationsvirksomhed forekommer at være fyldige op-

lysninger om, hvorledes de landmænd og landmandshustruer, som ønsker at forsøge et erhvervsskifte, mest smertefrit kommer ud af landbruget, hvorledes de kan få supplerende uddannelse, og hvorledes man nu eller senere kan blive omskoleet til en mere hensigtsmæssig beskæftigelse. I Danmark er dette informationsarbejde endnu kun i sin vorden, og de muligheder, der kan stilles i udsigt, er også langt fra altid et tillokkende alternativ. Landbrugets egne konsulenter, skoler og organisationer ville utvivlsomt kunne yde et væsentligt bidrag til løsning af de nævnte informationsopgaver, og synes da også, jfr. betænkningens afsnit IX om arbejdsmarkeds- og egnsudviklingspolitikken med særligt henblik på landbrugets forhold, at gå positivt ind for at bidrage til at søge problemerne løst.

Nok så megen information kan dog ikke bøde på, at der mange steder i de egentlige landdistrikter er knaphed på beskæftigelsesmuligheder, hvor de tidligere selvstændige landmænds utvivlsomme kvalifikationer kan blive udnyttet. I så henseende er der som supplement til den udflytning, som arbejdskraftmangelen nok vil inspirere hos mange virksomhedsledelser i de kommende år, antagelig behov for, at der føres en væsentlig mere intensiv arbejdsmarkeds- og egnsudviklingspolitik, hvor man med direkte sigte på den på mange måder velkvalificerede arbejdskraftreserve af selvstændige landmænd, som med et svagt grundlag på deres ejendomme ikke kan forventes at få rimelig andel i samfundets velstandsstigning, kan tilbyde mere velegnede og attraktive lokale beskæftigelsesmuligheder.

48. En yderligere belysning af de problemer, der består for landmænd og landmandshustruer, som vælger — eller tvinges ud i — erhvervsskifte, findes i bilag F til betænkningen. Her har socialforskningsinstituttet velvilligt udarbejdet et forhåndsresumé af hovedresultaterne af instituttets nye, udvidede undersøgelse af de sociale konsekvenser af landbrugets strukturændringer.

C. Generelle overvejelser om prisstøttens fordeling.

49. Som det nærmere er diskuteret foran, jfr. punkt 43, har den stærkeste indvending mod de hidtidige landbrugsordninger taget udgangspunkt i det forhold, at disse ikke i tilstrækkelig grad har været afsætningsmæssigt orienterede, hvilken indvending udvalget i princippet kan give tilslutning til. Man skal derfor i det følgende anføre en række hensyn, som det forekommer nødvendigt at tage i betragtning ved den fremtidige fordeling af prisstøtten.

Udvalget har ikke fundet det formålstjenligt i denne forbindelse med tal at angive størrelsesordenen af de omlægninger, man finder påkrævede, idet fordelingen af midlerne og fastlæggelsen af kornprisens højde i vidt omfang vil være afhængig af størrelsen af den samlede landbrugsstøtte, og den endelige fastlæggelse af produktionsmålsætningen.

50. Hjemmemarkedsordningerne for landbrugsvarer og deres virkninger er nærmere behandlet i kapitel VII og i det specielle bilag E, som er udarbejdet af monopoltilsynet.

Idet det er forudsat, at hjemmemarkedsordningerne i princippet indgår som et led i de samlede landbrugsordninger efter samme mønster som hidtil, hvad enten man viderefører mere kortfristede revisioner af ordningerne eller gennemfører en mere langsigtet ordning med udgangspunkt i den i bilag A fremlagte skitse, jfr. efterfølgende afsnit D, skal udvalget fremføre visse mere almindelige bemærkninger om hjemmemarkedsprisernes fastsættelse.

Hjemmemarkedsordningen for mejeriprodukter adskiller sig fra de øvrige ordninger ved at være en almindelig erhvervsmæssig kartelaftale, der er anmeldt over for monopoltilsynet, men som ikke hviler på nogen særlig lovgivning. Hjemmemarkedsprisen for mejeriprodukter hviler således i det væsentlige på de beregnede produktionsomkostninger.

De øvrige hjemmemarkedsordninger er lovfæstede og har udgangspunkt i de gennemsnitspriser, som var gældende i 1961-62, og som for alle varer - eksklusive mejeriprodukter - blev forhøjede med et ensartet ørebeløb. Siden 1. juli 1963 har der været adgang til at justere disse priser i takt med omkostningsudviklingen i landbruget efter forudgående godkendelse af monopoltilsynet. Reguleringen er sket med ensartede ørebeløb, og dette i forbindelse med, at man undlod at starte med omkostningsberegneede priser, har ført til voksende skævheder i relationerne mellem de godkendte priser på de enkelte varer.

Ved forlængelsen af landbrugslovgivningen i foråret 1969 blev det besluttet, at der med virkning fra 1. januar 1970 skal ske en justering af prisrelationerne ikke mindst med sigte på at redressere en udvikling, hvor hjemmemarkedspriserne for æg og fjerkræ er blevet ansat så højt, at de væsentligt har oversteget produktionsomkostningerne. For oksekød har hjemmemarkedsprisen derimod været ansat i underkanten af produktionsomkostningerne, og for svinekød har den antagelig stort set svaret til omkostningerne. De ændringer i hjemmemarkedspriserne, der er vedtaget med ikrafttrædelse fra 1. januar 1970, omfatter en prissænkning for æg på 20 øre pr. kg. en prissænkning for fjerkrækød på 120 øre pr. kg og en prisstigning for oksekød på 36 øre pr. kg.

De priser, som danske forbrugere har betalt for mejeriprodukter, okse- og kalvekød samt svinekød, har således næppe oversteget produktionsomkostningerne, og der har i udvalget været enighed om at anbefale en fortsættelse af disse ordninger i hidtidig form, jfr. punkt 38 foran.

Det er udvalgets opfattelse, at den allerede vedtagne sænkning af hjemmemarkedsprisen for slagtefjerkræ med 1,20 kr. pr. kg fra 1. januar 1970 vil bringe hjemmemarkedsprisen for slagtefjerkræ ned på et niveau, der ikke overstiger produktionsomkostningerne hos producenter med selv ret høj effektivitet. Herefter skulle problemerne med de

senere års urentable fjerkræeksport være begrænset afgørende. Såfremt disse problemer mod forventning ikke i det væsentlige skulle blive løst med den vedtagne regulering, må udvalget henstille, at hjemmemarkedsordningen for slagtefjerkræ tages op til ny overvejelse.

For ægproduktionen mener udvalget ikke, at den vedtagne sænkning af hjemmemarkedsprisen med 20 øre pr. kg fra 1. januar 1970 er tilstrækkelig til løsning af problemerne med den urentable eksport og stald-dørssalget. Hjemmemarkedsprisen vil stadig ligge 60-70 øre over produktionsomkostningerne ved en effektiv produktion. Udvalget skal derfor anbefale, at hjemmemarkedsprisen for æg sænkes - eventuelt etapevis - til produktionsprisen. Alternativet hertil forekommer at være at ophæve hjemmemarkedsordningen helt og i stedet yde en vis eksportgaranti for de eksportmængder, som periodevis vil være til stede, hvis hjemmemarkedet skal sikres en konstant forsyning med danske æg.

Man er klar over, at ingen af disse løsninger tilgodeser de ønsker om beskyttelse af den kommercielle ægproduktion, som repræsentanter for Dansk Andels Ægexport har rejst over for udvalget. Udvalget har da også overvejet andre løsninger på ægproduktionens problemer, herunder såvel mulighederne i en direkte produktionsregulering som i en prisdifferentieringsordning, men er veget tilbage for at anbefale sådanne løsninger på grund af de administrative problemer og problemer af strukturkonserverende art, som er forbundet med sådanne løsninger. Udvalget kan dog anbefale, at der sker en skærpelse af kvalitetskravene i ægloven.

51. Principperne for tildelingen af den direkte produktionsstøtte må afvejes i forhold til kornprisen og de midler, som overføres til Landbrugets Dispositionsfond.

Medens Danmark så sent som i 1967/68 havde en nettokornimport på ca. 500.000 tons, har forøgelsen i kornhøsten, sammenholdt med nedgangen i husdyrbestanden, ført

til et mindre nettooverskud af korn i 1968/69 og 1969/70. Når korneksporten alligevel har krævet betydelige støttemidler, hænger det sammen med, at der i begge årene trods kornoverskuddet har været en kornimport på godt 200.000 tons - især majs og rug.

Kornoverskudsproblemet er i væsentlig grad fremkommet som resultat af stagnation i de kornforbrugende husdyrproduktioner, nedgang i kvægproduktionen og en deraf følgende frigørelse af grovfoderarealer til kornproduktion samt en stigning i hektarudbytterne som følge af bedre dyrkningsteknik, jfr. i øvrigt kapitel VII, punkt 14.

Udvalget finder, at det under hensyn til de dårlige eksportkonjunkturer for byg, sammenholdt med de højere importpriser på majs og rug, bør søges tilstræbt, at importen af disse varer begrænses mest muligt. En stigning i svineproduktionen vil også mindske kornoverskudsproblemet.

Udvalget mener imidlertid, at der kan være grund til at frygte et voksende kornoverskud, som skal afsættes til lave priser til eksport. I denne situation må kornprisen fastlægges ud fra såvel hensynet til en optimal udnyttelse af afsætningsmulighederne for svinekød og konserver som hensynet til, at kornprisen ikke i sig selv animerer til en forcering af kornproduktionen. Der må samtidig tages hensyn til mulighederne for at gøre grøntafgrøder, hestebønner m.m. mere konkurrencedygtige over for korn. Dette forudsætter, at kornprisen bliver delvis afhængig af verdensmarkedsprisen og kornoverskuddets størrelse. Går udviklingen i retning af et øget dansk kornoverskud, må det indebære et vigende indenlandsk kornprisniveau, såfremt der ikke sker en væsentlig bedring af verdensmarkedspriserne på korn. Det vil i en situation med kornoverskud og en underliggende tendens til stigning heri ikke kunne anbefales at stile mod en politik, der sikrer en bestemt kornpris over en flerårig periode. Det forekommer derimod hensigtsmæssigt at sikre en vis stabilitet i kornpriserne ved at åbne mulighed for intervention på kornmarkedet.

De i kornloven fastsatte basispriser, der dog kun har betydning, hvis Danmark er nettoimportør af korn, bør fastsættes, så de står i et rimeligt forhold til de priser, det skønnes realistisk at opretholde. Det kan ikke udelukkes, at dårlig høst i et enkelt år på ny tilvejebringer en importsituation. Det må da være rimeligt, at stigningen i det effektive kornprisniveau søges holdt inden for rimelige grænser.

For ikke at forvride strukturen inden for kornproduktionen, må prisforskellen mellem brødkorn og foderkorn fastsættes, så den ikke animerer til en u hensigtsmæssig stor brødkornproduktion.

Der er peget på, at et relativt lavt og måske langsomt vigende prisniveau for korn åbner risiko for en kraftig udvidelse af svineproduktionen. En sådan risiko kan ikke udelukkes. Disse hensyn kan imidlertid tilgodeses, såfremt kornprisniveauet søges styret gennem Landbrugets Dispositionsfonds interventioner på kornmarkedet med baggrund i de til rådighed værende midler og med ansvar for en rimelig balance mellem husdyr- og kornproduktion.

Det bør endelig tilføjes, at styringen af svineproduktionen kan gennemføres ved en direkte produktionsregulering for svin, som næppe skulle volde uovervindelige administrative problemer med nutidens databehandlingsteknik. Der har derimod i udvalget været fremført betænkeligheder vedrørende de konsekvenser for strukturudviklingen og produktionstilpasningen, en sådan produktionsregulering vil kunne rejse.

52. Såfremt kornprisudviklingen ikke giver en tilstrækkelig stimulans til produktionen af proteinafgrøder, finder udvalget, at andre midler til stimulering af denne produktion bør overvejes. Man har her bl.a. koncentreret overvejelserne om dyrkning af ærter og hestebønner og eventuelt anden bælgssæd, der sammen med rapsskrå vil være de danske proteinproduktioner, der står i det mest udprægede konkurrenceforhold til indført pro-

teinfoder. Disse afgrøder har den fordel, at de ikke vil være investeringskrævende, fordi de kan dyrkes og høstes med de maskiner, som landmændene har. Deres ulempe er imidlertid, dels at der stadig er visse problemer med dyrkningsstabiliteten, dels at dyrkningsomfanget endnu er for beskedent til, at foderstofindustrien, der skal bruge store ensartede partier til sine blandinger, har villet betale en tilstrækkelig høj pris for dem. Det kunne derfor overvejes at yde et tilskud, der kan af trappes over nogle få år, for at sætte denne dyrkning i gang. Tilskuddet kan f.eks. ydes som et arealtilskud eller et tilskud pr. hkg indvejet mængde, men foderstofindustrien må samtidig tilskyndes til at tegne kontrakter med landmændene om dyrkning af disse afgrøder med et fast tillæg i forhold til kornprisen. Gennem en sådan kontrakttegning ville både landmændene og foderstofindustrien have et bedre grundlag for deres dispositioner.

Med en støtte til dyrkning af ærter og hestebønner m.v. vil det ligeledes være konsekvent at fortsætte rapsordningen. Såfremt de skridt, der er taget henimod en kvalitetsforbedring af rapsolien, ikke fører til øget dyrkning og øget indenlandsk afsætning af rapsolie, må det imidlertid være hensigtsmæssigt at afvikle denne ordning i samme takt som foreslået for de særlige tilskud til ærter og hestebønner.

Med hensyn til kunsttørrede grøntafgrøder mener udvalget, at en stimulans til produktionen vil kunne føre til diskutabile investeringer. Et enkelt medlem er dog af den opfattelse, at de kunsttørrede afgrøder bør tilgodeses på linie med de foran nævnte proteinafgrøder.

Udvalget har også overvejet muligheden af at gennemføre en beskyttelse af den indenlandske proteinproduktion ved at pålægge forbruget af oliekgær en afgift. Et overvejende flertal inden for udvalget har dog af flere grunde, herunder navnlig hensynet til omkostningsvirkningen på husdyrproduktionen, ikke fundet en sådan løsning hensigtsmæssig.

53. Med henvisning til udsigten til et voksende kornoverskud har udvalget drøftet betimeligheden af at opretholde kunstgødnings-tilskuddet på i alt 50 mill. kr. Man har fundet, at dette spørgsmål må afgøres i forbindelse med kornprisens fastsættelse og en stillingtagen til de eventuelle tilskud til proteindproduktionen.

54. Som det fremgår af kapitel IV om landbrugets produktionsøkonomiske forhold, indebærer prisordningerne et væsentligt større tilskud til kvægproduktionen end til svineproduktionen. I øvrigt kommer de direkte prisordninger alene mælkeproduktionen til gode, medens de ikke direkte støtter kødproduktionen. Forskellen mellem støtten til kvæg og svin bør efter udvalgets opfattelse overvejes indsnævret, og det bør tilstræbes, at tilskuddet til kvægholdet i højere grad kommer kødproduktionen til gode.

Man er klar over den betydelige grad af indre sammenhæng, som består mellem mælke- og kødproduktionen, og hvorved en stigning i støtten til kødproduktionen i nogen grad vil komme malkekvægholdet til gode i form af stigende priser på spædekælve og udsætterkøer. Tilsvarende har støtten til mælkeproduktionen hidtil tilgodeset økonomien som helhed i det traditionelle kvæghold, hvor der både produceres mælk og kød. Udvalget mener imidlertid, at stigende kødpriser vil tendere mod et mere bevidst avlsarbejde med henblik på at opnå en højnelse af kødkvaliteten, og at mere deciderede kødkvægbesætninger vil opnå bedre rentabilitet. Endvidere vil der kunne ske opfedning af kælve og ungkvæg til højere vægtklasser, afhængigt af afsætningsforholdene.

55. Støtten til kontrolforeningsarbejdet kan anbefales videreført, idet man finder det værdifuldt, at det datamateriale, som fremkommer ved EDB-behandling af kontrolforeningsregnskaberne, kan komme til udnyttelse i avlsarbejdet til gavn for det samlede kvæghold.

56. Udvalget har overvejet støtten til mejerirationalisering, som man principielt har sympati for, idet der skønnes at være væsentlige muligheder for opnåelse af rationaliseringsgevinster, bedre produktionstilpasning og yderligere produktudvikling på dette område. Udvalget ønsker dog ikke at lægge skjul på nogen betænkelighed ved en fortsættelse af støtten, så længe organisatoriske problemer af betydelige dimensioner endnu findes at henstå uløste i mejeribruget.

57. Udvalgets vurdering af den støtte, som hidtil er ydet gennem Landbrugets Dispositionsfond, er nærmere omtalt i afsnit A, punkt 23.

58. Der har i udvalget været nedsat et underudvalg til overvejelse af problemerne i forbindelse med landbrugets ejendomsbeskatning. Om resultaterne af dette arbejde henvises til kapitel VIII, hvoraf fremgår, at spørgsmålet om en eventuel ændring af grundbeskatningen for landbrugsejendomme bør ses i nøjere forbindelse med spørgsmålet om en yderligere udligning mellem kommuner med større og mindre skattegrundlag, idet forskellen i det samlede skattetryk kommunerne imellem først og fremmest er et spørgsmål om forskelle i skattegrundlaget.

Nogle medlemmer i udvalget har fremført, at der er en indbyrdes sammenhæng mellem landbrugets ejendomsbeskatning og kornprisens højde.

59. De forhold, som udvalget i nærværende afsnit C har peget på, og som sigter imod at gøre støtten mere orienteret efter de lønnende eksportmuligheder, gælder, uanset om ordningerne som hidtil i deres helhed tages op til fornyet overvejelse med kortere mellemrum, eller om der gennemføres en mere langsigtet ordning efter de retningslinier, som er skitseret i bilag A, og som nærmere er præciserede i efterfølgende afsnit D.

Udvalget forelægger til politisk afgørelse at træffe valget mellem en fortsættelse af landbrugsordningerne efter de hidtidige ho-

vedretningslinier med de oven for omtalte justeringer eller at anvende den mere langsigtede reguleringsordning under iagttagelse af forannævnte hovedsynspunkter og under de nærmere forudsætninger, som er præciserede i afsnit D.

Når disse forudsætninger er opfyldt, mener udvalget at kunne anbefale dette forslag som et alternativ til en fortsættelse af de hidtidige, mere kortsigtede ordninger.

Valget mellem de to alternativer, må efter udvalgets opfattelse træffes på grundlag af en politisk stillingtagen til, om staten i højere grad end hidtil vil fastlægge linierne for landbrugets produktion og indkomstniveau for en længere periode med henblik på at fjerne en del af den usikkerhed, som landbrugets dispositioner i de senere år har måttet træffes under.

D. Overvejelser af en mere langsigtet prisstøttepolitik.

60. Det forslag til en mere langsigtet udformning af reguleringen af landbrugets priser og indkomster, som er fremsat af Landbrugsraadet og De samvirkende danske Landboforeninger, er gengivet i bilag A.

Forslaget fremtræder som en bred skitse, der opridser visse hovedlinier og et beregningsgrundlag. Skitsen kræver på en række områder en nærmere uddybning og udfyldning. Dels er det vanskeligt at vurdere skitsen, før en række tekniske og økonomiske sammenhænge er præciseret nærmere. Dels forudsætter skitsens gennemførelse i praksis på en række punkter en politisk vurdering og stillingtagen. Det ligger i sagens natur, at en endelig udformning på disse punkter ikke kan foretages her, men det er for udvalgets vurdering af og stillingtagen til forslaget nødvendigt, at der sker en nærmere præcisering af de teknisk-økonomiske sammenhænge i skitsen og en indkredsning af de problemer, der kræver en politisk stillingtagen samt af konsekvenserne af alternative beslutninger på disse områder.

I det følgende skal drøftes, om det er mu-

ligt og hensigtsmæssigt på grundlag af skitsen at udforme en ordning, som kan forenes med de hovedsynspunkter, der er kommet til udtryk i udvalgets betænkning og peges på, i hvilket omfang hensynet til disse synspunkter vil påvirke de beslutninger af politisk karakter, som skitsens udførelse i praksis vil forudsætte.

61. Den hidtidige lovgivning vedrørende landbrugets priser og indkomster er indført som en midlertidig lovgivning og derefter videreført ved toårige forlængelser. Baggrunden for denne form har uden tvivl været, at lovgivningen blev opfattet som en midlertidig støtteforanstaltning for en relativt kort overgangsperiode.

Selv om der har været en betydelig kontinuitet i denne lovgivning, må det nok erkendes, at denne form for tilrettelæggelse af landbrugspolitikken kan indebære ulemper både ud fra den enkelte landmands synspunkt og ud fra et samfundsmæssigt synspunkt.

Man kan ikke helt se bort fra, at den relativt korte løbetid i forbindelse med de betydelige kortfristede udsving i priserne på eksportmarkederne over for landbrugerne har vanskeliggjort en vurdering af afsætningsvilkårene på lidt længere sigt, ligesom der antagelig har været en tilbøjelighed til, at man ved revisionerne har lagt vægt på at afbøde aktuelle og akutte vanskeligheder for enkelte produktionsområder, uden at dette er fremstået som udtryk for en mere langsigtet landbrugspolitik.

Såfremt landbrugets nuværende situation fortsætter i en årrække, kan man ikke se bort fra, at en ordning, som omfatter en noget længere periode - f.eks. fem år - og som for denne periode sikrer en større stabilitet over for de kortsigtede svingninger i landbrugets indtjenings- og prisforhold, end man hidtil har haft, og lader tendenserne på lidt længere sigt træde tydeligere frem, og som samtidig er udtryk for en bevidst landbrugspolitisk målsætning, kan frembyde fordele både ud fra landbrugets og samfundets syns-

punkter, fordi den vil kunne give landbruget og fællesvirksomhederne et bedre grundlag for tilrettelæggelsen af produktion og investeringer.

Ved overvejelserne af dette spørgsmål må man tage i betragtning, at skønnene over de fremtidige afsætningsmuligheder er behæftet med usikkerhed. Denne usikkerhed er særlig stor med hensyn til bevægelserne på kort sigt. På længere sigt kan der vel tegnes visse hovedlinier, som det er forsøgt i kapitel V, men også disse er forbundet med usikkerhed, således at en mere langsigtet linie kun kan lægges med forbehold over for senere ændringer eller tilpasninger.

Under disse forhold bør det dog ikke udelukkes, at man gennem en ordning, som den her behandlede, kan opnå, at de langsigtede synspunkter kan slå noget stærkere igennem i selve ordningens udformning, og at man ved at udjævne de kortsigtede svingninger kunne få de mere langsigtede tendenser til at slå kraftigere igennem i landmændenes økonomiske dispositioner.

Forudsætningen for, at en sådan ordning kan fungere i overensstemmelse med de synspunkter, der er kommet til udtryk i betænkningen, er imidlertid, at den udformes på et niveau, som modsvarer en realistisk produktionsmålsætning, og i det hele lægger en realistisk ramme om landbrugets økonomiske dispositioner. Fastlæggelsen af prisniveauet må derfor blive af afgørende betydning for, om etableringen af en sådan mere langfristet ordning kan anbefales. Fastlæggelsen af prisrelationerne mellem sektorerne kan påvirke produktionsstrukturen, men det må samtidig understreges, at fastlæggelsen af kornpriseniveauet og af priserne for de animalske produkter må ske på et niveau, som ikke opmuntrer til en samlet produktion, der overstiger afsætningsmulighederne, og som ikke animerer til investeringer, som der ikke er et reelt økonomisk grundlag for. Dette synspunkt er vel relevant også under det nuværende system, men vigtigheden af, at dette hensyn tilgodeses, må dog træde særlig stærkt frem, såfremt man gennem en langsigtet ord-

ning fastlægger de produktionsøkonomiske vilkår for en længere periode.

62. Landbrugsraadet og De samvirkende danske Landboforeningers forslag bygger principielt på den forudsætning, at de eksisterende hjemmemarkedsordninger opretholdes, og at der gennem en kornlov sikres en vis stabilitet i kornprisen på et tilfredsstillende niveau. Det spørgsmål kan dog rejses, om en gennemførelse af det skitserede forslag vil gøre det hensigtsmæssigt at ophæve eller ændre den egentlige hjemmemarkedsordning for æg og eventuelt fjerkrækød.

Oven over den priskonstellation, der opnås på hjemmemarkedet og ved eksport, bygger forslaget for de animalske hovedvarers vedkommende på en prisgaranti, som tager sit udgangspunkt i beregninger over produktionsomkostningerne ved en produktionseffektivitet, som antagelig for de beregnede varer under ét ligger 20-25 pct. over den gennemsnitlige effektivitet i landbruget. Det principielle udgangspunkt i forslaget er, at forskellen mellem de faktisk opnåede priser og de samlede produktionsomkostninger for en på forhånd fastsat maksimal produktion skal dækkes ved tilskud fra staten. Ligger de faktisk opnåede priser i en periode over garantiprisen, skal det overskydende beløb inddrages og modregnes i statens tilskud. Overskrider produktionen den prisgaranterede mængde, vil det indebære, at den gennemsnitlige afregning til landmanden vil blive lavere end den på omkostningsberegningerne baserede pris, forudsat eksportprisen er lavere end garantiprisen. Beregningen af produktionsomkostningerne revideres med regelmæssige mellemrum, således at den i forslaget tilsigtede omkostningsdækning bibeholdes over for ændringer i priser og lønninger og i produktionseffektiviteten i landbruget.

Formålet med denne prisgaranti er ifølge forslagsstillerne at sikre, at de mest effektive producenter kan opnå en pris, der sikrer dækning af de løbende omkostninger, herunder en aflønning af den samlede fysiske ar-

bejdsindsats med tariflønner for faste daglejere samt et rimeligt vederlag for driftsledelse, og som gør det muligt for dem at forrente og afskrive de investeringer, der er nødvendige for at øge produktionseffektiviteten.

63. Udformningen af en sådan ordning bør dog i givet fald tage hensyn til en række yderligere forudsætninger. Det er således en forudsætning, at ordningen virkelig giver udtryk for en bevidst landbrugspolitisk målsætning. Det vil næppe være muligt for regeringen og lovgivningsmagten at give landbruget bindende tilsagn for en længere periode end fem år. Men fremtræder ordningen som udtryk for en landbrugspolitik, som er tilrettelagt ud fra langsigtede overvejelser, vil den antagelig blive taget som udtryk for, at der heller ikke efter femårsperiodens udløb vil ske bratte ændringer i vilkårene, medmindre der er sket afgørende ændringer i de ydre vilkår. Man skal herudover pege på den mulighed, at man gennemfører en ordning for en femårsperiode, men at man efter tre års forløb optager forhandlinger om, hvad der skal ske efter ordningens udløb.

64. Det er en afgørende forudsætning, at ordningen udformes, så den ikke på uhensigtsmæssig måde hæmmer tilpasningen til den udvikling i afsætningsvilkårene, som anses for sandsynlig i de kommende år. Støtten og dens regulering gennem perioden må udformes på en sådan måde, at den både i sine direkte virkninger og gennem de indikationer, den giver om den landbrugspolitiske målsætning, rummer et incitament til at disponere under hensyn til tendensen i afsætningsmulighederne.

Dette indebærer ikke, at man nødvendigvis på alle områder skal lade tendenserne i afsætningsvilkårene slå igennem med fuld styrke. I det omfang, ordningen indebærer, at landbrugets priser og indtægter over en årrække generelt holdes på et niveau, der ligger højere, end markedspriserne betinger, er dette i sig selv udtryk for, at den landbrugspolitiske målsætning indebærer en sty-

ring af udviklingen, som kan være motiveret både med hensyn til valutaandtjeningen i de kommende år, med hensyn til at strukturudviklingen i landbruget bør ske i et tempo, så der ikke opstår unødige sociale og menneskelige problemer, og med hensyn til at bevare et effektivt produktionsapparat i landbruget med henblik på at kunne udnytte en bedring af afsætningsmulighederne, f.eks. i forbindelse med en løsning af de europæiske markedsproblemer. Derudover kan i visse tilfælde handelspolitiske hensyn påvirke overvejelserne med hensyn til, i hvilket omfang og tempo en eventuel omlægning bør finde sted.

Disse praktiske hensyn må indgå ved ordningens udformning, men på en sådan måde, at de ikke tilslører eller modvirker den generelle målsætning: at ordningen skal animere til en gradvis tilpasning af produktionsstrukturen til de tendenser, der gør sig gældende i afsætningsvilkårene. Bliver dette ikke tilfældet, må man befrygte, at ordningerne tjener til at konservere, måske endog øge, behovet for indkomst- og prisstøtte til landbruget og til at hindre udviklingen af en effektiv og konkurrencedygtig produktionsstruktur.

65. Disse hensyn kan søges tilgodeset dels ved fastsættelsen af de mængder, for hvilke prisgarantien gælder, dels ved fastlæggelsen af garantipriserne.

Det er som nævnt en forudsætning, at en eventuel prisgaranti omfatter i forvejen nøje definerede mængder af de enkelte hovedprodukter, og at der sker en løbende gradvis regulering af disse mængder under hensyn til afsætningsmulighederne for de enkelte produkter.

Udgangspunktet for mængdegrundlaget må i princippet være, hvad man på grundlag af erfaringerne fra de seneste år må opfatte som den normale salgsproduktion af de pågældende varer. Da udviklingen nøje skal kunne følges statistisk, må man i praksis som hovedregel tage udgangspunkt i Danmarks Statistiks opgørelse over de markeds-

førte mængder. Biprodukter, der indgår i prisberegningen for de forskellige hovedprodukter (f.eks. udsætterkøer), må statistisk behandles på en sådan måde, at der ikke bliver tale om dobbeltregning.

I de følgende høstår må der ske en tilpasning af de prisgaranterede mængder under hensyn til afsætningsmulighederne for de enkelte varer. Under hensyn til de vanskelige afsætningsvilkår for mejeriprodukter, synes det hensigtsmæssigt, at det stipuleres, at den prisgaranterede mælkemængde reduceres med 1,4 pct. om året. Der er herved taget hensyn dels til handelspolitiske forhold, dels til, at tempoet i tilpasningen bør tilpasses de indkomst- og arbejdskraftproblemer, der er forbundet med en reduktion af kvægholdet. Viser det sig, at en hurtigere reduktion af produktionen kan ske uden at skabe beskæftigelsesmæssige problemer i landbruget, bør reduktionsprocenten forhøjes. Omvendt synes det rimeligt at åbne mulighed for en modsvarende forøgelse af de øvrige mængder under hensyn til vurderingen af afsætningsmulighederne.

Uanset disse »kvoter« kan prisgarantien naturligvis ikke omfatte mere end den samlede produktion af den pågældende vare.

Bortset fra mejeriprodukterne, fastlægges de prisgaranterede mængder hvert forår for det kommende høstår. Sker der afgørende ændringer i markedsudsigterne, kan mælkeproduktionen dog også inddrages i fordelingen under forudsætning af, at den oven for implicerede samlede ramme ikke overskrides. En varegruppes andel af den samlede mængde kan dog ikke forøges - og mælkens andel ikke forøges ud over, hvad ovennævnte ramme ville have medført - i tilfælde af en relativ nedgang i eksportpriserne for denne vare, medmindre tungtvejende handelspolitiske grunde eller andre afsætningsmæssige overvejelser taler derfor.

Ved beregning af kvoteændringer vejes mængderne med de garantipriser, der fastlægges for 1970-71.

Der bør antagelig være mulighed for efter en vis periode at tage mængderne op til revi-

sion, såfremt der i mellemtiden er sket væsentlige ændringer i de forhold, der har været vejledende ved udgangsmængdernes fastlæggelse.

66. Ved fastlæggelsen af garantipriserne må man tage hensyn til, at forudsætningen om, at det gøres rentabelt for de mest effektive producenter at foretage investeringer til opretholdelse af effektiviteten i almindelighed vil indebære, at det også gøres rentabelt for disse producenter at udvide produktionskapaciteten. Desuden kan man ikke ganske se bort fra, at der kan ligge en ekstra investeringsstimulans i det forhold, at prisgarantien formindsker den med investeringerne forbundne risiko. På den anden side kan en mere langsigtet prispolitik skabe basis for mere nøgterne vurderinger og derigennem forebygge en del tvivlsomme investeringer. Generelt må disse synspunkter tale for, at kapitalomkostningerne ansættes forsigtigt.

Efter de foreliggende oplysninger er anskaffelsesværdierne for bygninger og inventar ansat relativt lavt i kalkulerne.

Med hensyn til de benyttede rentesatser er der fremført forskellige synspunkter på det anvendte renteniveau.

Formålet med indregning af forrentningsbeløbet må være, at de omkostninger, der danner udgangspunktet for fastlæggelsen af garantipriserne, dækker investeringsomkostningerne ved et normalt langtidsgenteniveau, medens reguleringen ikke bør indebære, at landbruget kompenseres for svingninger i renteniveauet, som er udtryk for et behov for en større eller mindre tilbageholdenhed med investeringer.

Det fører til, at renteomkostningerne bør beregnes efter en fast rentesats, som ikke bør fastlægges på grundlag af det nuværende høje renteniveau, men på grundlag af et normalrenteniveau på længere sigt.

Fastsættelsen af den konkrete rentesats må bero på afvejningen af en række synspunkter, til dels af politisk karakter.

Det skal i denne forbindelse understreges, at fastlæggelsen af den rentesats, der skal

indgå i omkostningsberegningerne, er nøje sammenknyttet med kalkulens karakter som en kalkule for en særlig effektiv landmand, og at det derfor ikke vil være rimeligt at overføre denne rentesats på andre områder med et helt andet beregningsgrundlag.

Over for de nævnte mulige virkninger på investeringstilbøjeligheden står det forhold, at gennemgangen af afsætningsmulighederne i kapitel V må tale for, at der i de kommende år ikke alene generelt udvises stor forsigtighed med hensyn til udvidelse af kapaciteten i landbrugsproduktionen, men at der på nogle områder må forventes en udvikling i afsætningsmulighederne, som taler for en gradvis reduktion af produktionskapaciteten.

De anførte tendenser stiller landsbrugspolitikken over for vanskelige, men næppe uløselige balanceproblemer. En tilpasning af kapaciteten hos de mest effektive producenter vil isoleret betragtet gennem indvinding af størrelsesøkonomiske fordele bidrage til sikring af den optimale struktur- og effektivitetsudvikling. Da der samtidig går stigende mængder kapacitet ud af produktionen som følge af en fortsat nedlægning af ca. 7.000 ejendomme om året, behøver visse investeringer i mere rationelle anlæg hos de mest effektive producenter ikke at føre til udvidelse af den samlede produktionskapacitet, men kan være forenelig med stagnation eller nedgang i den samlede kapacitet, hvor dette findes ønskeligt.

Den nødvendige balance under hensyntagen til afsætningsmulighederne synes mest hensigtsmæssigt at kunne opnås gennem en differentiering af effektivitetskravene. På områder, hvor udsigterne for den fremtidige afsætning taler for særlig tilbageholdenhed med investeringerne, kan prisberegningen baseres på så strenge effektivitetskrav, at kun et fåtal af producenterne med fordel kan investere i ny kapacitet, med det resultat, at der netto opnås stagnation eller nedgang i totalkapaciteten. Omvendt kan effektivitetskravene modereres på områder, hvor udsigterne for afsætningen taler for en vis forøgelse af totalkapaciteten. Det kan i praksis ske

ved, at man for hver enkelt vare sætter garantiprisen til en procent af de beregnede omkostninger.

Man har ikke ment det hensigtsmæssigt i denne sammenhæng at pege på en bestemt kornpris eller på, til hvilke procenter af de beregnede omkostninger garantiprisen for de enkelte varer burde fastsættes, idet den endelige fastsættelse af de absolutte niveauer jo samtidig bliver bestemmende for den samlede støtteramme, som i sidste instans må bero på en politisk afgørelse.

I det foranstående afsnit er anført visse generelle betragtninger vedrørende de indbyrdes prisrelationer.

67. Der må nødvendigvis ske en afvejning af de forpligtelser, samfundet påtager sig over for landbruget i forhold til de øvrige opgaver, det offentlige har at løse. Det gælder både med hensyn til den støtteramme, ordningen vil indebære, når den iværksættes, og med hensyn til de forpligtelser, staten påtager sig ved at acceptere en forud fastlagt regulering af landbrugets priser i de kommende år.

Det skal i denne forbindelse først understreges, at det er en forudsætning, at der fortsat sker en sådan strukturudvikling og effektivitetsforbedring i landbruget, at behovet for støtte alt andet lige gradvis mindskes. Dette bør komme til udtryk i ordningen på den måde, at den prisstøtte, der er involveret, gradvis reduceres, såfremt der ikke sker en forringelse af relationerne mellem landbrugets omkostninger og de opnåede salgspriser. Det kan ske derved, at der sker en løbende korrektion af de effektivitetsnormer, der er anvendt, i takt med den korrektion, der foretages ved monopoltilsynets godkendelse af hjemmemarkedspriserne.

68. Der skal dernæst peges på, at det næppe vil være muligt for regeringen og folketinget at påtage sig en forpligtelse til at regulere landbrugets priser, hvis det kan indebære en meget betydelig forøgelse af statens forpligtelser i løbet af en kortere årrække.

Foretagne beregninger viser, at en fuldstændig prisgaranti, som indebærer fuld dækning for fald i eksportpriserne og stigning i omkostningerne, i løbet af en femårsperiode under ugunstige - men næppe helt urealistiske - forudsætninger kan indebære en meget betydelig forøgelse af den årlige landbrugsstøtte.

Da regeringen og folketinget næppe på forhånd kan påtage sig en så betydelig reguleringsrisiko, vil det være nødvendigt at sætte visse grænser for reguleringen.

Herfor taler også, at fuldstændig dækning af alle prisbevægelser kan mindske incitamentet til fuldt ud at udnytte de prismæssige muligheder på eksportmarkederne og under hjemmemarkedsordningerne. I begge tilfælde vil det indebære, at statens tilsvær bliver større end forudsat, og udnyttes mulighederne på eksportmarkederne ikke fuldt ud, kan det give direkte valutatab.

Disse hensyn kan tilgodeses ved en bestemmelse om, at statens tilskud til prisen kun udgør en vis procentdel af forskellen mellem garantiprisen og den opnåede gennemsnitlige salgspris, medens på den anden side stigningen i de faktiske salgspriser op over garantiprisen i et modsvarende forhold kommer producenterne til gode.

Det indebærer, at prisgarantien ikke bliver fuldstændig, men ordningen vil dog sikre en væsentlig grad af prisstabilitet. Til belysning heraf er i efterfølgende tabel vist virkningerne, dels ved fuld, dels ved 80 og 60 pct.'s dækning på grundlag af den beregnede omkostningspris for svinekød på 529 øre pr. kg. Det er til illustration forudsat, at garantiprisen sættes til 100 pct. af omkostningerne, og at der gives dækning for 100, 80 og 60 pct. af forskellen mellem garantiprisen og de faktiske opnåede priser, medens producenterne opnår en modsvarende andel af stigninger op over garantiprisen. Man får da følgende bilde:

Den faktisk opnåede pris for de prisgaranterede mængder bliver:

Hvis gennemsnitlig salgspris er	Hvis prisforskellen dækkes med		
	100 pct.	80 pct.	60 pct.
549	529	533	537
539	529	531	533
529	529	529	529
519	529	527	525
509	529	525	521
499	529	523	517
489	529	521	513

Modstykket til, at der ydes landbruget en sådan relativ prisgaranti, er som nævnt, at stigninger i de faktiske salgspriser op over garantiprisen - eller den eventuelle højere pris, som modsvarer eventuelle begrænsninger i garantien - inddrages og modregnes i statens bidrag til ordningen. Af praktiske grunde må det nok anbefales, at der arbejdes med et vist »neutralt« område på hver side af garantiprisen, således at der inden for dette spillerum hverken udbetales tilskud eller opkræves afgifter.

I praksis må anvendelsen af garantipriserne udformes på en sådan måde, at den naturlige markeds mekanisme ikke forstyrres. Man skal i den forbindelse pege på, at der åbnes mulighed for sædvanlige sæsonmæssige udsving i priserne. Det er ikke fundet nødvendigt at behandle disse rent tekniske problemer i denne sammenhæng, da ordningens gennemførelse jo i alle tilfælde vil være betinget af en indgående teknisk gennemgang.

69. Det må imidlertid erkendes, at en sådan ordning, hvis den skal være funktionsdygtig, ikke kan udformes, så den kan fungere under enhver tænkelig udvikling. Den må baseres på de forudsætninger, som eksisterer, eller som kan forudses på det tidspunkt, da ordningen gennemføres. Sker der afgørende ændringer i disse forudsætninger, må parterne have en mulighed for at få den taget op til revision.

Det kan derfor være hensigtsmæssigt at supplere med en »opsigelsesklausul«, hvor efter loven skal optages til forhandling og revision, såfremt udviklingen i statens tilsvær overskrider visse i loven fastsatte græn-

ser. Det vil antagelig være et rimeligt modstykke hertil, at der indføres en bestemmelse om, at loven også optages til revision, såfremt udviklingen medfører en nærmere angivet forringelse af landbrugets økonomiske vilkår eller af produktionsudviklingen, idet den begrænsede kompensation kan medføre en sådan udvikling, hvis forudsætningerne ændres radikalt.

70. Der må endvidere lægges vægt på, at ordningen ikke indeholder elementer, som kan styrke eventuelle tendenser til stigning i ejendomspriserne.

Man kan ikke se bort fra, at sådanne tendenser kan styrkes allerede derved, at der etableres en støtteordning med et lidt længere sigte. Ved vurderingen af denne risiko må man dog tage i betragtning, at de hidtidige toårige ordninger antagelig efterhånden har fået en mere permanent karakter, således at de også har præget forventningerne ud over toårsperioden.

Der må imidlertid lægges vægt på, at det ved ordningens gennemførelse og i dens udformning understreges, at de førstegangs-etablerende landmænd bør disponere ud fra den forudsætning, at stigende ejendomspriser ikke kan motivere en yderligere forøgelse af støtten. Det må indebære, at den i kalkulerne indregnede rente af jordværdien fikses til det i udgangskalkulen beregnede beløb.

71. Forudsætningen for, at der kan træffes aftale om en ordning af denne karakter, må være, at der ikke i periodens løb rejses krav om ændringer af lovgivningen om landbrugets økonomi, medmindre de ovennævnte forbehold åbner adgang til en revision.

72. Det er efter forslaget hensigten, at den støtte, der beregnes efter disse principper, skal udbetales direkte over priserne, således at de beregnede priser med tilnærmelse bliver effektive producentpriser. Det kan ske i form af direkte tillæg til afregningssummerne. Der er imidlertid fra landbrugets side et stærkt ønske om, at en del af støtten anven-

des til indirekte prisstøtte gennem dispositionsfonden i form af markedsrømning, kølehuslagring m.v.

Denne fremgangsmåde rejser næppe nogen problemer, såfremt der ydes fuld kompensation for forskellen mellem garantiprisen og den faktisk opnåede gennemsnitspris.

Skal der derimod kun ydes kompensation for en vis procentdel af denne forskel, må beregningsreglerne udformes således, at det sikres, at kompensationsbeløbet inklusive de af dispositionsfonden anvendte midler udgør den pågældende procentandel af forskellen mellem garanteret mængde X garantipris og salgsværdien af den garanterede mængde med fradrag af det af dispositionsfonden anvendte beløb. I modsat fald vil det være muligt at påvirke det samlede støttebeløb ved at anvende en større eller mindre del over dispositionsfonden.

Der er endvidere et ønske om, at der afsættes et beløb til salgsfremmende foranstaltninger.

73. Sluttelig skal knyttes nogle bemærkninger til grundlaget for beregningerne af de samlede omkostninger ved produktionen af de enkelte hovedvarer.

Det skal først understreges, at i et erhverv, hvor produktionerne af de enkelte varer er så nøje forbundet indbyrdes, er det ikke muligt at fastlægge nogen objektiv og uangribelig fordeling af omkostningerne på de enkelte varer. Man skal derfor indskrænke sig til at vurdere beregningerne derhen, at en gennemgang af materialet og en sammenligning med andre foreliggende beregninger efterlader det indtryk, at kalkulerne udgør et til det her skitserede formål anvendeligt og forsvarligt grundlag, idet der dog skal henvises til de foran fremsatte bemærkninger til enkelte led i kalkulerne. Ved denne vurdering har det spillet ind, at omkostningsberegningerne ikke automatisk skal anvendes som garantipriser, men vurderes i lyset af afsætningsmulighederne, og at der antagelig skal ret store ændringer til i sammensætningen af

kalkulerne for at ændre de efterfølgende reguleringer væsentligt.

74. På baggrund af den ovenstående gennemgang skal nedenfor skitseres hovedlinierne i en ordning efter de angivne synspunkter:

Der gennemføres en ordning for en periode på f.eks. 5 år, inden for hvilken periode rammerne for den økonomiske støtte til landbruget anses for fastlagt, medmindre forudsætningerne ændres så radikalt, at på forhånd aftalte »opsigelsesklausuler« kan påberåbes af en af parterne. I så fald optages forhandlinger mellem parterne.

Ordningen bygger på, at der består en kornordning, og at de nuværende hjemmemarkedsordninger videreføres.

Oven på dette system bygges en delvis prisgaranti for stipulerede maksimalmængder af de animalske landbrugsprodukter. Disse mængder fastsættes inden for nærmere angivne grænser ved forhandling hvert forår for det kommende høstår.

Fastsættelsen af udgangspriserne for den delvise prisgaranti sker på grundlag af beregninger af omkostningerne efter de fremlagte kalkuler (jævnfør dog bemærkningerne til enkeltposter foran). Under hensyn til vurderingen af afsætningsvilkårene tages der ved ordningens iværksættelse stilling til, hvilke effektivitetskrav der skal stilles for de enkelte varer, og på det grundlag fastsættes udgangsprisen til en procentandel af de til enhver tid beregnede omkostninger.

Produktionsomkostningerne (og dermed udgangspriserne) nyberegnes hvert halve år, idet der ved beregningen sker en korrektion for effektivitetsudviklingen efter de af monopoltilsynet anvendte retningslinier.

Er de faktisk opnåede gennemsnitspriser lavere end de for perioden beregnede udgangspriser dækkes en på forhånd fastsat andel af forskellen af staten. Er de faktisk opnåede gennemsnitspriser højere end udgangsprisen, anvendes en modsvarende del af prisforskellen til dækning af statens udgifter ved ordningen.

Statens støtte til priserne kommer til udbetaling enten som noteringstillæg eller gennem dispositionsfonden, idet der fastsættes regler, som sikrer, at statens bidrag er uafhængigt af udbetalingsformen.

75. Den praktiske gennemførelse af ordningen vil forudsætte en nøje teknisk gennemgang, herunder også en nøjere præcisering af, hvorledes udbetalingen af prisstøtten skal gennemføres, så den kommer til at svare til den angivne ramme.

Beregner man som foran forudsat garanti priserne for en periode på f.eks. et halvt år fremover, er det i og for sig principielt muligt for hver enkelt delperiode at beregne de producentpriser, som kan udbetales. Finansieringen af ordningen kan f.eks. ske på den måde, at der stilles et beløb til rådighed for dispositionsfonden, på hvilket der kan trækkes a conto med en efterfølgende opgørelse.

Begrænsningen af de prisgaranterede mængder kan dog medføre visse udligningsproblemer, især såfremt de faktisk producerede mængder bliver større end de garanterede mængder, og større end man havde regnet med ved periodens begyndelse. For at sikre ordningens kontinuitet og undgå, at en sådan udvikling fører til uheldige, bratte prisudsving i sidste del af en periode, kan man f.eks. åbne mulighed for, at resterende beløb kan overføres, eller for meget udbetalte beløb kan »afslides« i en følgende periode.

76. Et medlem har under drøftelserne i udvalget fremført principielle betænkeligheder ved et system med helt eller delvis statsligt garanterede producentpriser under hensyn til, at hovedparten af landbrugets produktion afsættes i udlandet. Medlemmet har samtidig peget på, at den tilsigtede indkomststøtte og en rimelig produktionsstyring må kunne gennemføres på en mere hensigtsmæssig måde, bl.a. over dispositionsfonden.

E. Etablerings- og investeringsstøtteordninger.

77. I henhold til lovgivningen om udlån til yngre landmænd, kan staten yde de såkaldte kurstabslån, der tager sigte på at mildne den del af de unge førstegangsetablerede landmænds finansieringsmæssige vanskeligheder i forbindelse med køb af landejendom, der skyldes den høje rente og deraf følgende lave obligationskurser. Gennem denne ordning stilles lånsøgerne i likviditetsmæssig henseende, som om de havde opnået et 5 pct. 30-årigt kreditforeningslån til pari, placeret i intervallet 50-70 pct. af ejendommens handelsværdi, dog maksimalt af en handelsværdi på 600.000 kr.

Denne lånebistand er suppleret med en yderligere støtte i form af etablerings- og driftstilskud, der er tænkt at skulle lette vilkårene i de første år, hvor de nyetablerede typisk vil være stærkt belastede af den store gældsbyrde. I det mindste driftstilskudsordningen er at betragte som led i landbrugets støtteordninger, og loven skal under hensyn hertil optages til revision i indeværende folketingsår.

78. Etableringstilskuddene ydes med 1,5 pct. af ejendommens handelsværdi (uden maksimum på 600.000 kr.), svarende til en samlet årlig tilskudsudgift på anslået ca. 5 mill. kr.

79. Årlige driftstilskud kan ydes til landmænd, der har etableret sig i den seneste femårsperiode, som var under 40 år ved overtagelsen, og som har landbrug som hovederhverv. Tilskuddet udgør i 1969/70 3/4 pct. af den skattemæssige værdi af landbrugs-ejendommen med besætning - bortset fra pelsdyr (dog højst af 600.000 kr.). I de følgende finansår fastsættes reglerne for beregningen af tilskuddet efter forhandlinger med de landøkonomiske foreninger. Udgiften i 1969/70 vil skønsmæssigt udgøre ca. 10 mill. kr. Man kan ikke for samme finansår oppebære begge former for tilskud.

Et underudvalg under landbokommissio-

nen har i en foreløbig betænkning af 1. december 1969 vedrørende statens lånelovgivning til jordbrugsmæssige formål beskæftiget sig med disse ordninger, og har anført, at lån i henhold til lov om udlån til yngre landmænd har nær sammenhæng med reglerne om tilskud til unge landmænd, og indgår i landbrugets støtteordninger. Underudvalget har dog ikke fundet det rigtigt at foreslå ændringer, der berører dette område.

80. Nærværende udvalg har overvejet betimeligheden af at fortsætte disse ordninger. Man har erkendt, at der i disse år kun er en meget ringe tilgang af unge til landbruget, og at etableringsvilkårene under det nuværende renteniveau er meget vanskelige. Man kan derfor anbefale, at de nuværende ordninger fortsættes, så længe renteniveauet kan betegnes som unormalt højt. Udvalget er opmærksom på, at kurstabslånenes størrelse automatisk vil aftage i det omfang, kursniveauet på obligationer stiger, men man skal i tilfælde af, at der indtræder en lettelse i etableringsvilkårene, tillige anbefale, at driftstilskuddene tages op til fornyet overvejelse, idet udvalget principielt må mene, at der ikke med de særlige tilskudsordninger til yngre landmænd må gives disse muligheder for at betale for høje ejendomspriser. Udvalget har tillige overvejet, om der kunne være grunde til at åbne adgang for, at også yngre forpagtere af landbrugsejendomme kunne opnå driftstilskud under de særlige etableringsstøtteordninger. Da disse forpagtere imidlertid ikke tynges så hårdt af det høje renteniveau som de unge, der selv køber ejendom, finder udvalget ikke, at forpagterne bør have en sådan adgang, idet man også har haft i tankerne, at sådan støtte muligvis kunne medvirke til at presse forpagtningsafgifterne opad, hvorved ordningerne i nogen grad ville komme ejerne til gode, hvilket man ikke finder, ville være rimeligt.

81. Som anført foran i afsnit B, punkt 41 og 42, har udvalget taget afstand fra en landbrugspolitik, hvor en væsentlig del af støtten

ydes direkte til gennemførelse af investeringer i landbrugets produktionsapparat i bredere almindelighed. Desuagtet kunne der henset til den kraftige strukturomstilling, som foregår i landbruget, peges på visse investeringer, som det under et lavt prisniveau på landbrugsprodukter kunne være hensigtsmæssigt at tilgodese med fordelagtige statslån.

Disse spørgsmål har nyligt været behandlet i det i punkt 79 omtalte underudvalg under landbokommissionen. I dette underudvalg har man mere generelt drøftet principperne for statens långivning til jordbrugs-mæssige formål. Det hedder herom:

»Det har været opfattelsen, at statens långivning må have et erhvervsmæssigt sigte, og at statslånene fortrinsvis bør ydes som supplement til den almindelige långivning i tilfælde, hvor en samfundsmæssig interesse tilsiger det.

Som områder, hvor en sådan samfundsmæssig interesse må antages at være til stede, peges på, at det vel alment må anses for ønskeligt at støtte den igangværende strukturudvikling i retning af samkøb og supplerende af landbrugsejendomme med henblik på tilpasning af landbrugets produktionsforhold til de ændrede tekniske vilkår og tilpasning af ejendomsantallet til det forventede antal kommende landmænd.

På samme måde må der ligge en klar samfundsmæssig interesse i at bidrage til en bedre jordfor-

deling for at imødegå den risiko for forringelse, der truer både i forbindelse med samkøbene under strukturudviklingen og fra udbygningen af vejnettet.«

Nævnte underudvalg har anbefalet en fortsættelse af statens hidtidige strukturbefordrende långivning, men henskudt spørgsmålet om mere almindelig støtte til bygningsinvesteringer til overvejelse i forbindelse med betænkningen fra nærværende udvalg.

82. Nærværende udvalg kan tilslutte sig, at statens hidtidige långivning til jordkøb og sammenlægninger m.v. samt den tilsvarende støtte til jordfordeling fortsættes og eventuelt udbygges. Man finder det betydningsfuldt herigennem at understøtte økonomien i sammenlægningerne med henblik på at befordre en ud fra mange hensyn ønskelig strukturudvikling i erhvervet, uden at landbrugets samlede produktionskapacitet forøges.

Udvalget har derimod ikke kunnet anbefale, at staten i almindelighed yder særlig fordelagtig finansieringsbistand til bygningsinvesteringer, så længe der hersker så stor usikkerhed omkring de fremtidige afsætningsvilkår, og da produktionsøkonomien i kvægholdet samt fjerkræholdet ikke er tilstrækkelig til forrentning og afskrivning af nye stalde.

RESUMÉ

1. Hovedindholdet i nærværende redegørelse for landbrugets økonomiske forhold og landbrugsordningernes tilrettelæggelse er tre kapitler om henholdsvis de produktionsøkonomiske forhold, afsætningsforholdene og de hidtidige landbrugsordningers indhold og virkninger. Til sidstnævnte kapitel knytter sig som bilag en af monopoltilsynet udarbejdet redegørelse for landbrugets hjemmemarkedsordninger.

Endvidere findes i rapporten beskrivelser af landbrugets produktions- og strukturudvikling samt indkomstforhold og gældsudvik-

ling i 60'erne, af de centrale bestræbelser på styring af landbrugsproduktionen og afsætningen, og af arbejdsmarkeds- og egnsudviklingspolitikken med særligt henblik på landbruget, hvortil som bilag knytter sig en af socialforskningsinstituttet udarbejdet redegørelse for dets undersøgelse af de sociale konsekvenser af landbrugets strukturændringer. Endelig indeholder betænkningen afsnit om ejendomsbeskatningen i landbruget og om landbrugets stilling i samfundsökonomien.

I det foranstående afsnit, indeholdende

udvalgets samlede overvejelser og konklusioner, findes den egentlige analyse af de forskellige landbrugspolitiske alternativer.

2. Udvalgets arbejde har ført til en konstatering af, at der foregår en meget kraftig strukturudvikling i erhvervet i disse år, hvor medhjælperstyrken er reduceret med over 70 pct. siden 1960, og hvor der er blevet nedlagt 50.000 selvstændige brug.

Produktionen, som i 50'erne steg med ca. 3 pct. om året, er i de fem første år af 60'erne kun steget med 1,5 pct. om året, og har siden været svagt vigende.

Udvalget har heraf draget den konklusion, at de hidtidige landbrugsordninger ikke har forsinket strukturudviklingen, idet man skønner, at afvandringen fra erhvervet hidtil er foregået nogenlunde i det tempo, det har været muligt at overføre arbejdskraften til andre erhverv, specielt i de rene landdistrikter.

3. Udvalgets analyse af landbrugets indkomstforhold har vist, at de selvstændige landmænd i indkomstmæssig henseende har haft endog meget svært ved at følge med udviklingen i andre; samfundsgrupper. I 1968/69 lå nettoindtægten på en ejendom på 25 ha på 29.000 kr., og i de foregående tre år havde den været 22.000-24.000 kr. Udvalget peger i sin redegørelse på, at indtægtsproblemerne er størst hos de unge nyetablerede landmænd og hos de landmænd, der i de senere år har foretaget større bygningsinvesteringer, som der har været problemer med at opnå tilstrækkelig rentabilitet i. Udvalget omtaler det forhold, at landbruget med en betydelig gældsstiftelse på baggrund af de tidligere oparbejdede belåningsreserver samt stigende ejendomspriser frem til 1967 har været i stand til at fremskaffe en supplerende likviditet. Man finder dog, at landbrugets muligheder for tilvejebringelse af likviditet gennem fortsat belåning af værdistigninger ser ud til at ville blive vanskeliggjort i fremtiden, da en værdistigning på ejendommene formentlig vil afhænge af, om der opstår for-

ventninger om en forbedring af landbrugets indtjeningsvilkår.

4. Udvalget har konstateret, at de landbrugsordninger, som indførtes i begyndelsen af 60'erne, og som siden er fortsat og udbygget, overvejende har haft det naturlige sigte at afbøde de indkomstproblemer, landbruget er kommet ud for på grund af de betydelige afsætningsproblemer og den kraftige indenlandske omkostningsudvikling, som har gjort sig gældende. Ordningerne har dog samtidig haft det formål at støtte landbrugsproduktionens opretholdelse, idet mulighederne for en markedspolitisk løsning på landbrugets afsætningsproblemer hele tiden forekommer at have dannet grundlag for de landbrugspolitiske beslutninger.

På denne baggrund har ordningerne hidtil været af en midlertidig karakter, uden at der har ligget nogen eksakt landbrugspolitisk produktionsmålsætning bag dem. Ordningerne har derved bl.a. under hensyn til mulighederne for en markedsløsning især fået karakter af støtte til de produktioner, som har mødt den største afsætningsmæssige modgang, og har således i nogen grad modvirket en tilpasning af landbrugsproduktionen til afsætningsforholdene i den mellemliggende periode.

Dette har udvalget fundet diskutabelt, men da landbrugets produktionskapacitet totalt har været for stor til de kommercielt lønnende afsætningsmuligheder, har man dog måttet erkende, at der har været meget snævre grænser for, hvad der ville være vundet ved at udvide én produktionsgren og forminske en anden, såfremt det ikke samtidig var muligt hurtigt at frigøre produktionsfaktorer fra erhvervet. For den sidste del af de producerede og afsatte mængder har der nemlig næppe i den undersøgte periode som helhed været afgørende forskelle i de enkelte produktioners rentabilitet.

5. Udvalget har overvejet den kritik, som bl.a. Det økonomiske Råds formandskab og professor Holger Gad, Aarhus Universi-

tet, har rettet mod de hidtidige landbrugsordninger, og analyseret de forslag om omlægninger til mere produktionsneutrale ejendoms- og persontilskud, som både formandskabet og professor Gad har fremsat.

Udvalget har imidlertid næret store betænkeligheder ved at afskaffe prisstøtteprincippet til fordel for produktionsneutrale ejendoms- og persontilskud, idet udvalget ikke anlægger helt så mørk en bedømmelse af landbrugets fremtidsmuligheder, som formandskabet og professor Gad synes at have gjort.

Den omstændighed, at der nu er udsigt til en genoptagelse af forhandlingerne om indtrædelse i fællesmarkedet sammen med England, Irland og Norge, sammenholdt med udvalgets vurdering af den betydelige tilpasning af erhvervets forbrug af produktionsfaktorer, som er i gang, tilsiger efter udvalgets opfattelse en vis forbeholdenhed over for en dybtgående omlægning af landbrugsstøtten til tilskudsformer, som især synes at være motiveret med en antagelse om, at landbrugets utvivlsomme konkurrenceevne ikke vil få mulighed for at blive udnyttet inden for rimelig tid.

Udvalget finder som formandskabet og professor Holger Gad, at støtten principielt bør tilrettelægges sådan, at den sigter mod en tilpasning af produktionen til afsætningsforholdene, men skønner, at en total omlægning til ejendoms- og persontilskud kunne medføre en udvikling i et tempo, så de samfundsmæssige fordele, herunder hensynet til i videst muligt omfang at bevare et konkurrencedygtigt landbrug i fremtiden, ikke kunne udnyttes, og hvorved der kunne skabes betydelige sociale og menneskelige problemer for de enkelte landmænd.

6. Udvalget har overvejet problemerne i forbindelse med landbrugsstøttens indflydelse på ejendomspriserne, men mener ikke, at det i et samfund med økonomisk vækst og kraftige inflationstendenser er muligt — og heller ikke ubetinget hensigtsmæssigt — at opnå en helt forskellig udvikling i priserne

på de forskellige kategorier af fast ejendom.

Man mener specielt ikke, at det er muligt gennem produktionsneutrale tilskud at standse prisstigningerne på de landejendomme, der fortrinsvis efterspørges til boligformål eller som rekreative ejendomme, hvorimod man antagelig kunne opnå en mere afdæmpet prisudvikling for egentlige udbyggede produktionsapparater.

Udvalget peger i denne forbindelse på, at den lettelse, en eventuel virkning på ejendomspriserne af en omlægning af støtten til produktionsneutrale tilskud ville medføre for de fremtidige landmænd, antagelig først ville melde sig efter en tilpasningsperiode. Overgangsordninger til støtte for nyetablerede ville derfor antagelig være påkrævede, og sådanne overgangsordninger ville uden tvivl formindske effekten væsentligt.

Man har videre peget på, at det er diskutabelt, hvorvidt man med hensyntagen til en interesse i at bevare landbrugets kreditværdighed bør tilstræbe en stærk nedpresning af ejendomspriserne, hvilke i øvrigt ikke i det sidste par år har været stigende.

7. Om spørgsmålet prisstøtte contra ejendoms- og persontilskud drager udvalget derfor den konklusion, at sandsynligheden for, at dansk landbrugspolitik før eller senere skal indpasses i en fælles prispolitik for et udvidet europæisk markedsområde, taler imod på nuværende tidspunkt at tilråde en drastisk ændring af landbrugsstøttens udformning i en retning, der kan fremkalde en forceret og dermed problemfyldt udvikling i en situation, hvor der fortsat synes grund til at nære en vis tillid til erhvervets fremtidsmuligheder.

Vurderedes situationen derimod således, at dansk landbrugs konkurrenceevne ikke vil få lov at slå igennem, eller ikke kan bevares, mener udvalget i øvrigt, at det fremfor person- og ejendomstilskud kunne være mere hensigtsmæssigt at anvende omskolingsordninger eller direkte tilskud til afvandring for aktivt at stimulere afvandringen af selvstændige landmænd.

8. Hvad angår landbrugsstøttens finansiering, har det været den fremherskende opfattelse inden for udvalget, at en række forhold taler for, at prisniveauet på hjemmemarkedet fastsættes på et andet grundlag end eksportpriserne.

Man har i denne forbindelse bl.a. henvist til, at »verdensmarkedspriserne« efterhånden ikke har nogen forbindelse med landbrugets produktionsomkostninger, da de mængder, der udbydes til eksport, i ret vid udstrækning er overskudsproduktion, der sælges til dumpingpriser.

Da Danmark med de gældende hjemmemarkedspriser fortsat er et af de lande i Europa, der har de laveste fødevarerpriser, har udvalget i princippet fundet det rigtigt, at der på hjemmemarkedet betales priser, som er afstemt efter produktionsomkostningerne.

9. På grundlag af den foran nævnte argumentation anbefaler udvalget i princippet en fortsættelse af prisstøtteordningerne, herunder af hjemmemarkedsordningerne, under forudsætning af, at støtten i fremtiden i højere grad tilrettelægges med hensyntagen til de lønnende afsætningsmuligheder, og at staten gennem en mere aktiv arbejdsmarkedspolitik søger at lette landmænds overgang til andet erhverv.

Udvalget anbefaler en videreførelse af de gældende hjemmemarkedsordninger for mejeriprodukter samt okse- og kalvekød og svinekød, da de priser, danske forbrugere hidtil har betalt for disse produkter, næppe har oversteget produktionsomkostningerne.

For slagtefjerkræ finder udvalget, at hjemmemarkedspriserne hidtil har været ansat for højt, men det er opfattelsen, at den sænkning på 1,20 kr. pr. kg, som sker fra 1. januar 1970, vil bringe hjemmemarkedsprisen ned på et niveau, som ikke overstiger produktionsomkostningerne. Herefter skulle også problemerne med de senere års urentable fjerkræeksport være begrænset afgørende. Skulle dette ikke vise sig at være tilfældet, henstiller udvalget, at hjemmemarkedsordningen tages op til ny overvejelse.

Med hensyn til ægproduktionen mener udvalget ikke, at den tidligere vedtagne sænkning af hjemmemarkedsprisen med 20 øre pr. kg fra 1. januar 1970 er tilstrækkelig til løsning af problemet med den urentable eksport og stalddørssalg. Udvalget anbefaler derfor, at hjemmemarkedsprisen for æg, eventuelt etapevis, sænkes til produktionsprisen.

10. Udvalget frygter, at der i de kommende år vil opstå et voksende kornoverskud, som skal afsættes til eksport til lave priser. Man anbefaler på denne baggrund, at importen af majs og rug søges begrænset mest muligt.

Man finder videre, at den indenlandske kornpris i denne situation må fastlægges ud fra såvel hensynet til udnyttelse af afsætningsmulighederne for svinekød og konserver som hensynet til, at kornprisen ikke i sig selv animerer til en forcering af kornproduktionen.

Idet der samtidig må tages hensyn til mulighederne for at formindske importen af kraftfoder ved at gøre grøntafgrøder, hestebønner og andre proteinholdige afgrøder mere konkurrencedygtige over for korn, forudsættes det, at kornprisen bliver delvis afhængig af verdensmarkedsprisen på korn og af kornoverskuddets størrelse. Går udviklingen i retning af et øget dansk kornoverskud, må dette indebære et vigende indenlandsk kornprisniveau, såfremt der ikke sker en væsentlig bedring af verdensmarkedspriserne på korn.

Udvalget mener ikke at kunne anbefale, at der stiles mod en politik, der sikrer en bestemt kornpris over en flerårig periode, men finder det hensigtsmæssigt at sikre en vis stabilitet i kornpriserne ved at åbne mulighed for intervention på kornmarkedet.

De i kornloven fastsatte basispriser, der kun har betydning, hvis Danmark er nettoimportør af korn, bør efter udvalgets opfattelse fastsættes, så de står i et rimeligt forhold til de priser, det skønnes realistisk at opretholde.

For ikke at forvride strukturen inden for kornproduktionen, må prisforskellen mellem brødkorn og foderkorn fastsættes, så den ikke animerer til en uhensigtsmæssig stor brødkornproduktion.

Såfremt kornprisudviklingen ikke giver en tilstrækkelig stimulans til produktionen af proteinafgrøder, finder udvalget, at andre midler til stimulering af denne produktion bør overvejes.

11. Udvalget finder, at de hidtidige prisordninger indebærer et væsentligt større tilskud til kvægproduktionen end til svineproduktionen, og at de i øvrigt alene kommer mælkeproduktionen til gode, medens de ikke direkte støtter kødproduktionen. På denne baggrund anbefaler udvalget, at forskellen mellem støtten til kvæg og svin overvejes indsnævret, og at det tilstræbes, at støtten til kvæget i højere grad kommer kødproduktionen til gode.

12. Udvalget har analyseret den skitse til en mere langsigtet landbrugspolitik, som er forelagt af Landbrugsraadet og De samvirkende danske Landboforeninger.

Udvalget forelægger til politisk afgørelse at træffe valget mellem *enten* en fortsættelse af landbrugsordningerne efter de hidtidige hovedretningslinier med de oven for omtalte justeringer med henblik på at gøre støtten mere afsætningsorienteret, *eller* at anvende den mere langsigtede reguleringsordning i landbrugsorganisationernes forslag, under iagttagelse af de samme hovedsynspunkter, som er nævnt foran, og under visse nærmere præciserede forudsætninger, som fremgår af udvalgets analyse af forslaget.

Valget mellem de to alternativer må efter udvalgets opfattelse træffes på grundlag af en politisk stillingtagen til, om staten i højere grad end hidtil vil fastlægge linierne for landbrugets produktion og indkomstniveau

for en længere periode med henblik på at fjerne en del af den usikkerhed, som landbrugets dispositioner i de senere år har måttet træffes under.

13. Udvalget har overvejet betimeligheden af at fortsætte de særlige ordninger, hvorved der ydes støtte til de unge landmænd. Man har erkendt, at der i disse år kun er en meget ringe tilgang af unge til landbruget, og at etableringsvilkårene under det nuværende renteniveau er meget vanskelige.

Man kan derfor anbefale, at de nuværende ordninger fortsættes, så længe renteniveauet kan betegnes som unormalt højt. Udvalget er opmærksom på, at kurstabslånenes størrelse automatisk vil aftage i det omfang, kursniveauet på obligationer stiger, men man skal i tilfælde af, at der indtræder en lettelse i etableringsvilkårene, tillige anbefale, at driftstilskuddene tages op til fornyet overvejelse, idet udvalget principielt må mene, at der ikke med de særlige tilskudsordninger til yngre landmænd må gives disse muligheder for at betale for høje ejendomspriser.

Udvalget kan tilslutte sig, at statens hidtidige långivning til jordkøb og sammenlægninger m.v. og tilsvarende støtte til jordfordeling fortsættes og eventuelt udbygges. Man finder det betydningsfuldt herigennem at understøtte økonomien i sammenlægningerne med henblik på at befordre en ud fra mange hensyn ønskelig strukturudvikling i erhvervet, uden at landbrugets samlede produktionskapacitet forøges derved.

Udvalget har derimod ikke kunnet anbefale, at staten i almindelighed yder særlig fordelagtig finansieringsbistand til bygningsinvesteringer, så længe der hersker så stor usikkerhed omkring de fremtidige afsætningsvilkår, og da produktionsøkonomien i kvægholdet samt fjerkræholdet ikke er tilstrækkelig til forrentning og afskrivning af nye stalde.

Kapitel III

LANDBRUGETS UDVIKLING I 1960'erne.

1. Landbrugsarealet og dets benyttelse.

I perioden fra 1960 til 1969 er det samlede landbrugsareal faldet fra 3.094.000 ha til 2.956.000 ha eller gennemsnitligt ca. 15.000 ha pr. år. Denne tilbagegang i landbrugsarealet, som hovedsagelig er en følge af byudvikling og vejanlæg m. v., har i de ni år andraget ca. 4,5 pct.

Mere markante er de ændringer i arealets benyttelse, som har fundet sted.

Arealerne med brødkorn steg fra 1960 til 1962, hvor de nåede op på 328.000 ha. Derefter har der været et gradvis ret betydeligt fald i brødkorndyrkningen frem til 1967, da der taltes 128.000 ha. I de to sidste år er brødkornarealet igen steget lidt og udgjorde i 1969 137.000 ha.

Arealerne med foderkorn har - bortset fra en lille nedgang i 1962 - været jævnt sti-

gende i hele perioden. Fra 1960 til 1969 har der været en samlet stigning på 360.000 ha svarende til 30 pct., og arealerne med foderkorn udgør nu 53 pct. af det samlede landbrugsareal mod 39 pct. i 1960. Af det samlede foderkornareal i 1969 på 1.566.000 ha var 1.304.000 ha arealer med byg. I 1960 dyrkedes kun 756.000 ha med byg.

Arealerne med bælgssæd, omfattende konserverærter, foderærter og hestebønner m.v., har været ret ubetydelige indtil de to seneste år, hvor der er sket en relativt betydelig udvidelse af bælgplantedyrkningen især af hestebønner, hvoraf i 1969 dyrkedes 20.000 ha.

De samlede korn- og bælgssædarealer er i 60'erne vokset fra 1.453.000 ha til 1.728.000 ha eller med 19 pct.

Arealerne med foderroer har været jævnt

Landbrugsarealet og dets benyttelse (1.000 ha).

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
Brødkorn	239	288	328	251	221	214	140	128	135	137
Foderkorn.....	1206	1249	1214	1319	1347	1383	1465	1510	1550	1566
Bælgssæd	8	10	9	8	6	4	3	6	12	25
Korn og bælgssæd i alt ...	1453	1547	1551	1578	1574	1601	1608	1644	1697	1728
Foderroer	420	394	365	331	320	309	294	267	250	226
Græs og grøntfoder	980	969	968	920	898	879	886	881	855	828
Grovfoder i alt	1400	1363	1333	1251	1218	1188	1180	1148	1105	1054
Kartofler	92	72	62	64	54	41	40	37	35	33
Sukkerroer til fabrik	55	39	42	69	84	60	58	53	52	52
Frø og industriplanter	80	91	105	77	90	97	93	96	82	77
Helbrak.....	4	4	6	3	4	3	3	3	2	2
Gartneriprodukter.....	10	11	11	16	14	12	13	10	10	10
Samlet landbrugsareal.....	3094	3127	3110	3058	3038	3002	2995	2991	2983	2956

Kilde: Danmarks Statistik.

aftagende gennem hele perioden. Der dyrkedes i 1969 kun 226.000 ha med foderroer, hvilket er 194.000 ha eller 46 pct. mindre end i 1960.

Arealerne med græs og grøntfoder er ligeledes formindsket gradvis gennem perioden og androg i 1969 828.000 ha, hvilket er 152.000 ha eller ca. 16 pct. mindre end i 1960. Af de samlede græs- og grøntfoderarealer i 1969 var 297.000 ha uden for omdriften. Reduktionen i græs- og grøntfoderarealerne har både absolut og især forholdsvis været noget mindre end i foderroearealerne.

I 1969 udgjorde de samlede grovfoderarealer 1.054.000 ha, svarende til ca. 36 pct. af totalarealet, mod 1.400.000 ha eller 45 pct. af totalarealet i 1960.

Arealerne med kartofler har vist en ret jævn tilbagegang i perioden. I 1969 dyrkedes 33.000 ha med kartofler mod 92.000 ha i 1960.

Arealerne med sukkerroer til fabrik har været af noget varierende størrelse i perioden. I 1964 nåede arealerne op på 84.000 ha, men i de sidste tre år har de været af stort set samme størrelse som ved periodens begyndelse - godt 50.000 ha.

Arealerne med frø og industriplanter har udgjort omkring 80-100.000 ha i perioden. I 1969 taltes 77.000 ha, svarende til 2,6 pct.

af landbrugsarealet. Heraf var 12.000 ha raps.

Brakarealer udgjorde i 1969 kun 2.000 ha, og arealer, der udnyttes erhvervsmæssigt med gartneri- og grøntsagsafgrøder, 10.000 ha.

Den udvikling, som er foregået gennem 60'erne, har som anført bevirket en reduktion af det dyrkede landbrugsareal på 4,5 pct. Der er samtidig foregået en stadig tendens mod ekstensivering, derved at de udbytterige og arbejdskrævende rodfrugtafgrøder er blevet formindskede og erstattede af kornarealer. De mindre arbejdskrævende græsmarksafgrøder har været mere konstante, men også i disse har der dog været en ikke ubetydelig tilbagegang.

2. Planteproduktionens størrelse.

Størrelsen og sammensætningen af den vegetabiliske produktion afspejler de ændringer i arealets benyttelse, der er omtalt foran. En vurdering af tallene må naturligvis foregå under iagttagelse af de tilfældige udsving, som de enkelte års klimatiske forhold medfører.

Det ses dog umiddelbart, at der i perioden 1960-69 har været en meget kraftig vækst i produktionen af foderkorn, hvorimod produktionen af brødkorn efter at have nået

Høstudbyttet 1960-1969 (mill. foderenheder).

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
Brødkorn	774	948	1157	814	833	829	536	539	595	555
Foderkorn.....	4030	4068	4460	4521	5183	5210	5244	5433	6020	6074
Korn (kærne) i alt.....	4804	5016	5617	5335	6016	6039	5780	5972	6615	6629
Foderroer m. m. incl. top.....	3622	3193	2879	2848	3065	2547	2817	2368	2321	1812
Græs og grøntfoder.....	3621	4225	4173	3938	4282	4256	4384	4348	4391	3377
Halm	1066	1173	1223	1133	1173	1095	1060	1020	1033	1100
Grovfoder i alt	8309	8591	8269	7919	8520	7898	8261	7736	7745	6289
Bælgsæd	20	24	14	15	15	8	5	19	46	74
Kartofler	407	328	259	296	271	215	220	198	197	142
Sukkerroer til fabrik	517	340	349	600	778	441	531	498	508	481
Samlet høstudbytte	14057	14299	14508	14165	15600	14601	14779	14423	15111	13615

Kilde: Danmarks Statistik.

et toppunkt i 1962 er gået meget stærkt tilbage.

Den samlede kornhøst nåede højdepunkt i 1969 med 66,3 mill. afgrødeenheder. I gennemsnit er kornproduktionen i 60'erne steget med ca. 2 mill. afgrødeenheder om året.

Den samlede grovfoderproduktion lå i årene 1960-66 ret konstant på omkring 80 mill. afgrødeenheder. I de sidste tre år har den været vigende på grund af den ændrede arealbenyttelse, der hovedsagelig skyldes nedgangen i kreaturantallet. Det meget lave grovfoderudbytte i 1969 skyldes især den tørre sommer. I forhold til arealets størrelse er græs- og grøntfoderudbytterne steget stærkt, hvilket især skyldes en stigende gødningsanvendelse.

Det samlede høstudbytte er foreløbig kulmineret i 1964 med 156 mill. afgrødeenheder. Høstudbyttet i 1969 har været periodens laveste.

3. Kornforsyning og foderforbrug.

Det samlede indenlandske kornforbrug omfatter et forbrug til foder, der i de enkelte år afhænger af husdyrproduktionens størrelse samt grovfoderavlens og et behov til udsæd samt industrielle formål. Foderforbruget af korn steg fra 4.354.000 tons i 1960/61 til 5.495.000 tons i 1966/67. I de to sidste høstår har forbruget været faldende, især på grund af en nedgang i svineproduktionen, og androg i 1968/69 5.280.000 tons. Forbru-

get til udsæd og industrielle formål har i perioden ligget ret konstant på 800.000-850.000 tons. Endvidere er der hvert år foregået en vis korneksport, især af såsæd og maltbyg.

Med svingningerne i høstudbyttet har importbehovet været varierende gennem perioden, men der har dog efter den kraftige vækst i kornproduktionen og den i de senere år indtrådte vigende linie i den animalske produktion været en tendens mod øget selvforsyning med korn.

I høståret 1968/69, da kornproduktionen steg med ca. 600.000 tons i forhold til foregående år, og svineproduktionen havde et lidt mindre omfang end i tidligere år, oversteg den indenlandske kornproduktion kornforbruget, og der gennemførtes for første gang i en meget lang periode en nettokorneksport fra dansk landbrug. Med den gode høst i 1969 og de forholdsvis lave besætningstal er der igen opstået et kornoverskud i indeværende driftsår, og der er grund til at forvente, at dette i fremtiden vil finde sted i de normale høstår, medmindre der sker en kraftig stigning i den animalske produktion, eller andre afgrøder vinder større udbredelse og dermed fortrænger en del af kornarealet.

I omstående opstilling er vist størrelsen af landbrugets samlede foderforbrug og fordelingen på fodermidler af dansk og udenlandsk oprindelse. Det samlede kraftfoderforbrug er foreløbig kulmineret i årene 1964/65-1966/67 med omkring 6,9 mia. foderenheder. Den udenlandske andel af kraft-

Danmarks kornforbrug og kornforsyning (1.000 tons).

	1960/61	61/62	62/63	63/64	64/65	65/66	66/67	67/68	68/69
Høst ÷ svind	4486	4680	5205	4953	5902	5902	5662	5845	6446
Import af korn	811	1058	681	884	757	759	714	601	205
Eksport af korn	88	257	219	162	328	326	274	172	336
Lagerforskydning	+ 49	÷ 70	+242	÷154	+101	÷111	÷232	÷ 10	+183
Indenlandsk forbrug af korn	5160	5551	5425	5829	6230	6224	6334	6284	6132
Anvendt til udsæd og industri	806	834	841	852	855	845	839	847	852
Anvendt til foder	4354	4717	4584	4977	5375	5379	5495	5437	5280

Kilde: Danmarks Statistik.

Foderforbrugets størrelse og fordeling på udenlandsk og dansk foder (mill, foderenheder).

	1960/61	61/62	62/63	63/64	64/65	65/66	66/67	67/68	68/69 *
Foderkorn, dansk	3441	3582	3850	4058	4485	4655	4678	4735	4934
Foderkorn, udenlandsk	778	993	607	780	724	581	667	558	226
Fodermel, klid m. v. dansk . .	60	73	65	69	76	69	65	65	66
Fodermel, klid m. v. udenl. . .	74	68	47	101	218	145	93	86	79
Oliekager, dansk	1	3	4	4	4	4	5	0	5
Oliekager, udenlandsk	1127	1012	1025	1215	1240	1265	1246	1180	1068
Animalske foderstoffer, dansk	70	78	121	139	142	128	145	153	146
Animalske foderstoffer, udenlandsk	41	36	30	33	36	46	20	20	41
Kraftfoderforbrug i alt	5592	5845	5749	6399	6925	6893	6924	6797	6565
Heraf udenlandsk i pct. . . .	36	36	30	33	32	30	29	27	22
Grovfoderforbrug i alt	8279	7971	7559	7617	8102	7585	7837	7424	7180
Mælk og valle m. m. dansk . .	603	604	562	543	570	563	528	522	512
Mælk og valle m. m. udenl. . .	33	30	33	55	18	27	33	30	35
Samlet foderforbrug	14507	14450	13903	14614	15615	15068	15322	14773	14292
Heraf udenlandsk foder i pct.	14	15	13	15	14	14	14	13	10
Kraftfoder i pct. af samlet foderforbrug	39	40	41	44	44	46	45	46	46

*) Foreløbige tal. Kilde: Danmarks Statistik.

foderforbruget har været aftagende fra 36 pct. i periodens to første driftsår til 22 pct. i 1968/69. Af det samlede foderforbrug er den udenlandske andel faldet fra 14-15 pct. til 10 pct. i 1968/69. Der har således i de senere år været en tendens mod øget selvforsyning med foder, omend tendensen sløres lidt af svingningerne i høstudbyttet. Der har samtidig været en klar tendens mod en stigende kraftfoderandel af det samlede foderforbrug. Årsagen hertil er især den forskydning i den animalske produktions sammensætning med en stærkere stigning i svineproduktionen end i kvægproduktionen, som fandt sted frem til 1965/66.

4. Husdyrbestanden.

Antallet af kreaturer nåede et toppunkt i 1961 med knap 3,6 mill. stk. I 1961 og 1962 var der meget ugunstige afsætningsforhold for kreaturer, hvilket utvivlsomt påvirkede kvægbestanden i disse år. Med de stærkt forbedrede afsætningsvilkår i 1963 og 1964 faldt kreaturantallet til knap 3,3 mill.

stk. i 1964. Derefter indtrådte igen betydelige afsætningsproblemer for kreaturer, og der foregik i 1965 og 1966 på ny en opbygning af kreaturbestanden, der i 1966 nåede op på knap 3,4 mill. stk. Siden har bestanden været nedadgående og androg i juli 1969 3,0 mill. stk. Ved oktobertællingen 1969 var kreaturantallet nede på 2.877.000 stk., hvilket er 158.000 stk. lavere end i oktober 1968. Den kraftige nedgang i de to sidste år skyldes antagelig også de forbedrede afsætningsmuligheder for kreaturer, og det lave antal i 1969 må tillige vurderes på baggrund af den tørre sommer og udsigterne til grovfodermangel i vinteren 1969/70. Hertil kommer, at de ugunstige eksportkonjunkturer for mejeriprodukter, den fortsatte afvandring fra landbruget og nedlægningen af stadig flere selvstændige landbrug ganske utvivlsomt har øvet en betydelig selvstændig indflydelse på nedgangen i kreaturantallet.

Tilbagegangen i kreaturantallet har procentvis været nogenlunde ens for malkekøer og kreaturer i øvrigt. Forholdsmæssigt er kreaturantallet gået væsentligt stærkere til-

*Husdyrbestanden ved julitællingerne
(1.000 stk.).*

	Antal hornkvæg i alt	Heraf malke- køer	Antal svin	Antal høns
1960.....	3.397	1.438	6.147	24.484
1961.....	3.593	1.493	7.095	30.575
1962.....	3.504	1.463	7.181	29.047
1963.....	3.343	1.408	7.334	25.281
1964.....	3.277	1.370	8.011	24.982
1965.....	3.345	1.350	8.591	20.264
1966.....	3.374	1.350	8.120	20.527
1967.....	3.282	1.329	8.486	18.594
1968.....	3.141	1.292	7.963	18.448
1969.....	3.002	1.232	8.023	18.911
4. okt. 1968 .	3.035	1.282	7.934	
3. okt. 1969 .	2.877	1.213	8.284	
15. nov. 1968			7.982	
14. nov. 1969			8.345	

Kilde: Danmarks Statistik.

bage på Øerne end i Jylland. På Øerne er antallet af malkekøer således faldet med 31 pct. siden 1961, medens tilbagegangen i Jylland kun har andraget 10 pct. i samme periode.

Svinebestanden nåede et foreløbigt topunkt i 1965 med knap 8,6 mill. stk. I 1967 taltes igen knap 8,5 mill. stk., hvorimod den ved julitællingerne i de to sidste år har udgjort ca. 8 mill. stk. Ved novembertællingen i 1969 var bestanden dog steget til 8.345.000 stk., hvilket er 363.000 stk. flere end i no-

vember 1968. Stigningen i den samlede svinebestand har således i det sidste år andraget 4,5 pct., men stigningen i antallet af drægtige søer viser en kraftigere stignings-takt, idet antallet steg fra 567.000 stk. i november 1968 til 628.000 stk. i november 1969 eller med godt 10 pct.

Bestanden af høns og kyllinger nåede i 1961 op på over 30 mill. stk., men har været ret stærkt aftagende indtil 1967, da der taltes 18,6 mill. stk. I 1968 faldt bestanden svagt, men i det sidste års tid har der på ny været en lille stigning i hønseholdet.

5. Den animalske produktion

har gennem 60'erne vist et noget uensartet udviklingsmønster for de forskellige produkter. Mælkeproduktionen nåede et toppunkt i 1961 med 5.524 mill. kg. I de to følgende år faldt den til 5.086 mill, kg i 1963, hvorefter der igen skete en stigning til 1965, hvor den nåede op på 5.367 mill. kg. I de tre sidste år har mælkeproduktionen været aftagende og udgjorde i 1968 kun 5.127 mill, kg. I de tre første kvartaler af 1969 har mælkeproduktionen været 201 mill, kg mindre end i samme periode af 1968. Denne nedgang på 5 pct. skyldes delvis den tørre sommer i 1969.

Bortset fra enkelte års udsving har mælke-

Produktionen af de vigtigste animalske landbrugsprodukter 1960–1969.

År	Mælk (hos land- mænd)	Smør	Ost	Okse- og kalve- kød	Svine- kød og flæsk	Æg	Fjerkrækød	Mængdeindeks for animalsk produkt. incl. besætnings- forskydning 1963/64 = 100
— mill. kg —								
1960.....	5.399	167	113	254	651	138	48	97
1961.....	5.524	171	122	251	670	127	65	101
1962.....	5.355	167	114	277	682	113	71	99
1963.....	5.086	149	121	294	695	107	66	98
1964.....	5.233	156	124	244	738	100	76	102
1965.....	5.367	166	114	245	807	90	66	105
1966.....	5.306	160	125	258	793	90	68	105
1967.....	5.193	154	124	263	790	89	66	104
1968.....	5.127	160	106	265	772	86	65	101
1/1–30/9 1968 .	4.068	127	81	199	577	66	47	
1/1–30/9 1969 .	3.867	115	83	198	544	69	49	

Kilde: Danmarks Statistik.

produktionens anvendelse til smør- og oste-fremstilling været ret konstant.

Produktionen af okse- og kalvekød, herunder salg af levende kreaturer, må vurderes i sammenhæng med de foran omtalte besætningsforskydninger, der i et vist omfang har været påvirket af afsætningsforholdene for kreaturer. Produktionen nåede et toppunkt med 294 mill. kg i 1963, da der opstod ret gunstige afsætningsvilkår for oksekød. I 1964 faldt produktionen med 50 mill. kg, men har siden vist langsom stigning som følge af den besætningsreduktion, der er indtrådt.

Svineproduktionen har været den mest ekspansive gren inden for husdyrproduktionen. Fra 651 mill. kg i 1960 steg den til 806 mill. kg i 1965 eller med ca. 24 pct. på de 5 år. Siden 1965 har produktionen været svagt vigende, men der er igen i slutningen af 1969 tegn på en stigende svineproduktion, omend produktionen i de tre før-

ste kvartaler af 1969 har været noget mindre end i samme periode af 1968.

Ægproduktionen er som følge af de meget ugunstige eksportvilkår reduceret stærkt i perioden - fra 138 til 86 mill. kg. I 1969 er der dog på ny sket en vis stigning i ægproduktionen.

Produktionen af fjerkrækød steg fra 1960 til 1961 med 17 mill. kg og nåede derved op på 65 mill. kg. I 1964 var produktionen 76 mill. kg, men siden har den været ret konstant 65-70 mill. kg.

6. Landbrugets arbejdskraft.

Tilbagegangen i landbrugets medhjælperstyrke og i erhvervets samlede beskæftigelse er fortsat med betydelig styrke gennem 60'erne.

Ved jultællingen 1969 fandtes i alt 37.970 landbrugsmedhjælpere, svarende til 30 pct. af antallet i 1960, og 18 pct. af an-

Landbrugets arbejdskraft ved jultællingerne.

	1950	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1969 i pct. af 1960
<i>Børn og slægtninge</i>												
Mandlige	42899	28510	27551	25034	22135	20989	17527	15427	14813	12754	10475	37
Kvindelige	26923	11656	11435	8972	7188	5432	4177	3210	2810	2162	1777	15
<i>Fast fr. medhj. uden egen husstand</i>												
Mandlige	73942	50054	42851	35574	30435	26821	22697	20448	17939	14689	12828	26
Kvindelige	29549	14963	13087	9835	7215	5753	4236	3254	2383	1658	1448	10
<i>Fast fr. medhj. med egen husstand</i>												
Mandlige	17670	14448	16177	14307	13326	13158	12223	11840	10781	8563	7585	52
Kvindelige	5354	2273	1619	1449	1160	913	761	589	553	716	543	24
<i>Fast medhjælp i alt</i>	196337	121904	112720	94721	81459	73066	61621	54768	49279	40542	34656	28
<i>Løse daglejere o. l.</i>												
Mandlige	15057	5530	6287	5077	4174	3205	2528	2637	1859	2308	2405	43
Kvindelige	2835	885	1435	1246	1083	1152	751	928	977	1223	909	103
<i>Medhjælpere i alt</i>	214229	128319	120442	101044	86716	77423	64900	58333	52115	44073	37970	30
Heraf mandlige . . .	149568	98542	92866	79992	70070	64173	54975	50352	45392	38314	33293	34
Heraf kvindel. . . .	64661	29777	27576	21052	16646	13250	9925	7981	6723	5759	4677	16

Kilde: Danmarks Statistik.

tallet i 1950. Af det samlede medhjælperantal var 33.293 mandlige, svarende til 34 pct. af antallet i 1960, og 4.677 kvindelige, svarende til 16 pct. af antallet i 1960.

Af unge ugifte mandlige medhjælpere, som hidtil har udgjort det vigtigste grundlag for rekrutteringen af de selvstændige landmænd, findes nu kun ca. 23.000 tilbage, og det skal bemærkes, at der endnu ikke er tegn på noget væsentligt nedsat tempo i afvandringen. I det sidste år har der således været en tilbagegang i denne gruppe på godt 4.000 personer.

Ved jultællingen i 1969 fandtes der i en gennemsnitlig årgang af de 21-25 årige ugifte mandlige landbrugsmedhjælpere kun 892.

Antallet af mandlige daglejere er halveret i perioden og er nu med 2.405 personer helt ubetydeligt. Antallet af faste medhjælpere med egen husstand er også reduceret med ca. halvdelen siden 1960 og andrager nu 7.585 mænd.

Resultatet af den kraftige nedgang i medhjælperantal har været, at familiens arbejdsindsats efterhånden er blevet helt dominerende. I 1949/50 udgjorde familiens eget arbejde i bedriften 47 pct. af det samlede antal helårsarbejdere. Ti år senere var familiens andel af beskæftigelsen steget til 57 pct., og i 1967/68 var den 77 pct.

Samtidig med reduktionen i medhjælpernes antal er dog også foregået en reduktion i antallet af selvstændige landmænd. Antallet af helårsarbejdere i landbruget androg i 1967/68 ca. 183.000. Det er formentlig i 1968/69 nede på ca. 170.000. Der knytter sig dog antagelig en vis usikkerhed til opgørelsen af antallet af helårsarbejdere.

Foruden den egentlige afvandring fra landbruget er det et karakteristisk træk i udviklingen, at et stadig større antal landmænd tager arbejde uden for bedriften. I alt havde 20.250 selvstændige landmænd lønarbejde uden for deres egen bedrift i driftsåret 1967/68. Syv år tidligere, det vil sige i 1960/61, var antallet ca. 15.200, altså en stigning i det absolutte antal på trods af, at der i den omhandlede syvsårsperiode er forsvundet godt 43.000 overvejende mindre landbrugsejendomme.

I 1960/61 havde brugeren arbejde uden for egen bedrift på 7,7 pct. af samtlige landbrugsejendomme, og i 1967/68 på 13,3 pct.

Lønarbejde uden for egen bedrift er mere almindeligt på Øerne end i Jylland. Medens gennemsnitstallet for hele landet i 1967/68 var 13,3 pct, var tallet for Øerne 18,5 pct. og for Jylland 10,7 pct.

I alt 8.079 selvstændige landmænds hustruer havde i 1967/68 lønarbejde uden for

Antal helårsarbejdere i landbruget.

År	Familiens arbejde i egen bedrift	Slægtninge og børn på 14 år og derover	Fast fremmed medhjælp	Midlertidig medhjælp	Samlet antal helårsarbejdere
1959/60	169535	37615	79381	13494	300025
1960/61	165000	34966	71472	11860	283298
1961/62	161000	31914	61070	10168	264152
1962/63	154000	26345	51298	8973	240616
1963/64	155000	22446	44553	7790	229789
1964/65	149000	19867	39995	5627	214489
1965/66	140000	17426	35753	4519	197698
1966/67*)	145000	15217	29542	3804	193563
1967/68*)	141000	13555	25173	3368	182996
1967/68					
i pct. af					
1959/60	83	36	32	25	61

*) Tallene for de to sidste år er ikke direkte sammenlignelige med tallene for de foregående år.
Kilde: Danmarks Statistik.

bedriften. Også blandt de selvstændige landmænds hustruer var lønarbejde uden for bedriften mere almindeligt på Øerne end i Jylland.

7. Udviklingen i ejendomsstrukturen.

Til forskel fra udviklingen i den foregående tiårsperiode er antallet af landbrugsejendomme i Danmark faldet kraftigt i 60'erne, nemlig fra ca. 196.000 i 1960 til ca. 146.000 i sommeren 1969. Samtidig er den gennemsnitlige ejendomsstørrelse vokset fra 15,8 ha i 1960 til 20,3 ha i 1969. Det er muligt, at ejendomsantallet i 1960 reelt var lidt lavere, end det officielle antal angiver, idet der sikkert allerede på dette tidspunkt, før sammenlægnings- og samdriftsbestemmelserne blev lempet, var foregået en del uofficielle sammenlægninger. I treåret 1966-69 er antallet af landbrugsejendomme faldet med ca. 20.000, svarende til en tilbagegang på godt 4 pct. om året.

I nedenstående tabel er dels anført antallet af landbrugsbedrifter i de forskellige ejendomsstørrelsesgrupper, og dels den udvikling, der har fundet sted i antallet af ejendomme i de enkelte ejendomsgrupper i tiden fra 1960 til 1969.

Antallet af landbrugsejendomme på under 5 ha er i løbet af de ni år fra 1960 til 1969 faldet fra ca. 37.000 til ca. 16.000, altså lidt mere end en halvering. Ejendommene i størrelsesgruppen 5-10 ha er i samme pe-

riode faldet fra ca. 54.000 til ca. 31.000, det vil sige en tilbagegang på 44 pct. Også ejendommene fra 10 til 30 ha landbrugsareal viser tilbagegang, medens der er sket en stigning på ca. 3.000 landbrugsejendomme i størrelsesgrupperne over 30 ha.

Udviklingen i landbrugets ejendomsstruktur har været meget uensartet i de forskellige landsdele. Tilbagegangen i antallet af ejendomme begyndte først i de mest urbaniserede områder, det vil sige i nærheden af større byer. På Øerne foregår tilbagegangen i antallet af landbrugsejendomme nu som helhed med 5 pct. om året, men i de tre hovedstadsamter er tilbagegangen oppe på over 7 pct.

I hele Jylland var der i to-året 1966-68 en tilbagegang på 3,6 pct. pr. år - lidt mere i de urbaniserede dele af Østjylland og lidt mindre i de mere landbrugsprægede dele af Nordjylland, Vestjylland og Sønderjylland.

8. Landbrugets investeringer.

Trods den kraftige afvandring fra erhvervet, som er sket i 60'erne, er der ikke sket nogen stærk forøgelse af investeringerne. Årsagen hertil er antagelig såvel de ugunstige afsætningskonjunkturer og den anstrengte økonomi som usikkerheden over for den igangværende strukturudvikling.

Samtlige bygningsinvesteringer udgjorde i de første fire år af 60'erne 500-600 mill. kr. om året, heraf ca. 100 mill. kr. i nybyg-

Udviklingen i antallet af landbrugsejendomme.

Ejendomsgrupper ha	1951	Antal ejendomme 1960	1969	Forskydning 1960-69	Indeks 1969 med 1960=100
0,55- 5.	42922	37140	16400	÷ 20740	44
5 - 10.	55165	54346	30600	÷ 23746	56
10 - 15.	32554	32671	26800	÷ 5871	82
15 - 30.	49465	48482	45800	÷ 2682	94
30 - 60.	21401	19622	21500	+ 1878	110
60 - 120.	3390	2948	4240	+ 1292	144
120 og derover ..	938	867	1060	+ 193	122
I alt.	205835	196076	146400	÷ 49676	75

Kilde: Danmarks Statistik.

Landbrugets bruttoinvesteringer 1960/61–1967/68.

	1960/61	61/62	62/63	63/64	64/65	65/66	66/67	67/68
	mill. kr.							
I. Samtlige byggearbejder	569	581	502	587	838	771	827	793
A. Nybygninger og forbedringer	385	397	329	402	631	568	619	589
1. Stuehuse	96	96	117	133	196	198	215	200
a. Ny- og tilbygninger	..	..	..	37	44	48	48	64
b. Ombygninger og forbedringer ..	..	..	..	96	152	150	167	136
2. Avlsbygning., ensilagebehold. o. l.	257	301	212	269	435	370	404	389
a. Ny- og tilbygninger	..	..	..	146	285	221	240	241
b. Ombygninger og forbedringer ..	..	..	..	123	150	149	164	148
B. Reparation og vedligeholdelse	194	184	173	185	207	203	208	204
II. Maskiner, motorer, vogne og redsk.	739	851	928	1092	1108	1034	1127	1042
A. Nyanskaffelser og forbedringer ...	432	522	589	725	727	645	709	574
B. Reparation og vedligeholdelse	307	329	339	367	381	389	418	468
I-II Samtlige bruttoinvesteringer i bygninger og inventar	1278	1432	1430	1679	1946	1805	1954	1835

Kilde: Danmarks Statistik.

ning eller ombygning af stuehuse. Efter den indtrådte konjunkturforbedring i 1963–64 steg bygningsinvesteringerne i de følgende år indtil 1967–68 til 700–800 mill. kr. om året, hvoraf ca. 200 mill. kr. udgjorde stuehusinvesteringer.

Maskininvesteringerne inklusive reparation og vedligeholdelse har været jævnt sti-

gende indtil midten af 60'erne, hvorefter de indtil 1967–68 har udgjort mellem 1.000 og 1.100 mill. kr. om året.

Når værditallene korrigeres for prisforskydningerne fås et udtryk for udviklingen i investeringsmængden. Af nedenstående tabel, hvori 1955 er sat lig 100, og hvori er medtaget investeringer i både første og sidste

Mængdeindeks for landbrugets bruttoinvesteringer. 1955 = 100.

	1950/54	1955/59	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
<i>Nybyggn. og forbedringer</i>											
Stuehuse	95	89	119	112	113	127	157	170	167	151	
Avlsbygninger	126	94	119	115	91	81	112	115	104	97	
I alt	118	93	119	114	97	93	124	129	120	110	
Reparation og vedligenh.	125	95	89	77	69	66	67	63	57	51	
<i>Bygningsinvesteringer i alt</i>	121	94	107	99	85	82	101	102	95	86	
<i>Maskiner m. v.</i>											
Nyinvesteringer	132	114	184	196	207	240	258	238	228	208	
Reparation og vedligenh.	106	102	102	98	94	94	94	90	87	89	
I alt	118	107	141	144	148	163	172	161	154	146	
Grundforbedringer m. v.	119	100	110	88	61	61	59	67	63	69	
<i>Faste bruttoinvesteringer i alt</i>	119	101	124	121	115	120	133	129	122	115	
<i>Bruttoinvesteringer i alt incl. besætnings- og lagerforskydninger</i>	146	120	171	164	153	110	173	163	138	123	
Fuldført nybyggeri af avlsbygninger, 1000 m ² .	(388)	(300)	447	442	321	329	601	587	493	540	205

halvdel af 50'erne, fremgår en række strukturforskydninger i investeringsmønsteret.

Mængden af de samlede investeringer i landbruget har været noget svingende gennem 60'erne, men har stort set ligget på samme niveau som i første halvdel af 50'erne. Imidlertid er der siden da sket en kraftig stigning i maskininvesteringerne og et fald i bygningsinvesteringerne samt et meget markant fald i grundforbedringerne.

Inden for både bygnings- og maskininvesteringerne er der sket et fald i mængden af reparationer og vedligeholdelse i forhold til nyinvesteringerne, formentlig som følge af større prisstigninger på reparationsarbejde end på nyanskaffelse. Nå der alene ses på 60'erne, toppede investeringerne i såvel bygninger som maskiner i 1964 og 1965. Nedgangen synes at have fortsat i 1968 og 1969, hvad især indiceres af statistikken over fuldført byggeri af avlsbygninger, der viser, at landbrugsbyggeriet er faldet meget betydeligt i 1968. En foreløbig opgørelse over byggeriet i første halvår af 1969 tyder ikke på, at byggeriet i indeværende år bliver større end i 1968.

Også foreliggende import- og salgsstatistik for maskiner tyder på nogen nedgang i maskininvesteringerne i 1968-69 i forhold til de foregående år, men nedgangen er ikke nær så markant som for bygningsinvesteringerne.

9. Landbrugets indkomstforhold.

a. Prisudviklingen.

Landbrugets økonomiske vilkår bestemmes i det væsentlige af de opnåede salgspriser for produktionen og af priserne på de anvendte produktionsmidler.

Nedenstående oversigt viser indekstal for prisudviklingen - for salgsprodukter, producentpriserne - i 60'erne med basis i første femår af 50'erne.

Prisudviklingen for husdyrprodukter viser de meget ringe afsætningsforhold i 1961/62, hvor prisniveauet faldt til 10 pct. under niveauet i første halvdel af 50'erne. I 1963/64 indtrådte en mærkbar prisbedring, hvor niveauet steg til 12 pct. over basisperioden. Dette niveau har omtrent været uændret indtil det seneste år, hvor en vis prisbedring er indtrådt.

På omkostningssiden noteres en lidt kraftigere stigning for oliekgager end for husdyrprodukter, men i øvrigt er den kraftige stigning i priserne på produktionsfaktorer af indenlandsk oprindelse især iøjnefaldende. Dette gælder ikke mindst karlelønningerne, men også byggeomkostningerne og inventaromkostningerne. Alt i alt kan konstateres en væsentlig stærkere prisstigning på produktionsmidlerne end på salgsprodukterne og dermed en forringelse af landbrugets »bytteforhold«.

Indekstal for grupper af produkter og produktionsmidler. 1950/51-54/55 priser = 100.

År	Husdyr- produkter	Plante- produkter	Land- brugspro- dukter i alt	Korn og foderstof, i alt	Heraf oliekgager	Kunst- gødning	Bygnings- omkost- ninger	Inventar- omkostn.	Pengeløn til karle	Ejendoms- skatter
1950/51-54/55	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1960-61	98	90	96	82	92	105	120	128	140	147
1961-62	90	94	91	90	97	112	128	130	166	116
1962-63	97	105	99	96	108	111	136	131	194	127
1963-64	112	99	110	95	110	109	141	133	222	119
1964-65	112	95	110	95	111	108	151	136	244	113
1965-66	112	106	111	103	113	109	167	139	281	111
1966-67	114	106	113	106	116	112	175	144	321	93
1967-68	112	101	110	104	117	110	191	148	343	92
1968-69	114	94	111	97	119	115	204	150	350	98

Kilde: Det landøkonomiske Driftsbureau.

Landbrugets nettoindtægt.

År	Kr. pr. ejendom					
	Under 10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	Alle brug*)
1950/51-1954/55	7931	11265	14924	19029	25335	11567
1955/56-1959/60	8530	11459	15318	18286	22558	11813
1960/61-1964/65	12469	16179	20107	22190	26812	16302
1965-66	14361	19285	23711	25667	33437	19487
1966-67	14466	19123	22242	23362	25643	18873
1967-68	15522	20075	22192	24062	29179	19906
1968-69	17952	26053	29309	33230	37894	25805

Indeks 1950/51-54/55 = 100.

1950/51-1954/55	100	100	100	100	100	100
1955/56-1959/60	108	102	103	96	89	102
1960/61-1964/65	157	144	135	117	106	141
1965-66	181	171	159	135	132	168
1966-67	182	170	149	123	101	163
1967-68	196	178	149	126	115	172
1968-69	226	231	196	175	150	223

*) Eksklusive brug over 100 ha.

Kilde: Det landøkonomiske Driftsbureau.

b. Nettoindtægten i landbruget.

I ovenstående tabel er anført tal for den opnåede nettoindtægt i landbruget, således som den er opgjort af Det landøkonomiske Driftsbureau på grundlag af regnskaboplysninger fra 1.000 - 1.500 landbrug. Nettoindtægten fremkommer ved fra indtægten af den gældfri ejendom at trække de faktisk betalte renter, og giver således et dækkende indtryk af landbrugets gennemsnitlige indtægtsforhold.

Nettoindtægten er vist som gennemsnit af de tre femårsperioder fra 1950/51 til 1964/65 samt for de fire seneste regnskabsår og er opdelt på fem størrelsesgrupper af landbrug, ligesom den gennemsnitlige nettoindtægt for brugene i disse størrelsesgrupper er vist.

Med henblik på belysning af det relative indkomstniveau i landbruget er til sammenligning anført en på grundlag af den gennemsnitlige timefortjeneste beregnet årsløn for henholdsvis faglærte og ufaglærte industriarbejdere i provinsen.

En indkomstsammenligning mellem de selvstændige landbrugere og industriarbejderne kan imidlertid kun foretages med betydelige forbehold. For det første må det iagttages, at nettoindtægten i landbruget i ret vid udstrækning omfatter begge ægtefællers indsats i bedriften, medens det for industriarbejderen kun er mandens løn, der er medregnet. For det andet, at de selvstændige landmænd i den omhandlede periode har

*Beregnet årsfortjeneste for
industriarbejdere i provinsen.
Driftsår (1. juli — 30. juni)*

	Faglærte		Ufaglærte	
	kr.	indeks	kr.	indeks
1950/51-54/55	10015	100	8820	100
1955/56-59/60	12860	128	11115	126
1960/61-64/65	18785	188	15655	177
1965-66	24840	248	20715	235
1966-67	26930	269	22580	256
1967-68	28985	289	24555	278
1968-69	31565	315	27150	308

haft ret store konjunkturstigninger på produktionsapparatets værdi, hvilke ikke er medregnet i nettoindtægten.

Disse konjunkturstigninger har dog kun helt eller delvis kunnet omsættes til likvide midler ved belåning eller salg af produktionsapparatet, og i øvrigt har også andre erhvervsdrivende og lønmodtagere, der har været i besiddelse af fast ejendom, opnået kapitalgevinster. Det skal endelig for det tredje nævnes, at værdien af forbrug af egne produkter i husholdningen, som indgår i landbrugernes nettoindtægt, er opgjort til landmandens salgspriser, og at værdien af egen bolig hidtil har været skønsmæssigt anslået.

Med disse forbehold i erindring er det dog muligt på grundlag af de anførte tal at danne sig et ret godt indtryk af landbrugets indtægtsniveau og udviklingen heri.

I det første femår af 50'erne lå den gennemsnitlige nettoindtægt i landbruget på ca. 11.500 kr., medens faglærte arbejdere tjente ca. 10.000 kr. og ufaglærte knap 9.000 kr. I denne periode havde landbruget således relativt gode indtægtsvilkår.

I den efterfølgende femårsperiode lå nettoindtægten i landbruget kun 2 pct. højere end først i 50'erne, medens industriarbejdernes lønninger steg 26-28 pct. Herved kom industriarbejdernes lønniveau op på højde med den gennemsnitlige indtægt i landbruget.

I den første femårsperiode af 60'erne - efter at landbrugets støtteordninger var blevet indført - lå nettoindtægten i landbruget på godt 16.000 kr. eller lidt højere end den ufaglærte arbejders årsfortjeneste, men ca. 2.000 kr. lavere end den faglærte arbejders årsindtægt.

I årene 1965/66 - 1967/68 har gennemsnitsindtægten i landbruget ligget på 19.000-20.000 kr., medens den ufaglærte arbejders årsfortjeneste er steget fra knap 21.000 kr. til ca. 24.500 kr. og den faglærte arbejders indtægt fra knap 25.000 kr. til knap 29.000 kr. I disse år er landbrugets relative indkomstniveau således blevet ret stærkt forringet.

I driftsåret 1968/69 er nettoindtægten i landbruget især på grund af forbedrede afsætningsvilkår og et stort høstudbytte steget med knap 6.000 kr. til knap 26.000 kr., hvilket er godt 1.000 kr. lavere end den ufaglærte og ca. 6.000 kr. lavere end den faglærte industriarbejders årsfortjeneste.

Landbruget som helhed er således i den sidste halvdel af 60'erne blevet indkomstmæssigt dårligere stillet end industriarbejderne.

Ser man på indkomstfordelingen mellem de forskellige brugsstørrelser, tegner der sig et billede af en indkomstudjævning mellem de større og de mindre brug. Medens nettoindtægten for brug på 10-20 ha i hele den omhandlede periode er steget med 131 pct., er den for brug på 50-100 ha kun steget med 50 pct. Den absolutte indkomstforskel mellem brugene på 10-20 ha og 50-100 ha var i den første femårsperiode af 50'erne ca. 14.000 kr., men i 1968/69 kun ca. 12.000 kr. Forklaringen på dette forhold skal hovedsagelig søges i den kraftige stigning i lønningerne til fremmed medhjælp, som især har belastet de større brugs økonomi.

c. *Det nationale landbrugsregnskab.*

Den foranstående under b anførte redegørelse for landbrugets indkomstforhold er baseret på de opgørelser af landbrugets nettoindtægter, som hvert år foretages af Det landøkonomiske Driftsbureau.

Til belysning af landbrugserhvervets totaløkonomi anføres i det følgende tal fra nationalregnskabet, suppleret med visse beregninger på grundlag af driftsbureauets regnskabsstatistik.

I følgende opstilling er anført tal dels for salgsindtægterne, dels for forbruget af produktionsmidler i landbruget i 1960 samt i årene 1965-68. Det skal bemærkes, at salgsindtægterne er opgjort ab mejerier og slagterier, og at der følgerig blandt produktionsmidlerne også er medregnet forbruget i disse virksomheder.

I perioden 1960-68 steg landbrugspro-

Salgsindtægter og udgifter til produktionsmidler.

	1960	1965	1966	1967	1968	Ændring 1960-68
Salgsindtægter:	mill. kr.					
Vegetabiliske produkter	855	990	975	920	935	80
Animalske produkter	6590	8145	8640	8620	8515	1925
Heraf mejeriprodukter	1910	2515	2610	2720	2695	785
- hornkvæg	1270	1540	1525	1495	1565	295
- svin	2705	3495	3920	3855	3690	985
- æg	445	330	320	315	320	÷ 125
- fjerkrækød	195	235	240	210	225	30
- andre animalske produkter	65	30	25	25	20	÷ 45
Samlede salgsindtægter:	7445	9135	9615	9540	9450	2005
Indkøb af produktionsmidler:						
Handelsgødning	450	560	585	625	605	155
Foderstoffer og udsæd	1450	1675	1740	1640	1450	0
Andre rå- og hjælpestoffer	350	475	515	550	575	225
Tjenesteydelser fra andre erhverv	150	185	190	190	190	40
Bruttoinv. i bygninger og grundforbedr. .	625	870	865	890	875	250
Maskiner og inventar	780	1070	1080	1085	1050	270
Folkeholdsomkostninger	845	810	780	755	695	÷ 150
Udg. på mejerier og slagterier	500	645	670	750	780	280
I alt indkøb af produktionsmidler	5150	6290	6425	6485	6220	1070
Nettosalgsindtægt til selvstændige landm. .	2295	2845	3190	3055	3230	935

Kilde: Danmarks Statistik.

duktionens salgsværdi med ca. 2 mia. kr. fra 7.445 til 9.450 mill. kr. Heraf fremkom den væsentligste del, nemlig knap 1,7 mia. kr., i femåret 1960-65. Af den samlede værdistigning på 2 mia. kr. i tiden 1960-68 hidrører knap 800 mill. kr. fra mejeriprodukter, ca. 300 mill. kr. fra kvægsalg og knap 1.000 mill. kr. fra svineholdet. For fjerkræholdet var der derimod en tilbagegang i den samlede produktionsværdi på ca. 100 mill. kr. I salget af vegetabiliske produkter har der derimod været en stigning på 80 mill. kr.

Den samlede salgsindtægt nåede et maksimum i 1966, og der var i tiden 1960-66 en stigning på ca. 30 pct. I de senere år har der været en mindre tilbagegang.

Det samlede landbrugs produktionsomkostninger, herunder bruttoinvesteringer, steg i perioden med 1.070 mill. kr. fra 5.150 til 6.220 mill. kr. Heraf har bruttoinvesteringer i stuehuse udgjort 92 mill. kr. i 1960,

197 mill. kr. i 1965, 206 mill. kr. i 1966, 208 mill. kr. i 1967 og formentlig ca. 200 mill. kr. i 1968.

Beløbene for bruttoinvesteringer indeholder ud over vedligeholdelse og afskrivninger også eventuelle nettoinvesteringer, men der synes dog ikke i de senere år at være sket nogen reel forøgelse af landbrugets samlede realkapital.

Udgifterne til indkøb af handelsgødning er i perioden steget med ca. 35 pct. Udgifterne til foderstoffer og udsæd var omtrent de samme i 1968 som i 1960, medens udgifterne til andre rå- og hjælpestoffer er steget med ca. 65 pct. Denne gruppe af produktionsmidler omfatter bl. a. brændstof, elektricitet og visse former for kemikalier m. v. I leverede tjenesteydelser fra andre erhverv har der været en stigning på knap 27 pct. Udgifterne til bruttoinvesteringer i bygninger og grundforbedringer er i de anførte

otte år steget med ca. 40 pct., og udgifter til bruttoinvesteringer i maskiner og inventar er steget med 35 pct. Folkeholdsomkostninger er faldet med ca. 18 pct., medens udgifter på mejerier og slagterier er steget med 56 pct.

Udgifterne til folkehold samt udgifterne på mejerier og slagterier er anført på grundlag af et ikke offentliggjort materiale i Danmarks Statistik.

I den beregnede nettosalgsindtægt til selvstændige landmænd, der fremkommer, når man fra produktionens salgsværdi trækker de samlede udgifter til indkøb af produk-

tionsmidler, herunder folkeholdsomkostninger, har der været en stigning på godt 40 pct.

Imidlertid står ikke hele den beregnede nettosalgsindtægt til rådighed for de selvstændige landmænd. Heraf skal for det første afholdes nettorenteudgifter, desuden skal der betales ejendomsskatter. Til gengæld må man, for at nå frem til den samlede nettoindtægt for selvstændige landmænd, lægge indtægt fra landbrugernes arbejde i andre erhverv samt værdien af egen bolig, jævnfør at bruttoinvesteringer i stuehuse er medregnet som en produktionsomkostning.

Beregne samlede indtægter for selvstændige landmænd.

		1960	1965	1966	1967	1968	Ændring 1960-68
Beregnet nettosalgsindtægt til selvstændige landmænd, mill. kr.	(1)	2295	2845	3190	3055	3230	935
Nettorenteudgifter, mill. kr.	(2)	375	700	800	975	1150	775
Ejendomsskatter (faktisk betalte) . mill. kr.	(3)	280	205	185	180	190	÷ 90
Beregnet værdi af egen bolig, mill. kr.	(4)	130	190	210	230	250	120
Indtægter fra arbejde i andet erhverv m. v., mill. kr.	(5)	100	200	250	300	300	200
Beregnet nettoindtægt til selvstændige landmænd, mill. kr.	(6)	1870	2330	2665	2430	2440	570
Antal selvstændige landmænd	(7)	196076	172815	166306	159299	152708	÷ 43368
Beregnet nettoindtægt pr. selvstændig landmand, kr.	(8)	9535	13483	16025	15255	15980	6445
Årlig gældsforøgelse, mill. kr.	(9)	1000	1500	1900	1900	2000	1000
Heraf i forbindelse med ejerskifte, mill. kr.	(10)	400	600	700	700	600	200
Skønnet kurstab, mill. kr.	(11)	70	150	160	200	210	140
Restprovenu af lån til rådighed for selvstændige landmænd, mill. kr. .	(12)	530	750	1040	1000	1190	660
Restprovenu af lån til rådighed pr. selvstændig landmand, kr.	(13)	2700	4340	6250	6280	7790	5090
Beregnet rådighedsbeløb pr. selvstændig landmand, kr.	(14)	12235	17823	22275	21535	23770	11535
Årsløn til ufaglært arbejder i provinsen, kr.	(15)	12185	19685	21640	23530	25945	13760
Årsløn til faglært arbejder i provinsen, kr.	(16)	14555	23745	25875	27920	30330	15775

Kilde: Danmarks Statistik. Det landøkonomiske Driftsbureau.

Nettorenteudgifter, værdi af egen bolig og indtægter fra arbejde i andet erhverv er beregnede på grundlag af driftsbureauets regnskabsoplysninger.

Den herefter beregnede nettoindtægt for selvstændige landmænd steg fra 1870 mill. kr. i 1960 til 2665 mill. kr. i 1966. I 1967 og 1968 har den været henholdsvis 2.430 mill. kr. og 2.440 mill. kr.

Da indtægter fra arbejde uden for egen bedrift er medregnet, er den her beregnede nettoindkomst for hele landbruget fordelt på samtlige selvstændige landmænd. Herefter fås det resultat, at den beregnede nettoindtægt pr. selvstændig landmand i 1960 var knap 10.000 kr., i 1965 godt 13.000 kr. og i 1968 ca. 16.000 kr. Tallene ligger noget lavere end de tilsvarende tal, der kan beregnes på grundlag af regnskabsmaterialet, men det må erindres, at man her har regnet med, at bruttoinvesteringer kan sættes lig med vedligeholdelse + afskrivninger, hvorimod der i regnskabsmaterialet regnes med positive nettoinvesteringer. Den her anvendte beregningsmåde forudsætter, at nettoinvesteringer er lig med 0.

Som det fremgår af opstillingen, er de således beregnede nettoindkomster i landbruget væsentligt lavere end faglærte og ufaglærte arbejders indkomster, der er anført til sammenligning.

Landbrugerne har da også i de omhandlede år skaffet sig likviditet ved at øge deres gæld ret kraftigt. Til belysning af omfanget af denne gældsstiftelse har man beregnet nettogældsforøgelsen i de pågældende år, idet stigningen i landbrugernes andre aktiver, der hovedsagelig omfatter bankindestående og værdipapirer samt kassebeholdning, er medregnet.

I 1960 blev nettogælden forøget med ca. 1 mia. kr. I 1965 var forøgelsen ca. 1.500 mill. kr. og i 1968 ca. 2 mia. kr.

En del af denne gældsforøgelse er imidlertid medgået til finansiering af generationsskifte, og er således gået uden for landbruget. I opstillingens række 10 er anført anslåede tal for denne generationsskiftebelå-

ning. Skønnene for 1965-68 er baseret på De samvirkende danske Landboforeningers tal i Landøkonomisk Oversigt, der er motiverede i en finansieringsundersøgelse fra 1963.

Den resterende del af gældsforøgelsen fremkommer ikke fuldt ud i likvid form, og man må derfor regne med kurstab på den del af gældsforøgelsen, som hidrører fra obligationsbelåning. I række (11) er disse kurstab anslåede på grundlag af stigningen i obligationsgælden og kursniveauet i de enkelte år. Når man herefter fra stigningen i landbrugsgælden for det første trækker de beløb, der regnes til ejerskifter, samt de beregnede kurstab, fås et restbeløb, som er indgået i de selvstændige landmænds kasseregnskaber. Da man her har regnet med, at bruttoinvesteringer er finansieret over driften, må den del af gældsforøgelsen, der bliver tilbage, når der er taget hensyn til de beløb, der er brugt til ejerskifter og kurstab, være medgået til at finansiere en del af de selvstændige landmænds private forbrug eller personlige skatter. I række (13) er disse beløb udregnet pr. landmand, og i række (14) sammenlagt med den oven for anførte beregnede nettoindtægt pr. selvstændig landmand. Tallene i række (14) angiver herefter det samlede beløb, som den gennemsnitlige landmand har haft til privatforbrug (heri er medregnet værdi af egen bolig og forbrug af egne produkter) og personlige skatter. Man kan kalde dette beløb den gennemsnitlige landmands rådighedsbeløb, der i 1960 udgjorde godt 12.000 kr., i 1965 godt 18.000 kr. og i 1968 knap 24.000 kr.

Til sammenligning er i række (15) anført den beregnede årsløn til en ufaglært arbejder i provinsen, og i række (16) den beregnede årsløn til en faglært arbejder i provinsen. Af tallene fremgår, at den foran definerede disponible indkomst til den gennemsnitlige landmand omtrent har ligget på niveau med den ufaglærte arbejders årsløn i provinsen, men har været ca. 20 pct. lavere end den faglærte arbejders årsfortjeneste.

Ved vurdering af tallene må erindres, at

de anførte tal for landmændenes rådighedsbeløb formentlig omfatter hele brugerfamiliens »indkomst«, medens den beregnede årsløn til industriarbejderen kun omfatter mandens arbejds løn.

De selvstændige landmænd har følgelig som helhed gennem 60'erne i betydeligt omfang måttet belåne deres ejendomsværdier for at holde levestandarden nogenlunde på samme niveau som ufaglærte arbejdere i provinsen.

I tiden 1960-68 er landbrugsgælden blevet forøget med 10,5 mia. kr. Samtidig er der sket en stigning i landbrugskapitalens handelsværdi på ca. 18 mia. kr.

I treåret 1965-68 er landbrugsgælden øget med 5,5 mia. kr., medens den samtidige stigning i landbrugskapitalens handelsværdi kun er 4,5 mia. kr., bl. a. fordi priserne på landejendomme har været stagnerende, til dels faldende siden 1967.

Den gældsforøgelse, der har fundet sted, har sammen med den almindelige rentestigning forøget de selvstændige landmænds årlige nettorenteudgifter med 775 mill. kr. i tiden fra 1960 til 1968. Denne rentebelastning vil alt overvejende bestå ud i fremtiden og tynde erhvervets økonomi.

Der synes for den nærmeste årrække ikke at være grundlag for at forvente generelle prisstigninger på landbrugsejendomme. Snarere må man regne med muligheden af en fortsættelse af prisstagnationen siden 1967 - for mange ejendommers vedkommende formentlig endda tendenser til prisfald. Følgelig vil den gældsstiftelse, de selvstændige landbrugere har foretaget gennem 60'erne til styrkelse af likviditeten, ikke som helhed kunne fortsætte. Dette indikerer, at det faktiske problem med at skaffe dækning for det nødvendige privatforbrug alt andet lige må skønnes at ville være voksende.

LANDBRUGETS PRODUKTIONSØKONOMISKE FORHOLD.

1. Med henblik på at belyse landbrugets produktionsøkonomiske resultater under forskellige prisforhold er der udarbejdet kalkuler for de enkelte driftsgrene i landbruget. Formålet har været at tilvejebringe et materiale, der kan tjene som grundlag for en samfundsøkonomisk vurdering af landbrugsproduktionen og dens sammensætning. Med henblik på at skabe mulighed for en belysning ud fra alle relevante synsvinkler er der udarbejdet kalkuler på basis af to forskellige materialer.

2. Det ene sæt kalkuler er baseret på Det landøkonomiske Driftsbureaus regnskabsmateriale for 1967/68. Disse kalkuler refererer til en gennemsnitlig ejendomsstørrelse på ca. 21 ha og tilsvarende besætningsstørrelser samt i det hele taget et effektivitetsniveau svarende til gennemsnittet for de regnskabsførende brug.

Disse kalkuler kan siges at afspejle de nuværende gennemsnitlige forhold i hovedparten af landbruget. Materialet omfatter således både de mange brug, der må forudses nedlagt i de kommende år i forbindelse med en igangværende kraftig strukturudvikling, og de levedygtige brug, på hvilke produktionen gradvis vil blive koncentreret. Materialet omfatter endvidere alle eksisterende grader af effektivitet i driftsledelsen.

3. Det andet sæt af kalkuler er baseret på det af Landbrugsraadet og De samvirkende danske Landboforeninger udarbejdede materiale vedrørende en meget effektiv produktion. Der er tale om syntetiske driftsgrenskalkuler, som refererer til et areal på 60 ha

og besætningsstørrelser på f. eks. 40 malkekøer + opdræt, 40 årssøer og 600 leverede fedesvin, 2000 æglæggende høner o. s. v. Endvidere forudsættes en høj effektivitet i driftsledelsen.

Disse kalkuler er udtryk for den nuværende situation i den mest effektive del af landbruget, f. eks. hos dygtige, yngre brugere med et tilstrækkeligt stort og tidssvarende produktionsapparat. Samtidig antyder kalkulerne de potentielle muligheder for en gradvis forbedring af landbrugsproduktionens økonomi og konkurrencedygtighed gennem fortsat strukturudvikling, koncentration af besætningerne, anvendelse af mere avanceret teknik, samt forbedret driftsledelse.

4. Begge materialer er påkrævede som basis for en samfundsøkonomisk vurdering af landbrugets produktion og eksport.

Kalkulerne på basis af regnskabsmaterialet giver et billede af den vanskelige situation, som en stor del af landbruget befinder sig i under de herskende afsætnings- og omkostningsrelationer. Kalkulerne illustrerer samtidig, i hvilken grad tilpasningsmulighederne på kortere sigt begrænses af de givne, historisk betingede forhold for så vidt angår ejendomsstruktur, bygninger og familiearbejdskraft.

De to materialer viser tilsammen den eksisterende store effektivitetsvariation inden for landbruget. Der har altid kunnet findes temmelig store forskelle, men variationsbredden er uden tvivl øget gennem de sidste to årtier. Årsagen hertil må navnlig søges i de meget omfattende og hurtige produktions-tekniske ændringer, herunder den vidtgående

ombytning af arbejdskraft med tekniske hjælpemidler. Med den givne struktur har de enkelte ejendomme muligheder for en rationel udnyttelse af den nye teknik været vidt forskellige. Hertil kommer, som naturligt er, at ikke alle driftsledere lige hurtigt evner at omstille sig til en helt ny teknik og til hurtig udnyttelse af den voksende strøm af teknisk-biologiske muligheder. Dette gælder utvivlsomt inden for alle erhverv.

Den store effektivitetsvariation antyder imidlertid samtidig størrelsesordenen af de potentielle fremtidige muligheder, som kan realiseres, såfremt der findes betingelser for, at nogle ejendomme kan ekspandere, samtidig med at et betydeligt antal fortsat nedlægges i takt med strukturudviklingen og generationsskiftet.

Disse fremtidige muligheder belyses navnlig gennem kalkulerne baseret på en høj effektivitet. Der er grund til at bemærke, at disse kalkuler ikke mindst afspejler effektivitetsniveauet hos de dygtigste yngre brugere og hos det meget begrænsede antal af veluddannede, men endnu ikke etablerede unge landmænd. Da disse grupper samtidig udgør den mest mobile del af landbrugets arbejdskraft, må deres vilkår og muligheder - i og uden for landbruget - påkalde særlig opmærksomhed i forbindelse med en helhedsvurdering.

Produktionsøkonomien belyst ved regnskabsresultater.

5. De økonomiske og tekniske forhold i de enkelte produktionsgrene er belyst ved hjælp af dækningsbidragskalkuler, og datagrundlaget hidrører fra foreliggende regnskabsmateriale.

Da det er den samlede landbrugsproduktion og dens sammensætning, der er af særlig interesse i denne undersøgelse, er antallet af produktionsgrene begrænset. For landbruget som helhed eksisterer der ikke muligheder for at købe og sælge produktionsmidler i samme omfang som for de enkelte producenter. F. eks. kan de enkelte producenter

købe og sælge smågrise og spædekælve, hvilket ikke er muligt for det samlede landbrug, og derfor er der ikke opstillet kalkuler for mere specialiserede husdyrgrene såsom smågriseproduktion og fedesvinproduktion.

Desuden er der kun foretaget kalkulationer for produktionsgrene, der har eller kan tænkes at få betydning.

Det gælder for alle driftsgrene, at produktionen kan gennemføres på forskellig måde, og det kunne derfor være ønskeligt for hver enkelt gren at foretage flere beregninger, der hver er baseret på en bestemt teknik. Der er dog kun opstillet een kalkule, der svarer til gennemsnitstallene for de regnskabsførende brug, idet fordelingen af en del omkostningsposter dog bygger på et mindre antal udvidede regnskaber. Beregningerne for fjerkræsektoren er dog baseret på produktion i fjerkræhold under Landsudvalget for Fjerkræavl, og det skal bemærkes, at produktiviteten i disse fjerkræholds ægproduktion er betydelig større end i de regnskabsførende brug, medens forskellen er mindre i slagtekyllingeproduktionen. Det samme gælder til en vis grad for mælk-fedekreaturer.

6. For de enkelte produktionsgrene er der beregnet indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag. Ved udtrykket dækningsbidrag forstås indtægter minus variable omkostninger, og det angiver således den rest, der er til dækning af de faste omkostninger.

Beregningen af dækningsbidraget forudsætter en opdeling af omkostningerne i variable og faste omkostninger. Hvilke omkostninger der er faste, og hvilke der er variable afhænger bl. a. af den periodelængde og størrelsen af de ændringer i produktionsomfanget, der betragtes. På det korte sigt vil det ved større indskrænkninger i produktionen være vanskeligt at overflytte den tiloversblevne arbejdskraft og inventarkapital. Arbejdsomkostninger samt afskrivning og forrentning vedrørende inventar bør derfor under disse forhold betragtes som faste omkostninger. På længere sigt vil disse omkostninger derimod være variable, idet det da vil

være muligt at variere arbejdsstyrken og inventarkapitalen i takt med ændringen i produktionens størrelse.

Som følge af disse forhold vedrørende opdelingen i variable og faste omkostninger er der dels foretaget beregninger (I), i hvilke arbejdsomkostninger samt afskrivning og forrentning vedrørende inventar er betragtet som faste omkostninger, og dels beregninger (II), i hvilke disse omkostninger er betragtet som variable.

Omkostninger vedrørende udsæd, gødning, fodermidler, vedligeholdelse af bygninger og inventar samt til dyrlæge m. v. er i alle beregninger betragtet som variable omkostninger. *Forrentning og afskrivninger ved-*

rørende den faste ejendom og ejendomsskatter er betragtet som faste omkostninger.

7. De anvendte produktpriser, udbyttetal og omkostningsposter er fra regnskabsåret 1967/68. Det skal dog nævnes, at såvel producent- som eksportpriser i året 1967/68 var lave i forhold til både det foregående og det efterfølgende år. Undtaget herfra er eksportprisen på korn, der i 1968/69 lå på et usædvanlig lavt niveau. I De samv. danske Landboforeningers indeks for landbrugets salgspriser, hvor priserne i årene 1950/51 - 54/55 er lig med 100, var indeks for eksportpriserne i 1966/67, 1967/68 og 1968/69 lig med 107, 101 og 104, medens det

Tabel 1. *Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag, kr. pr. ha.*

	Danske producent- priser	Eksport- import- priser	Fælles- markeds- priser
<i>A. Grænseproduktion afbyg:</i>			
Indtægter.	1584	1056	2079
Variable omkostninger I.	774	767	857
Variable omkostninger II.	1538	1531	1685
Dækningsbidrag 1.	810	289	1222
Dækningsbidrag II.	46	÷ 475	394
<i>B. Den samlede bygproduktion:</i>			
Indtægter.	1824	1216	2394
Variable omkostninger I.	705	692	782
Variable omkostninger II.	1469	1456	1610
Dækningsbidrag 1.	1119	524	1612
Dækningsbidrag II.	355	÷ 240	784
<i>C. Hestebønner:</i>			
Indtægter.	1914	1700	2162
Variable omkostninger I.	835	840	907
Variable omkostninger II.	1599	1604	1735
Dækningsbidrag 1.	1079	860	1255
Dækningsbidrag II.	315	96	427
<i>D. Grønfoeder til kunstig tørring:</i>			
Indtægter.	1230	800	1430
Variable omkostninger I.	595	616	650
Variable omkostninger II.	712	733	775
Dækningsbidrag 1.	635	184	780
Dækningsbidrag II.	518	67	655
<i>E. Vinterraps:</i>			
Indtægter.	1740	1340	
Variable omkostninger I.	902	930	
Variable omkostninger II.	1666	1694	
Dækningsbidrag 1.	838	410	
Dækningsbidrag II.	74	— 354	

Tabel 2. *Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag, kr.*

	Danske producent- priser	Eksport- import- priser	Fælles- markeds- priser	Hjemme- markeds- priser
<i>A. Kvæghold-grovfoderproduktion:</i>				
Pr. ha grovfoder				
Indtægter.....	4896	3952	7980	5456
Variable omkostninger I.....	3123	2845	3736	3123
Variable omkostninger II.....	6336	6058	7092	6336
Dækningsbidrag I.....	1773	1107	4244	2333
Dækningsbidrag II.....	÷ 1440	÷ 2106	888	÷ 880
<i>B. Mælk-fedekalve-grovfoderproduktion:¹⁾</i>				
Pr. ha grovfoder				
Indtægter.....	5203	4181	8553	5801
Variable omkostninger I.....	3024	2730	3553	3024
Variable omkostninger II.....	5783	5489	6457	5783
Dækningsbidrag I.....	2179	1451	5000	2777
Dækningsbidrag II.....	÷ 580	÷ 1308	2096	18
<i>C. Mælk-ungtyre-grovfoderproduktion:¹⁾</i>				
Pr. ha grovfoder				
Indtægter.....	5226	4267	8638	5816
Variable omkostninger I.....	3317	2967	3952	3317
Variable omkostninger II.....	6222	5862	6996	6222
Dækningsbidrag I.....	1909	1300	4686	2499
Dækningsbidrag II.....	÷ 996	÷ 1595	1642	÷ 406
<i>D. Mælk-stude-grovfoderproduktion:¹⁾</i>				
Pr. ha grovfoder				
Indtægter.....	3595	2970	5960	3989
Variable omkostninger I.....	2152	1982	2613	2152
Variable omkostninger II.....	4368	4198	4944	4368
Dækningsbidrag I.....	1443	988	3347	1837
Dækningsbidrag II.....	÷ 773	÷ 1228	1016	÷ 379
<i>E. Kødkvæghold-grovfoderproduktion:</i>				
Pr. ha grovfoder				
Indtægter.....	1140	1113	1908	1198
Variable omkostninger I.....	879	875	1112	892
Variable omkostninger II.....	1674	1670	1951	1687
Dækningsbidrag I.....	261	238	796	306
Dækningsbidrag II.....	÷ 534	÷ 557	÷ 43	÷ 489

- i) Ved sammenligning mellem traditionelt kvæghold og mælk-fedekreaturer må der tages hensyn til at fodereffektiviteten i kødproduktionen i A på grund af omsætningen af slagtekvier er lavere end i B, C og D.

for producentpriserne var 115, 113 og 116.

For at belyse virkningen af støtteordningerne, samt for at vise økonomien i den del af produktionen, der eksporteres, og i den del, der afsættes på hjemmemarkedet, er kalkulationerne gennemført ved anvendelse af såvel producentpriser som eksport-importpriser og hjemmemarkedspriser. Yderligere er det vist, hvorledes forholdene ville være,

hvis man opnåede de gældende »fællesmarkedspriser«. På indsatssiden er der kun foretaget mindre korrektioner af de gældende danske omkostninger.

8. De produktionsændringer, kalkulerne kan beskrive virkningen af, er begrænset til ændringer i antallet af besætninger af de forskellige husdyr og i antallet af marker med

Tabel 3. *Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag, kr.*

	Danske producent- priser	Eksport- import- priser	Fælles- markeds- priser	Hjemme- markeds- priser
<i>A. Svinehold:</i>				
Pr. beregnet svin				
Indtægter.	303	281	373	367
Variable omkostninger I.	233	184	282	233
Variable omkostninger II.	288	239	338	288
Dækningsbidrag I.	70	97	91	134
Dækningsbidrag II.	15	42	35	79
<i>B. Svinehold-grænseproduktion af byg:</i>				
Pr. ha				
Indtægter.	3278	3040	4036	3971
Variable omkostninger I.	1715	1697	1830	1715
Variable omkostninger II.	3074	3056	3264	3074
Dækningsbidrag I.	1563	1343	2206	2256
Dækningsbidrag II.	204	÷ 16	772	897
<i>C. Slagtekyllinger:</i>				
Pr. 100 stk.				
Indtægter.	347	252	461	580
Variable omkostninger I.	329	267	360	340
Variable omkostninger II.	353	290	386	363
Dækningsbidrag I.	18	÷ 15	101	241
Dækningsbidrag II.	÷ 6	—38	76	217
<i>D. Ægproduktion-opdræt af hønniker:</i>				
Pr. indsat høne				
Indtægter.	49,66	28,97	48,80	62,85
Variable omkostninger I.	37,57	30,51	43,58	37,87
Variable omkostninger II.	46,31	39,25	52,81	46,61
Dækningsbidrag I.	12,09	-4-1,54	5,22	24,98
Dækningsbidrag II.	3,35	÷10,28	÷ 4,01	16,24

forskellige afgrøder, d. v. s. ændringer, der ikke medfører forandringer i produktionsstrukturen herunder ejendomstørrelsen og effektiviteten inden for produktionsgrenene.

For at tage hensyn til vekselvirkningen mellem korn- og grovfoderproduktionen er der opstillet en kalkule benævnt »grænseproduktion af foderkorn«. Græsproduktion, der indgår i flere kalkuler, er baseret på sædskiftegræs, idet det er denne form for græs, der konkurrerer med andre afgrøder.

Kalkulerne for andre afgrøder og for husdyrgrenene er baseret på gennemsnitstal.

Til belysning af produktionsforholdene vedrørende proteinafgrøder er der foretaget beregninger for hestebønner og for grønfoder til kunstig tørring. Indtægterne for disse

afgrøder er beregnet på grundlag af priserne på korn og importeret kraftfoder og den mængde heraf, som disse afgrøder kan erstatte. Disse priser er for kunsttørrer grønfoder lavere end eksportpriserne. Det skal nævnes, at det er vanskeligt at fastslå det gennemsnitlige udbytte for hestebønner.

Kalkulerne for de vegetabiliske salgsafgrøder er opført i tabel 1.

Den nuværende kødproduktion i kvægssektoren består overvejende af udsætterkøer og fedekalve samt af en del kvier og et mindre antal stude og tyre. Der slagtes kun et beskedent antal spædekcalve, og de fleste af disse kalve egner sig formodentlig ikke til fedning. En måde at øge kødproduktionen på i forhold til mælkeproduktionen vil i den-

ne udgangssituation være at forøge produktionen af ungtyre og stude på bekostning af fedekalveproduktionen. En anden mulighed vil være kødproduktion baseret på egentlige kødkvægracer. Ændringer i forholdet mellem mælke- og kødproduktion vil ofte være knyttet sammen med ændringer i fodersammensætning og i arbejdskraftforbrug. Til belysning af disse forhold er der i tabel 2 opstillet kalkuler for fem produktionsgrene. Kvægproduktionen er i disse kalkuler sammenkoblet med grovfoderproduktionen.

Kalkulen 2 A er baseret på hele den nuværende kvæghold-grovfoderproduktion med den sædvanlige fodersammensætning og det eksisterende forhold mellem mælke- og kødproduktion. Kalkulen over fedekalve, ungtyre og stude med tilhørende mælke- og grovfoderproduktion er anført i tabel 2 B, 2 C og 2 D. Ved beregningen af omkostningerne er der forudsat, at det anvendte grovfoder i fedekalve- og ungtyreproduktionen udelukkende består af roefoder, og at det i studeproduktionen overvejende udgøres af græsafgrøder. 2 E vedrører kødkvæghold med fedekalveproduktion. Grovfoderet udgøres her alene af græsafgrøder.

For hele svineholdet er resultaterne anført i tabel 3 A, og beregninger for den sammenkoblede produktion svinehold-byg er opført i tabel 3 B. Den anvendte enhed i svineholdet er »et beregnet svin«, hvorved forstås 90 kg levende tilvækst.

Tabel 3 C og 3 D viser resultaterne af henholdsvis slagtekyllingeproduktionen og produktionen omfattende æg og opdræt af hønniker.

9. Dækningsbidragene for de enkelte produktionsgrene kan ikke umiddelbart sammenlignes, idet disse ikke lægger beslag på samme mængde af de faste ressourcer.

Dækningsbidragene er for salgsafgrøder, kvæghold-grovfoderproduktion og svinehold-foderkorn samt for mælkeproduktion kombineret med henholdsvis fedekalve-, ungtyre- og studeproduktion udregnet pr. ha, og disse

produktionsgrene har således et arealkrav på 1 ha pr. enhed.

Med hensyn til bygningskapacitet har husdyrgrenene et større behov end salgsafgrøderne, men hvis bygningerne ikke har nogen værdi i anden anvendelse, kan der ses helt bort fra dette. Hvis en produktionsgren derimod udvides udover det nuværende omfang, må der tages hensyn til de øgede faste omkostninger ved indretning af bestående bygninger eller opførelse af nye bygninger. Hvad angår sammenligninger af dækningsbidrag I, bør det tages i betragtning, at de enkelte driftsgrene har forskelligt arbejdsforbrug.

For kornproduktionens vedkommende skal det yderligere tilføjes, at det er grænseproduktionen, der skal sammenlignes med andre driftsgrene.

10. Betragtes kalkulerne baseret på producentpriser, ses det, at den eksisterende kvæghold-grovfoderproduktion og svinehold-grænseproduktion af foderkorn har et dækningsbidrag I på henholdsvis ca. 1.770 kr. og 1.560 kr. pr. ha. For salgsafgrøderne er dette dækningsbidrag noget lavere, nemlig omkring 1.100 kr. for hestebønner, for korn og vinterraps godt 800 kr. og ca. 600 kr. for grønfoder til kunstig tørring. Dækningsbidrag I for kødkvæghold er ca. 260 kr. pr. ha og for mælk kombineret med henholdsvis fedekalve-, ungtyre- og studeproduktion ca. 2.175 kr., ca. 1.900 kr. og ca. 1.440 kr. pr. ha. Endelig fremgår det af tallene, at svineholdet har et relativt stort dækningsbidrag, nemlig 70 kr. pr. beregnet svin. For slagtekyllinger og ægproduktion er dækningsbidrag I henholdsvis 18 kr. pr. 100 stk. og 12 kr. pr. indsat høne.

For kvægsektoren er dækningsbidrag II negativt for alle produktionsgrene. Salgsafgrødernes bidrag II pr. ha varierer fra ca. 50 kr. for grænseproduktion af korn til godt 500 kr. for grønfoder til kunstig tørring, medens beløbet for svinehold-foderkorn udgør godt 200 kr. pr. ha. For slagtekyllinger er dækningsbidraget negativt og for ægproduktion-opdræt af hønniker godt 3 kr.

11. Af kalkulerne baseret på eksport-importpriser fremgår det, at den eksisterende kvæghold-grovfoderproduktion samt svinehold-grænseproduktion af byg ved dette prisniveau har et dækningsbidrag I på henholdsvis ca. 1.100 kr. pr. ha og ca. 1.350 kr. pr. ha. For grænseproduktion af byg, hestebønner, grønfoder til kunstig tørring og vinteraps er dette dækningsbidrag henholdsvis ca. 290 kr., 860 kr., ca. 180 kr. og 410 kr. pr. ha. For kødkvæghold er dækningsbidrag I ca. 240 kr. pr. ha og for mælk og henholdsvis fedekalve-, ungtyre- og studeproduktion ca. 1.450 kr., ca. 1.300 kr. og ca. 990 kr. pr. ha. Svinehold har et dækningsbidrag på 97 kr., og slagtekyllingeproduktion samt ægproduktion-opdræt af hønniker har negative dækningsbidrag I.

Betragtes dækningsbidrag II ved eksport-importpriser ses det, at svinehold og protein-afgrøder er de eneste produktionsgrene, hvor dette bidrag er positivt.

12. Forskellen mellem enkelte produktionsgrenes dækningsbidrag ved henholdsvis producentpriser og eksport-importpriser giver et indtryk af, hvordan støtteordningerne påvirker økonomien i de forskellige produktionsgrene.

Svinehold samt fedekalve- og ungtyreproduktion alene har således et større dækningsbidrag ved eksport-importpriser end ved de gældende producentpriser. Kødkvæghold har et dækningsbidrag af samme størrelse ved de to prisniveauer. Kvæghold-grovfoderproduktion har et noget højere dækningsbidrag ved producentpriser end ved eksport-importpriser, og det samme gælder for salgsafgrøder. Fjerkræproduktionen har et betydeligt højere dækningsbidrag ved producentpriser end ved eksport-importpriser.

Af de kalkuler for svinehold-bygproduktion og kvæghold-grovfoderproduktion, der er baseret på »fællesmarkedspriser«, ses, at de to grene har et dækningsbidrag II på henholdsvis ca. 770 kr. og ca. 890 kr. pr. ha. For salgsafgrøder varierer bidrag II fra ca. 425 kr. pr. ha for hestebønner til ca. 650 kr.

for grønfoder til kunstig tørring. Mælk-fedekalveproduktion har et dækningsbidrag II på 2.096 kr. pr. ha og mælk-ungtyre- og studeproduktion et bidrag II på 1.642 kr. og 1.016 kr. pr. ha. For ægproduktionen er dette dækningsbidrag negativt, medens det for slagtekyllinger er 76 kr. pr. 100 stk.

Kalkulerne baseret på hjemmemarkedspriser viser, at kvægsektoren i alle eksempler har et negativt dækningsbidrag II undtagen for mælk-fedekalve, hvor der er et lille positivt dækningsbidrag, medens svine- og fjerkræhold er mere lønnede. For æg og slagtekyllinger er priserne dog også højere end de dagældende priser indenfor fællesmarkedet.

13. Til belysning af højere eksportprisers indflydelse på økonomien i de enkelte husdyrgrene er der foretaget en beregning af dækningsbidragene for driftsåret 1967/68 under forudsætning af 10 pct. højere eksportpriser for de animalske produkter. Beregningerne er gennemført såvel på grundlag af producentpriser som på grundlag af eksport-importpriser.

Forøgelsen af indtægterne er fundet ved at multiplicere produktmængderne med ændringerne i produktpriserne. Alle variable omkostninger er uændrede på nær omkostninger til sødmælk i fedekalve-, ungtyre- og studeproduktionen.

Ændringerne i eksportpriserne er beregnet som 10 pct. af de anvendte eksportpriser med undtagelse af sødmælksprisen, idet der for sødmælk alene er forudsat en forhøjelse af eksportprisen for smørfedt på 10 pct., hvorimod skummetmælksprisen er holdt uændret.

Stigningen i producentpriserne som følge af forhøjelse af eksportpriserne er beregnet ved at multiplicere ændringen i eksportpriserne med den andel, eksportmængden plus lagerforskydninger udgør af produktionen af de enkelte produkter. Denne andel er foretrukket frem for selve eksportandelen, idet eksportandelen varierer relativt meget fra år til år afhængigt af eksportvilkårene.

Tabel 4. *Ændringer af de i kalkulerne anførte resultater for driftsåret 1967/68 ved en forhøjelse af eksportpriserne for de animalske produkter på 10 pct.*

Produktionsgrene	Ved producentpriser			Ved eksport-import priser		
	Ændringer i dækningsbidrag	Dækningsbidrag I	Dækningsbidrag II	Ændringer i dækningsbidrag	Dækningsbidrag I	Dækningsbidrag II
Malkekvæghold-grovfoderproduktion pr. ha grovfoder.....	209	1982	÷ 1231	331	1438	÷ 1775
Fedekalve-grovfoderproduktion pr. dyr ..	60	344	65	79	405	126
Ungtyre-grovfoderproduktion pr. dyr....	89	273	÷ 395	124	422	÷ 246
Stude-grovfoderproduktion pr. dyr.....	122	672	÷ 577	162	723	÷ 526
Kødkvæghold-grovfoderprodukt. pr. ha grovfoder	84	345	÷ 450	111	349	÷ 446
Svinehold pr. beregnet svin	22	92	37	28	125	70
Svinehold-grænseprodukt. af byg pr. ha ..	237	1800	441	304	1647	288
Slagtekyllingeprøduktion pr. 100 producerede kyllinger	18	36	12	25	16	÷ 13
Opdræt af hønniker-ægprodukt. pr. indsat høne	1,02	13,11	4,37	2,89	1,35	÷ 7,39

På grundlag af oplysninger i Landbrugsstatistikken er eksporten plus lagerforskydningens procentiske andel af produktionen i driftsåret 1967/68 beregnet til 58 for smørfedt, 63 for okse- og kalvekød, 78 for svine- kød, 33 for æg og 71 for fjerakraikød.

Det fremgår af tabel 4, at 10 pct. højere eksportpriser i forhold til 1967/68-niveauet for kvæghold-grovfoderproduktionens vedkommende kun ville have forøget dækningsbidraget med 209 kr. pr. ha og således langt fra ville have været tilstrækkeligt til at skabe økonomisk balance i kvægholdet for gennemsnitslandbrugets vedkommende.

Heller ikke en 20 eller 30 pct. forhøjelse af prisniveauet for kvægproduktionen ville kunne bedre det økonomiske resultat tilstrækkeligt til, at dækningsbidrag II bliver af samme størrelse som for andre driftsgrene, d. v. s. at der ikke kan opnås fuld omkostningsdækning for indsatsen af arbejde og kapital.

Vilkårene for økonomien i kvæghold synes derfor også i den kommende tid selv på baggrund af en væsentlig prisforhøjelse at være mindre tilfredsstillende, hvilket endvidere understreges af stigningstakten i lønniveauet, ligesom den høje rente ved den forholdsvis lave omsætningshastighed for kapitalen i kvægholdet belaster økonomien.

14. De foran omtalte beregninger kan betragtes som de resultater, der kommer det gennemsnitlige landbrugs forhold nærmest, men med hensyn til *brugsstørrelserne* har disse været belyst gennem et tilsvarende talmateriale fra brug med 50-100 ha (bilag B). Dækningsbidragene fra dette materiale er navnlig større end for de øvrige brug på grund af lavere inventar- og arbejdsomkostninger, hvilket kommer stærkest til udtryk i korndyrkningen. Der er dog ingen afgørende forskel mellem de tre hoveddriftsgrene, korn, kvæg-grovfoder og svin-korn, idet dækningsbidrag I for gennemsnitsbrugene forholder sig som 100:158:177 mod 100:153:173 i brugene med 50-100 ha.

15. For så vidt angår spørgsmålet om *kødproduktionens økonomi* og mængde i forhold til mælkeproduktionen påpeger en tysk undersøgelse muligheden af en fremtidig udvidelse af kødproduktion ved en forøgelse af slagtevægten på de solgte dyr. Samtidig indebærer ændringerne en forøgelse af mælkeydelsen pr. ko, således at mælkemængden ved disse to foranstaltninger ændres fra ca. 21 gange kødproduktionen til 18 gange. Udsætterprocenten for køerne har været 25. For de danske kvægbesætninger er forholdet mellem mælke- og kødproduktionen omtrent

det samme, nemlig omkring 20, men mælkeydelsen pr. ko er væsentlig højere, og udsætterprocenten har i bureauets forskellige andre undersøgelser ligget på godt 30. Andre undersøgelser, bl. a. fra Landbrugsraadet, viser, at det teoretisk er muligt at nå op på en udsætterprocent på 45, medens husmandsforeningerne på grundlag af undersøgelser foretaget på forsøgslaboratoriet påpeger, at udsætterprocenten i praksis ligger mellem 19 og 33, således at kødproduktionens størrelse i kortvarige perioder kan påvirkes i op- eller nedadgående retning ved henholdsvis reduktion eller udvidelse af kreaturantallet. Derudover kan produktionen af kød påvirkes ved ændring af fedningsperioden, i praksis varierende fra salg af spædekælve til fedning af stude og tyre. Forudsætningen for at foretage en sådan ændring er imidlertid, at det prismæssige forhold mellem såvel mælk og kød som mellem de enkelte kategorier af kreaturer giver mulighed for en forbedret rentabilitet.

Tallene i tabel 2 viser, at producentpriserne i 1967/68 ikke i det store og hele giver anledning til ændringer af de bestående forhold, når arbejdskraften ikke kan overflyttes til andre erhverv. Er der derimod beskæftigelsesmuligheder udenfor landbruget vil en mere »kødræget« produktion indenfor kvægsektoren være mere lønnende end den nuværende. Det kan tilføjes, at prisændringerne for de enkelte kategorier skal være ret store, før der sker en mærkbar forskydning i forholdet mellem dækningsbidragene. Nedennævnte forholdstal viser den laveste mælkeproduktion pr. arealenhed i mælk-studeproduktionen, medens kødproduktion pr. ha

Tabel 5. Kg mælk og kød pr. ha, forholdstal 1967/68.

	Kg mælk	Kg kød lev. vægt
Traditionel kvægproduktion	100	100
Mælkeprodukt. + fedekælve alene . .	109	92
Mælkeprodukt. + ungtyre alene . . .	101	120
Mælkeprodukt. + stude alene	.65	91
Fedekvægproduktion.		.74

i forhold til det traditionelle kvæghold er lavere, hvor produktionen hidrører fra fedekælve, stude eller kødkvæg.

16. Da kvæghold-grovfoder sektorens lave dækningsbidrag II hovedsagelig er forårsaget af et forholdsvis stort arbejdsbehov til såvel selve kvægholdet som til det anvendte foderroeareal, er der opstillet *andre kombinationer af kvæghold og grovfoder* og navnlig hvad angår anvendelsen af en større andel af foder fra græsmarksafgrøder, hvor arbejdsindsatsen er lav i forhold til arbejdsindsatsen i roemarken. I denne forbindelse har industrielt forarbejdede græsmarksafgrøder interesse som erstatning for forskellige fodermidler, nemlig korn - olieklager, græsensilage og roer - olieklager.

I de to første tilfælde har forsøgslaboratoriet beregnet, at der ved sammenligning med forholdsvis lave kornudbytter og store svindprocenter ved ensilering af græs er mulighed for, at kornarealet vil udvides. Dette er derimod ikke tilfældet ved den sidstnævnte af de tre erstatningssituationer, idet nedennævnte oversigt viser, at kornarealet vil være faldende, hvis en trediedel roefoder og en tilsvarende mængde olieklager ombyttes med kunsttørret foder, og der gås ud fra de gængse fodringsforhold.

Til yderligere belysning af økonomien ved ændret foderanvendelse anføres nedenstående resultater, hvor de to eksempler om-

Tabel 6. Arealforbrug pr. storkreatur.

	a		b	
	f. e.	ha	f. e.	ha
<i>Foderforbrug:</i>				
Rodfrugter	1037	0,13	687	0,09
Græs, traditionel . . .	1663	0,30	1663	0,30
Græs, kunsttørret eller ensileret	—	—	700	0,12
Halm	150	—	150	—
Korn	752	0,19	752	0,19
Olieklager	400	—	50	—
Skummetmælk	90	—	90	—
	4092	0,62	4092	0,70

Tabel 7. Kvæghold-grovfoder, kr. pr. ha, producentpriser.

	Som bilag I	Ombytning af roer og olie­kager med	
		græsensil. ¹⁾	grøntpiller
Indtægter, mælk og kød	4896	4065	4145
Variable omkostn. I.	3123	2130	2470
Variable omkostn. II	6336	4660	5170
Dækningsbidrag I ..	1773	1935	1675
Dækningsbidrag II .. ÷	1440	÷ 595	÷ 1025

¹⁾ Heri er ikke medregnet omkostninger til silo.

fatter en ombytning af 1/3 roefoder med græsensilage eller grøntpiller. Ai: hensyn til proteinbalancen er også her en tilsvarende foderenhedsmængde af olie­kager ombyttet med ensilage eller grøntpiller.

For dækningsbidrag I er der imidlertid ikke nogen afgørende fordel ved ændring af fodersammensætningen, hvorimod der er en tydelig forskel til fordel for større andel af græsfodermidler, såfremt den sparede arbejdskraft kan beskæftiges andetsteds.

Udviklingstendenser

i landbrugsproduktionen.

17. De senere års pris- og produktionsvilkår har haft til følge, at der som helhed har fundet en stagnation sted i landbrugets produktion og endda tilbagegang på visse områder. Det er således nu øjensynligt, at kvægproduktionen totalt betragtet er under reduktion.

Dette kan næppe undre, eftersom der for gennemsnitslandbruget mangler meget i, at kvægproduktionens afkastning modsvarer fuld omkostningsdækning. Det fremgår således klart af de opstillede beregninger over kvæghold-grovfoderproduktionen, hvor der mangler ca. 2.100 kr. pr. ha til forrentning og afskrivning af det faste produktionsapparat ved fuld omkostningsdækning.

På det korte sigt påvirkes produktionsniveauet ganske vist i mindre grad af den

manglende omkostningsdækning, eftersom de faste omkostninger særlig for kvægproduktionens vedkommende er så dominerende, at det i de fleste tilfælde ikke kan betale sig at indstille produktionen eller reducere særlig kraftigt. Dette fremgår også af de foretagne beregninger, hvor det såkaldte dækningsbidrag I på 1967/68-basis næsten andrager 1.800 kr. pr. ha, med andre ord langt det største af de pågældende dækningsbidrag I for samtlige i beregningerne medtagne driftsgrene.

18. Kvægbruget har i de senere år været landbrugets svageste driftsgren betragtet under den fulde omkostningsdæknings synsvinkel, men betragtet under gevinstmaksimeringssynsvinkler, har kvægholdet for de fleste landmænd været uundværligt på trods af de ugunstige prisforhold. Dette forhold skyldes hensynet til den bedst mulige udnyttelse af de faste ressourcer, herunder ikke mindst egen arbejdskraft.

På længere sigt er det imidlertid givet, at der vil finde en reduktion sted af kvægproduktionen, såfremt pris-omkostningsforholdene ikke ændres i gunstigere retning. I betragtning af, at disse ikke synes at blive væsentlig anderledes med det første, vil den reduktion af kvægbestanden, der har præget de senere år, fortsætte, med mindre der på anden måde tilføres kvægsektoren økonomisk støtte.

Hvor stærkt reduktionen af kvægbesætningerne vil forløbe vil være afhængigt af, i hvilket omfang det vil være muligt at skabe anden beskæftigelse for den arbejdskraft, der bruges på kvægholdet. Beskæftigelsesmulighederne indenfor andre grene af landbrugsproduktionen synes dog ikke at være særlig store. Eftersom der tilsyneladende ved en reduktion af kvægholdet med deraf følgende reduktion af grovfoderproduktionen bliver tale om en ekstensivering af plante­produktionen, og eftersom der heller ikke synes at være større udvidelsesmuligheder for produktionen af svin og fjerkræ, vil beskæftigelsesmulighederne i landbrugsproduk-

tionen stort set reduceres i samme takt, som reduktionen af kvægholdet finder sted.

Reduktionshastigheden for kvægets vedkommende vil derfor i overvejende grad blive bestemt af den hastighed, hvormed arbejdskraften i landbrugserhvervet kan reduceres.

I de senere år har denne reduktion andraget godt en halv snes tusinde helårsarbejdere pr. år, men det vil nok være tvivlsomt, om dette tempo kan opretholdes, eftersom de ældre årgange af den arbejdskraft, der befinder sig i landbrugserhvervet, er vanskelig at få overflyttet til andre formål, men de senere års høje beskæftigelse i byerhvervene har haft til følge, at flere og flere landmænd er gledet over i de såkaldte deltidslandmænds rækker.

Reduktionen af kvægholdet vil øve en væsentlig indflydelse på den fremtidige arealanvendelse, eftersom grovfoderproduktionen vil blive reduceret tilsvarende. En sådan udvikling vil svare til de senere års ændrede arealbenyttelse, hvor grovfoderarealerne og især rodfrugtarealerne såvel totalt som pr. dyr har været faldende. Herved er kornarealet udvidet, og dette har resulteret i, at der på baggrund af de senere års store høstudbytter har været tendenser til et kornoverskud, som må eksporteres.

19. Der vil sandsynligvis i de kommende år fortsat være tendenser til kornoverskud, hvilket må give anledning til overvejelse i betragtning af, at bygprisen på verdensmarkedet synes at ville komme til at ligge væsentligt under den danske produktionspris.

Udvidelsen af kornarealet foregår i takt med afvandring og forøget ejendomsstørrelse, og den udvidede kornproduktion vil i et ret stort omfang medvirke til en bedre udnyttelse af eksisterende arbejdskraft og inventar. Ved anvendelse af dette kornoverskud i en udvidet svine- og fjerkræproduktion må der derimod som hovedregel tages hensyn til behovet for aflønning af arbejdet og eventuelt for bygningsinvesteringer, selv om der vil være en del tilfælde, hvor reduk-

tionen af kvægbesætningerne vil frisætte bygningskapacitet og fast arbejdskraft, som kan anvendes ved en forøget svineproduktion. Forøgelsen af kornarealerne og lave kornpriser vil derfor ikke i alle tilfælde medføre udvidelse af svine- og fjerkræproduktionen.

Da der årligt importeres oliekgær og andre proteinfoderstoffer til ca. ½ milliard kroner, må det på baggrund af den nye kornsituation således overvejes, om den hjemlige proteinproduktion med økonomisk fordel kan udvides og dermed tilsvarende erstatte den importerede mængde.

Af de foretagne omkostningsberegninger fremgår det, at såvel hestebønner som græsmarksafgrøder bestemt for kunstig tørring under de nu herskende pris- og produktionsforhold kan konkurrere med kornafgrøder, der skal afsættes til eksport, specielt under det nuværende lave komprisniveau på verdensmarkedet. Der synes dog også at være gode muligheder for, at udviklingen i arealets benyttelse, hvor rodfrugtafgrøderne optager en aftagende del af grovfoderet, vil fortsætte og bevirke, at en del af roefoderet og en del oliekgær erstattes af foder fra græsmarksafgrøder. Herved vil kornarealet tendere mod en formindskelse, og selv om der endnu består visse tekniske og kvalitetsmæssige problemer ved fremskaffelse af det hjemmeavlede protein, vil denne udvikling tillige kunne spare på importen af oliekgær.

Hvad angår kravene til indsats af arbejdskraft ved en øget dyrkning af hjemmeavlet protein, synes der ikke at blive et større behov, end hvad der i forvejen anvendes ved korndyrkning, hvorfor denne omlægning ikke vil ændre billedet. Med den reducerede kvægproduktion reduceres behovet for arbejdskraft i landbrugsproduktionen, så at det svarer til kvægproduktionens størrelse.

Effektivitetsniveauets betydning.

20. Det landøkonomiske Driftsbureaus materiale refererer som nævnt til det gennemsnitlige effektivitetsniveau. I 1967/68

havde kun 3 pct. af de regnskabsførende brug en forrentning på mere end 6 pct., og i et materiale, der omfatter ejendomme med specialiserede driftsformer, forekommer der i de gennemsnitlige resultater for årene 1963/64-65/66 temmelig stor variation i dækningsbidragene fra ejendom til ejendom, og ca. 10 pct. af brugene opnår dækning for de totale omkostninger ved produktionen. Da disse brugs økonomiske resultater stort set er sammenfaldende med de modelkalkuler, som er udført af Landbrugsraadet og De samv. danske Landboforeninger vedrørende »den effektive landmand«, er sidstnævnte materiale anvendt til en bedømmelse af, om et højere effektivitetsniveau giver anledning

til en ændret opfattelse af forholdet mellem de enkelte driftsgrenes økonomi. I tabel 8 er anført resultaterne for de vigtigste driftsgrene fra henholdsvis regnskabsmaterialet og modelkalkulerne. Beregningerne er i princip gennemført efter samme fremgangsmåde.

Tallene viser stort set de samme indbyrdes relationer mellem driftsgrenene, idet dækningsbidrag I i begge materialer er større for husdyrproduktionen end for korndyrkingen, ligesom dækningsbidrag II i begge tilfælde er lavest for kvæg-grovfoderproduktionen. Der er en væsentlig større forskel mellem dækningsbidrag I og II i regnskabsmaterialet end i modelkalkulerne. Denne forskel skyldes stort set, at der i de sidst-

Tabel 8. *Dækningsbidrag og faste omkostninger ved producentpriser 1967/68.*

	Regnskabsmateriale			Modelkalkuler		
	Dækn. bidrag I	Dækn. bidrag II	Faste omk. I)	Dækn. bidrag I	Dækn. bidrag II	Faste Omk. I)
<i>Byg:</i>						
kr. pr. ha	1119	355	450	1187	608	480
<i>Kvæghold-grovfoderproduktion:</i>						
kr. pr. ha	1773	÷ 1440	715	2441	352	1012
<i>Svine-kornproduktion:</i>						
kr. pr. ha	1985	537	685	2247	997	946
<i>Skummetmælkskalve:</i>						
øre pr. kg levende vægt	17	÷ 91	22	64	10	35
<i>Ungtyre:</i>						
øre pr. kg levende vægt.....	÷ 12	÷ 158	27	34	÷ 36	47
<i>Ægproduktion:</i>						
kr. pr. indsat høne	12,09	3,35	—	14,40	7,16	5,50
<i>Slagtekyllingeproduktion:</i>						
kr. pr. 100 leverede kyllinger	18	÷ 6	—	44	26	23

1) De faste omkostninger omfatter forrentning og afskrivninger vedrørende avlsbygninger, forrentning af jorden, ejendomsskatter samt i Driftsbureauets beregninger tillige forsikringer vedrørende avlsbygninger.

Ved beregningen af faste renteomkostninger er der i Driftsbureauets materiale anvendt en rentesats på 5 pct. p.a. Værdien af jord og avlsbygninger er beregnet ud fra den i Bureauets 1. del anførte handelsværdi af den faste ejendom, idet denne værdi er opdelt på jord og bygninger i overensstemmelse med grundværdien og forskelsværdien ved ejendomsvurderingen, og bygningsværdien er derefter opdelt på avls- og beboelsesbygninger i henhold til brandforsikringssummerne for disse bygninger. Forsikringer og afskrivninger vedrørende bygninger er ansat i henhold til oplysninger i 1. del.

I modelkalkulerne er forrentningen af avlsbygninger beregnet som 9 pct. af halvdelen af nyanskaffelsesprisen, og afskrivninger som $3\frac{1}{3}$ pct. af nyanskaffelsesprisen. Forrentningen af jorden er beregnet som 6 pct. af en pris på 4000 kr. pr. ha, og ejendomsskatterne er ansat til 90 kr. pr. ha.

nævnte beregninger forudsættes en ejendoms- og besætningsstørrelse, der i alle driftsgrene, men navnlig i kvægsektoren, bevirker, at inventar og arbejdskraft udnyttes mere rationelt.

Tallene viser endvidere, at forskellen ved de i 1967/68 gældende priser mellem dækningsbidrag II og de faste omkostninger for modelkalkulerne gennemgående er mindre end i regnskabsmaterialet. Dette gælder navnlig resultaterne for kvæg- og svineproduktion. For korndyrkning og svineproduktion udviser kalkulerne for den meget effektive produktion et større bidrag end nødvendigt til dækning af de faste omkostninger, medens der i regnskabsresultaterne mangler henholdsvis 95 kr. og 148 kr. pr. ha i, at alle omkostninger er dækket. Forholdet mellem de enkelte driftsgrenes resultater er som nævnt nogenlunde ensartet, og det kan ikke forventes, at en begrænset ændring af producentpriserne vil forårsage en forskellig udvikling af driftsformerne mellem de to grupper af landmænd.

Produktionsøkonomien i 1968 og novemberåret 1968-69 belyst ved modelkalkuler for en meget effektiv produktion.

21. De tekniske og økonomiske forudsætninger for beregningerne er udførligt behandlet i bilag A, hvortil der henvises. De vigtigste forudsætninger, der belyser *effektivitetsniveauet*, skal kort anføres.

Omkostningerne ved dyrkning af foderkorn og grovfoder er baseret på et areal på 60 ha, hvilket giver basis for en rationel udnyttelse af tidssvarende maskiner.

De beregnede produktionsomkostninger for korn og grovfoder indgår i driftsgrenskalkuler for de enkelte husdyrgrene. Disse kalkuler er iøvrigt baseret på enheder, der giver mulighed for udnyttelse af hovedparten af de størrelsesøkonomiske fordele, nemlig eksempelvis 40 malkekøer plus opdræt, 40 årssøer og levering af 600 fedesvin, 2000 årshøner o. s. v. Disse enheder giver mulig-

hed for anvendelse af moderne tekniske hjælpemidler og dermed et relativt lavt arbejdsforbrug.

Udbyttetallene i mark og stald ligger gennemgående 10-30 pct. over landsgennemsnittet, idet der er taget hensyn til de foreliggende muligheder på de forskellige områder. Den kombinerede virkning af højere udbytter og bedre fodereffektivitet end gennemsnittet udgør ca. 20 pct. for alle driftsgrene under ét. Arbejdseffektiviteten forudsættes i kraft af den høje mekaniseringsgrad at ligge 30-40 pct. over gennemsnittet.

Et samlet udtryk for effektivitetsniveauet kan fås ved sammenligning med regnskabsstatistikken. Det viser sig, at det totale effektivitetsniveau i modelkalkulerne ligger 15-20 pct. højere end i de brug, der indgår i regnskabsstatistikken.

Det høje effektivitetsniveau svarer til de nuværende forhold i en begrænset del af landbruget. Det vil over en årrække kunne realiseres for landbruget som helhed, men kun hvis der findes økonomiske vilkår for en gradvis strukturudvikling og besætningskoncentration ledsaget af investeringer i større og bedre bygninger og mere avanceret teknik, og såfremt der kan bevares en rimelig tilgang af veluddannede nye landmænd.

22. I tabellerne a-i i bilag B er anført specificerede *omkostningskalkuler* for foderkorn, grovfoder og de vigtigste husdyrprodukter. Kalkulerne er baseret på omkostningsniveauet i 1968. Arbejdsomkostningerne er beregnet på basis af den overenskomstmæssige løn til faste daglejere, som i 1968 udgjorde ca. 10 kr. pr. time. Endvidere er der indregnet et vederlag for driftsledelse og risiko, der er ansat som ca. 10 pct. af den samlede arbejds- og kapitalindsats målt som summen af arbejdsomkostninger og rentekrav. Renteudgifterne er beregnet som 6 pct. af jordværdien, 8 pct. af værdien af forråd, besætninger og inventar samt 9 pct. af bygningsværdien. Renter af inventar- og bygningsværdi er beregnet på halvdelen af forsigtigt ansatte nyanskaffelsesværdier. Jord-

værdien er ansat til 4.000 kr. pr. ha. Der er regnet med afskrivningsperioder på 30 år for bygninger og 10 år for markinventar. Alle andre omkostninger er beregnet ud fra de i 1968 gældende priser til landmand.

De enkelte omkostningsposter er grupperet i variable og faste omkostninger. I de kombinerede kalkuler er såvel de direkte omkostninger ved husdyrene som foderproduktionsomkostninger m. v. opdelt på denne måde.

Variable omkostninger I omfatter de på kort sigt variable omkostninger, så som kunstgødning, importeret kraftfoder, brændstoffer, renter af besætning og forråd m. v. Vedligeholdelse af bygninger og inventar er også medtaget i denne gruppe, men disse posters anbringelse kan diskuteres.

Det skal bemærkes, at for æg og slagtekyllinger er majs medtaget med sin fulde pris i Variable omkostninger I i det omfang, denne kornsort i det sidste år er importeret og forbrugt inden for disse driftsgrene. I beregningen på basis af gennemsnitlige producentpriser er majs ansat til markedspriser incl. afgifter, medens der er regnet med importpriser i eksemplerne på basis af eksportpriser. Omkostningerne til dansk korn er opdelt på samme måde som i de øvrige driftsgrene.

I Variable omkostninger II er yderligere medtaget nogle poster, som under visse forudsætninger kan betragtes som variable på lidt længere sigt, nemlig afskrivning og forrentning af inventar samt arbejdsomkostninger og driftslederløn. Her gælder navnlig det forbehold, at vederlaget for familiens arbejdsindsats kun kan betragtes som en variabel omkostning selv på langt sigt, såfremt de pågældende har mulighed for alternativ beskæftigelse inden for rækkevidde.

Som faste omkostninger er anført afskrivning og forrentning af bygninger samt ejendomsskatter og renter af jordværdi. Det kan tilføjes, at ejendomsskatter og renter af jordværdi er af væsentlig betydning set i forbindelse med den nødvendige indtjening til dækning af landbrugets totalomkostninger. Der-

imod kan det være relevant at se bort fra disse poster ved en vurdering af de samfundsmæssige omkostninger ved produktionen, fordi landbrugsjorden som helhed ikke har nogen alternativ anvendelse og ikke skal reproducere. Det samme gælder med hensyn til forrentning og afskrivning af en væsentlig del af bygningerne, så længe disse ikke skal fornyes.

Det skal endvidere bemærkes, at de samlede renteudgifter i alle de større driftsgrene udgør godt 20 pct. af totalomkostningerne. Ændringer i renteniveauet over derfor betydelig indflydelse på de beregnede enhedsomkostninger.

23. Med henblik på belysning af virkningerne af den seneste prisudvikling er der også foretaget beregninger på basis af pris- og omkostningsforholdene i novemberåret 1968-69, jævnfør tabel 9 og tabel 10. Såvel salgsindtægter som de enkelte omkostningsposter er ajourført i henhold til udviklingen siden kalenderåret 1968. Der er endvidere taget hensyn til normal effektivitetsfremgang.

I omstående tabel 9 er anført et sammendrag af omkostningskalkulerne for 1968 og novemberåret 1968-69 grupperet i overensstemmelse med de anførte kriterier.

Det skal bemærkes, at den indregnede sædskiftevirkning er fratrasket, henholdsvis tillagt såvel i de variable omkostninger som i totalomkostningerne.

Specielt for bygproduktionen gælder, at omkostningerne i tabel a i bilag B tager sigte på opfodring og er ført videre i kalkulerne vedrørende husdyrprodukter. Med henblik på at afspejle en salgssituation er de i tabel 9 anførte tal reduceret med formalings- og blandingsomkostninger, ligesom der er regnet med et større nettoudbytte pr. ha (mindre svind). Renter af forråd refererer til salg et halvt år efter høst.

De anførte totalomkostninger pr. kg mælk er beregnet efter fradrag af indtægten fra et forholdsmæssigt salg af udsætterkøer og overskydende spædekælve, jfr. tabel 10. Denne

indtægt er reguleret i overensstemmelse med markedsnoteringerne. I kalkulerne for skummetmælkskalve og ungtyre er udgiften til spædekælve reguleret tilsvarende, hvilket medfører en relativt kraftig stigning i totalomkostningerne fra 1968 til 1968-69.

For slagtekyllinger og æg er omkostningerne anført med majs indregnet såvel til markedspris som til importpris. Omkostningerne pr. kg æg er beregnet efter fradrag af indtægten fra salg af udsætterhøns. I beregningen, hvor importafgiften på majs er fra-

trukket, er kødindtægten formindsket svarende til forskellen mellem gns. producentpris og eksportpris, jfr. tabel 10.

Som udtryk for de samfundsmæssige omkostninger ved produktionen på længere sigt er i tabel 9 anført totalomkostningerne exclusive ejendomsskatter og rente af jordværdi.

24. Der er beregnet dækningsbidrag på basis af fire sæt af *salgspriser*, nemlig de gennemsnitlige producentpriser og eksportpriser

Tabel 9. *Sammendrag af omkostningskalkulerne.*

Basis 1968				Basis novemberår 1968-69			
Variable omkostninger		Total omkostninger		Variable omkostninger		Total omkostninger	
I	II	I alt	Excl. ejendoms-skat og jord-rente	I	II	I alt	Excl. ejendoms-skat og jord-rente
<i>Bygproduktion</i>							
Kr. pr. ha	823	1488	1915	832	1525	1959	1607
Kr. pr. hkg	20,58	37,20	47,88	20,80	38,13	48,98	40,18
<i>Mælk-grovfoderproduktion</i>							
Kr. pr. ha grovfoder	2105	4633	5795	2147	4846	6040	5562
Øre pr. kg mælk		59,8	53,9			59,9	54,2
<i>Svin-kornproduktion</i>							
Kr. pr. ha korn	2199	3525	4482	2271	3681	4665	4307
Øre pr. kg flæsk	260	416	529	265	429	544	502
<i>Skummetmælkskalve</i>							
Kr. pr. kalv	431	772	975	469	859	1076	1013
Øre pr. kg levende vægt	182	326	411	195	358	448	422
<i>Ungtyre</i>							
Kr. pr. dyr	843	1474	1856	889	1596	1998	1877
Øre pr. kg levende vægt	183	320	403	191	342	429	403
<i>Ægproduktion</i>							
Kr. pr. indsat høne	27,07	40,80	50,11	28,90	43,18	52,78	49,68
Øre pr. kg æg		420	392			437	410
<i>do. — importafgifter på majs</i>							
Kr. pr. indsat høne	26,31	40,04	49,35	28,36	42,64	52,24	49,14
Øre pr. kg æg		423	396			442	415
<i>Slagtekyllingeproduktion</i>							
Kr. pr. 100 kyllinger	296	339	379	304	349	391	382
Øre pr. kg slagtet vægt	252	289	323	255	293	329	321
<i>do. — importafgifter på majs</i>							
Kr. pr. 100 kyllinger	277	320	360	291	336	378	369
Øre pr. kg slagtet vægt	236	272	306	245	282	318	310

ab landmand i henholdsvis 1968 og novemberåret 1968-69. De forudsatte produkt-mængder samt de fire sæt af priser fremgår af tabel 10.

De gennemsnitlige producentpriser er incl. afregningstillæg og tilskud.

Eksportpriserne er exclusive afregnings-tillæg, mælketilskud, devalueringsgodtgørelse, kornpuljetilskud til fjerkræprodukter og tilskud til korneksport. Det er ikke fundet muligt at korrigere for dispositionsfondens virkninger iøvrigt.

Det forudsatte høje effektivitetsniveau af-spejler sig også på indtægtsiden, idet der er regnet med en noget bedre klassificering end gennemsnittet. For svin er således regnet med samme klassificering som i demonstrationsbrugene. For skummetmælkskalve er anvendt noteringen for prima kvalitet, og for slagtekyllinger er regnet med ekstra kvalitet. For slagtekyllinger er i øvrigt inkluderet kvantumstillæg og for æg virkningen af såvel kvantum stillæg som produktionsaftaletillæg. For flæsk er i novemberåret 1968-69 skønsmæssigt regnet med en efterbetaling på ca. 40 øre pr. kg.

25. I tabel 11 er beregnet dækningsbidrag på basis af *gennemsnitlige producentpriser og omkostninger i 1968*.

Det bemærkes bl. a., at dækningsbidrag I udgjorde rundt regnet 3.000 kr. pr. ha for mælk-grovfoder, 2.000 kr. for svin-korn og

1.000 kr. for salg af korn. Disse relationer illustrerer husdyrproduktionens og specielt malkekvægholdets store betydning på ejendomme, hvor arealet er begrænset, og hvor familiens arbejdsindsats må regnes for en fast omkostning, f. eks. som følge af manglende alternative beskæftigelsesmuligheder. Dækningsbidrag II, hvor arbejds- og inventaromkostningerne er taget i betragtning, er derimod størst for svin-korn, men mælk-grovfoder ligger fortsat væsentlig højere end salg af korn.

De andre dækningsbidrag er ikke umiddelbart sammenlignelige. Det bemærkes dog, at dækningsbidrag II er positivt for samtlige driftsgrene, d. v. s. at der ved det forudsatte effektivitetsniveau var fuld dækning for arbejds- og inventaromkostningerne og derudover et bidrag til dækning af byggeomkostninger, renter af jordværdi samt ejendoms-skatte.

26. I tabel 12 er beregnet dækningsbidrag på basis af *eksportpriser og omkostninger i 1968*.

Dækningsbidrag I er positivt for samtlige driftsgrene, hvilket er udtryk for, at de gennemsnitlige eksportpriser på alle områder har kunnet dække de på kortere sigt variable omkostninger og derudover yde et vist bidrag til dækning af arbejdsomkostninger m. v. Produktion til eksport på det forudsatte effektivitetsniveau har altså ikke på

Tabel 10. *Forudsætninger for indtægtsberegningerne.*

		Mængder		Priser, kr. pr. hkg			
		1968	November- år 1968-69	1968		Novemberår 1968-69	
				Gennemsn.	Eksport	Gennemsn.	Eksport
Byg:	hkg/ha	40	40	46,00	28,00	45,00	22,00
Mælk:	kg/ha grovfoder	8160	8262	51,5	38,7	53,2	39,9
Udsætterkøer:	kg/ha grovfoder	317	321	235	230	267	267
Spædekælve:	stk./ha grovfoder	0,88	0,89	200	200	260	260
Skumm.kalve:	kg/kalv.	237	240	392	387	435	435
Ungtyr:	kg/dyr.	460	466	311	306	351	351
Svin:	kg/ha korn.	847	858	499	457	540	500
Udsættersøer:	kg/ha korn.	81	82	212	212	273	273
Æg:	kg/inds. høne.	11,2	11,3	420	264	396	234
Udsætterhøns:	kg/inds. høne.	1,485	1,504	207	131	225	153
Slagtekyllinger:	kg/100 kyllinger	117,5	119,0	322	246	325	249

noget område været forbundet med direkte tab på kortere sigt. Det bemærkes endvidere, at dækningsbidrag I også på denne basis er størst pr. ha for mælk-grovfoder, og langt større både for mælk-grovfoder og svin-korn, end for direkte eksport af korn.

Dækningsbidrag II er kun positivt for svin-korn samt skummetmælkskalve, d. v. s. at kun på disse områder har eksportpriserne været i stand til at dække de fulde arbejds- og inventaromkostninger og yde et bidrag til dækning af de varigt faste omkostninger.

27. I tabel 13 er beregnet dækningsbidrag på basis af gennemsnitlige producentpriser og omkostninger i novemberåret 1968—69.

Ved sammenligning med tabel 11 be-

mærkes, at dækningsbidrag I stiger fra 1968 til 1968-69 for kvægprodukter og svin. Forbedringen er størst for svin-korn, skummetmælkskalve og ungtyre, men også mærkbar for mælk-grovfoder navnlig som følge af højere priser på udsætterkøer og spædekælve. For byg er der tale om et mindre fald. Dækningsbidraget for æg falder, mens det er uændret for slagtekyllinger.

Trods den ret væsentlige stigning i arbejdsomkostningerne viser dækningsbidrag II for alle produkter en lignende udvikling som dækningsbidrag I.

28. I 1968 lå eksportpriserne noget lavere end i de forudgående 3-4 år. I novemberåret 1968-69 rettede priserne sig op til det

Tabel 11. Dækningsbidrag på basis af gennemsnitlige producentpriser og omkostninger i 1968.

	Indtægt pr. enhed	Variable om- kostninger I	Variable om- kostninger II	Dæknings- bidrag I	Dæknings- bidrag
<i>Byg</i>					
Kr. pr. ha	1840	823	1488	1017	352
Kr. pr. hkg	46,00	20,58	37,20	25,42	8,80
<i>Mælk-grovfoderproduktion</i>					
Kr. pr. ha grovfoder	5123	2105	4633	3018	490
do. ÷ kødindtægt (921 kr.)	4202				
Øre pr. kg mælk	51,5			37,0	6,0
<i>Svin-kornproduktion</i>					
Kr. pr. ha korn	4227	2199	3525	2028	702
Øre pr. kg flæsk	499	260	416	239	83
<i>Skummetmælkskalve</i>					
Kr. pr. kalv	929	431	772	498	157
Øre pr. kg levende vægt	392	182	326	210	66
<i>Ungtyre</i>					
Kr. pr. dyr	1431	843	1474	588	÷ 43
Øre pr. kg levende vægt	311	183	320	128	÷ 9
<i>Ægproduktion</i>					
Kr. pr. indsat høne	50,11	27,07	40,80	23,04	9,31
do. —kødindtægt (3,07)	47,04				
Øre pr. kg æg	420			206	83
<i>Slagtekyllingeproduktion</i>					
Kr. pr. 100 leverede kyllinger	378	296	339	82	39
Øre pr. kg slagtet vægt	322	252	289	70	33

Tabel 12. Dækningsbidrag på basis af gennemsnitlige eksportpriser og omkostninger i 1968.

	Indtægt pr. enhed	Variable om- kostninger I	Variable om- kostninger II	Dæknings- bidrag I	Dæknings- bidrag II
<i>Byg</i>					
Kr. pr. ha	1120	823	1488	297	÷ 368
Kr. pr. hkg.	28,00	20,58	37,20	7,42	÷ 9,20
<i>Mælk-grovfoderproduktion</i>					
Kr. pr. ha grovfoder	4063	2105	4633	1958	÷ 570
do. ÷ kødindtægt (905 kr.)	3158				
Øre pr. kg mælk	38,7			24,0	÷ 7,0
<i>Svin-kornproduktion</i>					
Kr. pr. ha korn	3871	2199	3525	1672	346
Øre pr. kg flæsk	457	260	416	197	41
<i>Skummetmælkskalve</i>					
Kr. pr. kalv	917	431	772	486	145
Øre pr. kg levende vægt	387	182	326	205	61
<i>Ungtyre</i>					
Kr. pr. dyr	1408	843	1474	565	÷ 66
Øre pr. kg levende vægt	306	183	320	123	÷ 14
<i>Ægproduktion</i>					
Kr. pr. indsat høne	31,52	26,31	40,04	5,21	÷ 8,52
do. ÷ kødindtægt (1,95)	29,57				
Øre pr. kg æg	264			47	÷ 76
<i>Slagtekyllingeproduktion</i>					
Kr. pr. 100 leverede kyllinger	289	277	320	12	÷ 31
Øre pr. kg slagtet vægt	246	236	272	10	÷ 26

samme niveau som i 1963-67, og det forekommer sandsynligt, at 1968-69 niveauet kan anses for mere typisk for de nærmest kommende år end de relativt lave 1968-eksportpriser.

I tabel 14 er beregnet dækningsbidrag på grundlag af *eksportpriser og omkostninger i november år et 1968-69*.

Ved sammenligning med tabel 12 bemærkes de samme tendenser i dækningsbidragene for husdyrprodukter som nævnt i forbindelse med de gennemsnitlige producentpriser.

Dækningsbidrag I viser en kraftig stigning for svin-korn fra 1968 til novemberår 1968-69. For skummetmælkskalve og ungtyre er stigningen også betragtelig, men den modereres af højere spædekælvepriser, jævnfør neden for. Også for mælk-grovfoder er der tale om en mærkbar forbedring, fordi højere eks-

portpriser både på mejeriprodukter og kød mere end opvejer omkostningsstigningerne. For æg er der tale om en tilbagegang som følge af lavere eksportpriser, men dækningsbidrag I har dog været positivt. For slagtekyllinger er der også tale om en tilbagegang trods lidt højere eksportpriser, men dækningsbidrag I er stadig positivt. Både for æg og slagtekyllinger gælder, at der er tale om en ekstra omkostningsstigning som følge af betydelige prisstigninger på de specielle proteinfodermidler, fiskemel og kødbenmel.

For byg er der tale om en kraftig forringelse som følge af de lave eksportpriser, og dækningsbidrag I er kun lige netop positivt.

Dækningsbidrag II viser tilsvarende forskydninger fra 1968 til novemberåret 1968-69. Dækningsbidrag II er positivt for svin-korn, skummetmælkskalve og - i modsæt-

Tabel 13. *Dækningsbidrag på basis af gennemsnitlige producentpriser og omkostninger i novemberåret 1968-69.*

	Indtægt pr. enhed	Variable om- kostninger I	Variable om- kostninger II	Dæknings- bidrag I	Dæknings- bidrag II
<i>Byg</i>					
Kr. pr. ha	1800	832	1525	968	275
Kr. pr. hkg.....	45,00	20,80	38,13	24,20	6,88
<i>Mælk-grovfoderproduktion</i>					
Kr. pr. ha grovfoder	5483	2147	4846	3336	637
do. ÷ kødindtægt (1088 kr.)	4395				
Øre pr. kg mælk	53,2			40,4	7,7
<i>Svin-kornproduktion</i>					
Kr. pr. ha korn	4633	2271	3681	2362	952
Øre pr. kg flæsk.....	540	265	429	275	111
<i>Skummetmælkskalve</i>					
Kr. pr. kalv	1044	469	859	575	185
Øre pr. kg levende vægt	435	195	358	240	77
<i>Ungtyre</i>					
Kr. pr. dyr	1636	889	1596	747	40
Øre pr. kg levende vægt	351	191	342	160	9
<i>Ægproduktion</i>					
Kr. pr. indsat høne	48,13	28,90	43,18	19,23	4,95
do. ÷ kødindtægt (3,38).....	44,75				
Øre pr. kg æg.....	396			170	44
<i>Slagtekyllingeproduktion</i>					
Kr. pr. 100 leverede kyllinger	387	304	349	83	38
Øre pr. kg slagtet vægt.....	325	255	293	70	32

ning til 1968 - også for ungtyre. Det er negativt for mælk-grovfoder, æg, slagtekyllinger og byg.

Det bemærkes, at for skummetmælkskalve og ungtyre medførte de højere eksportpriser en stigning i indtægten pr. dyr fra 1968 til 1968-69 på henholdsvis ca. 125 kr. og 225 kr. Når dækningsbidragene viser en væsentlig mindre fremgang, skyldes det - udover den almindelige omkostningsstigning - en stigning i spædekælveprisen på 60 kr., som er kommet mælkeproduktionen til gode. For kvægholdet som helhed er situationen således forbedret med den fulde indtægtsstigning for fededyrene.

Når dækningsbidragene fortsat var væsentlig lavere for ungtyre end for fedekalve,

skyldtes det navnlig den ulige afgiftsbehandling ved eksport til fællesmarkedet. I tilfælde af en udvikling, der betinger ligelige afgiftsvilkår, ville disse relationer blive væsentligt ændrede.

I tabel 15 er beregnet dækningsbidrag på samme grundlag som i tabel 14, dog med den forskel, at *kornforbruget* er regnet fuldt ud under Variable omkostninger I og *ansat til eksportpris*. Derved fås en sammenligning mellem direkte korneksport og eksport af korn i form af husdyrprodukter.

Ændringen medfører gennemgående en lille nedgang i *dækningsbidrag I* - hvor korn til eksportpris går ind i stedet for de variable omkostninger ved kornproduktion - men en stærk forbedring af *dækningsbidrag II*, alt

Tabel 14. *Dækningsbidrag på basis af gennemsnitlige eksportpriser og omkostninger i novemberåret 1968—69.*

	Indtægt pr. enhed	Variable om- kostninger I	Variable om- kostninger II	Dæknings- bidrag I	Dæknings- bidrag II
<i>Byg</i>					
Kr. pr. ha	880	832	1525	48 ÷	645
Kr. pr. hkg.	22,00	20,80	38,13	1,20 ÷	16,13
<i>Mælk-grovfoderproduktion</i>					
Kr. pr. ha grovfoder	4385	2147	4846	2238 ÷	461
do. ÷ kødindtægt (1088 kr.)	3297				
Øre pr. kg mælk	39,9			27,1 ÷	5,6
<i>Svin-kornproduktion</i>					
Kr. pr. ha korn	4290	2271	3681	2019	609
Øre pr. kg flæsk.	500	265	429	235	71
<i>Skummetmælkskalve</i>					
Kr. pr. kalv	1044	469	859	575	185
Øre pr. kg levende vægt	435	195	358	240	77
<i>Ungtyre</i>					
Kr. pr. dyr	1636	889	1596	747	40
Øre pr. kg levende vægt	351	191	342	160	9
<i>Ægproduktion</i>					
Kr. pr. indsat høne	28,74	28,36	42,64	0,38 ÷	13,90
do. ÷ kødindtægt (2,30)	26,44				
Øre pr. kg æg.	234			3 ÷	123
<i>Slagtekyllingeproduktion</i>					
Kr. pr. 100 leverede kyllinger	296	291	336	5 ÷	40
Øre pr. kg slagtet vægt.	249	245	282	4 ÷	34

efter det relative forbrug af dansk korn i de enkelte driftsgrene. Forbedringen er stærkest for svineproduktionen, men den er også betydelig for ungtyre og mælk.

Det bør tilføjes, at forbedringen af dækningsbidrag II ville forøges væsentligt for æg og slagtekyllinger, såfremt man forudsætter, at disse driftsgrene udelukkende anvender dansk korn til eksportpris. For æg stiger dæk-

ningsbidrag II i så fald fra ÷ 78 øre til ÷ 63 øre pr. kg, og for slagtekyllinger fra ÷ 24 øre til ÷ 12 øre pr. kg. Da dækningsbidrag II er stærkt negativt for foderkorn til eksport, synes eksport af fjerkræprodukter baseret udelukkende på dansk korn på kortere sigt at være mere fordelagtig end eksport af foderkorn.

Tabel 15. Dækningsbidrag på basis af gennemsnitlige eksportpriser og omkostninger i novemberåret 1968—69 med korn til markedspris som fuld variabel omkostning.

	Indtægt pr. enhed	Variable om- kostninger I	Variable om- kostninger II	Dæknings- bidrag I	Dæknings- bidrag II
<i>Byg</i>					
Kr. pr. ha	880	832	1525	48	÷ 645
Kr. pr. hkg	22,00	20,80	38,13	1,20	÷ 16,13
<i>Mælk-grovfoderproduktion</i>					
Kr. pr. ha grovfoder	4385	2186	4605	2199	÷ 220
do. ÷ kødindtægt (1088 kr.)	3297				
Øre pr. kg mælk	39,9			26,6	÷ 2,7
<i>Svin-kornproduktion</i>					
Kr. pr. ha korn	4290	2373	3085	1917	1205
Øre pr. kg flæsk	500	277	360	223	140
<i>Skummetmælkskalve</i>					
Kr. pr. kalv	1044	474	830	570	214
Øre pr. kg levende vægt	435	198	346	238	89
<i>Ungtyre</i>					
Kr. pr. dyr	1636	906	1507	730	129
Øre pr. kg levende vægt	351	194	323	157	28
<i>Ægproduktion</i>					
Kr. pr. indsat høne	28,74	29,24	37,53	0,50	÷ 8,79
do. ÷ kødindtægt (2,30)	26,44				
Øre pr. kg æg	234			4	÷ 78
<i>Slagtekyllingeproduktion</i>					
Kr. pr. 100 leverede kyllinger	296	293	325	3	÷ 29
Øre pr. kg slagtet vægt	249	246	273	3	÷ 24

LANDBRUGETS AFSÆTNINGSFORHOLD

Udviklingen i landbrugseksporten i 1960'erne.

1. Den samlede landbrugseksport var svagt stigende indtil 1966, hvor den udgjorde ca. 6,9 milliarder kr., derefter indtrådte der et lille fald, og i 1967 og 1968 har den ligget omkring 6,5 milliarder kr. I perioden januar-oktober 1969 har landbrugseksporten haft en værdi af 5,7 milliarder kr. eller ca. 5 pct. mere end i den tilsvarende periode i 1968. Stigningen i eksportværdien skyldes udelukkende, at eksportpriserne i 1969 i gennemsnit har ligget ca. 10 pct. højere end året før, idet de eksporterede mængder har været lidt mindre end i 1968.

Totaleksporten har været uafbrudt og ret stærkt stigende i 1960'erne, således at landbrugseksportens andel af den samlede eksport har været stadig faldende fra godt 50 pct. i 1960 til omkring en trediedel i 1968, jfr. tabel 1*).

2. Af den animalske produktion eksporteres omkring to trediedele. Den samlede landbrugseksport fordelte sig i 1968 således på de forskellige varegrupper:

Svin og svinekød (÷ konserver)	33 %
Kødkonserver	17 %
Mejeriprodukter	20 %
Kvæg, okse- og kalvekød	13 %
Fjerkrækød og æg	4 %
Andre animalske produkter	6 %
Vegetabilske produkter	7 %
lait	100 %

3. I 1960 fordelte landbrugseksporten sig på hovedmarkeder med knap 50 pct. på EFTA-landene, ca. 30 pct. til EEC og ca. 20 pct. til resten af verden. I de mellem-liggende år er værdien af eksporten til EFTA-landene vokset i samme takt som den samlede landbrugseksport, eksporten til EEC er gået lidt tilbage, og eksporten til den øvrige verden er vokset med godt 50 pct. Som følge af disse forskydninger fordelte landbrugseksporten sig i 1968 uforandret med 50 pct. på EFTA, men med knap en fjerdedel på EEC og godt en fjerdedel på resten af verden, jfr. tabel 1. Danmark har således et hovedmarked i hver af de to vesteuropæiske markedsdannelser og et tredje marked i verden udenfor. De vigtigste enkeltmarkeder i hver af de tre grupper er Storbritannien, Vesttyskland og USA, der i 1968 af tog henholdsvis ca. 40 pct., 12 pct. og 10 pct. af den samlede landbrugseksport. Storbritannien er det dominerende marked for bacon og smør, Vesttyskland er hovedmarkedet for slagtekvæg og ost, og USA er det vigtigste marked for kødkonserver.

I det følgende er der foretaget en summarisk gennemgang af eksportudviklingen i 1960'erne for de vigtigste landbrugsprodukter, jfr. tabel 2 og 3.

4. Den samlede *svineproduktion* har i de senere år fordelt sig med 19 pct. til hjemmemarkedet og 81 pct. til eksport. Ca. 50 pct. anvendes som bacon til det britiske marked, ca. 21 pct. til eksport af kødkonserver og ca. 10 pct. til eksport af slagtesøer,

*) Tabel 1-6: Se s. 99-104.

hele og halve svin samt opskåret, fersk flæsk og tilberedte kødvarer og pølsevarer.

5. *Baconeksporten* til det britiske marked er i løbet af 1960'erne vokset fra 280.000 tons til ca. 300.000 tons pr. år, svarende til ca. 75 pct. af importen og knap 50 pct. af de samlede tilførsler. Den opnåede gennemsnitspris (enhedsværdi) for baconeksporten til Storbritannien var lavest i 1961 med 4,65 kr. pr. kg og højest i 1966 med 5,92 kr. pr. kg. Det samlede salgsprovenu var ligeledes mindst i 1961 med 1.284 mill. kr. og størst i 1966 med 1.708 mill. kr. I gennemsnit for 5-året 1964-68 har det udgjort ca. 1.600 mill. kr. svarende til ca. 25 pct. af den samlede landbrugseksport. Det danske bacon har i de senere år opnået en overpris i forhold til andre nationaliteter på ca. 20 kr. pr. svin, svarende til ca. 115 mill. kr. pr. år.

6. Eksporten af *fersk svinekød* i form af hele og halve svin og opskæringer voksede stærkt i værdi frem til 1966 og har i de sidste par år udgjort omkring 400 mill. kr. pr. år.

7. Den traditionelle eksport af *levende søer* til Vesttyskland har i 1960'erne varieret fra 68 mill. kr. i 1963 til 115 mill. kr. i 1966, og har i gennemsnit for perioden 1964-68 udgjort ca. 89 mill. kr.

8. *Kødkonserveseksporten* er i løbet af 1960'erne vokset fra knap 500 mill. kr. til næsten 1.100 mill. kr., altså godt og vel en fordobling af eksportværdien. De opnåede priser (enhedsværdi) for kødkonserves har været meget stabile siden 1960, med en lille stigning efter devalueringen i november 1967.

9. Af den samlede danske *mælkeproduktion* på ca. 5 mill. tons forbruges godt 40 pct. som konsummælk og mejeriprodukter på hjemmemarkedet. Omkring 40 pct. af den totale mælkeproduktion eksporteres som smør, ca. 10 pct. som ost og 6-7 pct. som mælkekonserves.

10. *Smøreksexporten* nåede et maksimum i 1961 på 120.000 tons og et minimum i 1969 på ca. 100.000 tons. Den opnåede gennemsnitspris (enhedsværdi) for smøreksexporten lå 1960-62 på et ret lavt niveau og lavest (5,29 kr. pr. kg) i 1961, hvor den britiske kvoteringsordning blev indført. I årene 1963-67 lå enhedsværdien ca. 20 pct. højere og højest i 1964 med 7,13 kr. pr. kg. I 1968 skete der et fald på grund af den større britiske end danske devaluering i november 1967, men i 1969 steg priserne igen på grund af mindre tilførsler til det britiske marked. Smørekseksportens værdi var mindst i 1961 med 635 mill. kr. og størst i 1965 med 779 mill. kr. Eksportværdien i 1968 var ikke større end i begyndelsen af 1960-erne.

11. *Osteeksporten* voksede svagt i begyndelsen af 1960'erne og nåede i 1964 sit toppunkt med 82.000 tons. I 1965-67 var eksporten gennemsnitligt 77.000 tons, i 1968 faldt den til 66.000 tons og i 1969 til ca. 60.000 tons. Den beregnede enhedsværdi for osteeksporten har været jævnt stigende gennem 1960'erne og lå i 1968 ca. 40 pct. højere end i 1960. Osteeksportens værdi var jævnt stigende til 1967, hvor den nåede sit maksimum med 429 mill. kr., men i 1968 faldt eksportværdien til 387 mill. kr.

12. Eksporten af *mælkekonserves* har været uændret i størrelse i det sidste 10-år. Den eksporterede mængde har varieret mellem 66.000 og 83.000 tons og eksportværdien mellem 196 mill. kr. i 1960 og 276 mill. kr. i 1968. Den beregnede enhedsværdi for mælkekonserves steg lidt 1962-65 og igen i 1968 på grund af devalueringen i november 1967.

13. I 5-året 1960-64 udgjorde eksporten af *levende slagtekvæg* gennemsnitligt ca. 310.000 stk. pr. år til en værdi af ca. 425 mill. kr. Efter ikrafttrædelsen af fællesmarkedets markedsordning for kvæg og kød den 1. november 1964 har eksporten af levende

slagtekvæg været ramt af betydelige vanskeligheder og nåede i 1967 et lavpunkt med 95.000 stk. til en værdi af 150 mill. kr. I 1968 blev der eksporteret 143.000 stk. til en værdi af 216 mill. kr., og i 1969 ca. 165.000 stk. Den beregnede enhedsværdi for eksporten af levende slagtekvæg har siden 1964 ligget ca. 30 pct. højere end i 1960.

14. Eksporten af *okse- og kalvekød* nåede sit minimum i 1961 med 50.000 tons til en værdi af 228 mill. kr. og sit maksimum i 1967 med 108.000 tons til en værdi af 618 mill. kr. Eksporten af kalvekød har været stigende i 1960'erne, mens eksporten af oksekød har været mere svingende og størst i 1967 på grund af de vanskelige afsætningsforhold for levende kvæg. Den beregnede enhedsværdi for okse- og kalvekød var lavest i 1962 og højest i 1964-65 samt i 1969.

15. Eksporten af *slagtet fjerkræ* voksede svagt frem til 1964, hvor den nåede sit maksimum med 56.000 tons, men har siden været mere svingende. De opnåede priser på eksportmarkederne har været vigende op gennem 1960'erne med visse udsving fra år til år. Den beregnede enhedsværdi var højest i 1960 med 5,12 kr. pr. kg og lavest i 1967 med 3,67 kr. pr. kg. Værdien af fjerkræeksporten var størst i 1964 med 251 mill. kr. og mindst i 1968 med 169 mill. kr.

16. *Ægeksporten* faldt fra 1960 til 1965 fra 83.000 tons til 23.000 tons og har i de senere år stabiliseret sig omkring dette niveau. Eksportpriserne har siden 1964 ligget lavere end i 1960. Enhedsværdien var højest i 1963 med 4,27 kr. pr. kg og lavest i 1964 med 2,95 kr. pr. kg. Eksportværdien for æg faldt fra 1960 til 1964 til en fjerdedel og har i de senere år udgjort omkring 70 mill. kr.

17. De vigtigste varer i gruppen »*andre animalske produkter*« er spiseligt slagteaffald (hoveder, lever, nyrer m. m.), tarme og maver, huder og skind samt svinefedt. Eksportværdien af de nævnte varer udgjorde i

gennemsnit for 5-året 1964-68 ialt 325 mill. kr. De to vigtigste varegrupper er slagteaffald samt tarme og maver, der hver havde en gennemsnitlig eksportværdi på over 100 mill. kr. i det nævnte 5-år.

18. De vigtigste *vegetabiliske eksportprodukter* er korn, frø, kartofler, oliefrø og lucernemel. Eksportværdien af disse varer udgjorde i gennemsnit for 5-året 1964-68 ialt 330 mill. kr. Danmark har en traditionel eksport af kvalitetskorn, hovedsagelig bestående af maltbyg, malt og såræs, men i de sidste år har det også været nødvendigt at eksportere foderkorn med støtte fra dispositionsfonden.

Prisforholdene for landbrugseksporten.

19. I tabel 3 er vist udviklingen i eksportpriserne for de vigtigste grupper af landbrugsvarer i årene 1964-68. Tallene er indekstal med eksportpriserne i 1960 = 100.

Sammenligner man et gennemsnit af eksportpriserne i 1964-68 med niveauet i 1960, får man nedenstående billede for de vigtigste varegrupper.

Bacon og flæsk	118
Mejeriprodukter	119
Kvæg og kød	125
Fjerkræ og æg	81
Husdyrprodukter ialt	116
Kød- og mælkekonserves	106
Korn	95
Planteprodukter ialt	96
Landbrugseksporten ialt	114

For landbrugseksporten som helhed har prisniveauet i 1964-68 ligget 14 pct. højere end i 1960, heraf husdyrprodukterne (excl. konserves) 16 pct. højere og planteprodukterne 4 pct. lavere. Prisniveauet for kvæg og kød har ligget 25 pct. højere end i 1960 og priserne for fjerkrækød og æg 19 pct. lavere. Sterlingkursens fald i november 1967 har medført et prisfald for bacon og smør, hvor-

imod den danske devaluering medførte en prisstigning for ost, okse- og kalvekød samt kød- og mælkekonserves.

20. I tabel 4 er vist de beregnede enhedsværdier for hele eksporten af de vigtigste landbrugsvarer i årene 1964-68.

En analyse af enhedsværdierne for landbrugseksporten på grundlag af de i handelsstatistikken benyttede positioner viser betydelige variationer fra marked til marked i det enkelte år, men det er ikke muligt på dette grundlag at drage sikre slutninger vedrørende afsætningsforholdene for de enkelte produkter og de enkelte markeder.

For visse vigtige eksportvarer har det ingen mening at analysere forskellene i de beregnede enhedsværdier efter markedsområder, fordi praktisk talt hele eksporten går til eet enkelt marked, og de øvrige markeder kun er af helt marginal betydning. Disse varer er bacon, dåseskinker og smør, levende slagtekvæg og til en vis grad kalvekød.

For de fleste landbrugsvarer gælder det desuden, at handelsstatistikens positioner er for grove til at danne grundlag for en analyse af prisforholdene. En lang række positionsnumre omfatter flere forskellige varer. Fersk svinekød samt okse- og kalvekød omfatter bl. a. udskæringer til meget forskellig pris pr. kg, og luncheon meat, pølser og andre former for kødkonserves omfatter hver for sig mange forskellige typer. Faste oste omfatter alle de kendte ostesorter med variationer i fedtindholdet fra 45 pct. til 20 pct., ligesom smelteost og mælkepulver omfatter varer af meget forskellig kvalitet og enhedsværdi. Kartofler omfatter både læggekartofler, spisekartofler og industrikartofler, korn både maltbyg, såræs og foderkorn osv. Inden for de enkelte varetyper kan der desuden være betydelige kvalitetsforskelle.

Da der for de fleste varers vedkommende sker betydelige prissvingninger i årets løb, kan eksporttidspunktet være afgørende for den konstaterede enhedsværdi, særligt på mange mindre markeder. Hvis priserne f. eks. generelt har været lave på eksporttidspunktet vil det pågældende marked optræde med en

lav gennemsnitsværdi, uden at der derfor nødvendigvis er sagt noget om markedets prismæssige karakter.

Enkelte handelsstatistiske positioner omfatter dog kun en enkelt vare eller i hvert fald et vareområde af så homogen karakter, at det er muligt og rimeligt at foretage pris-sammenligninger mellem de enkelte markeder. Som eksempler på sådanne positioner kan nævnes skinker og bove i dåser, smør, mælkepulver i detailsalgspakninger samt æg og slagtet fjerkræ. For disse varer gælder det generelt, at differencen mellem den højeste og laveste opnåede eksportpris i de betydelige markeder (altså bortset fra helt små leverancer og enkeltpartier) har været mindre end 30 pct. af gennemsnitsprisen. Eksporten af dåseskinker og smør er i ret høj grad koncentreret på et enkelt marked, henholdsvis USA og Storbritannien.

De markeder, der har betalt de højeste priser, hvilket i vidt omfang er ensbetydende med, at de har aftaget de bedste og dyreste varer og kvaliteter, er USA (kødkonserves), Sverige (fersk svine- og oksekød), Vesttyskland (ost), de fremmede tropper i Tyskland (æg) samt visse lande i Mellemøsten og Sydamerika (smør og mælkepulver).

De markeder, der har betalt de laveste priser, er de østeuropæiske lande (fersk svine-kød), europæiske lande uden for EEC og EFTA (visse typer kødkonserves), Storbritannien (luncheon meat, pølser, faste oste og æg), Østrig og Schweiz (slagtet fjerkræ) og Vesttyskland (smør, oksekød og kartofler).

Sammenfatning.

21. Fra 1960 til 1968 er den samlede danske landbrugseksport vokset fra 5,3 til 6,5 mia. kr., svarende til en stigning på 24 pct., men dette tal dækker over betydelige variationer, såvel med hensyn til den varemæssige sammensætning som med hensyn til eksportens geografiske fordeling. (Procenttallene i det følgende vedrører eksportværdien i mill. kr. i løbende priser).

22. Hovedtrækkene i udviklingen i *landbrugseksportens varemæssige sammensætning* fra 1960 til 1968 er følgende: Eksporten af svinekød er steget med 36 pct., mens eksporten af kødkonserves er mere end fordoblet (+ 118 pct.). Eksporten af mejeriprodukter er som helhed vokset med 10 pct., varierende fra en lille nedgang i smøreksperten til en stigning i osteeksperten på ca. 20 pct. og i eksporten af mælkekonserves på ca. 40 pct. Eksporten af levende slagtekvæg er halveret, men eksporten af okse- og kalvekød er til gengæld vokset med over 60 pct. Eksporten af slagtet fjerkræ er faldet lidt, mens ægeksperten i 1968 kun udgjorde mellem en fjerdedel og en femtedel af eksporten i 1960. Eksporten af *vegetabiliske* produkter er mere end fordoblet, men *denne* stigning dækker over en forskellig udvikling for de enkelte varer. Korneksperten har således været stærkt svingende, *eksporten* af frø og grønsager er vokset, mens kartoffeleksporten er gået tilbage.

23. Med hensyn til ændringerne i *landbrugseksportens geografiske fordeling* fra 1960 til 1968 er hovedtrækkene *en* stigning i eksporten til de andre EFTA-lande på 29 pct. og en tilbagegang i eksporten til EEC på 5 pct., heraf en tilbagegang i eksporten til Vesttyskland på 35 pct. Eksporten til den øvrige verden er vokset med 56 pct., heraf eksporten til Nordamerika med 142 pct.

Ser man alene på perioden 1964-68 har udviklingen været præget af stagnerende eksport til det europæiske område, med direkte nedgang i eksporten til Fællesmarkedslandene og en betydelig vækst i eksporten til Nordamerika, såvel USA som Canada, samt til Japan og en række lande, der kan karakteriseres som oprindelige udviklingslande, men hvor der i de seneste år har været en stærk økonomisk vækst på grund af indtægterne fra olie og/eller turisme. Salgsarbejdet i en lang række af disse lande støttes gennem Landbrugets Afsætningsudvalgs oversøiske kontorer. Til den øvrige del af verden har

eksporten været stagnerende eller svagt faldende.

Løvrigt henvises til tabel 5 og 6 samt til det af Landbrugets Afsætningsudvalg udarbejdede statistikhæfte om landbrugseksporten i årene 1964-68.

Hjemmemarkedsafsætningen af landbrugsvarer.

24. Selv om 2/3 af landbrugsproduktionen eksporteres, er hjemmemarkedet dog langt det vigtigste enkeltmarked for afsætningen af danske landbrugsprodukter. I 1968 var værdien af det samlede hjemmemarkedsforbrug opgjort af producent næsten 4 mia. kr., hvoraf ca. 90 pct. hidrørte fra afsætningen af animalske varer.

I løbet af 1960'erne er værdien af hjemmemarkedsafsætningen øget med ca. 45 pct., hvilket i helt overvejende grad skyldes prisudviklingen. Ved introduktionen af hjemmemarkedsordningerne skete der dels en een gangshævning af prisniveauet for landbrugsprodukter, der *afsættes* på hjemmemarkedet, og dels sikredes en videre prisstigning i takt med omkostningsudviklingen.

Den andel af salgsværdien af producent, der afsættes på hjemmemarkedet, er vokset fra 37 pct. i 1960 til 42 pct. i 1968. Denne stigning skyldes hovedsagelig, at eksportpriserne ikke er steget i takt med hjemmemarkedspriserne.

25. Målt i 1965-priser er værdien af afsætningen til hjemmemarkedet opgjort på basis af den officielle statistik kun vokset med ca. 2 pct. fra 1960 til 1968. Stigningen hidrører udelukkende fra den animalske produktion, hvor afsætningen af *ost, æg, okse- og kalvekød* samt *fjerkrækød* er steget, mens den er faldet for *smør* og *svinekød*. Afsætningen af vegetabiliske produkter er faldet. Især er forbruget af *kartofler* og *kornprodukter* gået tilbage. Udvidede man den vegetabiliske afsætning til også at omfatte frugt og grønsager, ville det modificere resultatet for denne gruppe.

Den svage stigning i hjemmemarkedsafsætningen målt i faste priser, som de officielle tal viser, er forekommet i en periode, hvor befolkningen er vokset med over 6 pct., og der samtidig er sket en usædvanlig stærk realindkomststigning. Mens der frem til slutningen af 1950'erne var en klar tendens til stigende forbrug af landbrugsvarer pr. indbygger, synes denne udvikling at være vendt i det seneste 10-år. Dette omslag dækker over en fortsat og vel nærmest forstærket tendens til nedgang i forbruget af vegetabiliske landbrugsvarer (bortset fra grønsager og frugt) og en tendens til stagnation eller svag nedgang i forbruget af animalske varer pr. indbygger.

I løbet af 1960'erne er der sket en vis forskydning i aldersfordelingen, som kan tænkes at have påvirket forbruget pr. indbygger. En yderligere forklaring ligger måske i den forskydning i bytteforholdet mellem landbrugs- og industrivarer, der fandt sted i forbindelse med hjemmemarkedsordningernes indførelse.

På trods af disse forhold er stigningstakten i værdien af hjemmemarkedsafsætningen målt i faste priser bemærkelsesværdig lav. Opgørelsen af hjemmemarkedsforbruget er imidlertid behæftet med en vis usikkerhed, dels fordi det opgøres residualt, og dels fordi det er vanskeligt at vurdere omfanget af den del af afsætningen, der foregår direkte fra producent til forbruger (stalddørssalget). Størst sikkerhed er der nok for mejeriprodukter, mens opgørelserne for kød og æg straks er mere usikre. For æg og fjerkræ ansætter Danmarks Statistik en skønnet mængde, som er afsat uden om det organiserede marked, mens der ikke finder nogen korrektion sted for svinekød. Da forbrugsnedgangen for denne vare tydeligt skete fra 1961 til 1962, hvor priserne samtidig i kraft af hjemmemarkedsordningen steg kraftigt, er det vel sandsynligt, at det faktiske forbrug på hjemmemarkedet har været noget større end opgjort i den officielle statistik.

Det er karakteristisk for den stedfudne udvikling, at der ser ud til at være sket en

forskydning i forbrugsmønstret hen imod de varer, hvis priser er steget mindst (f. eks. okse- og kalvekød samt fjerkrækød) og bort fra de varer, hvor priserne er steget mest (f. eks. smør og flæsk). I den udstrækning dette reelt har været tilfældet, har det virket dæmpende på væksten i værdien af den samlede hjemmemarkedsafsætning.

26. En ekstrapolation af de i 1960'erne konstaterede udviklingslinier ville implicere forudsætninger om uændret befolknings- og realindkomsttilvækst, uændret forløb af de relative priser samt konstante indkomstelasticiteter. På visse punkter må disse forudsætninger modificeres.

Befolkningstilvæksten i de kommende år må antages at blive lidt mindre end i 1960'erne.. Det vil næppe være realistisk at regne med en årlig befolkningstilvækst på mere end godt Vi pct.

Realindkomststigningen i de kommende år kan i hvert fald ikke påregnes at komme til at ligge over den ret kraftige stigningstakt, som har kunnet konstateres i 60'erne. Snarere må man regne med en lidt afdæmpet stigningstakt, der næppe vil andrage mere end et par procent om året.

27. Udviklingen i de *relative priser* vil først og fremmest afhænge af hjemmemarkedsordningernes udformning. Ændringer i de relative priser vil fortsat gennem forbrugsmønstret kunne påvirke det samlede forbrug. Det er imidlertid ikke sandsynligt, at de relative priser i de kommende år vil udvikle sig ligesom i 1960'erne. Specielt må man vente en stigning i de relative priser på okse- og kalvekød.

For *kød* under eet vil der næppe kunne konstateres en stigning i de afsatte mængder, men måske nok en vis substitution mod bedre kvaliteter, således at udgiften pr. indbygger vil vokse noget. Fordelingen af kødforbruget på okse- og kalvekød, svinekød og fjerkræ vil afhænge af de relative priser. For *mejeriprodukter* som helhed kan der ikke ventes en større stigning i forbruget end i

befolkningen, dækkende over en fortsat udvidelse af osteforbruget og en vis nedgang i smørforbruget. Ægforbruget vil sikkert også kunne forøges noget. For de vegetabiliske produkter (brødkorn, kartofler og sukker) vil der fortsat ske en tilbagegang.

Alt i alt kan værdien af hjemmemarkeds-afsætningen opgjort af producent i faste priser således næppe ventes at stige med mere end mellem V2 og 1 pct. om året.

Eksportmulighederne for landbrugsvarer under de nuværende markedsvilkår.

28. I det følgende hovedafsnit er der forsøgt en analyse af dansk landbrugs eksportmuligheder i de kommende år.

Analysen tager som hovedregiel sit udgangspunkt i de nuværende handelspolitiske vilkår for de pågældende varer, herunder opretholdelse af den nuværende markedsdeling. Analysens tidshorisont er ca. 5 år - altså årene 1970-75 - idet man ikke har anset det muligt at skønne over den fremtidige udvikling i en længere årrække.

Projektioner vedrørende den globale udvikling i produktion og forbrug af landbrugsvarer.

29. Som baggrund for en vurdering af dansk landbrugs fremtidige afsætningsmuligheder under de nuværende markedsvilkår skal kort omtales nogle hovedresultater af de projektioner vedrørende den globale udvikling i produktion og forbrug af landbrugsvarer, som OECD og FAO nyligt har udarbejdet for årene 1975 og 1985. Der henvises iøvrigt til bilag C indeholdende resumé af OECD's publikation: *Agricultural Projections for 1975 and 1985*.

30. En sammenholdelse af FAO's skøn for udviklingslandene og OECD's for de industrialiserede lande giver et overskud på verdensmarkedet af korn på ca. 75 mill. tons i 1975, heraf foderkorn alene 40-50 mill. tons. Selv om man regner med, at en del af

eksportørlandene vil reagere på udsigterne til kornoverskud ved at reducere kornarealerne, og selv om man regner med, at importbehovet i visse importørlande kan blive større end forudset i beregningerne, må man regne med, at tendenserne til overproduktion i de kommende år vil lægge et pres på kornpriserne på verdensmarkedet, således at en eventuel dansk korneksport må foregå til lave priser. Hertil kommer, at eksporten af visse animalske produkter må konkurrere med produkter baseret på billigt foderkorn.

31. Med hensyn til *mejeriprodukter* viser OECDs undersøgelse en stigning i de industrielt udviklede landes nettooverskud af smørfedt fra 150.000 tons i basisperioden 1961-63 til ca. 390.000 tons i 1975 og ca. 250.000 tons i 1985. Samtidig har FAO skønnet udviklingslandenes kommercielle importbehov for smørfedt til knap 200.000 tons i 1975. Såfremt man lægger dette skøn, der må anses for ret optimistisk, til grund, kommer man altså til et overskud på verdensmarkedet på omkring 200.000 tons smørfedt i 1975. På denne baggrund må man regne med, at verdensmarkedspriserne for de mejeriprodukter, som Danmark eksporterer, fortsat vil være lave i de nærmeste år.

32. Med hensyn til *okse- og kalvekød* viser OECDs beregninger derimod en meget stærk stigning i de industrialiserede landes nettounderskud, nemlig fra 250.000 tons i basisperioden til 1,7 mill. tons i 1975 og 1,9 mill. tons i 1985. Samtidig angiver de af FAO opstillede skøn over produktions- og forbrugsudviklingen i den øvrige del af verden, at disse lande ikke kan forventes at kunne opfylde industrilandenenes deficit, men tværtimod selv vil få et nettounderskud af kød. Til trods for usikkerheden i disse skøn, må der derfor regnes med et stramt marked og relativt høje priser på okse- og kalvekød i de kommende år.

33. De ovenfor omtalte projektioner af den globale udvikling i produktion og for-

brug af de forskellige grupper af landbrugsvarer kan vel give visse retningslinier for en vurdering af de fremtidige afsætningsmuligheder for dansk landbrug under de nuværende markedspolitiske vilkår, men kun med betydelige forbehold.

OECDs og FAOs projektioner siger således intet om de enkelte varer inden for produktgrupperne. For varer som bacon eller visse specialoste vil der f. eks. kunne konstateres en anden efterspørgselsudvikling end for henholdsvis svinekød og mejeriprodukter som helhed. Sikkerheden i projektionerne vil endvidere variere betydeligt fra vareområde til vareområde. Størst sikkerhed har nok projektionerne for okse- og kalvekød, hvor de biologiske forudsætninger for en forøgelse af produktionen sætter snævre grænser for den hast, hvormed udviklingen kan ske.

Afsætningsvilkårene i de enkelte markedsområder.

34. Det afgørende for dansk landbrugs eksportmuligheder vil være de konkrete handelspolitiske vilkår på de enkelte hovedmarkeder mere end den globale forsyningssituation, selv om der naturligvis vil være en vis sammenhæng mellem disse to sæt af faktorer.

Inden for de til enhver tid givne handelspolitiske rammer vil det afgørende forhold være landbrugets effektivitet og konkurrencedygtighed såvel med hensyn til produktion som forædling og salg.

35. *Fællesmarkedets* landbrugspolitik befinder sig for tiden i en krise som følge af overskudsproduktion af bl. a. mejeriprodukter, uenighed om finansieringsspørgsmålet samt vanskeligheder forårsaget af mangelen på en fælles valutapolitik. Som følge af den voksende kritik i fællesmarkedet af udgifterne til den fælles landbrugspolitik og ønskerne om i fremtiden at lægge større vægt på strukturpolitikken må det antages, at der vil blive udfoldet bestræbelser i EECs mi-

nisterråd for at begrænse udgifterne til prisgarantier, d. v. s. til støtteopkøb og eksporttilskud. Det må derfor antages, at konkurrencen fra subsidierede produkter fra fællesmarkedet ikke vil blive yderligere skærpet i de kommende år. Derimod er der indtil videre ikke noget grundlag for at antage, at fællesmarkedets importbeskyttelse vil blive reduceret i de nærmeste år.

36. Med hensyn til afsætningen til *EFTA-landene* kan der næppe forventes større forbedringer i de handelspolitiske vilkår gennem en udbygning af de eksisterende bilaterale aftaler. Gentagne forsøg på at få øget liberaliseringen af samhandelen med landbrugsvarer i EFTA, bl. a. ved overførsel af visse landbrugsvarer til industrilisten, har ikke hidtil givet resultater. Der er i 1969 indledt forhandlinger om oprettelse af en særlig liste for mere forarbejdede landbrugsvarer, men det er usikkert, om forhandlingerne vil føre til væsentlige resultater.

37. *De østeuropæiske lande* har i de senere år ikke alene tilstræbt selvforsyning, men også en udvidelse af landbrugsproduktionen med henblik på eksport på grund af deres voksende valutabehov. Konkurrencen fra disse lande - især i form af priskonkurrence - må derfor ventes noget skærpet i de nærmeste år, samtidig med at mulighederne for afsætning af danske landbrugsvarer til disse lande må forventes indskrænket yderligere.

38. Den kommercielle afsætning af danske landbrugsvarer til *oversøiske lande*, som de seneste 8 år er fordoblet, må forventes fortsat at stige jævnt i de kommende år. Denne eksport er medvirkende til en nødvendig udvikling i retning af større produktion af mærkevarer og af specialprodukter, ligesom den bidrager til udvikling af eksportbranchernes salgsorganisation.

De oversøiske markeder kan deles i 2 grupper, nemlig de udpræget konkurrenceprægede markeder, hvor øget afsætning næsten udelukkende er et spørgsmål om pris

og lande med høj levestandard, hvor det ikke er priskonkurrence, men forhold som kvalitet, varesortiment og markedspleje, der er afgørende for afsætningsmulighederne.

Til den første gruppe hører bl. a. de mellemøstlige oliestater, De caraibiske øer, Hong Kong, Singapore, Malaysia, og Okinawa.

De største og økonomisk bedste fremtidsmuligheder ligger givetvis i den anden gruppe af eksportmarkeder, hvoraf de vigtigste er USA, Canada og Japan. Eksporten til disse markeder vil formentlig kunne udvides jævnt i de kommende år, forudsat at hovedvægten lægges på kvalitet og et alsidigt sortiment af specialvarer, og forudsat, at for hård priskonkurrence ikke udløser modforholdsregler.

Afsætningsmulighederne for de enkelte hovedlandbrugsvarer.

Svinekød.

39. *Baconeksporten* til Storbritannien har siden 1964/65 været undergivet markedsdelingsaftaler, som har sikret Danmark afsætning for et kvantum på omkring 300.000 tons bacon, svarende til knap halvdelen af de samlede forsyninger, og som i det store og hele har gjort det muligt for de danske producenter at opnå tilfredsstillende priser.

Fra 1. april 1969 er indgået en ny baconmarkedsaftale, gældende i 3 år, d. v. s. til udgangen af marts 1972. I den nye aftale er der foretaget en principiel ændring i forhold til de tidligere aftaler, idet den britiske regering forlods skal deklarere størrelsen af den forventede indenlandske produktion, hvorefter resten af det fastsatte totalkvantum fordeles mellem eksportørlandene efter nærmere aftalte procentandele.

Den nuværende baconmarkedsdelingsaftale gælder som nævnt til 1972, og må forventes forlænget, så længe Storbritannien ikke er medlem af et udvidet fællesmarked. Det vil sige, at den danske baconeksport skulle være sikret rimelige vilkår i den periode, der her betragtes.

40. Problemerne vedrørende eksportmulighederne for svinekød er hovedsagelig knyttet til de andre varegrupper, der eksporteres, d. v. s. fersk flæsk m. v., levende søer og kødkonserver. Stiger den danske svineproduktion væsentligt, skal den øgede afsætning ske inden for disse varegrupper, og det kan føre til vanskeligheder. Dette har også været tilfældet tidligere - f. eks. i 1965 - men på den anden side har dette forhold bidraget til at introducere danske svinekødprodukter på oversøiske markeder i kraft af prisbillighed. Efter en sådan introduktion har markedet i adskillige tilfælde kunnet opretholdes på trods af væsentlige prisforhøjelser, hvilket har forbedret afsætningsmønstret for den danske eksport af svinekødprodukter.

41. Eksporten af *fersk svinekød* er i de senere år i stigende omfang sket i form af forskellige udskæringer samt tilberedte flæskevarer og pølse-magerivarer. En del af disse produkter sælges som mærkevarer, og denne afsætning er ikke baseret på lavpristilbud, men på ensartethed og kvalitet samt på en effektiv markedstilpasning. De vigtigste markeder for disse varer er Sverige, Italien, Frankrig samt en række oversøiske lande. I kraft af den nævnte udvikling er mulighederne for eksport af fersk svinekød til rentable priser bedre end for blot få år siden, og det må anses for muligt at øge denne eksport i de kommende år. Eksporten af midterstykker (kamme og brystflæsk) bidrager samtidig til at opveje den manglende balance i konserverindustriens råvareforbrug, som især består af skinker og forender.

42. Eksporten af *levende søer* til Vesttyskland vil formentlig kunne opretholdes i det traditionelle omfang i de kommende år.

Kødkonserver.

43. Det vigtigste marked for kødkonserver er USA, der aftager over halvdelen af totaleksporten, og de vigtigste varer på det amerikanske marked er skinker og bove i dåser. Det andet hovedmarked for kødkonserver er

Storbritannien, der aftager omkring en fjerdedel af totaleksporten, og hvor de vigtigste varer er luncheon meat og andre farsvarer. Udover disse to hovedmarkeder går den danske kødkonserveseksport til over 130 forskellige markeder, hvoraf hovedparten i oversøiske lande.

For eksporten af kødkonserves til markederne udenfor EFTA-området modtager konservesindustrien såkaldte kvantumrabatter, der er lig med differencen mellem de faktisk betalte råvarepriser og nærmere fastsatte priser i henhold til den såkaldte rammeaftale mellem Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening og konservesindustrien. Devalueringen i 1967 har betydet en prismæssig fordel for kødkonserveseksporten, således at behovet for kvantumrabatter er blevet mindre.

Baseret på de erfaringer man har om afsætningen i de senere år, må der antages at være stigende eksportmuligheder for kødkonserves i de kommende år. Begrundelsen herfor er den indkomstudvikling, der finder sted såvel i de mere udviklede lande som i udviklingslandene, samt forbrugernes ønske om i stigende grad at købe mere forarbejdede varer, der er arbejdsbærende for husmødrene.

Med hensyn til den vigtigste type kødkonserves, dåseskinkerne, kan det anføres, at der i de senere år er sket en betydelig stigning i det amerikanske importbehov, og denne udvikling må antages at ville fortsætte. Den begrænsende faktor vil her være antallet af skinker, som er til rådighed, samt de eksisterende muligheder for at udnytte den resterende del af grisen på en hensigtsmæssig måde.

Mejeriprodukter.

44. I de senere år er der sket en betydelig stigning i mælkeproduktionen i de industrialiserede lande, mens forbruget af mejeriprodukter kun er steget meget svagt totalt og endog har været stagnerende eller svagt faldende for visse produkter. Denne udvikling

har ført til fremkomsten af betydelige overskud af mejeriprodukter, først og fremmest i Europa, som igen har præget eksportmarkederne for disse varer. Det må anses for tvivlsomt, om der vil ske en væsentlig ændring i denne situation i den periode, der her betragtes, d. v. s. indtil 1975, omend meget tyder på, at afsætningsforholdene for mejeriprodukter i det lidt længere løb vil tegne sig lysere, fordi malkekvægholdet er den mest arbejdskrævende sektor.

45. *Smørekseporten* er i de senere år blevet stadig mere koncentreret om det britiske marked, der i 1968 af tog ca. 96 pct. af den danske eksport. Forholdene på dette marked vil derfor være helt afgørende for de fremtidige afsætningsmuligheder for smør.

Den britiske smørimport har siden 1961 været reguleret gennem en kvoteringsordning, hvorefter der for hvert april-år fastsættes en totalkvote for den samlede import samt nationale kvoter til de enkelte leverandørlande. Denne ordning har i de mellemliggende år sikret Danmark afsætningsmuligheder for omkring 100.000 tons smør, svarende til ca. 20 pct. af det britiske forbrug, ligesom den har bragt de foregående års stærke prisudsving til ophør.

Den britiske regering har imidlertid gennem sin fastsættelse af totalkvoten og ved udskrivning af tillægskvoter konsekvent tilstræbt en så rigelig forsyning af markedet, at priserne derigennem har været holdt på et niveau, der i hvert fald i de senere år ikke har givet dækning for produktionsomkostningerne og derfor ikke har været tilfredsstillende for de danske producenter.

Såfremt den britiske importkvotering for smør opretholdes, hvilket man formentlig kan regne med, må man antage, at smørekseporten til Storbritannien vil kunne opretholdes i nogenlunde sit nuværende omfang, d. v. s. knap 95.000 tons årligt. Den britiske egenproduktion repræsenterer indtil videre en så beskeden del af de samlede tilførsler til det britiske marked, at bestræbelserne for en udvidelse af denne ikke foreløbig kan

ventes at få afgørende indflydelse på forsyningssituationen.

På grundlag af de hidtidige erfaringer med hensyn til den britiske regerings administration af kvoteringsordningen må det antages, at det også i fremtiden vil blive vanskeligt at opnå tilfredsstillende priser for den danske smørekseport. I de kommende år skulle det dog være muligt at opnå lidt højere priser end i 1967—68 gennem en reduktion af totalkvoten. For denne antagelse taler, at også den new zealandske regering har tilkendegivet interesse i at få gennemført prisforhøjelser på smør. Hertil kommer muligheden for en vis ændring i den britiske holdning til prisspørgsmålet som følge af den voksende egenproduktion.

Afsætningen af smør til andre markeder end det britiske vil næppe kunne øges ud over de nuværende 4-5.000 tons, der sælges til englandsprisen.

46. Det største marked for *osteeksporten* er EEC, hovedsagelig Tyskland, men i de senere år er der sket en ret betydelig nedgang i eksporten til dette marked. Dette skyldes de høje importafgifter i forbindelse med tendenser til overproduktion og prisfald i fællesmarkedet, som har bevirket, at den overpris, der må betales for dansk ost, efterhånden er blevet så stor, at afsætningen hæmmes. Forudsat at vanskelighederne ikke skærpes yderligere i de kommende år gennem nye forhøjelser af fællesmarkedets tærskelpriser for ost, må det dog antages, at nedgangen i de eksporterede mængder stort set er bragt til ophør. For den vigtigste danske ostetype, Havarti-ost, der udgør henvend halvdelen af eksporten til EEC, er der i Kennedy-runden aftalt en fast minimumspris, og fra 1. februar 1969 er også Esrom-ost kommet ind under denne ordning. Det må endvidere antages, at den tyske revaluering i 1969 vil kunne medføre lavere forbrugerpriser og dermed forbedrede afsætningsmuligheder for dansk ost til dette marked.

Det næstvigtigste marked for ost er USA, men efter at der i 1967 blev gennemført en

importkvotering for Colby-ost og i 1968 for andre ostetyper, har eksporten hertil været faldende. Da stort set alle ostetyper nu er omfattet af de pågældende kvantitative restriktioner, vil eksporten formentlig stabilisere sig på det nuværende niveau.

Det trediestørste marked er det britiske, hvortil eksporten har holdt sig ret konstant i en årrække, og det må antages, at den vil kunne opretholdes i sit nuværende omfang.

Andre betydelige markeder er Sverige og Canada, hvortil eksporten er voksende, og herudover skulle det være muligt at øge osteeksporten til en række mindre markeder noget gennem produktudvikling og et effektivt salgsarbejde. De seneste års udvikling har vist, at tilbagegangen i osteeksporten først og fremmest har ramt de traditionelle skæreo-oste, mens detailpakket ost og forskellige typer af specialoste har vist en stigning, der må forventes at kunne fortsætte fremover.

Alt i alt må det antages, at totaleksporten af ost vil kunne opretholdes i et omfang af omkring 50.000 tons i perioden frem til 1975, og at dette kvantum vil kunne afsættes til nogenlunde tilfredsstillende priser.

47. Afsætningsvilkårene for *mælkekonserver* vil i vid udstrækning være afhængige af særlige internationale arrangementer. For sødmælkepulver vil det være mulighederne for at overholde og forhøje minimumsprisen i den eksisterende internationale aftale, der vil være afgørende for eksportens omfang. Igangværende forhandlinger i GATTs mejerigruppe antyder visse muligheder for internationale vareaftaler for andre vareområder, bl. a. skummetmælkepulver, men hvorvidt disse vil føre til et positivt resultat, er det endnu ikke muligt at vurdere. Det må konstateres, at eksporten af mælkekonserver har været den del af eksporten af mejeriprodukter, der har betalt mælken dårligst, men samtidig må det påpeges, at konserverindustrien virker som en væsentlig aflastende faktor i de måneder af året, hvor mælkeproduktionen er størst.

48. Der består formentlig både handelspolitiske og økonomiske muligheder for en vis eksport af *forskellige nye mejeriprodukter*, uden at disse muligheder lader sig vurdere mængdemæssigt på nuværende tidspunkt.

En nødvendig forudsætning for, at disse muligheder kan udnyttes, vil imidlertid være etablering af større økonomiske enheder inden for mejeribruget, som har det fornødne produktionspotentiel og økonomiske styrke til at udvikle, producere og markedsføre sådanne produkter.

Endvidere må det påpeges, at et solidt hjemmemarked er en nødvendig forudsætning og baggrund for udvikling og markedsføring af nye specialprodukter, og i denne forbindelse skal nævnes de vanskeligheder og forsinkelser, der er forbundet med godkendelse af nye produkter til salg på hjemmemarkedet. En smidigere og hurtigere godkendelsesprocedure med fuld hensyntagen til beskyttelsen af forbrugerne vil være en nødvendig forudsætning for produktion og eksport af sådanne produkter.

Kvæg og kød.

49. Både FAOs og OECDs tidligere omtalte projektioner og andre tilsvarende undersøgelser regner med en betydelig stigning i forbruget af okse- og kalvekød i de industrialiserede lande i de kommende år i takt med den forventede vækst i indkomsterne, og samtidig kan man regne med en moderat stigning i produktionen som følge af en kun langsom vækst i kvægbestanden. Dette vil resultere i voksende afsætningsmuligheder og stigende oksekødpriser i de afsætningsområder, der har størst interesse for dansk landbrug og ikke mindst i fællesmarkedet, som aftager hovedparten af den danske kød-eksport.

Udsigterne for afsætningen af okse- og kalvekød må altså generelt bedømmes som gunstige, både i de nærmest kommende år og på længere sigt. Der må dog fortsat regnes med periodiske afsætningsvanskeligheder, og afsætningsmulighederne vil fortsat i høj grad

være bestemt af de landbrugspolitiske beslutninger i fællesmarkedet, særlig med hensyn til orienteringsprisens højde.

50. Eksporten af *levende slagtekvæg* til Vesttyskland har siden juli 1968 for langt den overvejende dels vedkommende bestået af køer, der er eksporteret i henhold til de særlige regler i den under Kennedyrunden aftalte afgiftsordning for køer til forarbejdning. I henhold til dette arrangement gælder væsentligt lavere afgiftssatser end de normale, sålænge markedsprisen ligger over fællesmarkedets interventionspris, og specielt er satserne lave i perioden 1. februar - 14. august.

Kennedyrunde-aftalen om forarbejdningskøer udløber i sommeren 1971, men man kan formentlig regne med, at aftalen forlænges, sålænge Danmark står uden for EEC. Samtidig må der imidlertid regnes med, at der i de kommende år vil blive oprettet tilsvarende aftaler med andre lande, særlig visse østeuropæiske lande, men dog uden den fortolkning af begrebet »forarbejdningskvæg«, der giver aftalen sin særlige værdi for Danmark.

Den nyligt indførte slagtepræmie-ordning i fællesmarkedet vil på kort sigt øge udbuddet af oksekød, hvilket kan skabe visse vanskeligheder for den danske kvægekseport, men på længere sigt vil nedslagtingerne tendere mod at øge afsætningsmulighederne.

51. Eksporten af *oksekød* består dels af kølet, dels af frosset kød. Eksporten af kølet kød i hele og halve kroppe samt i forskellige udskæringer har været stigende i de senere år, og under hensyn til markedsudsigterne for oksekød må det antages, at man i de kommende år vil kunne afsætte de mængder, der er til rådighed, til relativt gode priser.

Eksporten af frosset oksekød har hovedsagelig bestået af de lagre, der er blevet oparbejdet ved opkøb og indfrysning i perioder med vanskelige afsætningsforhold for slagtekvæg. Det må antages, at denne eks-

port vil blive af beskedent omfang på grund af de forventede relativt gunstige afsætningsvilkår for levende dyr og fersk kød.

52. Det dominerende marked for *kalvekød* er Italien, der hovedsagelig aftager såkaldte fedekalve (ca. 130 kg slagtet vægt) i hele og halve kroppe. Eksporten har kunnet opretholdes og endog udvides efter etableringen af fællesmarkedets markedsordning for kvæg og kød, fordi markedspriserne i EEC har ligget så højt, at der - bortset fra enkelte uger - ikke er blevet opkrævet importafgifter.

Med de ovenfor nævnte forbehold må det antages, at de relativt liberale vilkår for eksporten af kalvekød til fællesmarkedet vil vedvare, og at kalvekødeksporten vil kunne opretholdes i det omfang, produktionen tillader.

53. Eksporten af *aviskvæg* møder ikke væsentlige handelspolitiske hindringer og må antages at kunne fortsætte de senere års stigning.

54. I de kommende år må der ventes en udvikling i retning af stigende eksport af kød i stedet for levende kvæg, selv om denne udvikling bl. a. hæmmes af Kennedyrunde-aftalen med fællesmarkedet, som alene har lettet eksporten af levende dyr.

Så vidt det kan bedømmes, står udviklingen på strukturuområdet og kvalitetsområdet inden for okse- og kalvekødsektoren endnu ved sin begyndelse. Stærkere kvalitetsdifferentiering, standardiserede klassifikationsregler, overgang til afregning af slagtekroppen direkte til producenten, stigende grad af forarbejdning af produkterne og de deraf muliggjorte markedsføringsmetoder vil på længere sigt kunne øge indtjeningsmulighederne inden for denne sektor.

I denne sammenhæng bør der også erindres om de stadig uudnyttede muligheder med hensyn til kvalitetsfremgang inden for de nu anvendte danske racer. Der er dog i de senere år gjort en betydelig indsats, som

har medvirket til forbedring af priserne, bl. a. på det italienske marked.

Slagtet fjerkræ og æg.

55. Produktions- og eksportskøn for disse varer nogle år frem i tiden er ret usikre, fordi produktionen, i modsætning til hvad der gælder for kvægavlsproduktionen, relativt hurtigt kan tilpasses til afsætningsmulighederne.

56. Der kan formentlig ventes en vis stigning i forbruget af *fjerkrækød* i de kommende år, bl. a. som følge af ændrede spisevaner og prisstigninger på andre kødsorter. På trods af den forventede forbrugsstigning må udsigterne for den danske fjerkræeksport bedømmes som usikre. I mange lande tilstræbes selvforsyning, hvilket i perioder kan medføre produktionsoverskud, som eksporteres til de opnåelige priser. Dette bevirker øget konkurrence og pristryk på de tilbageværende markeder i Europa samt på de nye markeder i Det mellemsø og fjerne Østen. Der må derfor regnes med, at priserne fortsat vil ligge på et lavt niveau og i perioder ikke vil kunne dække produktionsomkostningerne, i hvert fald ikke hvis den indenlandske kornpris lægges til grund.

På baggrund af ovennævnte forventninger med hensyn til prisudviklingen på eksportmarkederne i forbindelse med nedsættelsen af hjemmemarkedsprisen for fjerkrækød fra 1. januar 1970, må det antages, at den samlede fjerkræproduktion og dermed eksporten vil gå noget tilbage i de kommende år.

57. For *æg* kan der formentlig kun regnes med afsætning af helt marginale mængder til udfyldning af midlertidige importbehov i andre lande. Hertil kommer dog de fortsatte muligheder for afsætning af visse kvanta til de amerikanske styrker i Europa.

Andre animalske produkter.

58. Eksporten af *spiseligt slagteaffald, tarmer og maver, huder og skind, svinefedt m. m.* møder gennemgående ikke handelspo-

litiske hindringer i større omfang, og det må antages, at denne eksport vil kunne opretholdes i det omfang, der bestemmes af svine- og kreaturslagtingernes størrelse.

Vegetabiliske produkter.

59. Eksporten af *frø til udsæd, kartofler, lucernemel og malt* har i fem-året 1964-68 haft en værdi af tilsammen ca. 200 mill. kr. om året, og man må regne med, at denne eksport vil kunne opretholdes i nogenlunde samme omfang og muligvis øges lidt. Det forekommer realistisk at regne med, at der udover den traditionelle korneksport i form af maltbyg og såsæd i de kommende år vil være eksportbehov for overskudsmængder af såvel foderkorn som brødkorn, og afsætning heraf vil altid kunne påregnes, men til verdensmarkedets lave priser.

Landbrugseksportens sammensætning.

60. På basis af udviklingen 1964-68 og de foranstående skøn er i nedenstående tabel forsøgt en opdeling af landbrugseksporten i fire kategorier. I henhold til dette skøn skulle de mere forædlede varers andel af den samlede eksport vokse fra ca. 28 pct. i 1964 til ca. 40 pct. i midten af 1970'erne, mens de egentlige bulkvarers andel i samme periode skulle falde fra 31 pct. til 19 pct. af landbrugseksporten.

	1964	1968	1975
Landbrugseksport i mia. kr.	6,2	6,5	—
<i>Fordeling på varekategorier</i>	%	%	%
Bulkvarer:	31	24	ca. 19
Forarbejdede varer:	32	32	ca. 31
Forædlede varer:	28	35	ca. 40
Andre varer:	9	9	ca. 10

Ved »*bulkvarer*«, forstås i denne forbindelse levende dyr, oksekød (undtagen oksekød i detailpakninger) fersk svinekød, slagteaffald, æg, smør i dritler, mælke- og flødepulver i andre pakninger end detailpakninger samt korn og enkelte andre vegetabiliske produkter.

Den forannævnte gruppe indeholder bl. a. den fejl, at en del af det nævnte svinekød og oksekød vil bestå af udskæringer, der egentlig hører hjemme i den 3. gruppe, men som det ikke er statistisk muligt at udskille. (I første halvår 1969 udgjorde denne kategori skønsmæssigt 150 mill. kr. eller ca. 20 pct. af gruppen). Ved »*forarbejdede varer*« forstås grydeklart fjerkræ, anden ost end specialoste, saltet svinekød (incl. bacon) og kalvekød, undtagen i detailpakninger. Ved »*mere forædlede varer*« (mærkevarer) forstås pakkesmør, mælke- og flødepulver i detailpakninger, flødekonserves, smelteost, skimmeloste og andre specialoste, okse- og kalvekød i detailpakninger samt alle former for kødkonserves. »*Andre varer*« omfatter en række vegetabiliske produkter og andre ikke nærmere specificerede varer.

Sammenfatning.

61. De foranstående vurderinger af eksportmulighederne for danske landbrugsvarer under de nuværende markedsvilkår kan resumeres således:

Under forudsætning af en videreførelse af den britiske handelsdelingsaftale vil *bacon-eksporten* antagelig kunne opretholdes i sit nuværende omfang samtidig med, at det skulle være muligt at opnå lønnende priser for denne eksport. På grundlag af de senere års erfaringer må det skønnes, at det vil være muligt gradvis at øge eksporten af *fersk flæsk* i form af forskellige udskæringer, forarbejdede kødvarer m. m. til rentable priser. Eksporten af *levende søer, spiseligt slagteaffald, tarme og andre biprodukter* fra svineproduktionen vil formentlig kunne fortsætte i det hidtidige omfang og på i det store og hele rimelige prisvilkår.

Kødkonserveseksporten må antages at have muligheder for en yderligere, gradvis ekspansion til lønnende priser i det omfang, råvarerne er til rådighed, omend nok med en stigningstakt, der vil være lidt svagere end i de senere år.

Afsætningsforholdene for *levende slagte-*

kvæg samt okse- og kalvekød må bedømmes som gunstige i de kommende år, men der må dog fortsat regnes med periodiske afsætningsvanskeligheder. Det må forudses, at den begrænsende faktor i okse- og kalvekøds-afsætningen i de kommende år vil være det antal kalvefødsler, det til enhver tid vil være muligt at opnå på grundlag af den givne kvægbestand, samt den slagtevægt, det under hensyn til de handelspolitiske vilkår er rentabelt at udbringe dyrene i.

Under forudsætning af en videreførelse af den britiske kvoteringsordning vil *smørekspporten* stort set kunne opretholde, men det vil formentlig også i fremtiden blive vanskeligt at opnå tilfredsstillende priser for denne eksport. Den tilbagegang i *osteeksporten* til fællesmarkedet, der har været konstateret i de senere år, må forventes stort set at være bragt til ophør, og der vil muligvis kunne opnås stigende eksport til andre markeder.

Det må antages, at *osteeksporten* som hidtil vil kunne hjembringe nogenlunde tilfredsstillende priser. Det vil formentlig fortsat være vanskeligt at opnå rentable priser for eksporten af *mælkekonserves*, og eksporten vil derfor fortsat i vidt omfang være afhængig af støtte fra dispositionsfonden. Den fortsatte nedgang i mælkeproduktionen, som det forekommer realistisk at regne med, vil formentlig først ramme denne sektor, men det må antages, at også smørproduktionen vil gå noget tilbage, således at der vil blive mindre kvanta til eksport end i de senere år.

Der må regnes med, at eksportpriserne for *slagtet fjerkræ* og *æg* fortsat vil ligge på et lavt niveau, og at eksporten vil gå noget tilbage i de kommende år.

Eksporten af *vegetabiliske produkter*, bortset fra korn, vil formentlig kunne opretholdes i nogenlunde sit hidtidige omfang og måske øges lidt på visse områder.

Den traditionelle eksport af kvalitetsform (maltbyg, malt og såsæd) vil formentlig kunne opretholdes i sit hidtidige omfang, og hjembringe en overpris i forhold til andet korn. En eksport af foderkorn og eventuelt brødkorn må derimod ske til lave priser,

som ikke vil kunne give dækning for produktionsomkostningerne.

Eksportvilkårene i et udvidet fællesmarked.

62. I rapporten om Danmark og De europæiske Fællesskaber fra 1968 analyseres afsætningsvilkårene for danske landbrugsvarer i et udvidet fællesmarked under forudsætning af, at den gældende landbrugspolitik opretholdes. Mulighederne for eventuelle overgangsordninger for landbrugssamhandelen i forbindelse med udvidelsen berøres, men uddybes ikke, bl. a. under hensyn til, at de danske forhandlingssynspunkter under eventuelle forestående optagelsesforhandlinger ikke bør præjudiceres. Rapporten præciserer imidlertid udtrykkeligt disse forudsætninger og understreger, at specielt de foretagne beregninger af det økonomiske udbytte for dansk landbrug af en overgang til fællesskabets nuværende landbrugspolitik ikke angiver, hvilket udbytte landbruget til sin tid, efter en udvidelse af fællesmarkedet vil opnå.

Selv om der måtte blive gennemført endog ret betydelige pristilpasninger i fællesmarkedet i tiden indtil det store fælles marked måtte være etableret, må man imidlertid kunne regne med, at de prismæssige forbedringer vil være størst på kvægavlsområdet, såvel for kød som for mejeriprodukter. En fortsat reduktion af den danske kvægbestand i de kommende år vil dog medføre en forsinkelse i mulighederne for at udnytte disse muligheder i det store marked. Der vil også blive tale om betydelige prisstigninger for korn, som vil begrænse de økonomiske fordele for produktionen af svinekød, æg og fjerkrækød.

63. Den afgørende konklusion i rapporten og den supplerende redegørelse fra 1969 er imidlertid, at hvis dansk landbrug kan bevare sit effektivitetsforspring i årene, indtil der måtte ske en udvidelse af fællesmarkedet, vil landbruget opnå en afgørende fordel ved Danmarks tilslutning: Hindringerne

for samhandelen med landbrugsvarer i Vest-europa vil blive fjernet, således at danske landbrugsvarer frit vil kunne afsættes på det store fælles marked. Eventuelle overgangsordninger vil kunne udskyde tidspunktet for etableringen af det fælles marked, men disse overgangsordninger må påregnes at ville udløbe inden for aftalte tidsfrister, da fortsatte begrænsninger i samhandelen med visse produkter ville være i modstrid med ideen i at skabe et fælles marked.

64. Fordelen ved det store marked omfatter desuden bedre muligheder for udnyttelsen af en effektiv markedsføring. Som eksempel herpå kan nævnes den ekspansion, som det hollandske landbrug har gennemgået under indflydelse af de sidste 10 års friere afsætningsmuligheder i fællesmarkedet. I afsnittet om vurderingen af afsætningsforholdene under de nuværende vilkår er peget på, at de forædlede varer vil udgøre en stadig stigende andel af den samlede landbrugseksport. I det store marked vil mulighederne for en effektiv markedsføring af netop sådanne produkter favorisere og fremme udviklingen i retning af en højere forædlingsgrad for landbrugsprodukterne.

65. Et forsøg på at vurdere tidspunkt, betingelser og former for en udvidelse af fællesmarkedet samt indholdet af dets fremtidige landbrugsordninger vil på nuværende tidspunkt næppe tjene noget formål. Man må dog formentlig regne med, at et udvidet fælles marked med fri intern samhandel med landbrugsvarer næppe vil kunne være etableret før midt i 1970'erne, afhængig af hvornår forhandlinger om udvidelse af fællesmarkedet indledes og afsluttes positivt samt af eventuelle overgangsordningers varighed.

Produktudvikling inden for levnedsmiddelindustrien.

66. Spørgsmålet om offentlige foranstaltninger til fremme af produktudvikling inden for levnedsmiddelindustrien har været drøftet

i underudvalget vedrørende afsætningsspørgsmål, der har afholdt et møde med repræsentanter for en række levnedsmiddelvirksomheder samt organisationer og forskningsinstitutter.

Det er både fra levnedsmiddelindustriens og fra forskernes side fremhævet, at produktudvikling i levnedsmiddelsektoren bør fremmes ved passende offentlige foranstaltninger ud fra det synspunkt, at produktudvikling er et nødvendigt led i tilpasningen til stadige ændringer i produktionsteknik og markedsforhold. Desuden kan man med nye produkter forvente en øget og mere prisstabil afsætning af danske landbrugsvarer, specielt på eksportmarkederne. Den offentlige indsats kan omfatte såvel levnedsmiddelovgivning som informationsvirksomhed og finansiell støtte.

Levnedsmiddelovgivning.

67. Det er den almindelige opfattelse, at levnedsmiddelindustriens produktudviklingsarbejde vanskeliggøres af den gældende lovgivning og dens administration. Man har særlig peget på, at samme vareområde hører under flere ministerier og er splittet op på flere enkeltlove og bekendtgørelser. Dette gælder både kød- og mejeriprodukter. Det er endvidere en udbredt opfattelse, at lovgivningen på nogle områder er for rigoristisk, og at godkendelsen af nye produkter og produktionsmetoder tager urimelig lang tid.

Informationsvirksomhed.

68. Man har over for udvalget peget på betydningen af, at det offentlige drager omsorg for en effektiv formidling til danske erhvervsvirksomheder og forskningsinstitutioner af oplysninger om markedsforhold og om udvikling af nye produkttyper i udlandet.

Finansiell støtte.

69. Det er overfor udvalget fremhævet, at produktudvikling ofte kræver en betydelig investering uden sikkerhed for senere indtjening, og at tilbud om offentlig, finansiell

støtte derfor vil fremme iværksættelsen af udviklingsprojekter i de enkelte virksomheder, der dog formentlig altid må bære en væsentlig selvrisiko.

70. Udvalget har modtaget følgende oplysninger om støtteordninger i Holland og Australien.

I *Holland* findes dels en almindelig kreditordning for produktudvikling, der administreres af økonomiministeriet, dels - siden 1967 - en særlig ordning for landbrugsprodukter, der administreres af landbrugsministeriet. Der er ikke afsat et fast beløb til støtte af produktudvikling inden for landbruget, idet udgifterne afholdes inden for en rammebevilling, der omfatter flere andre områder. Formen for støtte er ikke lagt fast, den kan således have form af Lån, sikkerhedsstillelse eller direkte tilskud.

I *Australien* er der i 1967 gennemført en lov om tilskud til industriel forskning og udvikling («Industrial Research and Development Grants Act»), gældende for alle former for erhvervsvirksomheder. Herefter kan en virksomhed få dækket halvdelen af udgifter afholdt specielt til forskning og udviklingsarbejde, d. v. s. forskningspersonale og udstyr eller kontraktforskning hos en anerkendt forskningsinstitution. Støtten administreres af et særligt udvalg («Australian Industrial Research and Development Board»), bestående af tre medlemmer.

71. Her i landet er der allerede mulighed for støtte til produktudvikling i almindelighed - herunder også inden for levnedsmiddelindustrien - gennem *Statens lånefond for Erhvervsforskning*, der er oprettet i 1966. Fonden yder lån til konkrete forsknings- og

udviklingsprojekter, der tilsigter iværksættelse af nye produktioner eller nye produktionsmetoder i erhvervsvirksomheder. Afgørelse om ydelse af lån træffes af fondens bestyrelse, der består af 3-5 medlemmer, udnævnt efter indstilling af Danmarks teknisk-videnskabelige Forskningsråd. Der er bevilget 15 mill. kr. til fondens udlån i finansåret 1969/70. Et lovforslag om udvidelse af fondens virkefelt og midler forventes fremsat i folketingsåret 1969/70. Handelsministeren har i folketinget bebudet, at dette forslag i alt væsentligt vil følge et forslag indeholdt i betænkningen »Industriel innovation i Danmark « (maj 1969). Herefter er det tanken, at fonden bl. a. skal kunne tegne aktier i ny-startede forskningsintensive virksomheder, og at den skal kunne administrere offentlige udviklingskontrakter.

72. Med henvisning til erfaringer fra USA har erhvervsrepræsentanter over for underudvalget vedrørende afsætningsspørgsmål henstillet til overvejelse eventuelt at afsætte et særligt beløb til finansiering af det offentliges placering af *udviklingskontrakter* i levnedsmiddelvirksomheder med henblik på at udvikle specielle levnedsmiddelprodukter, f. eks. til hospitaler og andre sociale institutioner.

Erhvervsrepræsentanter har endvidere peget på det ønskelige i, at det offentlige finansierer *markedsundersøgelser*, hvis resultater kunne stilles til rådighed for interesse-rede virksomheder og organisationer, idet man har henvist til, at informationer om behovet for og den mulige afsætning af nye produkter ofte vil være vejledende for igangsættelse af produktudviklingsarbejde.

TABELLER TIL KAPITEL V

Tabel 1. Landbrugseksporten 1960-68 i hovedtræk.

- 2. Eksporten af hovedlandbrugsvarer til EEC, EFTA og andre lande 1960-68.
- 3. Indeks for udviklingen i eksportpriserne 1960-68.
- 4. Beregnede enhedsværdier ved eksport af de vigtigste landbrugsvarer 1964-6
- 5. Landbrugseksportens varesammensætning 1960-68.
- 6. Landbrugseksportens fordeling på markeder 1960-68.

Tabel 1. *Landbrugseksporten 1960–1968 i hovedtræk.*

	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1960=100
Landbrugseksport 1) ..	5.261	5.211	5.410	5.964	6.242	6.613	6.854	6.597	6.525	1968 = 124
Landbrugseksport i pct. af totaleksport ..	51,8	49,8	47,8	46,1	43,4	42,1	41,3	38,2	33,7	
Landbrugseksport til:										
EFTA.....	2.553	2.535	2.702	2.888	3.236	3.256	3.591	3.484	3.287	1968 = 129
EEC.....	1.622	1.750 ²⁾	1.691 ²⁾	2.061 ²⁾	1.789	1.867	1.704	1.477	1.542	1968 = 95
Andre lande	1.086	926	1.017	1.015	1.217	1.490	1.559	1.636	1.696	1968 = 156
pct. EFTA.....	48,5	48,6	49,9	48,4	51,8	49,2	52,4	52,8	50,4	
« EEC.....	30,8	33,6	31,3	34,6	28,7	28,2	24,9	22,4	23,6	
« Andre lande	20,7	17,8	18,8	17,0	19,5	22,6	22,7	24,8	26,0	

1) Incl. kød- og mælkekonserver.

2) Incl. US-Army og andre tropper.

Tabel 2. *Eksporten af hovedlandbrugsvarer til EEC, EFTA og andre lande. 1960–68.*

	1960		1963		1964		1965		1966		1967		1968	
	1000 tons	mill. kr.	1000 tons	mill. kr.	1000 tons	mill. kr.	1000 tons	mill. kr.	1000 tons	mill. kr.	1000 tons	mill. kr.	1000 tons	mill. kr.
<i>Svinekød</i>														
EEC.....	4	14	30	151	20	107	29	115	27	105	19	91	28	120
EFTA	297	1.398	302	1.512	321	1.721	327	1.661	375	1.970	327	1.878	317	1.728
Andre lande .	10	52	16	85	30	149	50	211	18	111	20	118	29	137
I alt.....	311	1.464	348	1.748	371	1.977	406	1.987	420	2.186	366	2.087	374	1.985
<i>Svinekødkonserver</i>														
EEC.....	1	5	3	18	4	28	6	34	7	43	7	40	4	27
EFTA	38	185	43	197	43	211	45	231	47	248	48	266	47	245
Andre lande .	32	270	48	387	50	400	68	532	87	676	82	628	86	720
I alt.....	71	460	94	602	97	639	119	797	141	967	137	934	137	992
<i>Smør</i>														
EEC.....	3	20	6	43	2	15	4	26	6	29	3	15	2	9
EFTA	102	576	92	627	98	694	106	711	104	697	98	673	102	625
Andre lande .	13	79	4	23	4	33	6	42	3	19	3	24	3	19
I alt.....	118	675	102	693	104	742	116	779	113	745	104	712	107	653
<i>Ost</i>														
EEC.....	44	168	48	205	49	215	43	211	42	220	39	215	28	175
EFTA	16	70	17	82	17	84	17	87	16	87	16	87	17	92
Andre lande .	16	82	14	75	16	85	15	86	20	108	24	127	21	120
I alt.....	76	320	79	363	82	384	75	384	78	415	79	429	66	387
<i>Mælkekonserver</i>														
EEC.....	2	5	3	9	5	15	6	19	4	9	2	5	0	1
EFTA	9	27	19	51	21	60	17	51	14	42	12	38	12	36
Andre lande .	55	164	51	158	53	177	55	193	54	183	67	227	64	239
I alt.....	66	196	73	218	79	252	78	263	72	234	81	270	76	276

Tabel 2. (fortsat)

	1960		1963		1964		1965		1966		1967		1968	
	1000 tons	mill. kr.	1000 tons	mill. kr.	1000 tons	mill. kr.	1000 tons	mill. kr.	1000 tons	mill. kr.	1000 tons	mill. kr.	1000 tons	mill. kr.
<i>Levende slagtekvæg (1.000 stk.)</i>														
EEC.....	333	431	301	399	237	392	248	426	148	237	92	144	141	212
EFTA	2	3	17	26	13	28	17	36	11	21	3	6	2	4
Andre lande .	6	7	16	16	3	5	0	1	1	1	0	0	0	0
I alt	341	441	334	441	253	425	265	463	160	259	95	150	143	216
<i>Okse- og kalvekød</i>														
EEC.....	51	265	65	336	55	359	50	341	58	373	64	390	68	431
EFTA	11	53	7	39	10	75	7	59	13	98	17	99	24	135
Andre lande .	9	58	23	97	6	43	6	41	12	70	27	129	7	48
I alt	71	376	95	472	71	477	63	441	83	541	108	618	99	614
<i>Æg i skal</i>														
EEC.....	52	191	18	74	8	25	6	21	5	15	3	10	4	12
EFTA	13	50	7	32	5	13	5	17	6	19	8	21	6	20
Andre lande .	18	72	12	52	15	44	12	43	12	39	11	39	10	39
I alt	83	313	37	158	28	82	23	81	23	73	22	70	20	71
<i>Fjerkrækød</i>														
EEC.....	28	142	38	173	29	127	14	57	11	48	5	21	4	17
EFTA	4	22	10	47	17	80	24	99	18	81	22	86	15	63
Andre lande .	2	10	4	16	10	44	12	51	14	63	22	73	23	89
I alt	34	174	52	236	56	251	50	207	43	192	49	180	42	169
<i>Andre landbrugsvarer</i>														
EEC.....		381		652		506		617		625		546		538
EFTA		169		275		270		304		328		330		339
Andre lande .		292		106		237		290		289		271		285
I alt		842		1.033		1.013		1.211		1.242		1.147		1.162
<i>Total landbrugsvarer</i>														
EEC.....		1.622		2.061		1.789		1.867		1.704		1.477		1.542
EFTA		2.553		2.888		3.236		3.256		3.591		3.484		3.287
Andre lande .		1.086		1.015		1.217		1.490		1.559		1.636		1.696
I alt		5.261		5.964		6.242		6.613		6.854		6.597		6.525

Tabel 3. *Indeks¹⁾ for udviklingen i eksportpriserne. Alle lande. 1960 — 100.*

	1960	1964	1965	1966	1967	1968
Frø til udsæd.....	100,0	102,2	98,4	101,8	83,9	83,5
Korn	100,0	92,3	92,7	101,2	98,6	89,3
Planteprodukter i alt	100,0	98,4	96,8	103,2	92,4	88,5
Mælk og fløde, frisk	100,0	81,2	85,7	93,9	98,7	108,5
Smør	100,0	124,9	117,9	116,5	120,2	106,6
Ost.....	100,0	111,0	122,2	127,0	128,9	139,1
Mejeriprodukter.....	100,0	118,4	117,9	118,8	121,9	116,9
Levende kvæg	100,0	128,7	134,6	128,0	130,6	124,6
Okse- og kalvekød	100,0	128,7	131,1	122,1	108,2	117,5
Kvæg og kød.....	100,0	128,8	132,9	124,9	115,3	120,9
Levende svin	100,0	106,5	89,5	117,2	99,1	102,2
Bacon og andet flæsk	100,0	116,4	107,0	130,8	124,0	115,9
Svin og svinekød	100,0	115,9	106,2	130,2	122,9	115,2
Slagteaffald	100,0	126,0	131,2	149,6	141,6	111,5
Huder m. v.	100,0	111,0	117,2	125,9	96,1	115,6
Tarme m. v.	100,0	119,8	116,6	120,3	121,1	133,4
Sl. aff., huder og tarme	100,0	120,2	122,5	132,9	121,9	121,2
Æg.....	100,0	78,4	96,4	87,2	86,4	93,8
Slagtet fjerkræ	100,0	88,3	80,6	85,7	73,9	77,8
Fjerkræprodukter.....	100,0	83,8	82,7	84,0	75,3	80,0
Kødkonserver.....	100,0	99,5	101,8	103,0	103,0	107,8
Mælkekonserver.....	100,0	106,5	113,0	110,4	113,5	122,1
Kød- og mælkekons.	100,0	101,4	104,6	105,1	105,6	111,0
Husdyrprodukter i alt ²⁾	100,0	115,7	112,0	122,4	117,0	113,7
Landbrugseksporten i alt	100,0	112,8	110,5	118,8	114,4	113,1

¹⁾ Kædeindeks. ²⁾ Excl. konserver.

Tabel 4. *Beregnete enhedsværdier ved eksport af de vigtigste landbrugsvarer 1964—1968.*
Kr. pr. kg.

	1964	1965	1966	1967	1968
Bacon	5,35	5,08	6,00	5,72	5,38
Fersk svinekød	5,18	4,27	5,89	5,54	4,93
Skinker, hermetisk	10,03	10,21	10,65	11,01	11,48
Bøve, hermetisk	7,95	7,99	8,02	8,27	8,38
Pork Luncheon Meat	3,72	3,69	3,83	3,84	3,71
Mixed Luncheon Meat	4,03	4,15	4,19	4,28	4,25
Chopped ham and pork	6,27	6,65	6,70	6,97	6,46
Pølser	4,66	4,72	4,64	4,80	4,63
Slagteriaffald	3,03	3,16	3,64	3,38	2,67
Smør i dritler	7,08	6,67	6,60	6,76	5,99
Smør i pakninger	7,20	6,80	6,70	6,91	6,16
Faste oste	4,26	4,64	4,81	4,85	5,23
Skimmelost	6,66	6,97	6,98	7,12	7,78
Smelteost	5,94	6,36	6,77	7,00	7,27
Mælkepulver i detailpakninger ...	4,20	4,44	4,44	4,42	4,68
Mælkepulver i andre pakninger...	3,07	3,01	2,61	2,60	2,69
Flødekonserves ¹⁾	3,21	3,58	3,27	3,27	3,12
Anden mælkekonserves	1,91	1,83	1,78	1,81	1,80
Oksekød, fersk eller kølet	6,06	6,63	6,22	5,75	5,92
Oksekød, frosset	6,90	7,10	5,10	4,28	4,40
Kalvekød, fersk eller kølet	6,94	6,96	6,72	6,39	6,72
Æg	2,95	3,60	3,29	3,27	3,54
Slagtet fjerkræ ²⁾	4,45	4,02	4,29	3,61	3,87
Korn	0,46	0,46	0,50	0,49	0,44
Frø til udsæd	3,87	3,74	3,85	3,17	3,16
Kartofler	0,29	0,33	0,47	0,42	0,43

¹⁾ Undtagen pulver. ²⁾ Høns og kyllinger.

Tabel 5. Landbrugseksportens varesammensætning 1960-68.

	1960	1964	1968	Forandring i procent		
				1960-64	1964-68	1960-68
	mill. kr.					
Svinekød	1.464	1.977	1.985	+ 35	+ 1	+ 36
Kødkonserves	498	689	1.084	+ 38	+ 57	+ 118
Slagtekvæg	441	425	216	÷ 4	÷ 49	÷ 51
Okse- og kalvekød	376	477	614	+ 27	+ 29	+ 63
Smør	675	742	653	+ 10	÷ 12	÷ 3
Ost	320	384	387	+ 20	+ 1	+ 21
Mælkekonserves	196	252	276	+ 29	+ 9	+ 41
Mejeriprod. ialt	1.191	1.378	1.316	+ 16	÷ 4	+ 10
Æg	313	82	71	÷ 74	÷ 13	÷ 77
Sl. fjerkræ	174	251	169	+ 44	÷ 32	÷ 3
Andre animalske produkter	564	521	566	÷ 8	+ 9	-
Vegetabiliske produkter	240	442	504	+ 84	+ 15	+ 110
Landbrugseksport	5.261	6.242	6.525	+ 19	+ 5	+ 24

Tabel 6. Landbrugseksportens fordeling på markeder 1960-68.

	1960	1964	1968	Forandring i procent		
				1960-64	1964-68	1960-68
	—mill. kr.—					
Storbritannien	2.282	2.689	2.721	+ 18	+ 1	+ 19
Norden	201	305	437	+ 52	+ 43	+ 117
Øvrige EFTA	70	242	129	+ 246	÷ 47	+ 84
EFTA i alt.....	2.553	3.236	3.287	+ 27	+ 2	+ 29
Vesttyskland	1.172	1.053	766	÷ 10	÷ 27	÷ 35
Italien	323	476	450	+ 47	÷ 6	+ 39
Øvrige EEC	127	260	326	+ 105	+ 26	+ 157
EEC i alt.....	1.622	1.789	1.542	+ 10	÷ 14	÷ 5
Nordamerika ¹	298	397	721	+ 33	+ 82	+ 142
LAU's 4 kontorområder	788	222	407	...	+ 83	...
Øvrige verden		598	568	...	÷ 5	...
I alt.....	5.261	6.242	6.525	+ 19	+ 5	+ 24

Kapitel VI

FORANSTALTNINGER TIL STYRING AF PRISER, PRODUKTION OG UDBUD I LANDBRUGET.

I. Udviklingen frem til iværksættelsen af de nugældende landbrugsordninger.

Den verdensøkonomiske krise, som for alvor slog igennem i Danmark i 1932, fremtvang en udvikling, der nødvendiggjorde meget gennemgribende indgreb med henblik på styring af produktion og afsætning af landbrugsvarer. Den omstændighed, at hovedaftagerlandene i vidt omfang kvoterede deres import af landbrugsvarer, nødvendiggjorde central regulering af den danske landbrugs-eksport. Dette skete ved oprettelse af landbrugsministerielle eksportudvalg på grundlag af en lovgivning, der bemyndigede landbrugsministeren til at påbyde, at udførsel her fra landet af kvæg og svin samt produkter heraf, mejeriprodukter og æg kun måtte finde sted under iagttagelse af de forskrifter, han i så henseende måtte fastsætte efter nærmere indstilling fra Landbrugsraadet.

De landbrugsministerielle eksportudvalg fortsatte deres virksomhed som centrale afsætningsorganer igennem krigsøkonomien under 2. verdenskrig frem til 1950, hvor den almindelige forventning om frigørelse af verdenshandelen også på landbrugsområdet var medvirkende til de ministerielle udvalgs ophævelse. Virksomheden blev - på ændret grundlag - fortsat igennem oprettelse af de nuværende frivillige eksportudvalg. Følgende kapitaler, opsparet under de ministerielle udvalg, overførtes som kapitalgrundlag for de nye udvalgs virksomhed:

Smørekseksportudvalget	ca. 80	mill. kr.
Osteekseksportudvalget	ca. 10	mill. kr.
Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening	ca. 10	mill. kr.
Oxeexport	ca. 12,6	mill. kr.

Hesteekseksportudvalget	ca. 6,7	mill. kr.
Kartoffelekseksportudvalget	ca. 12,1	mill. kr.
Ægeksport-Udvalget	ca. 0,47	mill. kr.
Fjerkræeksport-Udvalget	ca. 0,265	mill. kr.

Efter midten af 1950'erne, hvor langtidsaftalerne med England om det årlige salg af bacon, smør og æg til det britiske marked udløb - og hvor verdensproduktionen af landbrugsvarer for alvor tog fart på ny efter genopbygning af 2. verdenskrigs ødelæggelser - opstod der igen stigende vanskeligheder for landbrugseksporten. Dette medvirkede til, at der i juni 1958 efter henvendelse fra landbrugets hovedorganisationer på ny blev gennemført en lov om afsætning af danske landbrugsvarer, der dog ikke var så vidtgående som 1932-loven. Loven gav landbrugsministeren bemyndigelse til at gribe ind i afsætningen af danske landbrugsvarer efter indstilling fra vedkommende eksportudvalg - eller branche - samt forhandling med et af ministeren nedsat kontaktudvalg, bestående af 10 medlemmer, repræsenterende landbrugsorganisationerne samt Industriraadet, Grosserer-Societetet og Provinshandelskammeret. Nævnte lovgivning er senere forlænget og udbygget med de nuværende landbrugsstøtteordninger, ligesom der i henhold til en særlig kornlov er fastsat mindsteimportpriser for korn.

Der kan næppe med rette tales om egentlig produktionsstyring i dansk landbrug i dag, men der har siden 1950, da grundlaget for egentlig central produktions- og afsætningsstyring bortfaldt med de ministerielle udvalg, i stigende grad været anvendt en række foranstaltninger, der indirekte har haft indflydelse på produktion og afsætning.

Disse foranstaltninger kan inddeles i 3 kategorier:

- 1) frivillige foranstaltninger, som landbruget selv har gennemført med egne midler;
- 2) foranstaltninger, som landbruget har gennemført med egne midler, men med støtte af landbrugsministerens bemyndigelse til at gribe ind i afsætningen. (Afsætningslovens §§ 1, 2 og 3);
- 3) foranstaltninger, gennemført på grundlag af landbrugsstøtteordningerne. (Afsætningslovens §§ 4, 7 og 8 samt kornloven).

De ordninger, landbruget har gennemført med egne midler, finansieres af afgifter lagt på produktion, afsætning eller eksport. Ordningerne er gennemført inden for rammerne af landbrugets produktionsforeninger eller eksportudvalg. De består i det væsentlige af støtteopkøb, tilskud til særlige produktioner samt for mejeriprodukternes vedkommende en frivillig hjemmemarkedsordning. I det omfang, der ikke har kunnet skabes fuld sikkerhed for, at det pågældende eksportudvalg kunne styre ordningen, er lovgivningsmæssig støtte bragt i anvendelse, jfr. pkt. 2 ovenfor. Hjemmemarkedsordningen for mejeriprodukter er godkendt af monopolrådet.

På grundlag af landbrugsordningerne ydes der dels faste tilskud til bestemte produktioner, dels tilskud til Landbrugets Dispositionsfond, hvis midler ifølge fondens retningslinier ikke på forhånd er bundet til anvendelse inden for bestemte varegrupper. Hertil kommer hjemmemarkeds ordningerne for svinekød, oksekød, æg og fjerkræ, der sikrer omkostningsdækkende priser for den del af produktionen, der sælges på hjemmemarkedet; endvidere opretholdes der igen kornlovens importafgifter et importpriseniveau, der normalt er højere end verdensmarkedets.

Dispositionsfondens rolle som led i en vis styring af landbrugsproduktionen har været stigende siden dens oprettelse i 1963. I de første år blev hovedvægten lagt på til-

skud til eksportpropaganda og kvantumrabatter i forbindelse med eksport af forarbejdede landbrugsvarer til oversøiske lande. Senere er billedet gradvis ændret, således at anvendelsen af fondens midler til eksportpropaganda spiller en relativt mindre rolle. Fonden ydede normalt tilskud svarende til $\frac{3}{4}$ af omkostningerne ved eksportpropaganda. I finansåret 1969/70 er man gået ned til kun at yde $\frac{2}{3}$. Fondens tilskud til kvantumrabatter, markedsrømning og nu senest produktionstilpasning har derimod fået stigende betydning; man har i nogen grad nærmet sig produktions- og markedsstyring, efterhånden som behovene herfor er opstået.

Ifølge de af finansudvalget godkendte retningslinier for anvendelse af disse midler, senest godkendt i september 1969, kan der fra fonden ydes tilskud i såvel produktions- som afsætningsleddene efter følgende retningslinier:

A. Afsætning.

- a. Generel eksportpropaganda for danske landbrugsvarer, herunder tilskud til prestigeprægede levnedsmiddeludstillinger samt tilskud til branchestillinger og propagandamateriale.
- b. Investeringer i forbindelse med landbrugets deltagelse i fremstød i udlandet til fremme af eksporten af danske landbrugsvarer.
- c. Kvalitetsfremmende forsøgs- og forskningsvirksomhed til fremme af afsætningen af landbrugsprodukter, herunder forskning vedrørende forbedring af levnedsmidternes emballering og transport samt forskning med henblik på at inddrage nye varer i dansk levnedsmiddelproduktion. Resultaterne vil kunne stilles til rådighed for dem, der har rimelig interesse heri.
- d. Kvantumrabatordningen og finansiering af udgifter og/eller dækning af tab ved oplagring, endvidere markedsrømningsforanstaltninger, herunder salg af nødlidende overskudspartier samt iøvrigt prisudlignende formål.

B. Produktion.

Tilskud til hensigtsmæssig produktionstilpasning.

Indstilling om de under a. - d. nævnte foranstaltninger kan afgives af de respektive produktionsforeninger, eksportudvalg og/eller brancheforeninger. Da foranstaltningerne

må være led i en bevidst markedspolitik, må de gennemføres under koordination af landbrugets produktionsforeninger eller eksportudvalg (brancher).

Fonden ledes af en bestyrelse bestående af repræsentanter for Landbrugsraadet, De samvirkende danske Landboforeninger og De samvirkende danske Husmandsforeninger samt Handelens og Industriens fælles Eksportråd. Principperne for anvendelse af fondens midler er følgende:

- a. De foranstaltninger, fonden yder støtte til, må have almen interesse for landbruget eller for en af landbrugets eksportgrene. Der bør være mulighed for at yde støtte til generelle eksportfremstød, herunder fremstød af branchemæssig karakter, åbne for alle virksomheder, der arbejder med eksport af de omhandlede landbrugsvarer. Der lægges vægt på branchemæssig fællesoptræden, bl.a. i forbindelse med aftaler om pris-, kvalitets- og salgsbetingelser, fællesmærker, herunder kvalitets- og oprindelsesmærker.
- b. Enkelte virksomheder eller fraktioner inden for en branche vil ikke, ved at modsætte sig et samlet branchefremstød, kunne hindre gennemførelse af projekter, der inden for lovgivningens rammer findes formålstjenlige og rimelige, og som den øvrige del af branchen slutter op om.
- c. Fonden vil efter sagens art i rimeligt omfang håndhæve princippet om hjælp til selvhjælp.
- d. Fonden yder som hovedregel ikke støtte til betaling af udgifter, som er afholdt, inden ansøgning om tilskud er indgivet. Finansiering af lagring af varer, der er opsamlet forud for en ansøgning om støtte fra Fonden, kan i særlige tilfælde komme i betragtning med tilskud.
- e. Ved godkendelse af projekter, som indebærer investering, f. eks. som aktietegning, andelsindskud, lån eller lign. i aktieselskab eller lign. fast ejendom eller anden fast investering, er det en betingelse, at genanvendelsen af midlerne ved en eventuel frigivelse og anvendelse af eventuelt udbytte sker i overensstemmelse med nærværende retningslinier til andre afsætningsfremmende foranstaltninger.
- f. Der er endvidere mulighed for at yde støtte med henblik på at tilstræbe en hensigtsmæssig produktionstilpasning.

II. Beskrivelse af aktuelle foranstaltninger på de enkelte vareområder.

1. Korn.

I henhold til kornloven for høståret 1969/70

fastsættes der varierende importafgifter på foderkorn med henblik på at opretholde et cif-prisniveau for importeret foderkorn på 51 kr. pr. hkg i høstårets begyndelse og 54 kr. pr. hkg i høstårets slutning. Hertil kommer indmalingsregler for dansk hvede og rug samt periodiske importforbud. Importafgifterne indbetales sammen med et stats-tilskud på 50 mill. kr. pr. år. i en kornafgiftsfond. Fondens midler anvendes dels som tilskud til mindre kvægbesætninger på ejendomme under 16 ha, dels som afregnings-tilskud til æg og slagtefjerkræ med henblik på at neutralisere de forhøjede kornprisers virkning over for det mindre jordbrug samt æg- og fjerkræproduktionen. Endvidere ydes der refusioner ved eksport af maltbyg og såsæd i form af afgiftsfrihed ved import af et tilsvarende kvantum foderkorn. I henhold til kornloven 1969/70 er disse refusioner (eksportbeviser) udvidet til at omfatte alt korn, der eksporteres. Kornlovene har ved hjælp af importafgifter og bestemmelser om begrænsning af importen samt bestemmelser om øget forbrug af dansk hvede og rug til brødfremstilling medvirket til stabilisering af kornpriserne på det danske marked samt af svineproduktionen.

Kornfonden havde i juliåret 1968/69 indtægter på ca. 114 mill. kr., der blev udbetalt med ca. 46 mill. kr. til kvægbesætninger på mindre ejendomme, 6,9 mill. kr. til ægproducenterne og 13,1 mill. kr. til fjerkræproducenterne samt ca. 36 mill. kr. til eksportbeviser og refusioner ved eksport af forarbejdede kornprodukter her fra landet. Kornloven virker kun prisstabiliserende, når den danske kornproduktion ligger under selvforsyningsgraden. Ved hjælp af midler fra Landbrugets Dispositionsfond er der for høståret 1969/70 etableret en aftale imellem kornhandelen og landbrugsorganisationerne om fastholdelse af et indenlandsk kornprisniveau på 43 kr. pr. hkg ab gård for foderkorn og 49 kr. pr. hkg for brødkorn. I perioden 1/10 1969 til 31/3 1970 forhøjes de nævnte priser med 50 øre pr. hkg pr. halv-måned, således at slutpriserne pr. 1/4 1970

udgør 56 kr. pr. hkg for brødkorn og 49 kr. pr. hkg for foderkorn.

Det angivne prisniveau opretholdes gennem ydelse af eksporttilskud fra Landbrugets Dispositionsfond. I praksis foregår det ved, at dispositionsfonden overtager de ved eksport udstedte eksportbeviser til en pris svarende til det fornødne eksporttilskud. Skulle det senere på høståret vise sig, at Danmark får behov for import af korn, kan omhandlede beviser anvendes til import af afgiftsfrit korn. Dispositionsfonden har indtil den 15. december 1969 overtaget eksportbeviser til en værdi af ca. 67 mill. kr. - svarende til en eksport af 200.000 t maltbyg, 60.000 t industribyg, 41.000 t havre og 20.250 t hvede.

Sagkyndige inden for kornhandelen skønner, at kornprisen på det danske marked uden indgriben ville have ligget på omkring 33-35 kr. pr. hkg i høst.

Det er værd at bemærke, at en økonomisk indsats, der er begrænset i forhold til hele produktionens værdi, har bevirket en væsentlig prisstigning for hele den danske kornproduktion.

2. Mejeriprodukter.

På mejeriområdet gøres en væsentlig indsats med henblik på udjævning af sæsonvariationer i mejeriproduktionen gennem regulering af afregningstillægget for smør. Mejeribrugets centralorganisationer iværksætter herudover en række foranstaltninger med henblik på mælkens mest hensigtsmæssige anvendelse til de forskellige produkter under hensyntagen til de varierende afsætningsvilkår.

Smørekseksportudvalget har således gennem sin afregningspolitik oparbejdet en pulje, der for finansåret 1969/70 andrager ca. 116 mill. kr. Midlerne anvendes til oplagring af sommersmør og til betaling af højest mulig pris for vintersmørret. I de seneste år har udvalget kombineret smørindlagring med indlagring af frosset fløde, der anvendes til produktion af »Lurpak« smør i vintersæsonen. Smørekseksportudvalgets interventionsopkøb androg i finansåret 1968/69 godt 22.000

tons. Den for nogle år siden gennemførte kvotering af leverancerne af smør til det engelske marked, inden for hvilken Danmark kan levere ca. 90.000 tons om året, har yderligere nødvendiggjort anvendelse af den beskrevne interventionsordning på smørområdet.

I henhold til loven om afsætning af danske landbrugsvarer kan der opkræves en indvejningsafgift på indtil 2 øre pr. kg sødmælk - eller en tilsvarende afgift på det smørfedt, der indgår i smør-, oste- eller mælkekonservesprodukter. Afgiften, der højst må andrage 15 mill. kr. pr. år for henholdsvis smør, ost og mælkekonserves, kan efter nærmere indstilling til landbrugsministeriet fra et udvalg bestående af repræsentanter for De danske Mejeriforeningers Fællesorganisation, De danske Konsummælkmejeriers Fællesrepræsentation og Foreningen af danske Privatmejerier anvendes til prisudligning og markedspleje, dog således at midlerne er bundet til anvendelse inden for de produktionsgrene, hvorfra de er opkrævet. Omhandlede afgifter har hidtil ikke været opkrævet.

Også Osteekseksportudvalget medvirker til en vis styring, specielt af afsætningen, gennem et system af eksportafgifter. Det er på dette grundlag lykkedes at oprette ordninger med fællesmarkedet, der indebærer forbedrede prisforhold for Havarti- og Esrom-ost, idet Osteekseksportudvalget gennem de nævnte afgifter er i stand til at styre de danske eksportpriser og dermed sikre overholdelse af et aftalt prisniveau. En række andre foranstaltninger i produktionsregulerende øjemed er gennemført af udvalget, således tilskud til visse specielle produktioner såsom Colby- og Cheddar-ost samt tilskud til øget hjemtagning af returmælk til husdyrfoder i perioder, hvor begrænsning af osteproduktionen er fornøden.

I finansåret 1968/69 har Osteekseksportudvalget af egne afgiftsmidler anvendt ca. 8 mill. kr. til støtteopkøb af ost og ca 7,7 mill. kr. som tilskud til hjemtagelse af skummetmælk. Det samlede afgiftsprovenu, som

udvalget har opkrævet, udgjorde i finansåret 1969/70 ca. 47 mill. kr. De beskrevne afgifts- og interventionssystemer for smør og ost er alle frivillige - gennemført på grundlag af vedtagelser i Smør- og Osteeksportudvalgene.

Mælkekonserves-industrien aftager betydelige mængder smørfedt og skummetmælk og virker herved som en udlignende faktor for mælkeproduktionen, dels ved aftagelse af betydelige mængder sommermælk, dels ved at medvirke til en stærkere spredning af eksporten af mejeriprodukter.

I henhold til kornloven opkræves der afgifter ved import af skummetmælkspulver med henblik på opretholdelse af en mindstepris på det danske marked på 170 kr. pr. 100 kg. Mindsteafgiften er 40 kr. pr. 100 kg. Afgifterne anvendes til nedsættelse af prisen på dansk produceret skummetmælkspulver. I høståret 1968/69 blev der opkrævet 4,4 mill. kr. i importafgift på grundlag af en skummetmælkspulverimport på 22.000 tons.

Landbrugsordningerne, som på mejeriområdet begyndte i den nuværende form i begyndelsen af 60'erne, har haft væsentlig indflydelse på mejeriproduktionen dels ved supplerende tilskud til de beskrevne ordninger, dels til iværksættelse af nye, der har indflydelse på produktionens omfang og fordeling.

I medfør af en lovgivning fra 1959 blev der gennemført bestemmelser om, at mindsteprisen for smør på det danske hjemmemarked skulle være 6,00 kr. pr. kg. I 1961 kom den frivillige hjemmemarkedsordning for smør, der sikrer en smørfedtpriis svarende til produktionsomkostningerne i normalt effektive bedrifter for den del af produktionen, der afsættes på hjemmemarkedet. I forbindelse med gennemførelsen af direkte kontanttilskud fra staten til landbruget i 1961 blev der gennemført et malkekotilskud på 80 kr. pr. dyr, fra 1965 ændret til et mælketilskud, der i juli-året 1969/70 udbetales med 3,5 øre pr. kg indvejet mælk og 0,7 øre pr. fedtenhed, ialt 250 mill. kr. om året.

Gennem dispositionsfonden er der ydet væsentlige beløb, således et tilskud på ca. 25 mill. kr. pr. år. til eksportpropaganda for mejeriprodukter, endvidere ca. 10 mill. pr. år til kvantumrabat ved eksport af mælkekonserves. Princippet i disse ordninger har i store træk været, at man, med det formål at sprede eksporten, med fondens midler har udlignet forskellen mellem verdensmarkedsprisen på smørfedt og den pris, der fremkommer gennem vor eksport af smør til det engelske marked - et marked, hvor såvel den nævnte kvoteringsordning som den salgs-, kvalitets- og propagandamæssige indsats har bevirket priser, der ligger over verdensmarkedsprisen. Fonden har ligeledes ydet betydelige tilskud til smørpuljen til støtte for den beskrevne interventionsordning for smør og fløde, gennemført af Smøreksportudvalget. Tilskudsbeløbet hertil udgjorde i finansåret 1968/69 ca. 35 mill. kr. Den nævnte hjemsendelsesordning for returmælk blev i perioden 30. august 1968 indtil udgangen af juli 1969 støttet med ca. 50 mill. kr. af fondens midler. Ordningen er herefter ikke videreført, idet den ønskede reduktion af osteproduktionen var opnået.

Foranlediget af de ekstraordinært dårlige fodringsforhold i indeværende vintersæson, der kunne bidrage til en uønsket realisation af malkekvæg, besluttede fondens bestyrelse at yde et ekstraordinært mælketilskud på 3 øre pr. kg, foreløbig for perioden 1. oktober 1969 til 5. marts 1970. Omkostningerne herved skønnes at andrage ca. 50 mill. kr.

3. Bacon og flæsk.

Gennem Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening finder der en vis indirekte produktionsstyring sted af vor svineproduktion. Salgsforeningens indflydelse på gennemførelsen af afsætningen er væsentlig, idet hele eksporten af bacon til England, svarende til ca. halvdelen af den danske svineproduktion, varetages af salgsforeningen på vegne af de enkelte slagterier. Derudover foregår andels-slagteriernes eksport af levende søer til Vesttyskland samt eksporten af svinefedt og

hele og halve svin og søer gennem foreningen. I kraft heraf har salgsforeningen væsentlig indflydelse på den notering, der fastsættes til producenterne.

Salgsforeningens markedsstyrende indsats er baseret på 3 puljer:

1) En noteringsreguleringsfond, hvis provenu fremkommer ved, at landsnoteringen for svin ikke ansættes i fuld afhængighed af eksportprisen. Noteringsreguleringsfonden råder over 80-90 mill. kr.

2) En svineafgiftsfond, hvis midler opkræves i henhold til § 2 i loven om afsætning af danske landbrugsvarer med det formål lejlighedsvis at gribe regulerende ind i afsætningen af forskellige kødkategorier på forskellige markeder. Der har således i perioder været afgifter på rå skinker og andet svinekød for at sikre konserverindustrien jævne forsyninger. Provenuet i denne fond varierer stærkt fra år til år. Hvis der indkommer midler i fonden, bruges de bl. a. som driftstilskud til Slakteriernes Forskningsinstitut (Afsætningslovens § 3, stk. 1).

3) En hjemmemarkedsafgiftsfond, hvis indkomster stammer dels fra de varierende afgifter, der i henhold til loven om afsætning af danske landbrugsvarer opkræves for at opretholde den godkendte hjemmemarkedspris (§ 4, stk. 1), dels fra en fast afgift på 50 øre pr. kg slaget vægt, ligeledes opkrævet på grundlag af afsætningsloven (§ 4, stk. 6). Nettoprovenuet af hjemmemarkedsordningen, ca. 175 mill. kr. om året (1968), udbetales normalt til producenterne i form af afregningstillæg. Salgsforeningen er i modsætning til, hvad der er gældende for de andre 3 lovbundne hjemmemarkedsordningers vedkommende, ikke forpligtet til at udbetale afgiftsprovenuet af hjemmemarkedssalget til producenterne som afregningstillæg (§ 4, stk. 2). Salgsforeningen kan af hensyn til produktionstilpasning - evt. ved tilskud til salg af overskydende mængder til tredielande - bruge en del af hjemmemarkedsafgifterne som led i en vis produktions- og markedsstyring. Afgiften i henhold til § 4, stk. 6 (50-øresafgiften) udgør normalt godt 60 mill. kr.

om året. Midlerne anvendes til den væsentligste del af salgsforeningens eksportfremmende arbejde i form af tilskud til propaganda - evt. tredielandsafsætning - samt kvantumrabatordningen for kødkonserver.

Med disse midler i ryggen er salgsforeningen i stand til at føre en noteringspolitik over for producenterne, der i hvert fald over en kortere periode kan betinge en vis prisudligning. Medvirkende i dette system er også, at de gældende afregningsregler for svin til producenterne indeholder en øvre og en nedre vægtgrænse, inden for hvilken den fulde landsnotering opnås. Hvis svinenes vægt ligger uden for disse grænser, sker der henholdsvis over- og undervægtsfradrag, og ændringer af vægtgrænserne er et af de midler, som salgsforeningen kan anvende med henblik på kortsigtet tilpasning af leverancer. Salgsforeningen søger endvidere at dæmpe udbudsvariationer gennem en bevidst gennemført oplagringspolitik, finansieret af ovennævnte hjemmemarkeds- og 50-øresafgiftsfond. Midlerne fra denne fond bruges ligeledes til etablering af en råvareaftale (kvantumrabatter) med kødkonserverindustrien, inden for hvilken salgsforeningen foranlediger råvarer stillet til denne industris rådighed til nogenlunde faste priser, således at disse virksomheder kan disponere og producere på længere sigt.

Storbritannien har som bekendt for nogle år siden indgået en markedsdelingsaftale med leverandørerne af bacon, inden for hvilken der sikres Danmark ca. 47 pct. af forsyningerne af bacon til Storbritannien.

De forskellige landbrugsordninger har også øvet indflydelse på pris- og produktionsforhold på svineområdet. Udover hjemmemarkedsordningen, der sikrer omkostningsdækkende priser for de ca. 17 pct. af produktionen, der afsættes på hjemmemarkedet, og den fornævnte 50 øres afgift, skal nævnes, at der gennem årene er ydet meget væsentlige tilskud fra dispositionsfonden til svine sektoren, således ca. 15 mill. kr. pr. år til eksportpropaganda. Endvidere har der været ydet betydelige tilskud til salgsfor-

eningens nævnte rammeaftale med kødkonserverindustrien. I perioder med overskudsproduktion har dispositionsfonden også medvirket til finansiering af oplagring og rømning af disse lagre ved at yde tilskud til salg til forskellige tredielande. I 1968/69 ydedes der således ialt 88 mill. kr. til disse formål.

4. Kvæg og oksekød.

Afsætningen af kvæg og oksekød fra Danmark var i perioden 1950 til i begyndelsen af 60'erne præget af meget betydelig stabilitet, baseret på faste aftaler med Tyskland om årlige leverancer af slagtekvæg på fra 225.000 til 250.000 stk. om året. Under toldforhandlingerne i Kennedy-runden for et par år siden blev der skabt en ordning, som giver Danmark visse periodiske afgiftslemper for eksport af forarbejdningskøer til Tyskland.

I henhold til loven om afsætning af danske landbrugsvarer (§ 2) blev der i 1960 indført en slagteafgift på kvæg på 4 kr. pr. dyr. Årsprovenuet, der i 1968 udgjorde ca. 5 mill. kr. anvendes til forskellige kvalitets- og afsætningsfremmende foranstaltninger for oksekød - herunder oksekødbranchens tilskud til Landbrugets Afsætningsudvalg, tilskud til forsøgsstationen i Egtved samt til Slagteriernes Forskningsinstitut.

Indtil den på den dansk/tyske langtidsaftale baserede kvoteringsordning blev opgivet i sommeren 1968, var fastsættelse af ugekvoter kombineret med indfrysning og markedsrømning den væsentligste udbudsstyring inden for oksekødsektoren. Tysklandskvoterne blev efter en bestemt fordelingsnøgle fordelt til såvel den private sektor som til Landbrugets Kvæg- og Kødsalg, Oxexport. Oxexport havde desuden som landbrugets eksportorgan en vedtægtsmæssig forpligtelse til at rømme kvægmarkederne.

Afviklingen af tysklandskvoteringen og det stigende salg af kød på bekostning af eksport af levende dyr har stillet væsentligt større krav til markedsregulerende indsats. Dette har medvirket til, at der på initiativ af Ox-

export blev dannet et særligt markedsudvalg repræsenterende hele kvæg- og oksekødekseporten med det formål at varetage prisstabiliserende interventionsopkøb, nødvendiggjort af de varierende afgiftsforhold (Kennedy-runden) og markedsforhold. Interventionsprisen er i indeværende sæson ansat til 5,00 kr. pr. kg oksekød ved frysehus. Midlerne til disse opkøb stilles til rådighed fra Landbrugets Dispositionsfond. Der er ligeledes etableret en særlig kvantumrabatordning for eksport af udskåret oksekød og oksekødkonserver med det formål at medvirke til forøget afsætning af forarbejdede oksekøddvarer. Dispositionsfondens ydelser til disse formål udgjorde ca. 20 mill. kr. i 1968/69. De beskrevne foranstaltninger har bevirket, at priserne på kvæg og okse har kunnet holdes nogenlunde konstante til trods for de store afsætningsmæssige problemer, som afviklingen af vor traditionelle tysklandshandel har medført. På dette område er det lykkedes at etablere en udbudsstyring af meget betydelig værdi for producenterne. Produktionsværdien for okse- og kalvekød udgør ca. 1,6 milliard kr. pr. år. Indsatsen for at bevare nogenlunde stabile priser for denne produktion har som angivet været ca. 20 mill. kr. pr. år.

5. Fjerkrækød.

Fjerkræeksport-udvalget har på grundlag af nye vedtægter, der blev vedtaget i 1967, visse muligheder for prismæssig indgriben i afsætningen. Det økonomiske grundlag er et sæt afgifter, der opkræves dels i henhold til de nævnte nye vedtægter og dels i henhold til den gældende lovgivning. I henhold til vedtægterne opkræves 2 øre pr. kg eksporteret fjerkræ. 1 øre heraf indgår i en prisreguleringsfond, hvortil der maksimalt skal indbetales 5 mill. kr. 1 øre skal anvendes som grundlag for en garantikapital, der rentefrit kan udlånes til prisreguleringsfonden. Periodisk opkræves endvidere 5 øre pr. kg slagtet fjerkræ, der ligeledes kan anvendes til markedsregulerende formål. Beløbet kan dog

kun opkræves i perioder, hvor afregnings-tillægget i medfør af hjemmemarkedsordningen overstiger 40 øre pr. kg. Fonden udgør for tiden 5,8 mill. kr.

De enkelte fjerkræslagterier indgår i stigende omfang produktionsaftaler med leverandørerne og regulerer derved tilførslerne af slagtedyr til virksomheden.

Den gældende **hjemmemarkedsordning** samt tilskud fra Landbrugets Dispositionsfond har øvet indflydelse på de prismæssige forhold for fjerkræproduktionen. I lighed med hvad der er gældende for de andre produktioner, har dispositionsfonden således ydet tilskud til **Fjerkræeksport-udvalgets** eksportpropagandaomkostninger. Endvidere har fonden ydet tilskud til en særlig kvantumrabatordning med henblik på at fremme afsætningen af fjerkræ på nye markeder, efterhånden som det tidligere hovedmarked i Europa, nemlig Tyskland, er faldet væk. Fra fondens side har man imidlertid ikke ønsket at yde tilskud, der i den givne situation animerer til en forøgelse af vor produktion. Man er derfor i sin tilskudspolitik gået ud fra en landsnotering for kyllinger (1. kl.) på 3,15 kr. pr. kg inkl. tillæg i medfør af hjemmemarkedsordningen og kornordningen, men excl. evt. produktionsaftaletillæg. Med udgangspunkt i nævnte basispris, der ifølge foreliggende økonomiske beregninger er nødvendige for at opretholde produktionen hos effektive producenter, har man fastsat følgende kvantumrabatskala:

Landsnotering:	Kvantumrabat/kg:
2,95 eller derunder	22 øre
2,96-3,00	17 øre
3,01-3,05	12 øre
3,06-3,10	7 øre
3,10-3,15	2 øre
3,16 eller derover	0 øre

Rabatten ydes kun til markeder uden for fællesmarkedet og EFTA - svarende til ca. 40 pct. af eksporten i dag.

Et sådant system kan på den ene side sikre, at fondens midler ikke anvendes til

iværksættelse af overproduktion, på den anden side at et ønsket produktionsomfang bevares hos effektive producenter.

6. Æg.

Inden for æg-branchen er man nået temmelig langt med hensyn til egentlig produktionsstyring. Således er Dansk Andels Ægexport i stigende omfang gået ind i egentlige leveringsaftaler med et antal større producenter, både hvad angår omfang og kvalitet. For yderligere at forbedre strukturen inden for ægproduktionen er der ligeledes gennemført bestemmelser, ifølge hvilke prisen for afhentning af æg forholdsmæssigt er væsentlig større ved afhentning af små kvanta, idet man har gennemført en bestemmelse om, at der på forhånd skal betales et fast beløb for hver afhentning (stopordning).

Landbrugsstøtteordningerne spiller også en væsentlig rolle for ægproduktionen. Hjemmemarkedsordningen vejer således betydeligt til, idet ca. 75 pct. af ægproduktionen efterhånden afsættes inden for Danmarks grænser. Med henblik på at bevare den danske afsætning af kvalitetsæg, specielt til de udstationerede amerikanske styrker i Vesttyskland, ydes der med midler fra Landbrugets Dispositionsfond et særligt kvantumrabattillæg, der udbetales i tilfælde, hvor producentprisen uden tillæg i medfør af hjemmemarkedsordning og kornordning ligger under 3,70 kr. pr. kg. I medfør af nævnte prisbestemmelse har ordningen været ude af kraft i 4 uger i november 1968 og en tilsvarende periode i 1966.

7. Kartofler/grønsager.

For dyrkningen af kartofler gennemføres i en række tilfælde prisstabiliserende ordninger. Det økonomiske grundlag er en særlig kartoffelfond, som avleren indbetaler en arealafgift til, endvidere periodiske eksporttilskud fra Landbrugets Dispositionsfond under særlig vanskelige vilkår. Ordningerne gælder fortrinsvis læggekartofler.

På grønsagsområdet er der for nogle år siden oprettet et særligt specialafgrødeudvalg, der har til opgave at organisere produktionen i væsentlig grad på grundlag af produktionsaftaler og bistand til afsætningen iøvrigt. Udvalget består af repræsentanter

for en række specialafgrødeforeninger samt Landbrugsraadet og landbo- og husmandsforeningerne. Udvalget medvirker til indgåelse af produktionsaftaler mellem producenter og aftagere samt giver vejledning med hensyn til eksport og markedsforhold.

UDVIKLINGEN I LANDBRUGSORDNINGERNE

1. Det nuværende sæt af landbrugsordninger, der tilsammen øver en meget betydelig indflydelse på de økonomiske vilkår i landbruget, er blevet opbygget gennem den sidste halve snes år. Støttepolitikken tog sin begyndelse i 1958, men det var dog først i 1961 og 1962, at mere omfattende støtteforanstaltninger gennemførtes. Siden da er der sket en successiv udvidelse af støttens omfang, ligesom også de forskellige ordninger er blevet udbygget ved de to-årige revisioner af de oprindelige ordninger. Denne udvidelse og udbygning er ikke foregået ganske jævnt, og det skal nævnes, at der fra 1967 er sket en kraftig udvidelse af støttens omfang. En del af denne udvidelse i de seneste år havde dog sin årsag i den britiske og danske devaluering i november 1967.

Det karakteristiske for opbygningen af landbrugsordningerne og støtten siden slutningen af 1950'erne har været, at de gennemførte foranstaltninger i høj grad har været betegnet som midlertidige og har taget sigte på at afhjælpe landbrugets akutte vanskeligheder, der helt overvejende har været af indkomstmæssig art. Baggrunden for indkomstproblemerne i landbruget har selvsagt i første række været de voksende eksportvanskeligheder, som markedsdelingen i Vesteuropa og den dermed forbundne øgede protektionisme på landbrugets eksportmarkeder har fremkaldt. De indkomstmæssige problemer i landbruget er yderligere blevet skærpet af den stærke omkostningsstigning, som har præget den danske økonomi gennem 1960-erne, og samtidig har den kraftige indkomstfremgang i det øvrige samfund sat landbrugernes indkomstudvikling i relief.

Det kan derfor ikke overraske, at et centralt mål med de foranstaltninger, der er blevet gennemført, har været at støtte indkomstudviklingen i landbruget. Dette gjorde sig især gældende, da støtten for alvor satte ind i begyndelsen af 1960'erne. Under videreførelsen og udbygningen af støttepolitikken siden da er andre hensyn trådt stærkere frem ved siden af det indkomstpolitiske. Der skal her især peges på, at den uafklarede markedspolitiske situation og de gentagne gange opståede forventninger om en hurtig afklaring heraf har øvet en betydelig indflydelse på navnlig støttepolitikken udformning. Det har under den markedspolitiske venteperiode været anset for hensigtsmæssigt gennem støttepolitikken at søge at afbøde drastiske ændringer i såvel den totale landbrugsproduktion som i dennes sammensætning. Samtidig har imidlertid afsætningsvilkårene og den hurtige strukturtilpasning i landbruget i stigende grad nødvendiggjort, at støtten og landbrugsordningerne i voksende omfang har måttet sigte mod at lette disse tilpasningsproblemer. Det er dog stadig sådan, at det system af ordninger, der er blevet opbygget gennem den sidste halve snes år, er domineret af indkomstpolitiske hensyn. Dette gælder både når man betragter støttens fordeling på de enkelte produktionsgrene- og på brugsstørrelserne. Ikke mindst har hensynet til en afbalanceret indkomstfordeling indenfor landbruget spillet en væsentlig rolle.

Trods den forskydning, der er sket i ordningernes omfang og udformning, kan det dog ikke undre, at opbygningen af et så omfattende system af ordninger, som man står

med i dag, næppe kan angive den mest hensigtsmæssige landbrugspolitiske linie på lidt længere sigt, når andre mål end indkomstpolitiske må veje stedse tungere til.

2. Det sæt af ordninger, man efter den sidste halve snes års udvikling har fået etableret, omfatter:

(1) En kornordning, der tilstræber at sikre et rimeligt og stabilt prisniveau. Denne ordning er imidlertid i kraft af, at Danmark er skiftet fra at være nettoimportør til at blive nettoeksportør af korn, ikke længere funktionsduelig i sin nuværende form.

(2) Omfattende statstilskud til landbruget, der enten direkte udbetales til de enkelte landmænd (mælke-, kunstgødnings- og raps-tilskud samt etablerings- og driftstilskud til yngre landmænd) eller indirekte via dispositionsfonden, som gennem den overvejende del af sin virksomhed (eksportsubsidier, markedsrømning m. v.) bidrager til at hæve producentpriserne.

(3) Endvidere hjemmemarkedsordningerne for de animalske varer, der sikrer producenterne en rimelig indtjening på den del af den samlede produktion, der afsættes på hjemmemarkedet.

(4) Som et sidste led i det sæt af foranstaltninger, der påvirker landbrugets økonomi, skal anføres den konjunkturbestemte nedsættelse af de amtskommunale grundskatter. Denne ordning, der har en speciel karakter, er den foreløbige slutsten på en langvarig udvikling i landbrugets ejendomsbeskatning, som har været kædet stærkt sammen med udviklingen i den kontante statsstøtte og derfor i det efterfølgende vil blive behandlet sammen med denne.

I det følgende skal gives (a) en summarisk gennemgang af den udvikling i de enkelte ordninger, som siden starten i 1958 har ført til det nuværende system. I (b) gives en nærmere beskrivelse af de enkelte ordningers økonomiske indhold og endelig i (c) en vurdering af ordningernes samlede betydning og virkninger. Man har valgt at medtage alle de ordninger, der siden 1958 er

blevet gennemført med det formål at støtte indkomstudviklingen i landbruget. Synspunktet har været, at disse foranstaltninger uanset deres oprindelse og art i den grad er vævet sammen, at de må indgå i en samlet vurdering af de bestræbelser, der er udfoldet for at støtte landbrugets indkomst.

(a) Udviklingen siden 1958.

3. I 1958 gennemførtes en kornordning med visse prisgarantier samt vedtoges den første lov om afsætning af danske landbrugsvarer. Endvidere gennemførtes under regeringens medvirken en frivillig rapsordning. Også de med virkning fra skatteåret 1958—59 gennemførte ændringer i de amtskommunale ejendomsskatter, der indebar en lempelse af beskatningen for landbruget, hører med i billedet.

Selv om det direkte støtteelement i disse foranstaltninger var af relativt beskeden størrelse, var sigtet dog klart at afbøde de vanskeligheder, som den internationale pris- og afsætningssituation rejste for den danske landbrugsproduktion. Gennem kornordningen sikredes en kraftig prisforhøjelse på dansk brødkorn og en stabilisering af prisniveauet for foderkorn. Med komordningen tilsigtedes samtidig en vis styring af udviklingen i den danske svineproduktion. Den frivillige rapsordning måtte til dels ses som et supplement til kornordningen. Med afsætningsloven fra 1958 påbegyndtes en koordinering af afsætningsbestræbelserne på eksportmarkederne, som sigtede mod en maksimering af eksportprovenuet under de skiftende afsætningsvilkår. I 1958-loven åbnedes således adgang til fastsættelse af eksportafgifter med det formål at styre eksporten af de enkelte varer til forskellige markeder. Ligeledes åbnedes mulighed for at opkræve generelle afgifter på de enkelte vareområder til finansiering af afsætningsfremmende foranstaltninger, markedspleje m. v. Denne adgang blev benyttet fra august 1958 til opkrævning af en generel slagteafgift af svin.

I 1959 blev disse foranstaltninger fulgt op

af en lovgivning om minimalpriser på hjemmemarkedet for mejeriprodukter bortset fra ost. Ligesom for de i 1958 gennemførte foranstaltninger var det umiddelbare støtteelement i denne hjemmemarkedslov af beskeden størrelse. Det er imidlertid karakteristisk, at de principper, der var indeholdt i. 1958- og 1959-lovene, i væsentligt omfang dannede mønster for den omfattende støttopolitik, der satte ind i 1960'erne.

4. Den første store udvidelse af landbrugsordningerne og af støttelementet skete i 1961 med baggrund i den indkomstklemme, som landbruget var kommet i som følge af dels den ugunstige prisudvikling på eksportmarkederne, dels den indkomsteksplosion, der fandt sted i det øvrige samfund. Efter landbrugskonflikten i forsommeren vedtoges en betydelig kontant statsstøtte til landbruget, herunder fuldstændig refusion af den tilbageværende amtskommunale grundskat, ligesom staten overtog udgifterne til de afsætningsfremmende foranstaltninger m. m., suppleret med provenuet af en særlig slagteafgift af svin til hjemmemarkedet. Samtidig overtog staten samtlige udgifter ved eksportkontrollen for landbrugsvarer, medens tilskuddet til landbrugskonsulentordningen øgedes, ligesom statskonsulentordningen til støtte for afsætningen blev udbygget. Endelig skete visse ændringer i rapsordningen, som samtidig blev lovfæstet.

Det skal endvidere medtages, at den i 1959 gennemførte lov om en minimalprisordning for mejeriprodukter eksklusive ost bortfaldt i begyndelsen af 1961, da den erstattedes af en frivillig kartelaftale på mejeribrugsområdet. Herefter blev hjemmemarkedspriserne for mejeriprodukter fastsat efter godkendelse af monopoltilsynet i henhold til de generelle regler i monopiolloven.

5. Det næste spring opad i støtteomfanget kom i 1962, da der med virkning fra 1. oktober gennemførtes en lovfæstet hjemmemarkedsordning (minimalpriser) for okse- og kalvekød, svinekød, fjerkrækød og æg. Det

primære sigte med denne lov var at sikre landbruget en indkomstforøgelse på 200 mill. kr. i forhold til indtjeningen i høståret 1961-62. Priserne på hjemmemarkedet skulle forhøjes så meget i forhold til gennemsnitsniveauet i høståret i 1961-62, at den fastsatte indkomststigning ville blive realiseret i løbet af perioden 1. oktober 1962 - 30. juni 1963. For at sikre dette mål blev der åbnet adgang til, at landbruget, for så vidt angik omkostningsstigningerne siden lovens ikrafttræden, kunne få disse dækket ind gennem forhøjelse af hjemmemarkedspriserne. Denne adgang blev benyttet i begyndelsen af 1963.

6. Det system af støtteforanstaltninger og landbrugsordninger, som var blevet opbygget i perioden 1958-62, er i hovedtræk blevet videreført indtil nu. Siden foråret 1963 er der sket to-årige forlængelser og revisioner af støtten. I foråret 1969 blev støttelovgivningen i princippet gjort permanent, men dog således, at den skal tages op til revision efter ét års forløb. Støttens omfang og fordeling er blevet successivt justeret, og de nærmere detaljer vil blive omtalt i det følgende afsnit (b). Kun visse hovedtræk i udviklingen skal anføres her.

Den forhøjelse af hjemmemarkedspriserne, som skete i henhold til 1962-loven, blev i 1963 gjort permanent samtidig med, at der siden 1. juli 1963 har været åbnet adgang til at justere disse priser i takt med omkostningsudviklingen i landbruget efter forudgående godkendelse af monopoltilsynet. Udviklingen siden ordningens begyndelse har ført til voksende skævheder i relationerne mellem de godkendte priser på de enkelte varer, og ved forlængelsen af landbrugslovgivningen i foråret 1969 blev det besluttet, at der med virkning fra 1. januar 1970 skal ske en justering af prisrelationerne. Endelig er også de principper, der skal lægges til grund for monopoltilsynets godkendelse af prisforhøjelser, blevet ændret, således at de nu er sammenfaldende med dem, der gælder for den frivillige hjemmemarkedsordning for

mejeriprodukter, d. v. s. i overensstemmelse med den almindelige monopollovgivning.

Den direkte statsstøtte er dels blevet udvidet i løbet af perioden, dels blevet omlagt, og lempelserne af den amtskommunale grundbeskatning er trukket ud som et særskilt led i ejendomsskatte­lovgivningen. Fra skatteåret 1963-64 blev landbruget endvidere fritaget for grundskatter til staten, indtil den statslige ejendomsbeskatning helt faldt væk i forbindelse med ændringerne af ejendomsbeskatningen med virkning fra skatteåret 1966-67. Ved forlængelsen af den direkte statsstøtte i foråret 1965 skete en omlægning fra direkte tilskud til de enkelte landmænd, udloddet efter koantal og grundværdi, til tilskud efter mælkeproduktionen. I 1967 udvidedes støtteomfanget væsentligt ved forlængelsen af støtte­lovgivningen i foråret, hvortil kom den kompensation, som blev ydet landbruget for indkomsttabet i forbindelse med den engelske og danske devaluering i november 1967. Den endelige fastsættelse af devaluering­kompensationen skete i foråret 1968, hvor der samtidig som led i den da gennemførte prisstabiliseringspolitik blev ydet landbruget en ét-årig kompensation for det indkomsttab, der ville opstå ved at holde de godkendte hjemmemarkedspriser under såvel den frivillige som den lovmæssige ordning fastlåste indtil 1. marts 1969. I 1967 indførtes endvidere et særligt etableringstilskud til og en låneordning for unge landmænd, som i 1968 blev suppleret med driftstilskud til landmænd, der havde etableret sig inden for en kortere forudgående år­række. Også den særlige forlængelse af indbetalingsfristen for moms­en for landbrug og beslægtede erhverv, som gennemførtes i 1968, må ses i sammenhæng med støtte­politikken. Ved lovgivningens revision i foråret 1969 skete en forøgelse af støttebeløbet og herudover visse ændringer af teknisk karakter.

Den ældste del af støtte­lovgivningen, nemlig kornordningen, er forlænget successivt siden 1958. Der er sket en forhøjelse af korn­prisniveauet og en indsnævring af differen-

cen mellem priserne på brødkorn og foderkorn. Med virkning fra høståret 1966-67 ophørte den særlige ordning for brødkorn, jfr. nærmere under afsnit (b). Endelig skal nævnes, at fra høståret 1967-68 er rapsordningen blevet afløst af et direkte statstilskud (fikseret beløb) til rapsdyrkning af samme størrelse som det årlige provenu under den foregående ordning.

(b) Ordningernes økonomiske indhold.

7. Den summariske gennemgang af landbrugsordningernes udvikling siden 1958 viser, at man i hovedsagen har søgt landbrugs­problemer afhjulpet ved indgreb på tre hovedområder, nemlig via *kornordningerne, direkte statstilskud og skattelempelser* samt via *hjemmemarkedsordningerne for animalske varer*. Selv om der i forbindelse med støttens vækst gennem den sidste halve snes år er sket en stærk sammenvævning af de enkelte støtteformer - især af fordelingspolitisk art - er det ved den følgende mere detaillerede gennemgang fundet mest hensigtsmæssigt at behandle disse tre områder hver for sig.

Kornordningerne.

8. Kornordningerne hører som anført til den ældste del af det i dag gældende system af ordninger, idet kornordningerne daterer sig tilbage til høståret 1958-59. Formålet med kornordningerne har været at sikre et højere og gennem høståret mere stabilt prisniveau for korn her i landet end den frie verdensmarkedspris ville indebære. Denne har dels været stærkt svingende i takt med svingninger i den samlede verdenshøst, dels påvirket af andre landes subsidier til eksporten, ligesom den frie kornpris har været præget af store udsving gennem høståret.

Midlerne til sikring af disse mål har været forskellige for brødkorn og andet korn (i hovedsagen foderkorn). For brødkorn var til og med høståret 1965-66 de i kornlovene fastsatte priser garanterede priser, idet sta-

ten i givet fald påtog sig at overtage brødkornoverskud til disse priser. Sikringen af, at det indenlandske forbrug af brødkorn dækkedes af dansk produceret korn, blev opnået gennem fastsættelse af indmalingsprocenter for møllernes brug af dansk brødkorn. Kun under særlige omstændigheder, lille høst eller lav kvalitet, har indmalingsprocenterne i perioder været under 100. Ved de særlige brødkornordninger sikredes endvidere dækning for oplagingsomkostninger gennem ydelse af halvmånedligt stigende lagringstillæg og dermed stigende kornpriser gennem høståret. Endvidere fastsattes i brødkornloven avancer for kornhandelen, ligesom et system med formalingsafgifter i begyndelsen af høståret og formalingstilskud i resten af høståret sikrede en stabil melpris gennem året. Fra og med høståret 1966-67 ophævedes statens overtagelsesforpligtelse, og de i følgende kornlove fastsatte brødkornpriser inklusive lagringstillæg sikredes dermed i praksis kun i det omfang, høsten svarede til den gennem opretholdelsen af indmalings tvangen sikrede efterspørgsel på hjemmemarkedet. Et eventuelt overskud af brødkorn har måttet afsættes i konkurrence med andet korn til foder eller eksport, og prisniveauet er dermed i højere grad blevet afhængigt af det almindelige kornprisniveau. Kornaftalen for høsten 1969 har, jfr. senere, på ny ændret dette forhold.

9. Siden høsten 1958 har der for foderkorn og kornprodukter til foder været fastsat basispriser i kornlovene, som søges sikret gennem opkrævning af variable importafgifter. Disse fastsættes løbende på basis af den laveste tilbudte importpris c.i.f. dansk havn. Basisprisen for foderkorn har været konstant for hele høståret i perioden 1958-59 til 1961-62 og igen i 1963-64 og 1964-65. I høståret 1962-63 og fra 1965-66 har der ligesom for brødkorn været fastsat lagringstillæg, således at den tilstræbte basispris stiger jævnt fra høsten frem til foråret. Som følge af den nære forbindelse, der er mellem kornprisniveauet og økonomien i

svineholdet, indeholdt foderkornordningerne til og med høståret 1964-65 en klausul om nedsættelse af de fastsatte basispriser og dermed af importafgifterne, såfremt et 8 ugers gennemsnit af landsnoteringen for svin (fra 1963-64 inklusive afregningstillæg) faldt under visse grænser. Sådanne nedsættelser af basispriserne har spillet en ikke uvæsentlig rolle i begyndelsen af 1960'erne, især i store dele af høståret 1961-62.

10. Mulighederne for at sikre et særligt dansk kornprisniveau via importafgifter er selvsagt beroende på, at der eksisterer et importbehov for korn. Rekordhøsten i 1968, der resulterede i et dansk kornoverskud, måtte derfor afstedkomme et sammenbrud af det tilstræbte kornprisniveau. Der havde allerede i de foregående år været tendenser til, at det eksisterende system ikke kunne sikre det tilstræbte kornprisniveau, selv om det i første række var et »efter-høst« problem, idet landbrugerne af likviditetsmæssige årsager søgte en stor del af kornet afhændet umiddelbart efter høst.

Gennem importstop gældende for første halvdel af høståret i både 1965-66 og 1967-68 søgte man tendensen til lavere priser end tilsigtet imødegået, men i begge høstårene 1968-69 og 1969-70 har det været nødvendigt for hele høståret at indføre importstop, bortset fra majs samt brødkorn. Importen af brødkorn har dog i praksis været begrænset af indmalingstvungen for dansk korn. Det er klart, at sikringen af det i kornloven tilstræbte prisniveau nu forudsætter en subsidieret eksport af dansk overskudskorn. Dette er i et vist omfang sket i 1968-69 og vil yderligere ske i 1969-70 i henhold til kornaftalen mellem landbruget og kornhandelen, der tilsikrer en foderkornpris på et væsentligt lavere niveau end det i kornloven tilstræbte i en situation med nettokornimport og en brødkornpris lidt lavere end kornlovens. Denne aftale, der er baseret på eksportstøtte fra dispositionsfonden, jævnfør afsnit (b), vil i praksis træde i stedet for den lovfæstede kornordning.

11. Til belysning af det økonomiske indhold i kornordningerne er i tabel 1*) anført de i kornloven fastsatte priser. Det fremgår heraf, at brødkornpriserne ved starten på kornordningerne fastsattes højt i forhold til foderkornpriserne. Først fra høsten 1962 skete en tilnærmelse mellem de to sæt af priser, og fra høsten 1966, da den særlige garantiprisordning for brødkorn ophævedes, har der været fastsat ensartede priser for de forskellige kornsorter, uanset deres forskellige anvendelse og foderværdi. Den i punkt 10 omtalte kornaftale vedrørende 1969-høsten indebærer en tilbagevenden til den tidligere eksisterende prisdifference. Basisprismiveauet (eksklusive lagringstillæg), som under ordningerne er hævet med 15 pct. for rug, 8 pct. for hvede, 30 pct. for byg og 37 pct. for havre, faldt efter 1968-høsten kraftigt, især for byg og havre, men er i 1969 blevet rettet noget op. Prisniveauet er dog nu ikke højere end i begyndelsen af 1960-erne. Den særlige brødkornordning var særdeles gunstig for landbruget, især i de fire første høstår, hvor brødkornpriserne var høje i forhold til foderkornpriserne. Garantipris-systemet medførte derfor hurtigt selvforsyning med brødkorn og derefter overskudsproduktion. Forskydningen i de relative priser mellem de forskellige kornsorter fra høsten 1962 lettede overskudsproblemet noget, idet den overnormale rentabilitet i brødkornproduktionen sammenlignet med den øvrige kornproduktion mindskedes. Som det fremgår af tabel 2, har brødkornordningen været bekostelig for staten. Dels har man med store tab måttet realisere overskudsbeholdninger til eksport eller som denatureret foderkorn til landbruget, dels har omkostningerne ved brødkornordningerne i øvrigt været betydelige.

12. Den samlede økonomiske virkning for landbruget af kornordningerne er vanskelig at præcisere nærmere. I det omfang, det tilstræbte og opnåede prisniveau har oversteget

den frie verdensmarkedspris, har der været en åbenbar gevinst for de nettokornsælgende landbrug, men modstykket hertil har været en udgiftsforøgelse for de nettokøbende landbrug. En del af gevinsten for kornsælgerne er blevet betalt af statskassen under den særlige garantiprisordning og af højere forbrugerpriser på mel og brød m. v. Den væsentligste del af gevinsten for sælgerne er imidlertid udtryk for en indkomstomflytning inden for landbruget. For i nogen grad at bøde på dette forhold, som især måtte formodes at ramme det mindre landbrug, er en del af provenuet af de opkrævede importafgifter blevet udloddet til det mindre landbrug.

I tabel 3 er anført tal til belysning af denne side af kornordningerne. En del af de opkrævede importafgifter har forlods været beslaglagt til subsidiering af den traditionelle eksport af såsæd, maltbyg og malt, som med fikseringen af et isoleret dansk kornprismiveau ikke kunne påregnes fortsat uden støtteforanstaltninger. Endvidere har fjerkræavlens fået en særlig kompensation for det forhøjede kornprismiveau. De midler, der er stillet til rådighed for fjerkræavlens, er dels anvendt til mere generelle formål, dels siden 1962 og fra 1965 alene udloddet direkte til fjerkræ- og ægproducenterne via tillæg til fjerkræ- og ægnoteringen. Udlodningen til det mindre landbrug er sket i form af kotilskud for et nærmere fastsat maksimalt antal køer på landbrugsbedrifter under en vis størrelse. Disse begrænsninger på den gruppe af landbrugere, der har kunnet få del i udlodningerne, er successivt blevet ændret. Knap 60 pct. af landbrugsbedrifterne har fået del i disse udlodninger. Det bør bemærkes, at tilskuddene er ydet uden direkte forbindelse med merudgifter som følge af det forhøjede kornprismiveau. Det fordelingspolitiske mål med disse tilskud er blevet yderligere understreget af, at midlerne hertil fra høståret 1962-63, da de danske foderkornpriser blev kraftigt forhøjet, er blevet suppleret med et direkte statstilskud, der siden successivt er blevet forhøjet.

*) Tabel 1-10: Se s. 131-137.

13. For landbruget som helhed synes stort set hele perioden med kornordningerne at have medført et årligt nettoindkomsttilskud, også når kontantudlødningerne fra kornudligningsfonden ikke modregnes på udgiftssiden. Dette kan forekomme overraskende, da de af landbruget indkøbte mængder af korn og kornprodukter til foder i store dele af perioden har været væsentlig større end de ud af landbruget solgte mængder korn. Årsagen hertil har i første række været det særlige prisgarantisystem for brødkorn, som var gældende til og med høståret 1965-66. Ikke mindst gevinsten på overskudsbrødkornet, der solgtes ud af landbruget til *do* høje garanterede priser, og senere i høståret kunne tilbagekøbes til lave priser til foder, har været af betydning. Endvidere har forskelle i kornsalgets og kornkøbets fordeling på kornsorter m. v. spillet en rolle, idet differencen mellem den tilstræbte danske producentpris og verdensmarkedsprisen har varieret stærkt fra kornsort til kornsort. Også i 1968-69, hvor de faktisk opnåede producentpriser blev langt lavere end de i kornordningen fastsatte, tilstræbte producentpriser, har kornordningen betydet et nettoprovenu for landbruget, idet det danske prisniveau stadig har været højere end verdensmarked sprisniveauet. Samtidig har salget ud af landbruget i 1968-69 været langt større end landbrugets køb af korn til foder. Det bør dog her tages i betragtning, at merprovenuet i 1968-69 er opnået ved at subsidiere korneksporten med midler fra dispositionsfonden, det vil sige med statsstøtte.

14. Kornordningerne har klart indeholdt et incitament til at øge kornproduktionen såvel hos de hidtidige nettokornsælgere som hos de hidtidige nettokornkøbere, men de gennem kornordningerne fremkaldte forbedringer af de økonomiske vilkår for korn dyrkingen kan dog ikke alene forklare den meget stærke stigning i kornproduktionen i den sidste halve snes år. Kornarealet er siden 1958 øget med et par og tyve procent, og dets andel af det samlede landbrugsareal er

steget fra ca. 45 procent i årene omkring kornordningernes start til 56-57 procent i dag. Tilsvarende tegnede kærneudbyttet sig for ca. 45 procent af det samlede høstudbytte i 1968 mod knap en trediedel i sidste halvdel af 1950'erne. Frem til og med høsten 1962 beroede denne udvikling alene på en kraftig udvidelse af brødkornarealerne. Siden da har den markante udvidelse af bygarealet mere end opvejet det efter 1962 indtrufne fald i brødkornarealerne. Der er næppe tvivl om, at den i og for sig ønskede selvforsyning med korn er blevet nået hurtigere, end man almindeligvis har ventet.

Medvirkende hertil har været, at der med kornordningernes indførelse og de efterfølgende forhøjelser af kornpriserne er sket en ændring af balancen mellem de forskellige grene af landbrugsproduktionen. I det omfang, der kan sikres et isoleret dansk kornprisniveau, hvilket har været tilfældet så længe, der kunne foregå en erstatning af importeret korn med dansk korn, bestemte dette prisniveau inden for visse grænser »prisniveauet« for hele høsten og dermed en væsentlig del af foderomkostningerne i husdyrbruget. Dette vil også være tilfældet, hvis der i en situation med kornoverskud gennem subsidier sikres en tilpas stor korneksport og dermed et forhøjet dansk kornprisniveau.

Den væsentligste forudsætning for, at dette system kan fungere, er at de direkte kornforbrugende grene af husdyrbruget, i praksis svineavl, kan »betale« den tilstræbte kornpris. Dette har i hovedsagen været tilfældet gennem den sidste halve snes år, og gennem kornprispolitikken har man utvivlsomt fået et middel til en vis styring af svineproduktionen. Den relativt nære forbindelse mellem korn- og flæskepris giver inden for visse grænser mulighed for at maksimere rentabiliteten i svineholdet under de givne afsætningsvilkår for svinekød. Det skal dog her tilføjes, at styringsmulighederne i nogen grad er blevet påvirket af, at der via hjemmemarkedsordningen, dispositionsfondens virksomhed og devalueringsgodtgørelsen ydes tilskud til svineproduktionen.

Selv om den førte kornprispolitik som nævnt i sig selv har givet et incitament til en forøgelse af kornproduktionen, kan dette dog ikke forklare den meget hastige udvidelse af kornarealerne. Den væsentligste årsag hertil må søges i de vanskelige indtjeningsvilkår for kvægholdet til trods for den meget omfattende støtte til netop denne produktion. Den hurtige stigning i støtten til kvægholdet har, sammenholdt med det lavere kornprisniveau i de seneste år, efter alt at dømme betydet, at støtten pr. ha grovfoder i dag er større end støtten pr. ha korn. Dette har dog ikke kunnet opveje den dårlige rentabilitet i kvægholdet iøvrigt, og tendensen til reduktion af kvægholdet i forbindelse med dels tilbagegangen i antallet af landbrugsbedrifter, dels ophør med kvæghold på de tilbageblevne landbrugsbedrifter, har været en afgørende årsag til den fortsatte stigning i kornarealerne. Omkostningsudviklingen i kornproduktionen som følge af den tekniske udvikling på dette område, sammenholdt med de i hvert fald indtil de seneste år stabile prisforhold for korn, har yderligere fremskyndet denne tendens ikke mindst hos landmænd, der har taget deltidsbeskæftigelse uden for landbruget, samt i kraft af udviklingen i medhjælperallet utvivlsomt også hos en række ældre landbrugere.

Det må også tages i betragtning, at der i praksis ikke har været alternativer til korn som salgsafgrøde. Der synes dog i dag at være muligheder for, at overgang til dyrkning af proteinholdige afgrøder til delvis afløsning af importerede olieplanter vil kunne virke dæmpende på væksten i kornarealerne. Såvel det gældende prisniveau for importeret kraftfoder som udsigterne til et noget lavere kornprisniveau end tidligere vil utvivlsomt stimulere en sådan udvikling.

Direkte statstilskud og skattelempelser.

15. En mere omfattende statsstøtte til landbruget tog som nævnt sin begyndelse i 1961. I denne støtte indgik såvel lempelser i ejendomsbeskatningen for landbruget som

statstilskud, dels udloddet direkte til de enkelte landbrugere, dels indirekte gennem statsstøtte til afsætningsfremmende foranstaltninger. I det følgende skal udviklingen i disse tre hovedformer for bistand behandles hver for sig.

For så vidt angår *skattelempelserne*, har disse kun delvis haft karakter af støtteforanstaltninger. En væsentlig del af nedslaget - og for tiden hele nedslaget - i landbrugets ejendomsskatter er konjunkturbestemt, idet nedslaget er afhængigt af forrentningsprocenten i landbruget. En sådan konjunkturregulering har været i kraft siden 1933, men da ændringerne i denne konjunkturregulering samt lempelser herudover har været et vigtigt led i støttelovgivningen frem til midten af 1960'erne, har man her valgt at belyse udviklingen i landbrugets ejendomsskatter som helhed. I tabel 4 er anført de forskellige komponenter, der har påvirket udviklingen i de faktisk betalte ejendomsskatter.

Ved 1961-forliget mellem staten og landbruget blev det bl. a. bestemt, at landbruget helt skulle fritages for den amtskommunale grundskyld. Allerede i 1958 var der sket en lempelse af denne, for så vidt som det konjunkturbestemte nedslag, der skulle ske, når forrentningsprocenten nåede ned under 4,5, på det nærmeste blev tredoblet. Refusionen af den resterende amtskommunale grundskyld skulle forlods afholdes af det rammebeløb, der var afsat til kontant statsstøtte. Ved revisionen af støttelovgivningen i 1963 videreførtes denne ordning for en ny toårig periode. I 1965-66 bortfaldt hele den amtskommunale grundskyld i henhold til særlig bevilling, da forrentningsprocenten i det foregående år var nået op over 4,5, og dermed det konjunkturbestemte nedslag bortfalder. Siden 1966-67 har fritagelse for amtskommunal grundskyld alene været baseret på den i 1966 ændrede lov om konjunkturbestemt nedslag. Den amtskommunale grundskyld nedsættes, når forrentningsprocenten er under 4,5 og bortfalder helt, når forrentningsprocenten er under 2,5. Tilsvarende lempelser har været og er gældende

for landbrugsejendomme beliggende i købstadskommunerne.

Fra 1963-64 blev landbruget fritaget for grundskyld og grundstigningsskyld til staten. Ejendomsbeskatningen til staten blev iøvrigt ophævet med virkning fra 1966-67 i forbindelse med ændringerne i den amtskommunale ejendomsbeskatning.

16. Den kontante *statsstøtte*, jævnfør tabel 5, der efter forlodsrefusionen af den resterende amtskommunale grundskyld skulle udloddes *direkte til landbrugerne*, blev i perioden 1961-62 til 1964-65 udloddet efter grundværdi (under et vist maksimum) og efter antal køer. Ved forlængelsen af kontantstøtten i begyndelsen af 1963 for de efterfølgende to høstår blev rammen for disse tilskud nedsat under hensyntagen til den samtidig gennemførte fritagelse for grundskatter til staten samt forhøjelsen af rammen for de indirekte støtteforanstaltninger, jfr. punkt 17. I 1965 blev de kontante udlodninger afløst af et tilskud til mælkeproduktionen udbetalt som løbende tillæg til mælkeprisen til producenterne. Denne omlægning måtte ses på baggrund af dels de vanskelige økonomiske vilkår for mælkeproducenterne, dels ønskerne om i højere grad at koncentrere støtten på de mest effektive landmænd med den store produktion. Mælketilskuddet, der oprindeligt var fastsat til 150 mill. kr., er siden blevet øget til 250 mill. kr., hvortil i 1968-69 kom det særlige tilskud på 50 mill. kr. til returnermælk hjemtaget til foder. Dette tilskud er ikke blevet videreført i 1969-70. Siden 1961-62 har der gennem hele perioden endvidere været ydet et tilskud på 50 mill. kr. årligt til nedbringelse af prisen på kunstgødning. Efter devalueringen af sterling og kronen i november 1967 blev der optaget forhandlinger om kompensation for landbrugets indtægtsstab i forbindelse hermed (i første række provenutabet på smør- og baconeksporten til England). Forhandlingerne afsluttedes i foråret 1968, hvorefter der ydedes et årligt beløb på 177 mill. kr. med tilbagevirkende

kraft fra devalueringen. Dette tilskud er blevet udloddet som noteringstillæg til smør og svinekød. Disse tilskud er blevet videreført i 1969-70, dog således at devalueringsskompensationen til smør er blevet indregnet i mælketilskuddet, som derefter udgør 300 mill. kr.

I 1967-68 indførtes i forbindelse med forøgelsen af rammen for statslån til unge landmænd etableringstilskud til nyetablerede. Rammen fastsattes til 5 mill. kr. årligt, og er forlænget for 1969-70. I 1968 gennemførtes en ydelse af driftstilskud til yngre landmænd, der havde etableret sig under 1960'ernes høje ejendomspriser. Beløbet hertil - 33 mill. kr. - afholdtes af et samlet beløb på 125 mill. kr., der ydedes landbruget som kompensation for undladelse af at forhøje hjemmemarkedspriserne i et år, fra 1. marts 1968 til 28. februar 1969. Resten af dette beløb - 92 mill. kr. - indgik i dispositionsfonden, jfr. punkt 17. Denne forhøjelse af kontantstøtten er bortfaldet igen i forbindelse med, at hjemmemarkedspriserne atter kunne forhøjes fra 1. marts 1969. Ved støtteordningernes forlængelse for 1969-70 er dog fastsat en ramme på 10 mill. kr. som driftstilskud til yngre landmænd.

Det skal endelig tilføjes, at der fordelt over høstårene 1964-65 og 1965-66 ydedes et beløb på knap 24 mill. kr. af statskassen til dækning af manglende opfyldelse af den tilstræbte indkomstforøgelse på 200 mill. kr. i den første ni-måneders periode under hjemmemarkedsordningen for okse- og kalvekød, svinekød, fjerkrækød og æg, jfr. punkt 19. Dette beløb udloddedes dels direkte via hjemmemarkedstillæggene til noteringerne for de enkelte varer, dels som et supplement til kotilskudsudlodningen i 1964.

17. Udover de statstilskud, der direkte er blevet udloddet til den enkelte landmand, har staten siden 1961-62 ydet *støtte til afsætningsfr emmende foranstaltninger*, siden 1963-64 via dispositionsfonden, samt til mejerirationalisering. De i tabel 5 anførte beløb angiver de gennemsnitlige årlige rammebe-

løb, men den faktiske udnyttelse af rammen har svinget fra år til år. En del af de statsmidler, der på denne måde tilføres landbruget, anvendes til salgsfremmende foranstaltninger (i hovedsagen reklame, udstillinger og lignende). Langt den overvejende - og gennem årene stigende - del af midlerne kommer dog landbrugerne til gode i form af højere producentpriser. En nærmere gennemgang af dispositionsfondens virksomhed med henblik på at støtte producentpriserne er givet i kapitel VI »Foranstaltninger til styring af priser, produktion og udbud i landbruget«. Her skal kun kort nævnes, at der gennem dispositionsfonden udøves såvel en prishævende som prisudlignende virksomhed. Dette sker dels via ydelse af kvantumrabatter i forbindelse med eksport, i hovedsagen i form af konserver, med kødkonserver som den dominerende varegruppe, dels gennem støtteopkøb, oplagring og markedsrømning, hvorved man gennem aflastning af markedet for relativt små mængder af de forskellige hovedvarer har kunnet forhindre mere omfattende prisfald. Udover den generelle prishævende virkning, som en sådan neutralisering af overskudsproduktion har medført, bidrager disse foranstaltninger også til at udjævne prisbevægelserne over tiden. Støtteopkøb, oplagring og markedsrømning har især spillet en rolle siden midten af 1960'erne, og har omfattet såvel oksekød som flæsk og smør. I 1968-69 og 1969-70 har dispositionsfonden endvidere subsidieret korneksporten, en virksomhed, der hidtil nærmest har haft karakter af markedsrømning.

Statstilskuddet til dispositionsfonden er successivt øget gennem perioden fra en årlig ramme på 75 mill. kr. i 1961-62 til 305 mill. kr. i 1969-70, jfr. tabel 5. Det skal anføres, at der, som nævnt under punkt 16, i 1968-69 skete en ekstraordinær forhøjelse af bevillingen til dispositionsfonden på 92 mill. kr. Det drejede sig om hovedparten af kompensationen for at fastfryse hjemmemarkedspriserne på animalske produkter i et år. Det skal endvidere bemærkes, at en

del af den statsstøtte, der udloddes direkte til producenterne i de to seneste år, teknisk er passeret gennem dispositionsfonden. Det gælder tilskuddet til returnmælk i 1968-69, og i 1969-70 devalueringsgodtgørelsen til svineproducenterne. Disse beløb er i tabel 5 ikke medregnet i statsstøtten over dispositionsfonden.

18. Sammenfattende kan man om den konstante statsstøtte inklusive skattelempelserne konstatere, at den er kommet stort set alle typer og størrelser af landbrugsbedrifter til gode. Der har været en klar tendens til i stigende grad at lade støtten tilflyde landmændene over produktionspriserne, således at den med størst produktion har fået den relativt største del af støtten. Overgangen til i stigende grad at formidle støtten gennem dispositionsfonden påvirker noteringerne (eksportpriserne) indirekte og bidrager dermed til at tilsløre de faktiske eksportpriser for producenterne og prisrelationerne mellem de enkelte varer. Samtidig er anvendelsen af dispositionsfondens midler vel gennem årene i et vist omfang blevet fastlåst til bestemte formål, således at nye og ofte presserende opgaver kun har kunnet tilgodeses ved tilførsel af yderligere midler. Dette gjaldt vel især, da problemerne for kvægholdet blev akutte, men er efter den seneste forøgelse af støtten til dispositionsfonden og prisbedringen for flæskeeksporten trådt i baggrunden.

Det er iøvrigt karakteristisk, at af stigningen i den samlede statsstøtte, eksklusive skattelempelsen, fra godt 300 mill. kr. i 1961-62 til 800 mill. kr. i 1969-70 tegner støtten til en enkelt produktionsgren, kvægholdet, sig for den største del. Det kan anslås, at omkring 40 procent af den samlede støtte i 1969-70 direkte kommer kvægholdet til gode, medens man ikke med nærmere præcision kan anslå andelen i 1961-62. Det skal dog anføres, at kotilskuddet da tegnede sig for knap 30 procent af den samlede støtte.

Hjemmemarkedsordningerne.

19. Bortset fra de mindre tilløb med den lovfæstede minimalprisordning for smør og visse andre mejeriprodukter fra juni 1959 og indførelsen af en særlig slagteafgift for svin til hjemmemarkedet fra juli 1961, har hjemmemarkedspriserne for animalske varer svaret til eksportpriserne, for mejeriprodukternes vedkommende indtil januar 1961, da den frivillige kartelaftale trådte i kraft, og for de øvrige varer indtil oktober 1962, da den lovfæstede ordning for disse varer trådte i kraft.

Priserne på mejeriprodukter fastsættes efter den frivillige aftale efter de enkelte produkters indhold af smørfedt. Fastsættelsen af smørprisen, der er såvel minimal- som maksimalpris, sker i henhold til monopollovens bestemmelser, det vil sige med hensyn tagen til omkostningsdækning og rimelig forrentning i bedrifter, der drives på teknisk og kommerciel forsvarlig måde. Fastsættelsen af de øvrige hjemmemarkedspriser har været mere vilkårlig som følge af de særlige forhold ved ordningens iværksættelse. Som nævnt tilsigtede ordningen i en nærmere fastsat periode (1. september 1962 - 30. juni 1963) at indbringe landbruget en merindtægt på 200 mill. kr. af de pågældende varer (flæsk, okse- og kalvekød, fjerkrækød og æg) i forhold til indtægten af disse varer i driftsåret 1961-62. For at sikre dette åbnedes adgang til også at få dækning for omkostningsstigningen i det betragtede tidsrum. Efter forhandling med monopoltilsynet søgtes det tilsigtede formål tilgodeset ved at fastsætte hjemmemarkedspriserne som de i 1961-62 i gennemsnit opnåede priser plus et ensartet tillæg pr. kg for alle varegrupperne.

De således i realiteten vilkårligt fastsatte hjemmemarkedspriser blev i foråret 1963 gjort permanente og fastsat som udgangspunkt for fremtidige ensartede omkostningsreguleringer, som der blev givet adgang til i lovgivningen fra 1963, og som er blevet fastholdt i de efterfølgende toårige forlængelser af den lovfæstede hjemmemarkedsordning. Ved revisionen af lovgivningen i for-

året 1969 er der dog gennemført en justering af de indbyrdes prisrelationer med virkning fra 1. januar 1970. I tabel 6 er givet en oversigt over de oprindelig fastsatte hjemmemarkedspriser under såvel den frivillige som den lovfæstede ordning og de siden da af monopoltilsynet godkendte forhøjelser.

Hjemmemarkedspriserne sikres ved at opkræve en afgift svarende til forskellen mellem eksportnoteringen og den godkendte hjemmemarkedspris. Forudsætningen for, at dette system kan fungere, er det gældende importforbud for animalske varer, bortset fra ost. For varerne under den lovfæstede ordning er de godkendte priser minimalpriser, således at højere eksportpriser får lov at slå igennem på hjemmemarkedet. Dette har været tilfældet for okse- og kalvekød i længere perioder, senest siden begyndelsen af december 1968.

20. Ordningernes betydning for landbruget ligger deri, at der for den del af produktionen, der afsættes på hjemmemarkedet, sikres en stabil og tilfredsstillende indtjening. De opkrævede afgiftsprovenuier for de enkelte varer udloddes, bortset fra administrationsomkostninger samt for mejeriprodukternes vedkommende også udgifter til salgspropaganda på hjemmemarkedet, via noteringstillæg til samtlige producenter. For flæskeafgiftens vedkommende er der dog åbnet adgang til, at denne ligesom provenuet af den særlige slagteafgift af svin til hjemmemarkedet, der indførtes i 1961, kan anvendes til markedspleje, prisudligning m. m. Dette har været tilfældet i perioder, hvor hjemmemarkedsordningen derfor ikke kommer til udtryk i et noteringstillæg, men i stedet for gennem opretholdelse af noteringerne på et højere niveau, end tilfældet ellers ville have været, det vil sige en virkning analog med den, der udøves via dispositionsfonden.

Målingen af udbyttet af hjemmemarkedsordningerne vil selvsagt være vilkårlig. Man har her valgt at belyse hjemmemarkedsordningernes betydning gennem de afregningstillæg, der er blevet udbetalt til producen-

terne dog med tillæg for den indirekte noteringsstøtte, som anvendelsen af afgiftsprovenuet for flæsk har givet anledning til, jfr. tabel 7.

Der skal, for så vidt angår disse problemer samt en detaljeret gennemgang af hjemmemarkedsordningerne og deres betydning for de enkelte produktionsgrene, henvises til den som bilag E til betænkningen udarbejdede redegørelse fra monopoltilsynet.

Udbyttet af hjemmemarkedsordningerne - som defineret ovenfor - har været stigende gennem den betragtede periode. Som det fremgår af tabel 7 udgjorde det samlede noteringstillæg i 1962-63, da alle ordningerne var sat i kraft, omend ikke i hele året for den lovfæstede ordnings vedkommende, ca. 435 mill. kr. I de to seneste år har udbyttet andraget godt 700 mil. kr., men har i den første halvdel af 1969-70 ligget på et væsentligt lavere niveau. Ordningernes betydning har varieret fra varegruppe til varegruppe og fra år til år. Disse variationer afspejler dels udviklingen i eksportpriserne, dels den fortsatte stigning i de godkendte hjemmemarkedspriser, der afspejler den stedfundne opgang i landbrugets omkostninger under 1960'ernes inflationære udvikling. Det er næppe muligt at give en samlet vurdering af, hvor meget hver af de to nævnte faktorer har påvirket udbyttet af ordningerne. Der synes dog næppe tvivl om, at det for mejeriprodukter og flæsk i første række har været den omkostningsbestemte forhøjelse af hjemmemarkedspriserne, som har bevirket stigningen i udbyttet af ordningerne. Derimod har eksportprisedgangen for fjerkræprodukterne spillet en væsentlig rolle for væksten i udbyttet af hjemmemarkedsordningen på disse områder. For okse- og kalvekød har ordningen kun i kortere perioder været af betydning. Det bør medtages i vurderingen, at den kraftige stigning i salgsindtægten af animalske varer på hjemmemarkedet i 1960'erne helt overvejende skyldes prisstigninger, medens de samlede afsatte mængder kun er øget svagt.

En vurdering af virkningerne af hjemme-

markedsordningerne må foretages i sammenhæng med vurderingen af de øvrige foranstaltninger til støtte for landbruget, men nogle enkelte isolerede virkninger skal nævnes her. Den store forskel, der har været mellem eksport- og hjemmemarkedspriser, har gjort det tillokkende at søge ordningerne omgået gennem stalddørssalg. Dette har især været tilfældet for æg og fjerkræ, og for ægs vedkommende har denne udvikling skabt store vanskeligheder.

Det kan ikke afvises, at de højere hjemmemarkedspriser har påvirket forbruget, selv om det må erkendes, at dette vel især har spillet ind, da ordningerne indførtes, og der samtidig skete en relativ prisstigning på fødevarer. Formentlig har de »skæve« prisrelationer mellem varerne under den lovfæstede ordning i kraft af det vilkårligt fastsatte udgangsniveau påvirket kødforbrugets sammensætning, men det er mere tvivlsomt, om det samlede kødforbrug er blevet påvirket. Derimod har den som følge af hjemmemarkedsordningen relative prisstigning på smør i forhold til margarine ikke påvirket fedtstofforbrugets sammensætning. Virkningerne på pristallet og dermed omkostningsniveauet skal næppe tillægges alt for stor betydning, omend der utvivlsomt også her gjorde sig særlige virkninger gældende ved ordningernes gennemførelse. Det bør dog bemærkes, at ordningerne har bidraget til den i forvejen eksisterende tendens til forstærkelse af pristalsmekanismens omkostningshævende effekt.

(c) Ordningernes betydning og virkninger.

21. Som det fremgår af det foregående, er det betydelige beløb, der er tilført landbruget gennem de forskellige former for støtteforanstaltninger og landbrugsordninger. I tabel 8 har man stillet provenuet af de forskellige ordninger m. m. over for udviklingen i den samlede produktionsværdi, bruttofaktor- og nettofaktorindkomsten, alle opgjort ab landmand, samt den beregnede restindkomst, der er tilbage til aflønning af de selvstændige landbrugeres arbejdskraft- og kapitalindsats.

Vedrørende de enkelte talserier og den varierende grad af usikkerhed, der knytter sig til disse, skal henvises til tabel 8's noter. Man skal blot her anføre, at man ved opgørelsen af provenuet af ordningerne principielt har fulgt samme afgrænsning som i det foregående. Når det samlede provenu trods dette ikke umiddelbart lader sig udlede af de tabeller, der knytter sig til de foregående afsnit, skyldes det i det væsentlige følgende:

For så vidt angår kornordningernes betydning, har man her indregnet skøn over merindtægter og merudgifter som følge af, at det danske kornprisniveau har været højere end prisniveauet på verdensmarkedet. For så vidt angår den direkte statsstøtte haj: man kun medregnet den del, der enten har påvirket de opnåede producentpriser (herunder de prishævende virkninger af dispositionsfondens virksomhed) eller er blevet direkte udbetalt til landmændene. Skattelemplerne er således *ikke* medregnet. Udbyttet af hjemmemarkedsordningerne er medregnet i samme omfang som vist i tabel 7.

22. Som det fremgår af tabel 8 har ordningerne kun haft en beskeden indflydelse på de økonomiske vilkår i landbruget i de tre første år af perioden. Med den betydelige udvidelse af støttens og ordningernes omfang i 1961 og 1962 og den samtidige svækkelse af indtjeningsvilkårene i disse år ændredes billedet væsentligt.

I 1961-62 og 1962-63 svarede provenuet af ordningerne til omkring en halv snes procent af den samlede produktionsværdi af landmand, og andelen er rundt regnet dobbelt så stor, når den beregnes på grundlag af nettofaktorindkomsten, der stort set svarer til det beløb, der er til rådighed til aflønningen af såvel fremmed som egen arbejdskraft- og kapitalindsats. I de følgende år skete der en moderat svækkelse af støttens betydning, hvilket må ses på baggrund af den kraftige forbedring af eksportkonjunkturerne i disse år. Siden midten af 60'erne har støtteforanstaltningerne og ordningerne

på ny haft en voksende betydning, dels i kraft af forøgelse af støtten, dels i kraft af forringelse af afsætningsvilkårene. En del af forklaringen herpå har været devalueringen af sterling og kronen i 1967 og kompensationsen for virkningerne heraf. I de to sidste år har provenuet af ordningerne svaret til 16-17 procent af den samlede produktionsværdi og til omkring det dobbelte, når provenuet sættes i relation til nettofaktorindkomsten.

Ved vurderingen her har man alene set ordningerne i relation til aflønningen af de produktionsfaktorer, der er indsat i den direkte landbrugsproduktion. Ved vurderingen i forhold til nettofaktorindkomsten således alene aflønningen af den direkte arbejdskraftindsats og forrentningen af den samlede kapitalindsats, medens man ved vurderingen af ordningerne i forhold til den samlede produktionsværdi også får inddraget aflønningen af den indsats, der skyldes køb fra landbrugets forsyningsvirksomheder og andre erhverv, herunder de ressourcer, der anvendes i forbindelse med vedligeholdelse og afskrivninger på kapitalindsatsen. Det er dog åbenbart, at der kunne være grund til ved vurderingen af støtteomfanget også at medregne den aflønning af produktionsfaktorer, der er indsat i de landbruget tilknyttede forædlingsvirksomheder, helt overvejende mejerier, slagterier og konserverfabrikker. De foreliggende statistiske oplysninger har ikke muliggjort en sådan analyse. Det kan dog skønsmæssigt anslås, at medregningen af værditilvæksten i disse forædlingsvirksomheder i de seneste år ville have betydet en forøgelse af den samlede produktionsværdi med omkring 1,5 mia. kr. og en forøgelse af nettofaktorindkomsten med omkring 1 mia. kr. En indregning af disse beløb vil være ensbetydende med, at provenuet af ordningerne set i relation til produktionsværdien vil falde med et par procent til 14-15 pct.

23. Man skal ikke her gå ind på en vurdering af de videre virkninger af ordningerne, men henvise til kapitel X »Landbruget i

samfundsøkonomien», hvor visse hovedtræk af samspillet mellem den økonomiske udvikling i landbruget og i økonomien som helhed er omtalt. I det følgende skal på baggrund af, at den førte politik i så høj grad har haft et indkomstpolitisk sigte, søges belyst, hvorledes ordningerne mere snævert har påvirket aflønningen af de direkte i landbruget anvendte produktionsressourcer og visse af de konsekvenser, den førte politik har haft for udviklingen i landbrugsproduktionen.

Som det fremgår af tabel 8, er landbrugets nettofaktorindkomst (NFI) fra 1958-59 til 1968-69 øget med godt 800 mill. kr. eller med et par og tyve procent. Nettofaktorindkomsten har været præget af kraftige udsving fra år til år, hvilket blandt andet står i forbindelse med svingninger i høstens størrelse. Bortset fra disse mere tilfældige udsving kan der iagttages nogle mere systematiske bevægelser. Frem til 1961-62 var nettofaktorindkomsten vigende, hvorefter en kraftig stigning satte ind med en kulmination i 1964-65. Derefter satte et nyt fald ind, som først er blevet afbrudt i 1968-69.

Disse bevægelser er i høj grad blevet influeret af udviklingen i støttebeløbet, hvilket blandt andet kommer til udtryk i støttens andel af NFI. Forringelsen af landbrugets indtjeningsvilkår frem til 1961-62 blev således i nogen grad dæmpet af den første store udvidelse af støttepolitikken, der gennemførtes i 1961, ligesom udvidelsen af støtten i 1962 var stærkt medvirkende til indkomstbedringen i 1962-63. Derimod var de bedre vilkår i 1963-64 og 1964-65 i overvejende grad et resultat af en mærkbar forbedring i eksportindtjeningen. Siden da har støtten i stedse stigende grad været dominerende for udviklingen i NFI, men det har trods et stærkt stigende støttebeløb ikke været muligt at opveje den forringelse af landbrugets indtjeningsvilkår, som eksportkonjunktoren og omkostningsudviklingen har bevirket. Først i 1968-69 er denne udvikling standset, bl. a. i kraft af den store kornhøst i 1968 og de bedrede eksportkonjunkturer i 1969.

Resultatet af den sidste halve snes års udvikling i landbrugets eksport- og omkostningsvilkår og i den førte politik har været, at provenuet af ordningerne i dag udgør omkring en trediedel af landbrugets NFI.

24. Dette forhold bliver endnu mere udtalt, når man betragter restindkomsten til de selvstændige landbrugere, der - dog med de forbehold, der knytter sig til beregningen af denne størrelse - imidlertid har været præget af større svingninger end NFI, ligesom der heller ikke har været fuldstændig parallellitet i udviklingen i de to serier.

Forskellen mellem NFI og restindkomsten til de selvstændige landbrugere dækker over lønudgifter til fremmed medhjælp, som efter en kun langsomt vigende tendens i de første år siden 1962-63 har været relativt hurtigt faldende, og en nedgang og derefter stagnation i de faktisk betalte ejendomsskatter siden begyndelsen af 60'erne. Nedgangen i de faktisk betalte ejendomsskatter må ses i forbindelse med de i afsnit (b) omtalte skattelempler for landbruget som led i støttepolitikken. Over for faldet i disse to udgiftsposter, der skal afholdes af NFI, har imidlertid stået en voldsom forøgelse i landbrugets nettorenteudgifter i kraft af såvel forøget gæld som stigende renteniveau.

Ved vurderingen af denne udvikling i NFI og - især - restindkomsten til de selvstændige landbrugere og relationerne mellem disse indkomstserier og de samlede støttebeløb må imidlertid visse forhold tages i betragtning.

Den trods den stærkt forøgede støtte kun langsomme vækst i den samlede NFI og den samlede restindkomstsum ser med støttepolitikens indkomstpolitiske sigte umiddelbart skuffende ud, især på baggrund af den meget stærke indkomstudvikling i samfundet i øvrigt. Udviklingen tegner sig imidlertid noget anderledes, når man ser indkomstudviklingen i relation til den mængde produktionsfaktorer, der har skullet aflønnes, jfr. tabel 9. Således har NFI pr. beskæftiget helårs-

arbejder bortset fra de første år under støttepolitikken været kraftig og fortsat stigende, og er i løbet af den sidste halve snes år øget med omkring 125 procent. Også restindkomsten pr. selvstændig landbruger (beregnet som restindkomst pr. landbrugsbedrift) har været stigende efter stagnation frem til 1962-63. Stigningen, der imidlertid må tages med et større forbehold end den oven for anførte stigning for NFI pr. helårsarbejder, har været væsentligt Langsommere - omkring 60 procent - gennem hele ti-året, og indkomstforbedringen har været koncentreret på årene 1963-64 og 1964-65 og igen i 1968-69.

Denne forskelligartede udvikling skyldes, at den stedfundne nedgang i landbrugsbeskæftigelsen på omkring 45 procent især har gjort sig gældende for den fremmede medhjælp, der er faldet fra knap 145.000 i 1958-59 til 35-40.000 i 1968-69 eller med ca. 75 procent, medens antallet af selvstændige landmænd (målt ved antal landbrugsbedrifter) kun er faldet med ca. 25 procent. Samtidig er nedgangen i beskæftigelsen af fremmed medhjælp blevet i hvert fald delvis kompenseret af større kapitalindsats. Nettoinvesteringerne kulminerede i 1964-65 med 500-600 mill. kr., det vil sige i forbindelse med den sidste periode, hvor eksportvilkårene generelt var gunstige. Siden 1964-65 har nettoinvesteringerne været vigende for i 1968-69 skønsmæssigt at have ligget på nogenlunde samme niveau som i begyndelsen af 60'erne. Den større kapitalindsats har utvivlsomt bidraget til de stigende nettorenteudgifter, men kan dog langt fra forklare den kraftige gældsforøgelse, som bl. a. har ligget bag de hurtigt stigende nettorenteudgifter.

25. Når man skal forsøge en vurdering af virkningerne af den førte støttepolitik, kan man derfor som udgangspunkt konstatere, at det indkomstpolitiske mål - hvor upræcist dette så har været - kun i begrænset omfang er blevet nået. Støttepolitikken har utvivlsomt medvirket til at sikre en normal af-

lønning af produktionsfaktorerne i de til landbruget knyttede forædlingsvirksomheder og måske også til at fastholde disse produktionsfaktorer i større omfang end hensigtsmæssigt. Dette gælder vel især i mejerisektoren.

Her overfor står den mindre gunstige udvikling i de selvstændige landbrugeres indkomst, selv om man dog her må tage i betragtning, at ejendomsprisstigningen i den betragtede periode har medført en betydelig kapitalgevinst for de eksisterende landmænd og dem, der er gået ud af erhvervet i løbet af ti-året. Det er et stærkt omdiskuteret spørgsmål, hvilke forhold der især har influeret på ejendomsprisernes stigning. Der kan dog næppe være tvivl om, at den kraftige stigning i ejendomspriserne omkring midten af 60'erne stod i forbindelse med den kraftige indkomstbedring, der fandt sted som en kombination af den betydelige støtteudvidelse i 1961 og 1962 og de bedre eksportvilkår i 1963-64. Modstykket til den kapitalgevinst, som de bestående ejere har haft mulighed for at belåne eller realisere ved ophør med landbrugsvirksomhed, har været den betydelige gælds- og forrentningsbyrde, som de i perioden nyetablerede landmænd har fået.

26. I debatten om landbrugets problemer og om den hastighed, hvormed strukturtilpasningen er foregået, er det blevet fremført, at årsagen til, at indkomstudviklingen for de selvstændige landbrugere, trods indkomststøtten, har været så ugunstig, har været, at den førte politik har bidraget til at fastholde flere i erhvervet, end der er lønnende beskæftigelse for. Her overfor må peges på, at der efter liberaliseringen af jordlovgivningen i begyndelsen af 1960'erne er sket et kraftigt fald i antallet af selvstændige landbrugere. Antallet af selvstændige landbrugsbedrifter er gået ned med ca. 25 pct. og nedgangen har i de senere år andraget 6-7.000 om året. Beskæftigelsen af fremmede medhjælpere er som nævnt reduceret med ca. 75 procent i løbet af de sidste ti år. Der er således sket en kraftig tilpasning trods støtten, omend

der hos de tilbageværende nok i visse perioder er foregået investeringer, som i dag må betegnes som fejlinvesteringer.

Man kunne imidlertid nok have fået en endnu stærkere afvandring af arbejdskraft fra landbruget, hvis man havde ført en anden politik og havde villet tage konsekvenserne heraf. Der kunne således have været tale om et væsentligt lavere støtteniveau, der vel især i sidste halvdel af 1960'erne havde resulteret i økonomisk sammenbrud for et større antal landbrugere og rejst store sociale og menneskelige problemer. Alternativt kunne man have udformet støttepolitikken sådan, at der var et direkte incitament til at ophøre med landbrugsproduktion. Hvis afvandringen skulle have været forceret, ville det formentlig have været dyrere end den hidtidige politik. Man havde næppe kunnet basere sig alene på en førtidspensionering, som ville have været en nærliggende alternativ udformning af støttepolitikken. Der ville også have været behov for en betydelig indsats på omskolings- og arbejdsformidlingsområdet, samt formentlig også i egnsudviklingen.

Det bør dog over for disse synspunkter tages i betragtning, at der i kraft af den ulige indkomstudvikling i landbruget og i det øvrige samfund og det stramme arbejdsmarked, der har kendetegnet størstedelen af perioden, i og for sig har været et kraftigt incitament til at skifte erhverv, omend der har været problemer med alternative beskæftigelsesmuligheder i visse egne af landet.

Der synes da heller ingen tvivl om, at den førte politik har givet plads for en ret hurtig tilpasning i landbruget. Som nævnt har denne tilpasning i første række vist sig i et hastigt faldende arbejdskraftforbrug, både lønnet medhjælp og selvstændige landbrugere, ligesom nettoinvesteringerne er blevet stabiliseret på et moderat niveau. Den mindskede ressourceanvendelse har imidlertid ikke påvirket landbrugsproduktionen i nedadgående retning før i de allerseneste år, ligesom landbrugsarealet kun er mindsket i takt med den normale overgang af arealer til

bymæssige formål. Det må her samtidig tages i betragtning, at det mere eller mindre implicit har været et mål, at landbrugsproduktionen skulle opretholdes på et nogenlunde uændret niveau.

27. Om støttepolitikken og ordningerne har bidraget til den mest hensigtsmæssige produktionssammensætning er et mere åbent spørgsmål, selv om det må konstateres, at der under forudsætning af politisk vilje til at opretholde en nogenlunde uændret landbrugsproduktion kun har været begrænsede muligheder for at påvirke produktionsfordelingen under de eksisterende afsætningsmæssige vilkår. Som anført i afsnit (b) må kornordningerne antages at have virket stimulerende på kornproduktionen, men den overskudsproduktion, som man nu er endt med at have, er dog langt fra alene forklaret gennem kornprispolitikken. Den forskydning i landbrugsproduktionens sammensætning, som stigningen i kornproduktionen er det klareste eksempel på, afspejler de vanskeligheder, som den animalske produktion har været stillet overfor. Tendensen til overskudsproduktion af korn kunne derfor næppe have været undgået, men måske have været dæmpet gennem en noget lavere kornpris og måske gennem en vis støtte til andre former for vegetabilsk produktion.

28. For så vidt angår den animalske produktion, er i tabel 10 anført talmateriale til belysning af støtten til enkelte produktionsgrene set i relation til produktionsværdien. Det fremgår heraf, at støtten relativt har betydet mest for fjerkræ- og ægproduktionen. Støtten fremkommer helt overvejende i form af de store afregningstillæg fra hjemmemarkedsordningen. Der har utvivlsomt været ydet en u hensigtsmæssig stor støtte til disse produktioner, og som tidligere omtalt sker der da også fra begyndelsen af 1970 en reduktion af hjemmemarkedspriserne og dermed i støtten til produktionen. Hvor skæv udviklingen har været på dette område, fremgår af, at de opnåede priser på fjerkræ-

og ægeksporsten, så vidt det kan skønnes, ikke har været i stand til at dække omkostningerne ved produktionen, selv om man havde kunnet opfodre med korn til verdensmarkedspriser. For de to dominerende husdyrproduktionsgrene, svin og kvæg, er problemerne mere uigennemskuelige.

Kun en mindre del af bruttoindtægterne af svineproduktionen er fremkommet gennem diverse støtteforanstaltninger, og efter alt at dømme har denne støtte ikke fuldt ud opvejet omkostningsstigningen i svineholdet som følge af de højere danske kornpriser, dog synes situationen at være skiftet i 1968-69 efter prisfaldet på korn. Den begrænsning af væksten i svineproduktionen, som er opnået gennem kornprispolitikken, har bevirket, at man dermed har været i stand til at maksimere de opnåelige salgsindtægter under de eksisterende afsætningsvilkår. Svineproduktionen har da også som helhed været rentabel i det meste af ti-årsperioden. Det skal dog bemærkes, at en styring af svineproduktionen kunne have været løst på andre måder.

Derimod har støtten til kvægholdet været mere problematisk. Trods en meget betydelig støtte til kvægholdet har dette stort set gennem hele perioden været urentabelt, og der har været en klar og stadig stærkere tendens til fald i kvægholdet. En konsekvens heraf har været, at de frigjorte arealer fra grovfoderproduktionen er gået over til korn-

dyrkningen. En støttepolitik, der i højere grad havde sigtet på at lette vanskelighederne for kvægbruget, kunne ikke have været praktiseret uden en væsentlig forøgelse af den samlede støtte og har derfor været uden for foreliggende muligheder. Det ville ej heller have været rationelt, da en sådan politik for at have nogen mening måtte være baseret på en sikker forudsætning om en afgørende forbedring af afsætningsvilkårene på lidt længere sigt. På den anden side ville en politik med det sigte hurtigere at nedpresse kvægproduktionen til et lavere niveau, der kunne give en bedre rentabilitet i den tilbageblevne del af kvægbruget, næppe heller have været mulig at gennemføre uden forøget totalstøtte til landbruget i en periode. En sådan politik ville nemlig forudsætte, at der bevidst var stræbt efter en hurtigere afgang af produktionsressourcer, idet kvægholdet er den mest arbejdskrævende del af landbrugsproduktionen. Der skal dog i denne forbindelse peges på, at således som støtten over for kvægholdet er udformet, tilgodeses smørfedtproduktionen, der samtidig er den mest urentable del af produktionen, mest. Ved i højere grad at støtte kødproduktionen kunne man formentlig have opnået en noget større effekt af støttepolitikken, omend den forenede kød- og mælkeproduktion i det danske kvæghold sætter grænser for, hvor meget der kan opnås ved en sådan omlægning.

TABELLER TIL KAPITEL VII.

Tabel 1. Kornordningernes priser.

- 2. Statens tab på brødkornordningen.
- 3. Kornudligningsfonden.
- 4. Landbrugets ejendomsbeskatning og lempelserne heri.
- 5. Statstilskud.
- 6. De godkendte hjemmemarkedspriser.
- 7. Udbyttet af hjemmemarkedsordningerne.
- 8. Udviklingen i produktionsværdi, indkomster og støttebeløb.
- 9. Udviklingen i indkomst pr. beskæftiget og pr. landbruger.
- 10. Støtten til den animalske produktion.

Tabel 1. Kornordningernes priser.

Kr. pr. 100 kg i høståret (1. aug.-31. juli)	Brødkorn ¹⁾		Foderkorn			
	Rug	Hvede	Rug, hvede og byg	Havre	Majs	Milokorn og hirse
1958-59	45,00	48,00	40,00	37,00	42,00	37,00
Stigende til pr. 1. april	50,20	53,20	„	„	„	„
1959-60 og 1960-61	47,00	49,00	40,00	37,00	40,00	39,00
Stigende til pr. 1. april	52,20	54,20	„	„	„	„
1961-62	47,00	49,00	40,00	37,00	40,00	32,00
Stigende til pr. 1. april	52,85	54,85	„	„	„	„
1962-63	47,00	49,00	46,00	43,00	46,00	45,00
Stigende til pr. 1. april	52,85	54,85	50,00	47,00	50,00	49,00
1963-64 og 1964-65	47,00	49,00	46,00	43,00	46,00	45,00
Stigende til pr. 1. april	52,85	54,85	„	„	„	„
1965-66	49,00	50,00	50,00			
Stigende til pr. 1. marts	„	„	53,00			
Stigende til pr. 1. april	54,85	55,85	„			
1966-67 til 1968-69 ²⁾			52,00			
Stigende til pr. 1. marts			55,00			
1969-70 ²⁾			51,00			
Stigende til pr. 1. april			54,00			

¹⁾ Garanterede priser til og med høståret 1965-66.

²⁾ Som følge af overgangen fra nettoimport til nettoeksport af korn fra og med høståret 1968-69 har prisniveauet i kornordningerne ikke haft nogen reel betydning siden høsten 1968. Forsåvidt angår høståret 1969-70 træder prisaftalen mellem landbruget og kornhandelen i stedet. Denne aftale dækker perioden fra høst 1969 til 1. april 1970, indenfor hvilket tidsrum priserne på brødkorn stiger fra 49,00 kr. til 56,00 kr. pr. 100 kg og på foderkorn fra 43,00 kr. til 49,00 kr. pr. 100 kg. Priserne er effektive garanti-priser for kornsælgerne.

Tabel 2. Statens tab på
brødkornordningen.

Mill. kr. i høståret (1. august- 31. juli)	Tab på salg af overskudsbe- holdninger til eksport og foder	Andre udgifter ¹⁾	I alt
1958-59	4	0	4
1959-60	6	11	17
1960-61	47	13	60
1961-62	60	14	74
1962-63	91	19	110
1963-64	30	8	38
1964-65	51	12	63
1965-66	57	16	73

¹⁾ Lagerleje med fradrag af formalingsfondens overskud, lagerrefusion samt subsidier til eksport af melprodukter samt til salg af visse produkter på hjemmemarkedet. Siden garantisystemets ophør er der til subsidieformål afholdt fra 2 til 4 mill. kr. årligt af staten.

Tabel 3. Kornudligningsfonden.

Mill. kr. i høståret (1. august-31. juli)	Opkrævede importafgifter netto ¹⁾	Statstilskud	I alt	Udbetalt til fjerkræ og æg	Udloddet til det mindre landbrug ²⁾
1958-59	6		6		
1959-60	10		10		6 ³⁾
1960-61	35		35	1	20
1961-62	5		5	4	22
1962-63	34	20	54	7	
1963-64	33	30	63	9	43
1964-65	16	30	46	8	41
1965-66	41	40	81	10	49
1966-67	41	50	91	16	54
1967-68	46	50	96	20	72
1968-69	12	50	62	20	90

1) Importafgifter plus efterbeskatning af lagre minus eksportrefusioner.

2) De kontante udlodninger skete til og med 1962 om foråret, men er siden foregået om efteråret. I august 1969 er udloddet 42 mill. kr.

3) Særlig udbetaling til tørkeramte landmænd.

Note: Det skal her nævnes, at der som supplement til basispriserne og importafgifterne på korn og kornprodukter til foder findes en tilsvarende ordning for skummetmælkspulver. De opkrævede afgifter på dette område, der typisk har udgjort mellem 2 og 5 mill. kr. pr. høstår, overføres til mejeribruget til prisudligning på dansk produceret skummetmælkspulver til hjemmemarkedet.

Det skal endvidere anføres, at der siden 1967-68 er ydet et særligt statstilskud til bryggeriernes eksport som kompensation for de højere danske kornpriser. Det har drejet sig om 2,5 mill. kr. i 1967-68 og 4 mill. kr. i 1968-69.

Tabel 4. Landbrugets ejendomsbeskatning og lempelserne heri.

Mill. kr. (skatteår) ¹⁾	Påliggende skatter ²⁾	Konjunkturbe-stemt ned-slag ³⁾	Nedslag i henhold til støttelov-givningen ⁴⁾	Faktisk betalte skatter
1958-59..	ca. 292	28	—	ca. 264
1959-60..	ca. 294	25	—	ca. 269
1960-61..	ca. 307	23	—	ca. 284
1961-62..	293	19	38	236
1962-63..	316	43	29	244
1963-64..	339	47	73	219
1964-65..	340	40	83	217
1965-66..	331	—	119	212
1966-67..	333	169	—	164
1967-68..	362	184	—	178
1968-69..	374	185	—	189

1) Skatteåret svarer i store træk til driftsåret.

2) Grund- og bygningsskatter til staten, amtskommunerne og sognekommunerne. Tallene er behæftet med nogen usikkerhed især i begyndelsen af perioden.

3) Omfatter nedslaget i den amtskommunale

grundbeskatning, afhængig af forrentningsprocenten i det foregående år.

4) Omfatter refusionen af de resterende amtskommunale grundskatter (i 1965-66 hele dette skattebeløb) samt fritagelsen for grund- og grundstigningsskyld til staten i de sidste tre år af disse skatters levetid (til og med 1965-66).

Tabel 5. Statstilskud.

Mill.kr.i driftsåret (1.juli-30.juni)	Kon-tant støtte ¹⁾	Anden direkte støtte ²⁾	Dispositi-onsfond og mejeriratio-nalisering ³⁾	I alt statstilskud ⁴⁾
1961-62..	257		75	332
1962-63..	274		75	349
1963-64..	197		110	307
1964-65..	200	22	110	332
1965-66..	200	I	110	311
1966-67..	200		110	310
1967-68..	300	113	160	573
1968-69..	300	265	252	817
1969-70..	350	139	315	804

1) Omfatter de kontante udlodninger til landmændene efter grundværdi og koantal, der fandt sted til og med 1964-65, hvorefter de afløstes af et mæketilskud. I 1969-70 er mæketilskuddet blevet forhøjet med 50 mill. kr. til afløsning af devalueringsskopsens for smør, jfr. note 2. I hele perioden indgår kunstgødningstilskuddet.

2) Omfatter efterreguleringen i 1964-65 og 1965-66 i forbindelse med hjemmemarkedsordningen for kød, svinekød, fjerkræ og æg og devalueringsskopsens for smør- og svineproducenterne fra november 1967. I 1969-70 indgår kun devalueringsskopsens til flæsk, jfr. note 1. Dette tilskud kommer herefter formelt til udbetaling via dispositionsfonden. Siden 1967-68 er endvidere medregnet etablerings- og driftstilskud til unge landmænd, heri inkluderet det ekstraordinære tilskud i 1968-69 på 33 mill. kr. (del af kompensationsbeløbet i forbindelse med fastfrysningen af hjemmemarkedspriserne i perioden 1. marts 1968 - 28. februar 1969). I 1968-69 er endvidere medregnet det særlige tilskud på 50 mill. kr. til hjemtagning af returnmælk, der formelt udbetaltes via dispositionsfonden.

3) Bortset fra et årligt rammebeløb på 10 mill. kr. til mejerirationalisering siden 1963-64 omfatter denne kolonne de gennemsnitlige årlige rammebeløb til dispositionsfonden. Heri er inkluderet restbeløbet på 92 mill. kr. i 1968-69 fra kompensationsfor fastfrysningen af hjemmemarkedspriserne. De faktisk udbetalte beløb til dispositionsfonden og dennes anvendelse af de udbetalte beløb har varieret fra år til år.

4) Udover de i tabellen medtagne beløb har staten som anført i tabel 3 fra 1962-63 ydet et tilskud til kornudligningsfonden. Siden 1967-68 er endvidere ydet et årligt tilskud til rapsdyrkerne på 8 mill. kr. efter bortfaldet af den hidtidige rapsordning. Det bør endelig nævnes, at ved 1961-forliget overtog staten alle udgifterne ved eksportkontrollen ligesom statens refusion af udgifterne ved landbrugets konsulentordninger blev forhøjet.

Tabel 6. *De godkendte hjemmemarkedspriser.*

Kr. pr. kg	Svinekød ¹⁾	Okse- og kalvekød	Fjerkrækød ²⁾	Æg	Smør ³⁾
1961: Januar	...	...	...	...	7,00
December	...	...	...	...	7,25
1962: Februar	...	...	...	...	7,50
Oktober	5,14	4,71	3,93	3,78	„
December	„	„	„	„	8,00
1963: Februar	5,31	4,88	4,10	3,95	„
Maj	5,36	„	„	„	„
1964: Marts	5,42	4,94	4,17	4,01	„
Oktober	„	„	„	„	8,50
December	5,48	5,00	4,23	4,07	„
1965: September	5,73	5,25	4,48	4,32	9,00
1966: April	5,93	5,45	4,68	4,52	9,40
1967: Juli	6,11	5,65	4,86	4,70	10,00
1969: Marts	6,19	5,73	4,94	4,78	10,40
November	6,34	5,88	5,09	4,93	10,65
1970: Januar ⁴⁾	(6,34)	(6,24)	(4,07)	(4,73)	(10,65)

¹⁾ Incl. den særlige slagteafgift på svin til hjemmemarkedet, der indførtes i juli 1961. Denne har svinget omkring 0,50 kr. pr. kg i perioden indtil maj 1963; siden da har den fast udgjort 0,50 kr. pr. kg. Umiddelbart før hjemmemarkedsordningens ikrafttræden den 1. oktober 1962 sattes denne afgift midlertidigt op til 1,00 kr. pr. kg.

²⁾ I efteråret 1967 ændredes **beregningsgrundlaget** for hjemmemarkedsprisen for fjerkrækød således, at den officielt fastsatte pris i løbet af perioden frem til foråret 1969 i alt forhøjedes med 42 øre pr. kg. Da ændringen ikke indebar nogen forhøjelse af priserne på enkelte fjerkræarter, men blot afspejlede ændringerne i den vægt, hvormed de forskellige priser indgår i beregningen af den fælles pris, er forhøjelsen på de 42 øre pr. kg ikke medregnet.

³⁾ Fra juni 1959 til januar 1961 gjaldt en lovfæstet minimalpris på smør på 6,00 kr. pr. kg og tilsvarende priser på andre mejeriprodukter excl. ost. Denne ordning var effektiv i juni 1959, marts 1960 og fra midten af april 1960 indtil januar 1961, hvor den frivillige hjemmemarkedsordning for alle mejeriprodukter trådte i kraft. Den godkendte **hjemmemarkedspris** er herefter såvel minimal- som maksimalpris. Prisen for smørfedtindholdet i ost reguleres dog ikke fuldstændig i takt med den godkendte smørpris.

⁴⁾ De for okse- og kalvekød, **fjerkrækød** og æg anførte priser for januar 1970 angiver de nugældende priser korregeret i overensstemmelse med **afsætningsloven** fra foråret 1969.

Tabel 7. Udbytte af hjemmemarkedsordningerne¹⁾.

Millioner kroner	Mejeri- produkter	Okse- og kalvekød	Svinekød	Fjerkræ kød	Æg	I alt
1958-59.....	0	—	—	—	—	0
1959-60.....	25	—	—	—	—	25
1960-61.....	110	—	—	—	—	110
1961-62.....	180	—	80 (0)	—	—	260
1962-63.....	205	53	155 (84)	8	16	437
1963-64.....	88	2	123 (54)	18	59	290
1964-65.....	125	0	184 (46)	21	62	392
1965-66.....	234	0	160 (65)	31	66	491
1966-67.....	265	14	151 (0)	35	87	552
1967-68.....	316	41	233 (164)	43	102	735
1968-69.....	354	16	212 (149)	38	89	709

¹⁾ Udbyttet af hjemmemarkedsordningerne er undtagen for svinekød opgjort som de samlede udbetalte afregningstillæg i de enkelte driftsår, idet disse stort set svarer til provenuet af de opkrævede hjemmemarkedsafgifter. For mejeriprodukternes vedkommende anvendes dog en del af det opkrævede afgiftsprovenu til andre formål. Forsåvidt angår svinekød har de udbetalte afregningstillæg (tallene i parentes) været væsentligt mindre end de samlede opkrævede hjemmemarkedsafgifter. Dette skyldes dels, at provenuet af den særlige faste slagteafgift, der indførtes i 1961, er anvendt til indirekte prisstøttende formål (kvantumrabatter, markedspleje m. m.), dels, at også provenuet af den normale hjemmemarkedsafgift periodevis har været anvendt på tilsvarende måde. Da disse anvendelser må antages at have bidraget til at holde den officielle notering højere, end den ellers ville have været, har man derfor for svinekød betragtet det samlede afgiftsprovenu som udbytte af hjemmemarkedsordningen. Forsåvidt angår tallene for udbyttet i begyndelsen af perioden, især under den lovfæstede minimalprisordning for mejeriprodukter excl. ost, er disse behæftet med en vis usikkerhed. Endvidere er tallene for 1968-69 af foreløbig karakter.

Tabel 8. *Udviklingen i produktionsværdi, indkomster og »støttebeløb«.*

Mill. kr. i driftsåret (1. juli–30. juni)	Produktions- værdi af landmand ¹⁾	Bruttofaktor- indkomst af landmand ²⁾	Nettofaktor- indkomst af landmand ³⁾	Restindkomst til selvstændige landmænd ⁴⁾	»Støtte- beløb« ⁵⁾	»Støttebeløb« i procent af	
						Produk- tionsværdi	Nettofaktor- indkomst
1958–59.....	6.730	4.695	3.775	2.270	10	0	0,5
1959–60.....	6.980	4.465	3.485	1.995	50	0,5	1,5
1960–61.....	7.090	4.780	3.810	2.310	170	2,5	4,5
1961–62.....	6.720	4.570	3.505	1.905	620	9	17,5
1962–63.....	7.190	5.095	4.065	2.445	820	11,5	20
1963–64.....	8.055	5.420	4.285	2.745	590	7,5	13,5
1964–65.....	8.605	5.865	4.635	3.085	770	9	16,5
1965–66.....	8.690	5.710	4.475	2.875	830	9,5	18,5
1966–67.....	8.785	5.670	4.335	2.710	905	10,5	21
1967–68.....	8.610	5.685	4.290	2.535	1.385	16	32,5
1968–69.....	8.855	6.095	4.615	2.780	1.545	17,5	33,5

¹⁾ Iflg. Danmarks Statistiks opgørelse over produktionsværdien excl. mejeri- og slagteriomkostninger. Fradraget for disse omkostninger er i de fire første år delvis anslået.

²⁾ Bruttofaktorindkomsten svarer til produktionsværdien med fradrag for landbrugets udgifter til rå- og hjælpestoffer m. v. og med tillæg af kontante statstilskud, der ikke er udloddet over producentpriserne. Det vil sige tilskud efter grundværdi og koantal fra 1961-62 til 1964-65 samt etablerings- og driftstilskud til unge landmænd i de to seneste år.

³⁾ Nettofaktorindkomsten fremkommer ved fra bruttofaktorindkomsten at fratrække udgifter til reparationer og vedligeholdelse ifølge Danmarks Statistiks opgørelse samt beregnede udgifter til afskrivninger. Disse sidste er anslået på grundlag af oplysningerne i Det landøkonomiske Driftsbureaus regnskabsstatistik. Tallene for nettofaktorindkomsten er behæftet med en vis usikkerhed og er for 1968-69 af foreløbig karakter.

⁴⁾ Ved fra nettofaktorindkomsten at fradrage lønudgifter til fremmed medhjælp, de faktisk betalte ejendomsskatter (begge dele ifølge materiale fra Danmarks Statistik) samt beregnede nettorenteudgifter (på grundlag af Det landøkonomiske Driftsbureaus regnskabsmateriale) fås restindkomsten til de selvstændige landbrugere. Ved vurderingen af denne sammenholdt med de anførte støttebeløb må det tages i betragtning, at udviklingen i restindkomsten også er påvirket af de i tabel 4 anførte skattelempelser, da man fra nettofaktorindkomsten har fratrasket de faktisk betalte ejendomsskatter.

⁵⁾ De anførte støttebeløb vedrører den del af provenuet af forskellige støtteforanstaltninger og ordninger, som enten direkte eller indirekte indgår i de øvrige kolonner, og er derfor ikke umiddelbart sammenlignelige med de i de foregående tabeller anførte beløb. Man har her fuldt ud medregnet udbyttet af hjemmemarkedsordningerne ifølge tabel 7, den direkte statsstøtte ifølge kolonne 1 og 2 i tabel 5 samt den del af dispositionsfondens udgifter, der vedrører kvantumrabatter, markedsrømning m. m., d. v. s. udgifter, der indirekte har påvirket landbrugets salgspriser. Disse beløb vedrører i hovedsagen finansåret og afviger derfor fra de i tabel 5, kolonne 3 anførte rammebeløb. Endvidere er medregnet udlodningerne fra kornudligningsfonden til såvel fjerkræ- og ægproducenterne som det mindre landbrug. Herudover er medregnet skønnede beløb for landbrugets merindtægt og -udgift ved salg og køb af korn i kraft af et højere dansk kornprisniveau end verdensmarkedspriseniveauet for korn. Endelig skal nævnes, at udbyttet af rapsordningerne er medregnet fra og med 1961-62.

Tabel 9. *Udviklingen i indkomst pr. beskæftiget og pr. landbruger.*

Driftsår (1. juli- 30. juni)	Antal helårs- arbej- dere ¹⁾	Nettofaktor indkomst pr. helårs- arbejder	Antal land- brugs- bedrifter ²⁾	Restind- komst pr. landbruger
1958-59..	313.600	12.050	197.200	11.525
1959-60..	300.000	11.625	196.300	10.150
1960-61..	283.300	13.450	196.300	11.750
1961-62..	264.200	13.275	194.400	9.800
1962-63..	240.600	16.875	187.900	13.025
1963-64..	229.800	18.650	180.300	15.225
1964-65..	214.500	21.625	175.000	17.625
1965-66..	197.700	22.625	169.600	16.975
1966-67..	193.600	22.375	162.800	16.625
1967-68..	183.000	23.425	156.000	16.250
1968-69..	173.000	26.675	149.600	18.575

1) De anførte antal helårsarbejdere er behæftet med en vis usikkerhed bl. a. som følge af de ændringer, der er sket i opgørelsen af helårsarbejderantallet fra og med 1965-67. Denne ændring, der vedrører beregningen af den selvstændige landbrugers og hans families arbejdsindsats, er formentlig ensbetydende med, at faldet i antallet af helårsarbejdere i perioden indtil 1966-67 er overvurderet. Tallet for 1968-69 er skønnet.

2) Antallet er beregnet som gennemsnit af Danmarks Statistiks opgørelse af antallet af selvstændigt drevne landbrugsbedrifter medio hvert år. Udviklingen i antallet af bedrifter er påvirket af den i 1960 gennemførte liberalisering af adgangen til sammenlægning og samdrift, således at en del af det fald i ejendomstallet, der fandt sted i begyndelsen af 1960'erne utvivlsomt blot repræsenterer en formel registrering af en faktisk nedgang i sidste del af 1950'erne.

Tabel 10. *Støtten til den animalske produktion.*

Mill. kr.	Produktionsværdi ¹⁾			Støttebeløb ²⁾		
	Kvæg	Svin	Fjerkræ	Kvæg	Svin	Fjerkræ
1958-59	2.595	2.340	665	0	—	—
1959-60	3.010	2.510	635	25	—	—
1960-61	2.675	2.635	670	110	—	—
1961-62	2.670	2.620	590	185	100	5
1962-63	2.950	2.750	605	260	180	30
1963-64	3.310	3.240	595	100	160	90
1964-65	3.440	3.390	565	135	245	100
1965-66	3.615	3.530	565	400	200	115
1966-67	3.615	3.710	550	470	180	140
1967-68	3.655	3.665	530	695	365	165
1968-69	3.750	3.535	550	775	425	155

1) Salgsværdi af landmand.

2) De støttebeløb, der må antages at indgå i de anførte salgsværdier, og som er medtaget i tabellen, omfatter følgende: Udbyttet af hjemmemarkedsordningerne ifølge tabel 7 samt den del af udbetalingerne fra dispositionsfonden, der må betragtes som indirekte prisstøtte, svarende til støtteafgrænsningen i tabel 8. Endvidere er medregnet efterreguleringsbeløbet vedrørende hjemmemarkedsordningen i 1962-63, der blev udloddet via afregningstillæg i de to følgende år, mælketilskuddet og devalueringsgodtgørelsen, udlodningerne via afregningstillæg til fjerkræ- og ægproducenterne fra kornudligningsfonden samt i 1968-69 tilskuddet til hjemtagelse af returnmælk.

LANDBRUGETS EJENDOMSSKATTEFORHOLD.

1. Udvalget har drøftet mulighederne for og hensigtsmæssigheden af at fritage landbrugsjord for de kommunale ejendomsskatter. Den særskilte vurdering af landbrugsjorden og den til stuehuset hørende jord gør det i og for sig muligt at friholde den egentlige landbrugsjord eller reducere skatten på denne.

For tiden betaler landbruget ikke grundskatter til amtskommunen, og der er ikke klarhed over, hvordan den amtskommunale beskatning vil blive indrettet. De nedenstående overvejelser er derfor koncentreret om grundbeskatningen til sognekommunerne, men har i givet fald også relevans for vurderingen af den amtskommunale beskatning.

Det indgik i udvalgets overvejelser, at nedsættelse eller bortfald af grundskatterne ville blive af relativt størst betydning for de større brug, og at der derfor kunne blive tale om at træffe supplerende foranstaltninger til udligning af dette, f. eks. gennem en reduktion af kornprisen.

2. I udvalget blev der givet udtryk for to divergerende opfattelser:

Nogle medlemmer pegede på, at grundskatterne på landbrugsjord efter deres opfattelse var udtryk for en uretfærdig særbyrde på et produktionsmiddel, som kun i en vis udstrækning har alternativ samfundsmæssig anvendelse, og at en ophævelse eller en nedsættelse med henblik på en endelig ophævelse derfor var velmotiveret.

Ud fra denne grundopfattelse fandt disse medlemmer det mindre betænkeligt, at en lempelse fortrinsvis vil komme de store brug til gode, når disse hidtil har været pålagt en tilsvarende større særbyrde. Samtidig vil det-

te forhold fremme den igangværende strukturudvikling mod større driftsenheder.

Andre medlemmer i udvalget understregede, at man måtte se beskatningen af landbrugsjord i sammenhæng med den øvrige ejendomsbeskatning. Så længe der eksisterer en grundbeskatning, er det ikke uden betænkelighed at ophæve denne beskatning for visse anvendelser, idet man derved risikerer at øve indflydelse på jordens anvendelse. Efter disse medlemmers opfattelse bør eventuelle lempelser af beskatningen af landbrugsjord ske i forbindelse med en samlet vurdering af ejendomsbeskatningen, som det vil falde uden for udvalgets opgave at foretage. De samme medlemmer pegede på, at problemet også måtte vurderes i lyset af, om man ønsker at bevare et middel til at inddrage en del af de grundværdistigninger, som kan blive en følgevirkning af Danmarks eventuelle indtræden i fællesmarkedet.

3. Uanset disse forskelle i de principielle synspunkter har man foretaget en analyse af de problemer, ejendomsbeskatningen rejser for landbruget med henblik på at afdække, om der er basis for at søge disse ulemper afhjulpet gennem en revision af ejendomsbeskatningen eller på anden måde.

4. Efter udvalgets opfattelse falder disse ulemper i to hovedgrupper, som dog næppe helt kan adskilles:

a. Den sideløbende eksistens af grundskatter og indkomstskatter påvirker skattebyrdens fordeling på borgerne inden for den enkelte kommune, sådan at de borgere, der har relativt store grundværdier, betaler en i

forhold til deres indkomst højere skat end de borgere, der ikke ejer grundværdier. Denne virkning modificeres dog af, at ejendoms-skatteerne er fradragsberettigede i indkomsten og således fører til et nedslag både i stats-skatte og kommuneskatte.

b. Da grundskyldpromillerne varierer meget stærkt fra kommune til kommune, hviler grundskatteerne med forskellig vægt på de enkelte landmænd, afhængigt af hvor de bor. Ved vurderingen af dette forhold må hensyn dog tages til, at nedslaget i statsskatte mindsker virkningerne heraf, ligesom høje grundskatte i denne forbindelse må vurderes på baggrund af, i hvilket omfang de modsvares af tilsvarende lavere indkomstbeskatning.

5. Ifølge »Ejendoms- og personbeskatningen i skatteåret 1968/69« er der en meget betydelig spredning både i grundskyldpromillerne (fra under 5 til over 40) og skatteprocenten, d. v. s. de samlede skatte i procent af de samlede indkomster (fra under 5 til 16-17 pct.) i de enkelte sognekommuner, men der er også en sådan spredning i kombinationen af de to størrelser, at en høj grundskyldpromille i en række tilfælde er kombineret med et lavt samlet skattetryk og omvendt. Af de 982 sognekommuner var der således 228 kommuner med en grundskyldpromille på under 14 og en skatteprocent på under 12, og 229 kommuner hvor både grundskyldpromillen og skatteprocenten var over de nævnte grænser.

6. For nærmere at belyse problemstillingen, er i tabel 1 gengivet et regneeksempel, der viser virkningerne af bortfald af grundskatten for landbrugsjord ved en række alternative kombinationer af grundskyldpromille og skatteudskrivningsprocent. Beregningerne bygger på den forudsætning, at der er tale om en forsørger i en kommune med et skattefrit bundfradrag på 4.000 kr.

Beregningerne er gennemført for grundskyldpromiller på 8, 16 og 24, og hver af

disse promiller er kombineret med beskatningsprocenter på 8, 13 og 17 (hvilket svarer til lidt lavere skatteprocenter).

I tabellens tredje kolonne er for de enkelte kombinationer beregnet den samlede grundskyld + indkomstskat til stat og kommune for en person med en skattepligtig indkomst før fradrag af betalte ejendomsskatte på 24.000 kr. og en grundværdi på 80.000 kr. Kombinationerne er i tabellen ordnet efter stigende skattebeløb.

Det fremgår af de tre første kolonner, at der - alt efter udskrivningsprocenten - er en betydelig forskel mellem skattebyrden ved samme grundskyldpromille. Ved en promille på 16 er der således en forskel i den samlede skat på over 1500 kr. mellem den højeste og den laveste af de benyttede skatteprocenter. Denne variation efter beskatningsprocenten slår så kraftigt igennem, at den samlede skattebyrde på et landbrug meget vel kan være mindre ved en grundskyldpromille på 8 end ved en grundskyldpromille på 24. Bliver grundværdien større i forhold til indkomsten, slår forskellene i grundskyldpromillen kraftigere igennem, og kan ved store grundværdier blive den afgørende faktor.

7. I kolonne 4-9 er dernæst beregnet, hvor stor lettelsen i den samlede skattebyrde vil blive for den pågældende landmand, såfremt man ophævede grundbeskatningen til kommunen, men under den forudsætning, at kommunerne selv skulle dække provenutabet ved en forhøjelse af indkomstbeskatningen.

Denne forudsætning indebærer, at de øvrige skatteydere vil opnå en forhøjelse af beskatningen, mens den samlede beskatning for landmanden sænkes med et beløb, der er noget mindre end den hidtil pålignede grundskyld. Ved en grundskyldpromille på 8 betalte han 640 kr. i grundskyld, mens skatten ved bortfald reduceres med mellem 300 og 400 kr. Ved en promille på 16 udgjorde grundskylden 1280 kr., men den reelle nedsættelse andrager mellem ca. 600 og ca. 800 kr. Var promillen 24, ville grund-

skylden udgøre 1920 kr. og den reelle skat-
tenedsættelse blive mellem ca. 1000 og ca.
1200 kr.

Der er to faktorer, som fører til dette:

Dels må bortfaldet af grundskatterne
medføre, at de hidtidige fradrag af disse i
den skattepligtige indkomst ophører, således
at både stats- og kommuneskatten stiger for
landmanden.

Dels må landmanden betale en forholds-
mæssig andel af den forhøjelse af indkomst-
skatten, som nødvendiggøres af kommunens
provenutab. Hvor stor denne skatteforhøjelse
bliver, afhænger af forholdet mellem de
samlede grundværdier for landbrugsejen-
domme og de samlede indkomster i kom-
munen. Man har derfor beregnet skattened-
sættelsen under forudsætning af, dels at
summen af grundværdierne er = summen af
de skattepligtige indkomster (I), dels at sum-
men af grundværdierne er halvdelen af sum-
men af de skattepligtige indkomster (II).

8. Sammenholdes kolonne 8 og 9 med de
tre første kolonner, kan følgende udledes:

Den skattelettelse, landmanden opnår —
og som bringer hans samlede beskatning på
linje med beskatningen af indtægter af sam-
me højde inden for samme kommune - va-
rierer både i absolut beløb og i forhold til
landmandens hidtidige skat meget stærkt fra
kommune til kommune.

Lempelsen vokser med voksende grund-
skyldpromille, men variationen er ikke »ren«,
idet både beskatningsprocentens højde og
beskatningsgrundlagets sammensætning på-
virker resultatet.

Denne påvirkning er imidlertid ikke af en
sådan karakter, at den medfører de største
skattelettelser for de landmænd, der i for-
vejen har den største samlede skattebyrde.
Den største lempelse, der er beregnet, er
således 1221 kr. og vedrører en landmand,
hvis hidtidige skat er beregnet til 5380 kr.,
hvorved hans samlede skat reduceres til
4159 kr. Den mindste lempelse, der er be-
regnet, er 301 kr. for en landmand, hvis
hidtidige skat er beregnet til 5996 kr., hvor-

ved hans samlede skat reduceres til 5695
kr. Forskellen mellem de to landmænds skat-
tebyrde forøges således fra 616 til 1536 kr.

Det indebærer vel ikke uden videre, at
den totale spredning i skattebyrden forøges.
I regneeksemplet er forskellen mellem den
højeste og den laveste beregnede hidtidige
skat 2394 kr. Denne forskel reduceres ved
grundbeskatningens bortfald til 1603 kr.,
men inden for dette spillerum sker der som
vist ovenfor store forskydninger, således at
visse forskelle i den samlede skattebyrde for-
mindskes, mens andre forøges meget betyde-
ligt som følge af den store variation mellem
skattetrykket i de enkelte kommuner. Der er
en tendens til, at de største skattetryk findes
i rene landkommuner.

9. I kolonne 9 og 10 er vist den beregnede
nedgang i den samlede beskatning af den
beregnete landmand under forudsætning af,
at bortfaldet af grundskatterne på land-
brugsjord refunderes af staten.

Under denne forudsætning bliver den sam-
lede lettelse i beskatningen noget større, og
den bliver stort set uafhængig af det samlede
skattegrundlags fordeling på grundværdier og
indkomster, hvorfor der kun er vist alterna-
tiv I.

Bortset herfra bliver mønstret det samme
som beskrevet ovenfor: Lettelsen bliver no-
get mindre end den bortfaldne grundskyld,
og der er ikke nogen klar sammenhæng mel-
lem skattelempelsen og den hidtidige grund-
skyldpromille, endsige da mellem skattelem-
pelsen og den hidtidige samlede skattebyrde.

10. Er grundværdien større i forhold til
indkomsten bliver der bedre sammenhæng
mellem skattelettelsen og den samlede skatte-
byrde.

I tabel 2 er foretaget en beregning under
tilsvarende forudsætninger som ovenfor for
en indtægt på 24.000 kr. kombineret med
en grundværdi på 160.000 kr. Tabel 2 er
ligesom tabel 1 opstillet efter stigende skatte-
byrde, hvilket bevirker en lidt anden række-
følge end i tabel 1. Det ses her af kolonnerne

1-3, at på en sådan ejendom slår grundskyldpromillens højde stærkere igennem over for den enkelte landmands samlede skattebyrde, og af kolonnerne 4-6 fremgår, at skattelettelsen ved den gennemsnitlige grundskyldpromille på 16 varierer fra 1407 kr. til 1917 kr. - svarende til en reduktion i den samlede skattebyrde på henholdsvis 19,4 og 32,9 pct.

11. Udvalget har også drøftet den svenske ordning med en garantiskat. Denne ordning indebærer i realiteten, at landmænd med en indkomst under en vis - meget lav - størrelse kun betaler grundskat, mens landmænd med indkomster over denne størrelse kun betaler indkomstskat. Hvor grænsen går, vil variere fra kommune til kommune, idet den vil afhænge både af beskatningsprocentens og grundskyldpromillens højde. Endvidere vil den afhænge af grundværdiens størrelse, idet ejendomme med en høj grundværdi pr. ha. eller med stort areal skal op på en højere indtægt for at nå grænsen.

I det omfang, landmændenes indkomst ligger over denne grænse - og det må antages at blive tilfældet for flertallet af landmænd - vil virkningerne af denne garanti-skatteordning blive de samme som af en egentlig ophævelse af grundbeskatningen for landbrugsjord.

12. En delvis afskaffelse i form af, at landmanden fritages (ved statsrefusion eller ved direkte loft over den kommunale grundskyldpromille) for den del af grundskylden, der ligger over en vis promille, vil udvise de samme tendenser som beskrevet ovenfor.

13. En delvis fritagelse i den form, at staten refunderer den del af grundskylden, som ligger under f. eks. 10 promille, vil for de kommuner, hvor promillen er 10 eller derover indebære en skattenedsættelse, som står i nogenlunde forhold til grundværdien. For de kommuner, der har en lavere grundskyldpromille, vil skattenedsættelsen blive mindre uanset beskatningsprocentens størrelse.

Det kan også formuleres på den måde, at for alle de kommuner, der ligger under grænsen, bliver virkningerne som beskrevet ovenfor. Skal grænsen sættes relativt højt og danne udgangspunktet for en gradvis afskaffelse af grundskylden på landbrugsjord, synes det rimeligt at vurdere det ud fra de tendenser, der er redegjort for ovenfor vedrørende en eventuel fuldstændig afskaffelse af ejendomsbeskatningen.

14. Selv om man måtte ønske at ophæve den forskel i beskatningen af en indtægt efter, om den er kombineret med besiddelse af landbrugsjord, som grundbeskatningen er udtryk for, og selv om man måtte mene det muligt at se bort fra de betæneligheder, medlemmer af udvalget har udtrykt, ved at lempe beskatningen af landbrugsjord uden at det sker i forbindelse med en samlet revision af ejendomsbeskatningen, viser gennemgangen, at en isoleret lempelse af grundbeskatningen - d. v. s. en lempelse, som ikke tager den samlede beskatning af landbrugeren i betragtning - virker med ulige styrke på de enkelte landmænd.

15. Når der er så store problemer knyttet til en isoleret løsning af grundbeskatningsproblemerne, hænger det i høj grad sammen med, at grundbeskatningen så at sige både må betragtes som et alternativ og et supplement til indkomstbeskatningen. Var det samlede skattetryk nogenlunde lige fra kommune til kommune, ville problemerne være mere enkle.

Disse betragtninger peger i retning af, at spørgsmålet om en eventuel ændring af grundbeskatningen for landbrugsejendomme bør ses i nøjere forbindelse med spørgsmålet om en yderligere udligning mellem kommuner med større og mindre skattegrundlag, idet forskellen i det samlede skattetryk kommunerne imellem først og fremmest er et spørgsmål om forskelle i skattegrundlaget. En sådan undersøgelse og afvejning vil imidlertid falde uden for, hvad udvalget har mulighed for at foretage.

Tabel 1. *Indkomst 24.000 kr.; grundværdi 80.000 kr.*

Grundskyld-promille	Beskatnings-procent	Nuværende samlet skat	Bortfald af ejendoms-skat	Skattelempelse hvis kommunen selv skal bære provenutabet :			Netto		Hvis staten dækker provenutabet :	
				Forøget statsskat	Forøget kommuneskat				Forøget kommuneskat	Nettolempelse
					I	II	I	II		
		kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.
8	8	4434	640	115	184	117	341	408	40	485
16	8	4908	1280	230	367	234	683	816	79	971
8	13	5302	640	115	209	146	316	379	65	460
24	8	5380	1920	346	552	353	1022	1221	120	1454
16	13	5744	1280	230	416	291	634	759	128	922
8	17	5996	640	115	224	167	301	358	80	445
24	13	6184	1920	346	626	388	948	1186	194	1380
16	17	6412	1280	230	475	346	575	704	169	881
24	17	6828	1920	346	558	442	1016	1132	252	1322

I: Landbrugets grundværdier = samlede indkomster i kommunen.

II: Landbrugets grundværdier = halvdelen af samlede indkomster i kommunen.

Tabel 2. *Indkomst 24.000 kr.; grundværdi 160.000 kr.*

Grundskyld-promille	Beskatnings-procent	Nuværende skat	Skattelettelse	
			hvis kommunen bærer provenutabet	hvis staten refunderer
		kr.	kr. I	kr. II
8	8	4908	815	882
8	13	5744	758	821
16	8	5854	1629	1762
8	17	6412	717	774
16	13	6626	1516	1646
24	8	6802	2444	2643
16	17	7244	1407	1536
24	13	7510	2274	2512
24	17	8077	2264	2380

I: Landbrugets grundværdier = samlede indkomster i kommunen.

II: Landbrugets grundværdier = halvdelen af samlede indkomster i kommunen.

ARBEJDSMARKEDS- OG EGNSUDVIKLINGSPOLITIKKEN MED SÆRLIGT HENBLIK PÅ LANDBRUGETS FORHOLD.

1. I løbet af 1960'erne er landbrugets arbejdsstyrke reduceret meget stærkt. I 1960 var der i alt omkring 325.000 selvstændige og medhjælpere i landbruget, i 1969 ca. 184.000, heraf 146.000 selvstændige og 38.000 medhjælpere. Den årlige nedgangstakt har ret konstant ligget på 6-7 pct., men mens afvandringen i periodens første år overvejende omfattede medhjælpere, sker den nu i stigende omfang ved, at selvstændige landmænd forlader erhvervet. I de seneste år er antallet af landbrugsejendomme og dermed antallet af selvstændige landmænd formindsket med 6-7.000 årligt, og det er anslået, at der i denne nettobevægelse indgår en total afgang af landmænd på 10-11.000 årligt, hvoraf ca. 4.000 kan regnes at være overgået til andet erhverv.

Mens afvandringen af de unge medhjælpere tilsyneladende er foregået og foregår uden større problemer, er de selvstændige landmænds erhvervsskifte af flere grunde mere problemfyldt. I et samfund, hvor erhvervsstrukturen er under stadig forandring, er der andre befolkningsgrupper, der har nogenlunde tilsvarende problemer som landmændene, men overgangen fra landbrug til byerhverv er utvivlsomt i almindelighed vanskeligere end overgangen mellem byerhvervene indbyrdes.

Alt tyder på, at de økonomiske forhold i landbruget i de nærmeste år fortsat vil være sådan, at man må regne med en fortsat betydelig afvandring af selvstændige landmænd til andre erhverv.

Egnsudvikling.

2. Under egnsudviklingsloven er der i en årrække stillet beløb til rådighed som lån eller tilskud til virksomheder, der vil etablere sig i områder, hvor der er et særligt behov for at skabe øget aktivitet og varig beskæftigelse på regionalt plan. Denne virksomhed har haft og har stadig betydning i forbindelse med afvandringen fra landbruget.

Tilstedeværelsen af alternative beskæftigelsesmuligheder inden for rimelig rækkevidde for de landmænd, der ønsker at skifte erhverv, har afgørende indflydelse på afvandringstempoet i det pågældende område. Oprettelsen af nye arbejdspladser, først og fremmest i industrien, fremmer derfor på effektiv måde de selvstændige landmænds erhvervsskifte, hvilket fremgår tydeligt af, at afvandringen fra landbruget hidtil har været kraftigst i de stærkest industrialiserede egne af landet.

3. I et notat af 21. november 1968 til landbokommissionen har Direktoratet for Egnsudvikling udtalt sig om mulighederne for beskæftigelse af selvstændige landmænd, der forlader erhvervet, gennem foranstaltninger i henhold til egnsudviklingsloven. Det hedder heri bl. a., at der til trods for en relativ og i visse områder også absolut stærk stigning i industribeskæftigelsen siden 1958 stadig er betydelig ledighed i visse områder, især Aalborg, Hjørring, Thisted, Tønder og Bornholms amter. En eliminering af denne særlige geografiske ledighed samtidig med, at der skaffes beskæftigelse til den naturlige forøgelse af den erhvervsaktive befolkning og herudover til den arbejdskraft,

landbruget afgiver, vil kræve en så dybtgående ændring i disse områders erhvervsstruktur, at den ikke vil være realistisk at forestille sig gennemført inden for et kort åremål. Alene af denne grund må de selvstændige landmænds reelle muligheder for alternativ beskæftigelse i industrien og de øvrige byerhverv efter direktoratets opfattelse vurderes med en vis pessimisme.

Hertil kommer, at virksomhederne foretrækker at antage yngre arbejdskraft. Gennemsnitsalderen for mænd varierer fra 28 til 35-40 år, mens den for kvinder ligger noget lavere. Antallet af ansatte over 50 år er meget begrænset, og arbejdere over 60 år hører til undtagelserne. Den relativt høje gennemsnitsalder for selvstændige landmænd vil således i sig selv være et alvorligt handicap ved overgangen til andet erhverv. Når det yderligere tages i betragtning, at øgede beskæftigelsesmuligheder i industrien forudsætter en udviklingsproces, der strækker sig over et længere åremål, vil landmændenes aldersmæssige handicap blive endnu mere udtalt, hedder det i notatet.

4. Til yderligere belysning af problematikken har direktoratet foretaget en speciel undersøgelse af forholdene i Thisted amt. Antallet af landbrugere i amtet udgjorde på undersøgelsestidspunktet ca. 9.000, heraf ca. 7.100 selvstændige landmænd, hvoraf anslået ca. 5.000 lå på et meget lavt indkomstniveau i forhold til de fleste byerhverv. Antallet af arbejdspladser indenfor industrien i amtet var ca. 2.400. Tilvejebringelse af industribeskæftigelse for blot halvdelen af disse 5.000 landmænd ville således kræve en fordobling af industribeskæftigelsen i amtet, hvilket ikke vil kunne gennemføres på kort tid. Med det nuværende væksttempo i Thisted amt ville det vare omkring 40 år.

Af de ca. 7.100 selvstændige landmænd i amtet var ca. 2.000 over 60 år, yderligere ca. 2.000 mellem 50 og 60 år og ca. 1.700 mellem 40 og 50 år. I alt fandtes således 5.700 landmænd over 40 år, hvoraf kun ca.

12 pct. havde ejendomme på over 30 ha. Disse selvstændige landmænd på over 40 år vil altså, såfremt landbrugsproduktionen, især kvægholdet, formindskes, i meget lang tid få vanskeligt ved at finde beskæftigelse i byerhvervene, idet det må ske i konkurrence med såvel de arbejdsløse i byerne, landbrugsmedhjælperne og de yngre landmænd med mindre ejendomme.

5. Direktoratet for Egnsudvikling konkluderer i sin udtalelse, at beskæftigelsesproblemet for selvstændige, især ældre landmænd, er af en sådan størrelsesorden og karakter, at man ikke vil have mulighed for at løse det gennem foranstaltninger i henhold til egnsudviklingsloven.

Denne konklusion må dog ses på baggrund af, at Thisted amt er det mest udprægede landbrugsområde af samtlige egnsudviklingsområder, samt at beskæftigelsessituationen formentlig i dag er bedre end på tidspunktet for direktoratets undersøgelse i Thisted amt.

De begrænsede muligheder, der i udprægede landbrugsområder som Thisted amt synes at være for at løse beskæftigelsesproblemet for de landmænd, der ønsker at forlade erhvervet, gennem egnsudviklingsforanstaltninger, synes at måtte føre til den konklusion, at de pågældende landmænd i større omfang end hidtil bør hjælpes gennem arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger, herunder især bedre adgang til og vilkår under uddannelse og omskoling til andet erhverv. Det må i denne forbindelse spille ind, at opretholdelse af den meget høje beskæftigelse i 1969 må give tilskyndelse til mange svagstillede landmænd til at søge anden beskæftigelse i de større købstæder temmelig langt fra deres ejendomme, og at dette er muligt med nutidens transportforhold.

I det følgende gennemgås den vigtigste lovgivning på dette område, og desuden refereres landbrugsorganisationernes ønsker med hensyn til ændringer i de gældende regler.

Lov om erhvervsmæssig uddannelse af ikke-faglærte arbejdere.

6. Loven af 1960 om erhvervsmæssig uddannelse af ikke-faglærte arbejdere har til formål at tilvejebringe faste rammer og økonomisk grundlag for en sådan erhvervsmæssig uddannelse af ikke-faglærte arbejdere, som til enhver tid svarer til den tekniske udvikling og forholdene på arbejdsmarkedet. Selvstændige erhvervsdrivende, herunder selvstændige landmænd, har i et vist omfang haft adgang til at deltage i kurser efter denne lov, men godtgørelse for tabt arbejdsfortjeneste m. m. er i disse tilfælde kun ydet til selvstændige, der har opgivet deres hidtidige erhverv eller var i færd med at afvikle dette. Derimod er der ikke ydet godtgørelse til selvstændige, der har drevet deres virksomhed videre i kursusperioden eller midlertidigt standset den med henblik på genåbning efter kursusperioden.

Denne praksis er begrundet i, at loven om erhvervsmæssig uddannelse af ufaglærte gør adgangen til at oppebære godtgørelse afhængig af, at vedkommende kursusdeltager opfylder betingelserne for at være nydende medlem af en arbejdsløshedskasse. I henhold til arbejdsløshedsloven kan kun lønarbejdere, der har deres hovederhverv og væsentligste livsophold ved lønarbejde, optages i og vedblive at være nydende medlemmer af en anerkendt arbejdsløshedskasse. Ifølge de af arbejdsnævnet fastsatte regler vedrørende selvstændig virksomheds betydning for adgangen til medlems- og understøttelsesret i anerkendte arbejdsløshedskasser er jordbrugeres adgang til nydende medlemsskab i en anerkendt arbejdsløshedskasse betinget af, (1) at den pågældende har sit hovederhverv og væsentligste livsophold ved lønarbejde og har haft enten mindst 130 arbejdsdage indenfor et regnskabsår eller mindst 260 arbejdsdage indenfor to på hinanden følgende regnskabsår, og (2) at ejendommens grundværdi efter 13. alm. vurdering højst andrager 14.000 kr.

Disse bestemmelser vil i almindelighed udelukke, at selvstændige landbrugere kan

optages som nydende medlemmer af en arbejdsløshedskasse, og de vil dermed være udelukket fra at modtage godtgørelse for tabt arbejdsfortjeneste under uddannelseskurser for ikke-faglærte. Landmænd, der arbejder dels som selvstændige, dels som lønmodtagere (deltidslandmænd), har derimod i et vist omfang adgang til et sådant medlemsskab og dermed til godtgørelse. Efter de foreliggende oplysninger er det dog kun et meget begrænset antal selvstændige landmænd, der har deltaget i kursus for ikke-faglærte, og det må antages, at det bl. a. er de stærkt begrænsede muligheder for at oppebære godtgørelse, der har afholdt de selvstændige landmænd fra at søge disse uddannelseskurser.

Efter henstilling fra landbrugsorganisationerne har arbejdsministeriet anmodet arbejdsnævnet om påny at overveje kriterierne for jordbrugeres adgang til nydende medlemsskab af en arbejdsløshedskasse, og ifølge oplysning fra arbejdsministeriet har nævnet herefter indstillet, at ejendommens grundværdi bortfalder som selvstændigt kriterium. Ministeriets afgørelse kan ventes i forbindelse med den forestående revision af lov om arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring.

En sådan ændring vil lette deltidslandmænds muligheder for at opnå godtgørelse under deltagelse i kurser for ikke-faglærte, mens fuldtidslandmænd fortsat vil være udelukket fra at modtage sådan godtgørelse.

Lov om støtte til omskoling.

7. I henhold til lov om støtte til omskoling af 20. februar 1969 kan arbejdsministeren i finansårene 1968/69 - 1970/71 inden for et samlet beløb af 20 mill. kr. (1) iværksætte eller støtte omskoling til konkrete arbejdstilbud i egnsudviklingsområder samt iøvrigt i tilfælde, hvor det af hensyn til beskæftigelsesforholdene eller til bestemte grupper af arbejdssøgende skønnes nødvendigt at supplere bestående uddannelses- og støttemuligheder, (2) yde konsulentbistand til løsning af omskolingsopgaver og (3) yde økonomisk støtte til deltagere i omskolingsforanstaltninger.

Loven om omskoling tager i første række sigte på omskoling i egnsudviklingsområder. Behovet for omskoling er her større end i det øvrige land, fordi en stor del af arbejdskraften ikke tidligere har været beskæftiget ved industrielt arbejde. I disse tilfælde kræves en betydelig omstilling, hvorved arbejdskraften ikke alene skal lære at udføre det pågældende industrielle arbejde, men også vænne sig til industriens arbejdsvilkår og erhverve den fornødne rutine.

Uden for egnsudviklingsområderne kan omskolingskurser kun iværksættes, hvor beskæftigelsesforholdene inden for bestemte lokale eller faglige områder er særligt vanskelige, eller hvor kurserne gennemføres til fordel for særlige grupper af arbejdssøgende, som det har vist sig vanskeligt al: anvise arbejde.

Kravet om, at konkrete arbejdstilbud skal foreligge, fortolkes på den måde, at en bestemt virksomhed eller kreds af virksomheder skal være parat til at ansætte de pågældende personer efter omskolingen, eller at der efter det lokale arbejdsformidlingskontors skøn foreligger en almindelig mangel på arbejdskraft inden for det pågældende arbejdsområde. Det er en forudsætning for ydelse af støtte i henhold til loven om omskolingsstøtte, at de pågældende foranstaltninger er godkendt af arbejdsministeriet. Foranstaltningerne skal omfatte grupper af omskolingssøgende - ikke enkeltpersoner - og skal tage sigte på uddannelse på et lønarbejderniveau.

8. I henhold til loven om omskolingsstøtte har selvstændige erhvervsdrivende adgang til omskolingskurser og til at modtage støtte under kurserne på lige fod med lønmodtagere. Deltagelse i omskolingsforanstaltninger efter loven er for de selvstændige erhvervsdrivende, herunder landmænd, betinget af, at den pågældende inden for kortere tid må påregnes at måtte opgive sit erhverv som selvstændig erhvervsdrivende helt eller delvis, at den pågældende ikke uden at gennemgå en omskoling af den omhandlede art må for-

modes at ville være i stand til at opnå og fastholde det arbejde, som omskolingen tager sigte på, og at den pågældende overfor det stedlige arbejdsformidlingskontor erklærer sig villig til at tage imod foreliggende arbejdstilbud.

Omskolingsstøtten for selvstændige er fastsat til 60 kr. pr. dag for mænd og 55 kr. pr. dag for kvinder. Beløbene reguleres hvert år pr. 1. april under hensyn til ændringerne i dagpengesatserne i de anerkendte arbejdsløshedskasser. Løbende erhvervsindtægter under omskolingen fradrages i omskolingsstøtten. For kvinder, der er gift med selvstændige erhvervsdrivende, foretages dog ikke fradrag for indtægten af virksomheden, selv om de deltager i virksomhedens drift. Under omskoling under produktivt arbejde i en erhvervsvirksomhed ydes omskolingsstøtte af en sådan størrelse, at den i forbindelse med arbejds lønnen svarer til overenskomstmæssig løn, dog højst 60 kr. pr. dag for mænd og 55 kr. for kvinder. Ud over omskolingsstøtten er der mulighed for at yde deltagerne tilskud til befordring og til dækning af opholdsudgifter i tilfælde, hvor omskolingen finder sted uden for hjemstedet.

9. I de sidste to år har arbejdsdirektoratet i samarbejde med de lokale arbejdsanvisningskontorer afholdt en række erhvervsorienterende kurser for kvinder. Der er planer om at udvide denne virksomhed væsentligt ved at gennemføre erhvervsorienterende og -vejledende kurser for både kvinder og mænd i de enkelte områder af landet, i det omfang der måtte være behov herfor. Erhvervsorienterende kurser for landmænd vil blive arrangeret i samarbejde med de lokale landbo- og husmandsforeninger.

På dagskurser af 1-2 ugers varighed vil man søge at belyse nogle af de problemer, der vil møde landmanden ved overgangen til andet erhverv. Under selve kurserne vil der være mulighed for at få erhvervspraktik inden for erhvervsområder, som kursusdeltagerne selv ønsker at få kendskab til. Desuden vil der blive givet indgående informa-

tion om uddannelses- og beskæftigelsesmuligheder inden for forskellige erhvervsområder. Der vil også blive givet oplysninger om mulighederne for at opnå støtte under en eventuel uddannelse, og der vil blive arrangeret besøg på industrivirksomheder. Deltagelse i disse kurser er gratis, og deltagerne kan få transportudgifter og andre direkte udgifter refunderet, men der ydes ikke godtgørelse for tabt arbejdsfortjeneste i forbindelse med deltagelsen i erhvervsorienterende kurser.

Landbrugsorganisationernes ønsker vedrørende de arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger.

10. I en skrivelse af juli 1969 til arbejdsministeriet har De samvirkende danske Landboforeninger og De samvirkende danske Husmandsforeninger givet udtryk for, at da det er en udbredt opfattelse, at det af samfundsøkonomiske grunde er ønskeligt, at afvandringen af selvstændige landmænd fortsætter, må det være samfundets opgave igennem en aktiv arbejdsmarkedspolitik at skabe muligheder og iværksætte foranstaltninger, der kan hjælpe de pågældende landmænd igennem et erhvervsskifte. Principielt bør der, hedder det, i dette skifte åbnes mulighed for det friest mulige erhvervsvalg, og igennem omskoling med økonomisk støtte må landmanden og landhusmoderen have chancen for at kvalificere sig til den beskæftigelse, deres evner og interesser berettiger til, og hvori de iøvrigt har rimelige forudsætninger for at gøre sig gældende på arbejdsmarkedet.

Landbrugsorganisationernes konkrete ønsker i forbindelse med omskolingsloven er i den nævnte skrivelse fremstillet således:

(1) Landbrugsorganisationerne finder, at reglen om, at der skal foreligge konkrete arbejdstilbud eller en almindelig mangel på arbejdskraft inden for det pågældende arbejdsområde vil begrænse landmænds muligheder for at opnå omskolingsstøtte. Landmænd, der står i en erhvervsskiftesituation,

hedder det, kan næppe påregnes at få arbejdstilbud, så længe virksomhederne kan få arbejdskraft med blot nogen erfaring inden for det pågældende fag. Det vil sige, at man begrænser disse personers beskæftigelses- og omskolingsmuligheder til den eller de brancher eller virksomheder, hvor der lige i øjeblikket er ledige pladser. Det vil igen sige, at de får meget ringe muligheder for at vælge en beskæftigelse, der er i overensstemmelse med deres lyst og interesse og med deres egen vurdering af, hvor de bedst kan finde varigt og tilfredsstillende arbejde.

Det, landmænd og andre, der er i en omskolingssituation, har behov for, er muligheden for at uddanne sig til en beskæftigelse, de har evner og håndlag for, sådan at de, når lejligheden kommer, kan udnytte et arbejdstilbud på det pågældende fagområde. Denne problemstilling er særlig aktuel for landmænd, hvis produktionsapparat er for lille til at give ejeren fuldtids produktiv beskæftigelse. I egne, hvor der ikke er andre indtjeningsmuligheder end landbruget inden for rækkevidde, er sådanne landmænd nødt til at affinde sig med en lav indkomst, medmindre de kan finde udvej for at udvide produktionsapparatet, så det kan give basis for fuld beskæftigelse. For sådanne landmænd ville det formentlig være muligt at gennemføre omskolingskurser i årets stille perioder for på den måde at forberede overgangen til andet erhverv.

Landbrugsorganisationerne er interesserede i det perspektiv, der ligger i en vis åbning af de faglærte uddannelser. De håndværksmæssige uddannelser tiltaler i almindelighed landmænd, bl. a. fordi arbejdet på en landbrugsejendom ofte tangerer håndværket. Organisationerne betragter det derfor som givet, at mange landmænd ville være interesserede i en lettere adgang til en faglært uddannelse, og noget sådant ville da også være i overensstemmelse med ønsket om større mobilitet på arbejdsmarkedet.

Voksne har dog allerede i dag mulighed for at få en uddannelse som faglært, idet nogle håndværksmestre antager voksne lær-

linge, normalt til samme løn som ikke-faglærte arbejdere indenfor det pågældende arbejdsområde. Denne mulighed er i de senere år blevet benyttet af et ikke ubetydeligt antal voksne over den almindelige lærlingealder, især inden for bygge- og ajilægsgene. I perioder, hvor de pågældende voksne lærlinge besøger teknisk skole som led i uddannelsen, finder reglerne i loven om erhvervmæssig uddannelse af ikke-faglærte anvendelse.

(2) Landbrugsorganisationerne ønsker desuden, at omskolingslovens regler om støtte også skal omfatte andre, allerede etablerede erhvervsuddannelser som f. eks. specialarbejderskolernes kurser for ikke-faglærte, de under landbrugsorganisationernes tilsyn etablerede landbrugsteknikerkursus med henblik på assistentvirksomhed inden for landbrugets rådgivnings- og forsøgsarbejde samt for kvindernes vedkommende uddannelser på pleje- og omsorgsområdet (f. eks. sygemedhjælperuddannelsen) samt inden for kontorfaciliteterne.

(3) I landbrugsorganisationernes henvendelse hedder det endvidere, at det må antages, at der blandt landmænd og landhusmødre er et betydeligt behov for en generel orientering om relevante erhvervsmuligheder og om forholdene under en omskoling. En del af dette orienteringsbehov kan dækkes af arbejdsformidlingskontorerne, men der er utvivlsomt også et behov for særlige erhvervsorienterende kurser. I mange tilfælde vil landmænd og landhusmødre kunne deltage i orienteringskurser, der er åbne for alle, men det anbefales også at gøre forsøget med kurser, der er tilrettelagt med særligt henblik på landmænd, bl. a. fordi spørgsmålet om bedriftens afvikling eller omlægning i forbindelse med overgang til andet arbejde bør indgå i den orientering, der gives landmændene. Det vil være naturligt, at gennemførelsen af kurserne forestås af arbejdsdirektoratet og arbejdsformidlingskontorerne, men organisationerne anbefaler, at der etableres et samarbejde med de lokale landbo- og husmandsforeninger om udformningen af kur-

susprogrammer og om den praktiske gennemførelse af arrangementerne. Vedrørende sidstnævnte punkt henvises der til det ovenfor anførte om erhvervsorienterende kurser for bl. a. landmænd.

Reglerne vedrørende arbejdsløshedsforsikring.

11. Reglerne vedrørende landmænds optagelse i arbejdsløshedskasserne og adgang til at opnå understøttelse og dermed betryggen økonomisk sikkerhed i tilfælde af arbejdsløshed er af væsentlig betydning for landmænd, der overvejer at tage lønarbejde. Dette gælder både ved erhvervsskifte, der påtænkes gennemført på mere definitiv måde ved salg eller bortforpagtning af ejendommen, og ved optagelse af deltidsbeskæftigelse, idet landmanden i sidstnævnte tilfælde må tilrettelægge landbrugsbedriften med henblik på for fremtiden eventuelt at have sit hovederhverv og væsentligste indtægt ved lønarbejde uden for bedriften. Såfremt disse landmænd efter at have taget lønarbejde får en arbejdsløshedsperiode uden at kunne opnå arbejdsløshedsunderstøttelse, pålægges de en stærk økonomisk belastning, idet de, foruden at skulle opretholde deres families eksistens, i en sådan periode også skal dække udgifter i forbindelse med omstillingen og afdrage på gammel driftsgæld.

En udformning af reglerne for arbejdsløshedsforsikring, der i tilfredsstillende omfang sikrer imod følgerne af arbejdsløshed også i overgangsperioden, må derfor antages at virke fremmende for landmænds overgang til anden beskæftigelse og dermed for strukturudviklingen inden for landbruget. Spørgsmålet om landmænds adgang til arbejdsløshedsunderstøttelse er taget op af De samvirkende danske Landboforeninger og De samvirkende danske Husmandsforeninger i skrivelse af 14. november 1968 til arbejdsministeriet. Organisationerne har i denne skrivelse anmodet om forhandling om ændring af de gældende regler for landmænds optagelse i arbejdsløshedskasserne således:

- a) at en landmand ved bortforpagning af sin ejendom straks kan opnå fast nydende medlemskab og ikke skal vente 12 måneder, før han kan opnå dagpengeydelse. Arbejdsløshed indenfor de første 12 måneder er en urimelig stærk belastning for disse landmænd, og endvidere afholder det antagelig mange andre fra at bortforpagte deres ejendom,
- b) at en landmand, som tager deltidsarbejde uden for bedriften, og som iøvrigt er berettiget til at blive optaget som nydende medlem, straks kan opnå fuldt medlemskab og derfor ikke behøver at have arbejdet 130 dage uden for bedriften indenfor det sidste regnskabsår,
- c) at landbrugsejendommens maksimale grundværdi for nydende medlemmer hæves væsentligt over de nuværende beløb, som er 5.500,- kr., hvis en landmand vil opnå fuld dagpengeunderstøttelse, og ikke over 14.000,- kr., for at han i det hele taget kan blive optaget som nydende medlem. På grund af den geografiske variation i grundværdierne ville en landmands arbejdsindkomst fra ikke-landbrug i forhold til, hvad han har opnået fra landbrugsbedriften indenfor et år, antagelig være et mere hensigtsmæssigt kriterium til at afgøre, hvorvidt han kan opnå nydende medlemskab i en arbejdsløshedskasse.

En ændring af reglerne som anført i punkt b og c ovenfor ville indirekte få betydning for landmænds mulighed for at opnå godtgørelse for tabt arbejdsfortjeneste under uddannelse i henhold til loven om erhvervsmæssig uddannelse af ikke-faglærte, jfr. foran.

12. Arbejdsministeriet har overgivet de af organisationerne rejste ønsker til overvejelse i udvalget af 1964 om arbejdsløshedsforsikringen (Weehselmann-udvalget). Udvalget har den 17. december 1969 afgivet sin afsluttende betænkning indeholdende bl. a. et forslag til en omfattende teknisk revision af arbejdsløshedslovens afsnit om arbejdsløshedsforsikring. Der er heri stillet forslag om, at hidtil selvstændige erhvervsdrivende m. fl. opnår ret til dagpenge efter kun et halvt års medlemskab af en arbejdsløshedskasse, mod normalt 1 års medlemskab. De to andre spørgsmål vedrører regler, der er fastsat af arbejdsnævnet, og som vil kunne ændres administrativt. Hvorvidt en eventuel ændring

af disse regler vil ske, inden en ny lov vedtages eller i forbindelse hermed, er endnu ikke klart.

Ophørsordninger.

13. Spørgsmålet om eventuel gennemførelse af ophørsordninger for landbrugere med henblik på at fremme strukturudviklingen i landbruget i lighed med de ordninger, som kendes visse steder i udlandet, har været drøftet i et underudvalg under landbokommissionen, som afgav beretning i januar 1969.

Det hedder heri, at det er udvalgets principielle opfattelse, at der må ske en fortsat reduktion i antallet af landbrugsejendomme med henblik på tilpasning af landbrugets produktionsforhold til de ændrede tekniske vilkår og for at muliggøre en fortsat afvandring, som er en forudsætning for, at der kan ske en tilnærmelse af aflønningen af landbrugerne til indtægtsmulighederne i andre erhverv. Det er imidlertid tillige udvalgets opfattelse, at nedlægningen for tiden sker med en sådan hast, at der - samtlige forhold taget i betragtning - næppe er anledning til yderligere at forcere denne udvikling. Tværtimod forekommer det, at strukturændringen både af sociale, beskæftigelsesmæssige og økonomiske grunde for tiden går stærkt nok og ikke nødvendiggør yderligere indgreb.

Med hensyn til de yngre landmænd finder udvalget det ikke formålstjenligt at søge den afvandring af landmænd i de yngre aldersklasser, der allerede foregår, fremmet yderligere af hensyn til opretholdelse af et passende antal effektive bedrifter på længere sigt.

Med hensyn til spørgsmålet om afvandring af de noget ældre landmænd hedder det, at i det omfang, der er rimelig mulighed for beskæftigelse i andet erhverv, vil afvandring ske i betydeligt tempo også uden en ophørsordning. Da det endvidere må forekomme rimeligt, at der kun gives tilskyndelse til afvandring af landmænd i de pro-

duktive aldersklasser i det omfang, der kan etableres beskæftigelsesmuligheder i andre erhverv, synes der derfor i stedet at måtte lægges vægt på en udvikling af disse beskæftigelsesmuligheder.

Med hensyn til de ældre **landmænd**, for hvem omstilling til andet erhverv ikke kan anses for en realistisk mulighed, anføres, at en ophørsordning formentlig kun kan gennemføres i form af førtidspensionering. Herved ville der kunne opnås fordele for strukturrationaliseringen bl. a. ved, at mindre egnede ejendomme bringes frem til sammenlægning på det mest belejlige tidspunkt. En tilpasning kan imidlertid også ske, uden at der formelt sker nedlægning af ejendommen eller afhændelse af denne, idet ældre landmænd i stedet kan ophøre med landbrugsdrift og stille jorden til rådighed for ejendomme, der kan anvende et større tilliggende ved indgåelse af forpagtnings- eller lejeordninger.

14. Det er underudvalgets opfattelse, at det ikke vil være nødvendigt af strukturmæssige grunde at gennemføre en førtidspensionering. Man finder, at det også samfundsøkonomisk må være rigtigst at lade ældre landbrugere, hvis arbejdskraft **ikke** har nogen alternativ anvendelse, og hvis produktion gennemgående er af begrænset intensitet, fortsætte med landbrugsdrift, indtil de af egen tilskyndelse vælger at udleje, bortforpagte eller sælge jorden.

Det anføres i denne forbindelse, at de

indhentede oplysninger om de ophørsordninger, der i forskellig form er gennemført i udlandet med strukturelt sigte, ikke synes at godtgøre, at den tilskyndelse til rationalisering, der opnås herved, er af synderlig vægt i sammenligning med de almindeligt virkende udviklingsfaktorer i samfundet.

Det erkendes i beretningen, at udviklingen i landbruget for mange, især ældre landmænd, indebærer sociale problemer, som det er rimeligt, at der søges tilvejebragt løsninger på. Det påpeges imidlertid, at problemer af tilsvarende art forekommer inden for **andre** grene af erhvervslivet, hvor der foregår væsentlige strukturændringer, og at disse problemer derfor bør søges løst gennem den sociale lovgivning efter ensartede retningslinier.

15. Efter henstilling fra landbokommisjonen har landbrugsministeriet overfor socialministeriet peget på ønskeligheden af, at der i socialreformkommissionen optages overvejelse af de sociale problemer, der er forbundet med den hastige ændring i samfundsforholdene, og socialministeren har derefter anmodet socialreformkommissionen om at lade disse spørgsmål indgå i dens overvejelser.

16. Man henviser iøvrigt til bilag F, der indeholder en af socialforskningsinstituttet udarbejdet redegørelse for instituttets undersøgelse af de sociale konsekvenser af **landbrugets** strukturforandringer.

Kapitel X

LANDBRUGET I SAMFUNDSØKONOMIEN.

1. Den dybtgående omstillingsproces, som har præget landbruget gennem den sidste halve snes år, men som vel i realiteten satte ind allerede omkring midten af 1950'erne, da nedgangen i landbrugsbeskæftigelsen for alvor tog fart, kan selvsagt ikke betragtes isoleret fra den økonomiske udvikling i det øvrige samfund. Den stærke og stort set ubrudte økonomiske vækst i byerhvervene siden slutningen af 1950'erne har på samme tid lettet strukturtilpasningen i landbruget og skærpet de økonomiske problemer, som landbrugserhvervet har stået overfor. Den høje beskæftigelsesgrad og hastigt stigende økonomiske aktivitet i byerhvervene har skabt forudsætningen for den hurtige reduktion af beskæftigelsen i landbruget, der har været en nødvendighed under de herskende afsætningsvilkår for landbrugsvarer. På den anden side har den stærke opgang i byerhvervenes beskæftigelse og produktion i høj grad været beroende på den omstændighed, at der har været mulighed for at trække på »arbejdskraftreserven« i landbruget. Det må imidlertid med i billedet, at denne nødvendige og hensigtsmæssige tilpasning af den samlede beskæftigelses- og erhvervsstruktur ikke er foregået i et stabilt økonomisk klima. Tværtimod har samfundsøkonomien i lange perioder i den sidste halve snes år været karakteriseret af store spændinger og betydelig uligevægt, der via et hastigt stigende omkostnings- og renteniveau har skærpet de økonomiske problemer, som landbruget har stået og stadig står overfor.

De fremherskende økonomiske vilkår i

den sidste halve snes år har derfor i første række medført, at det centrale i landbrugsproblematikken har været, hvorledes man har kunnet afhjælpe landbrugets vanskeligheder. Som omtalt i kapitel VII har dette betydet, at det primære mål med den hidtidige landbrugspolitik har været at støtte indkomstudviklingen hos landbrugerne, idet det samtidig har været tilstræbt at søge landbrugsproduktionen opretholdt. De videregående samfundsøkonomiske aspekter af landbrugets tilpasningsproblemer har spillet en mere underordnet rolle, omend landbrugets betydning som eksporterhverv, bl. a. med henvisning til mulighederne for landbrugs-eksporten ved dansk medlemskab af fællesmarkedet, er indgået med betydelig vægt i argumentationen for en støttepolitik over for landbruget.

2. Der er flere årsager til, at landbrugets vanskeligheder således i første række er blevet betragtet og vurderet som et fra den øvrige økonomiske udvikling til dels isoleret problem, men især to forhold har spillet ind. Det har været dels den høje beskæftigelsesgrad i økonomien som helhed, dels den omstændighed, at det hidtil har været afsætningsvilkårene i udlandet, som har været bestemmende for landbrugseksportens størrelse og dermed for omfanget af den danske produktion.

Det er selvsagt ikke muligt at foretage en nærmere analyse af, i hvilket omfang faldet i landbrugets beskæftigelse har været fremkaldt af mere specifikke landbrugsøkonomi-

ske forhold, og i hvilket omfang udviklingen i samfundsøkonomien iøvrigt har påvirket beskæftigelsesudviklingen i landbruget.

Der er vel næppe tvivl om, at den indkomstklemme, som dansk landbrug har befundet sig i, har været en væsentlig årsag til, at så megen arbejdskraft er forsvundet ud af erhvervet igennem de sidste 10-15 år. Bestræbelserne på at rationalisere, mekanisere og i et vist omfang specialisere sig ud af vanskelighederne har spillet en betydelig rolle i denne proces. Det er dog ikke rimeligt at gøre de særlige danske vilkår, at landbruget i modsætning til andre landes landbrug er et udpræget eksporterhverv, der er blevet ramt ekstraordinært hårdt på afsættingsiden, samt den kraftige danske omkostningsstigning, til de altafgørende faktorer bag reduktionen i landbrugsbeskæftigelsen. Der synes bag disse forhold at ligge en mere selvstændig tendens til, at landbruget i beskæftigelsesmæssig henseende er og vil være et tilbagegangserhverv. Denne tendens findes i stort set alle industrilande og dækker bl. a. den kendsgerning, at værditilvæksten pr. beskæftiget i landbruget som hovedregel er lavere end i alternative produktioner. Denne tendens gør sig gældende, stort set uanset hvilken grad af udviklingstrin - såvel landbrugsmæssigt som industrielt - man befinder sig på. Man skal ikke her forsøge at belyse årsagerne hertil, men blot påpege, at der med rimelige beskæftigelsesmuligheder i andre dele af økonomien vil være en klar tendens til, at arbejdskraften bevæger sig væk fra landbruget. Denne tendens forstærkes selvsagt, hvis der i økonomien som helhed er fuld beskæftigelse. Samtidig har det været åbenbart, at der især i vesteuropæiske lande, herunder også i Danmark, har været og stadig er betydelige produktivitetsgevinster at hente ved større kapitalindsats» (hele mekaniseringsbølgen) og gennem tilpasningen af landbrugsbedriftenes størrelse.

Såvel ud fra mere snævre landbrugsøkonomiske som samfundsøkonomiske hensyn har den udvikling, der er sket gennem de sidste 10—15 år, derfor under de herskende afsæt-

ningsbetingelser været hensigtsmæssig. Problemerne har derfor i hovedsagen knyttet sig til de vilkår og det tempo, hvorunder denne udvikling er foregået. Da der som nævnt har været fuld beskæftigelse og som hovedregel vel nærmest mangel på arbejdskraft i byerhvervene, har problemerne omkring vilkårene under og tempoet i denne omstillingsproces næsten naturnødvendigt måttet koncentreres om de perspektiver, som rejste sig for landbruget mere isoleret betragtet.

3. Som omtalt i kapitel III er det en meget kraftig reduktion, der er sket i den direkte landbrugsbeskæftigelse. Denne proces, der har stået på i hele efterkrigsperioden, er accelereret i løbet af de sidste 10-15 år og har samtidig skiftet karakter. I løbet af 1950'erne satte den kraftige nedgang i antallet af mandlige medhjælpere ind med fuld styrke, mens nedgangen i beskæftigelsen af kvindelige medhjælpere, der dog kun i et vist omfang var beskæftiget direkte i landbrugsproduktionen, var startet væsentligt tidligere. Den stærke nedgang i beskæftigelsen af fremmed medhjælp er fortsat usvækket gennem 1960'erne og har resulteret i, at der nu kun er beskæftiget ca. 30.000 fremmede medhjælpere ved den direkte landbrugsproduktion. Siden 1960 har der sideløbende hermed været en betydelig nedgang i antallet af selvstændige landbrugere, ligesom en mindre, men voksende del af de selvstændige landbrugere har beskæftigelse i andre erhverv sideløbende med landbrugsbeskæftigelsen.

Disse faser i beskæftigelsesudviklingen dækker over en periode frem til omkring 1960, hvor det især var rationalisering og produktivitetsfremskridt på de enkelte bedrifter, der prægede udviklingen, mens der i 1960'erne i stigende omfang har været tale om produktivitetsfremskridt i forbindelse med ændringer i selve bedriftsstrukturen i landbruget (sammenlægninger og samdrift m. m.). Det har været karakteristisk, at der frem til begyndelsen af 1960'erne skete en

kraftig produktionsfremgang, men at denne derefter gradvist aftog for i anden halvdel af 1960'erne at blive afløst af stagnation og en klart vigende tendens i den animalske produktion.

Når der trods den stærke nedgang i beskæftigelsen har kunnet iagttages denne udvikling i produktionen, skyldes det selvsagt indsats af andre produktionsfaktorer til delvis erstatning for den fravandrende arbejdskraft. Det mest iøjnefaldende har her været investeringerne i maskiner, men der er herudover sket en specialisering, således at arbejde, der tidligere skete direkte i landbruget, nu foregår uden for den egentlige landbrugssektor. Denne specialisering, som landbruget har deltaget i, har været ensbetydende med, at mængden af indkøbte produktionsfaktorer bortset fra arbejdskraft er steget stærkere end produktionen. Dette kommer til udtryk i, at arbejdsproduktiviteten er øget med 6-7 pct. om året gennem de sidste 10-15 år, mens den samlede produktivitet, der under alle omstændigheder stiger langsommere end arbejdsproduktiviteten, er øget med omkring 1,5 pct. om året.

4. En del af nedgangen i beskæftigelsen i det egentlige landbrug er derfor blevet modsvaret af øget beskæftigelse i den del af byerhvervene, der leverer produktionsfaktorer til landbruget. Der foreligger ikke statistisk materiale, der kan belyse, i hvilket omfang nedgangen i den direkte landbrugsbeskæftigelse modificeres af denne tendens til større arbejdsdeling, men alt tyder på, at der kun er tale om en modificerende faktor af mindre omfang. Det bør endvidere medtages, at en konsekvens af denne specialisering har været, at der f. eks. i kraft af mekaniseringen har været basis for udviklingen af en betydelig landbrugsmaskinindustri, som har kunnet opbygge en stor eksport.

Sideløbende med, men uafhængig af denne specialisering på produktionsindsatssiden, er der foregået en stedse stærkere forarbejdning af landbrugets salgsprodukter. Der er næppe tvivl om, at der på dette område

(forædlingsvirksomheder i videste forstand) totalt er sket en stigning i beskæftigelsen gennem de sidste 10-15 år. Denne udvikling må selvsagt ses på baggrund af, at produktionen af animalske varer har været stigende indtil de allerseneste år, og at de vanskelige eksportvilkår har nødvendiggjort produktudvikling o. lign. Det er imidlertid også åbenbart, at der herudover har været andre faktorer som stigningen i levestandard, ændrede forbrugsvaner m. m., d. v. s. forhold, der ikke har direkte tilknytning til de specielle landbrugsproblemer, som har spillet stærkt ind.

5. Den indirekte beskæftigelse og produktion, der således er knyttet til landbrugsproduktionen, har efter alt at dømme været stigende i samme periode, som den direkte landbrugsbeskæftigelse har været hurtigt faldende. Skønsmæssigt kan det anslås, at den samlede førsteleds beskæftigelse (udtrykt som helårsarbejdere) i de erhverv, der leverer varer og tjenesteydelser til landbrugsproduktionen samt deltager i forædlingen og bearbejdningen af landbrugets salgsprodukter, svarer til godt halvdelen af beskæftigelsen i den direkte landbrugsproduktion.

Hidtil har udviklingen i denne indirekte beskæftigelse været domineret af de tendenser, som den øgede arbejdsdeling og specialisering i den direkte landbrugsproduktion samt produktudvikling og øget bearbejdningsgrad på salgssiden har afstukket. Når dette har været tilfældet, må det ses på baggrund af, at den samlede landbrugsproduktion har været stigende indtil de seneste år. Det må antages, at disse tendenser også vil gøre sig gældende i fremtiden og formentlig endda med forøget styrke, især i forædlingsvirksomheden. Heroverfor står dog et behov for rationalisering og strukturændring inden for de til landbruget direkte knyttede forædlingsvirksomheder, især i mejeribruget, som næppe kan undgå at trække i modsat retning. Mere afgørende er det imidlertid, at beskæftigelsessituationen i disse med landbruget forbundne sektorer formentlig i de

kommende år vil blive påvirket af en vigende eller allerhøjest stagnerende; landbrugsproduktion.

Der er dog næppe grund til at forvente, at en spredning af tilbagegangslimen i landbrugsbeskæftigelsen til også at omfatte den »indirekte« beskæftigelse i landbrugssektoren vil skabe større problemer for den samlede beskæftigelsessituation. Der må påregnes et stramt arbejdsmarked i økonomien som helhed også i 1970'erne, og der er grund til at antage, at forskydningerne i beskæftigelsesstrukturen under fortsat økonomisk vækst vil være mindst lige så omfattende som i den sidste halve snes år.

6. Mens der set fra et totaløkonomisk synspunkt således ikke må antages at være større beskæftigelsesmæssige problemer forbundet med en fortsat tilbagegang i landbrugsbeskæftigelsen, selv om denne skulle udstrække sig til også at berøre de med landbruget forbundne forsynings- og forædlingsvirksomheder, kan der meget vel opstå visse regionale problemer. Alternative; beskæftigelsesmuligheder er ikke til stede i samme udstrækning i de forskellige egne af landet. Regionale problemer har allerede vist sig i 1960'erne, hvor beskæftigelsesnedgangen i det egentlige landbrug i stigende grad har berørt de selvstændige landmænd. Mens afvandringen af medhjælperne incl. de medhjælperne, der udgøres af de selvstændiges børn, er foregået uden større vanskeligheder, blot der har været en tilpas høj beskæftigelsesgrad i samfundet som helhed, er overgangen til anden beskæftigelse for de selvstændige landmænd i langt højere grad betinget af, at de alternative beskæftigelsesmuligheder er til stede på regionalt plan. Omstillingen til anden beskæftigelse er her forbundet med langt større problemer end for medhjælperne, formentlig af såvel psykologiske som - især - praktiske grunde (opgivelse af hidtidige bolig og afvikling af landbrugsvirksomheden). Der er dog rimelig grund til at antage, at en hel del af disse vanskeligheder i et vist - formentlig ganske betydeligt - omfang kan

lettes gennem en aktiv arbejdsmarkedspolitik med omskoling, støtte under omstillingsprocessen m. v.

Tilbage står dog de problemer af regional-økonomisk karakter, som allerede i adskillige år har eksisteret i de områder af landet, der må betegnes som udprægede landbrugsområder. Afvandringen fra landbruget vil i disse områder helt overvejende være ensbetydende med en nedgang i områdets samlede økonomiske aktivitet gennem det indkomstbortfald, der sker ved overgang til anden beskæftigelse uden for regionen. Denne problemstilling vil selvsagt blive skærpet, hvis den fortsatte afvandring fra landbruget resulterer i en nedgang i landbrugsproduktionen og derved direkte rammer de lokale forsynings- og servicevirksomheder, som direkte er engageret i landbrugsproduktionen. Derved vil udviklingen i landbruget forstærke de tendenser, der i forvejen er til at koncentrere produktion, reparations- og serviceydelse i disse brancher.

Foreløbig har sådanne problemer i første række manifesteret sig som de såkaldte ø-problemer (Bornholm, Samsø, Langeland m. fl.), men gør sig dog også gældende i Nordvestjylland. Det er selvsagt de samme områder, hvor der eksisterer de største potentielle muligheder for en reduktion af landbrugsbeskæftigelsen, og selv om en aktiv arbejdsmarkedspolitik utvivlsomt kan bidrage til at formidle en overgang til anden beskæftigelse, er det dog åbenbart, at der kan være vægtige grunde til også at sætte ind på at skabe alternative beskæftigelsesmuligheder i de berørte egne eller regioner. Man skal ikke her gå nærmere ind på, hvilke veje der kan følges, men blot pege på egnsudviklingspolitikken og udflytning eller etablering af offentlige institutioner som mulige midler. Det skal i denne forbindelse påpeges, at det i visse tilfælde formentlig er tilstrækkeligt blot at sætte en proces igang.

7. Den anden hovedfaktor, der har spillet og fortsat spiller en central rolle i en samfundsøkonomisk vurdering af landbrugspro-

blemerne, er landbrugets betydning som eksporterhverv. Som nærmere omtalt i kapitel V har landbrugseksporten, incl. konserver, frem til 1966 været stigende. Derefter satte en nedgang ind, men i 1969 har der på ny været en stigning. Det er på denne baggrund ikke overraskende, at landbrugseksportens andel af den samlede eksport har været hastigt faldende gennem en lang årrække, således fra godt halvdelen af den samlede vareeksport omkring 1959-60 til skønsmæssigt godt 30 pct. i dag.

Denne udvikling har som tidligere nævnt helt overvejende været bestemt af de herskende vilkår på eksportmarkederne og ikke af udviklingen i den danske landbrugsproduktion. Tværtimod har produktionen indtil de seneste år været stigende. Først i 1969 har produktionsudviklingen øvet en bremsende indflydelse på landbrugseksportens størrelse. Det har derfor i første række været perspektiverne på længere sigt, som har præget debatten om landbrugets placering i eksportindtjeningen.

Som det fremgår af kapitel V, forudses ingen drastiske ændringer af eksportvilkårene i den periode, som man med rimelighed kan overskue, d. v. s., frem til midten af 1970-erne. Taget som helhed må det antages, at den stort set konstante forringelse af afsætningsvilkårene, som er sket i løbet af 1960-erne, nu er ophørt, og at der er udsigt til en bedring for kødområdet, mens udsigterne for mejeriprodukter ikke synes at skulle bedres, men næppe heller forringes yderligere. Det er klart, at sådanne tendenser ikke på nævneværdig måde vil ændre de økonomiske vilkår i landbruget. Der vil derfor stadig, medmindre støttepolitikken ændres væsentligt, foregå en fortsat tilbagegang i beskæftigelsen og efter alt at dømme en deraf følgende moderat nedgang i den samlede animalske produktion.

8. Spørgsmålet om landbrugseksportens størrelse er dermed blevet af mere aktuel betydning end hidtil. Set på baggrund af de betalingsbalancevanskeligheder, som den

danske økonomi har været karakteriseret af i en længere årrække, må det forekomme indlysende, at det næppe kan være hensigtsmæssigt at forcere tilpasningen i landbruget hurtigere frem end hidtil. På den anden side forekommer det ikke hensigtsmæssigt at søge at dæmpe tilpasningsprocessen for at kunne opretholde en landbrugseksport af et bestemt omfang, hvis valutaindtjeningen på andre måder kan styrkes. Det er næppe muligt at vurdere de valutamæssige konsekvenser af, at der flyttes arbejdskraft fra landbruget til anden beskæftigelse. Det må imidlertid fremhæves, at det med den stærke beskæftigelsesforøgelse i serviceerhvervene, herunder den offentlige sektor, ikke havde været muligt at forøge industrieksporten i det hidtidige tempo, hvis ikke overflytningen af arbejdskraft fra landbruget til byerhvervene havde virket aflastende på arbejdsmarkedet. Alt tyder også på, at mulighederne for en fortsat hurtig vækst i industrieksporten, som afsætningsvilkårene iøvrigt skulle give mulighed for, næppe kan foregå uden en vedvarende forskydning i beskæftigelsesstrukturen. Udfra et generelt samfundsøkonomisk synspunkt kan det ikke være hensigtsmæssigt at hindre en så fri tilpasning som muligt af ressourceanvendelsen. Det skal imidlertid påpeges, at denne tilpasning foregår mest smidigt i en situation, hvor der hersker en højere grad af balance i samfundsøkonomien, end tilfældet hidtil har været.

Det er klart, at der er andre hensyn end sikringen af den maksimale økonomiske vækst, som spiller en væsentlig rolle ved udformningen af den økonomiske politik i videre forstand. Støttepolitikken over for landbruget kan derfor ikke alene ansues udfra et vækstsynspunkt, men må ses i sammenhæng med andre former for indgreb, hvor sociale og andre hensyn tillægges en prioritet fremfor det »rene« væksthensyn. Det gælder således boligpolitikken, støtten til værfindustrien og en lang række af det offentliges aktiviteter, hvor andre hensyn er tillagt større vægt end den frie tilpasning af ressourceanvendelsen.

9. Det forekommer imidlertid yderst risikabelt at lade hensyn til opretholdelsen af bestemte erhvervs eksportindtjening på tilsvarende måde få overvægt i forhold til en friere tilpasning af beskæftigelses- og produktionsstrukturen i økonomien. Langtids-tendensen går klart i retning af - ligesom tilfældet er i alle andre højt udviklede lande - at det er industrieksporten, der skal være det bærende element i den fremtidige eksportstruktur. Indgreb, der under indtryk af de nuværende betalingsbalancevanskeligheder søger at mindske denne tendens, vil til lige let føre til, at man for at sikre et gunstigt resultat på kort sigt skaber problemer på længere sigt.

Det må endvidere tages i betragtning, at en tendens til mindsket dansk produktion ikke nødvendigvis er ensbetydende med et tilsvarende fald i landbrugets valutaindtjening. Inden for visse grænser vil et mindre

udbud af danske landbrugsvarer på eksportmarkederne utvivlsomt føre til en vis stigning i de opnåede gennemsnitlige eksportpriser. Der tænkes her selvsagt først og fremmest på, at det vil være den dårligst betalte del af eksporten, som først falder væk. Det kan heller ikke udelukkes, at de overpriser danske varer opnår på visse markeder kan øges i kraft af mindsket udbud. Endelig vil forskydningen i retning af eksport af mere forædlede varer trække i samme retning. Hertil kommer, at en mindre animalsk landbrugsproduktion vil give muligheder for besparelser på importsiden. En sådan udvikling vil yderligere kunne accelereres, såfremt der kan ske en forøgelse af den danske produktion af proteinholdige afgrøder, hvilket der skulle være visse muligheder for på lidt længere sigt. Landbrugets nettovalutaindtjening kan derfor meget vel fortsat stige, selv om den animalske produktion viser tilbagegang.

BILAGSSAMLING

BILAGSFORTEGNELSE

Bilag A.	Det af Landbrugsraadet og De samvirkende danske Landboforeninger udformede forslag til en effektivitetsfremmende landbrugspolitik	161
Bilag B.	Forudsætninger og detailberegninger til kapitel IV: Landbrugets produktions-økonomiske forhold	181
Bilag C.	Resumé af OECD's publikation: »Agricultural Projections for 1975 and 1985«	223
Bilag D.	Skrivelser fra De danske Mejeriforeningers Fællesorganisation, Eksport-Svine-slagteriernes Salgsforening, Kødkonserverfabrikkernes Eksportsammenslutning og Oxexport vedrørende afsætningsmulighederne for mere forarbejdede landbrugsvarer	229
Bilag E.	Monopoltilsynet: Landbrugets hjemmemarkedsordninger	247
Bilag F.	Socialforskningsinstituttet: Redegørelse for instituttets undersøgelse af de sociale konsekvenser af landbrugets strukturforandringer	267
Bilag G.	Lov nr. 278 af 18. juni 1969 om afsætning af danske landbrugsvarer m.m. Lov nr. 281 af 18. juni 1969 om en kornordning. Landbrugsministeriets bekendtgørelse af 14. juli 1969 af lov om udlån til yngre landmænd	275

Det af Landbrugsrådet og De samvirkende danske Landboforeninger udformede forslag til en effektivitetsfremmende landbrugspolitik.

Nærværende bilag indeholder forslaget i den udformning, hvori det blev afleveret til regeringen i foråret 1969. Det består af 3 notater, der er blevet afleveret til regeringen i den her nævnte rækkefølge:

1. Grundlaget for en effektivitetsfremmende landbrugspolitik 163
2. Udformning af et prisgrundlag i forbindelse med en effektivitetsfremmende landbrugs-
politik 170
3. Sammenfatning af kalkuler vedr. det nødvendige indtjeningsniveau for effektive produ-
center (med beregninger). 174

Grundlaget for en effektivitetsfremmende landbrugspolitik.

1. Den generelle problematik.

Det sidste års diskussion har navnlig drejet sig om, hvilken vægt man ved landbrugspolitikens udformning bør tillægge *på den ene side* produktionens tilpasning efter afsætningsmulighederne på kortere sigt, og *på den anden side* struktur- og effektivitetsudviklingen i landbruget.

De økonomer, som har kritiseret den nuværende landbrugspolitik, har lagt hovedvægten på at opnå *dels* en hurtigere tilpasning af de enkelte produktionsgrene, *dels* en hurtigere reduktion af den samlede produktion. Man har imidlertid *ikke* kunnet sandsynliggøre, *hverken* at de foreslåede omlægninger vil føre til de ønskede resultater, *eller* at det kan undgås, at de foreslåede nye støtteformer ville medføre en nedsat takt i struktur- og effektivitetsudviklingen.

Heroverfor har man fra landbrugets side fremhævet, at de afgørende hensyn må være, *dels* at strukturudviklingen og nedgangen i landbrugets samlede arbejdskraft fortsat forløber i et ud fra *alle* hensyn muligt og tilfredsstillende tempo, *dels* at der samtidig *sikres* fortsat stærk effektivitetsfremgang og dermed bevarelse af konkurrenceevnen udad til. Disse hensyn må efter *landbrugets* opfattelse veje tungere til i et langsigtet perspektiv, *end* om nedgangen i totalproduktionen foregår i lidt stærkere eller langsommere tempo, *eller* om der nu og da skulle opstå marginale eksportmængder, der må afsættes til ekstra lave priser.

Bag de anførte forskelle i vurderingen af den ønskelige udvikling og virkningen af forskellige støtteformer ligger dog utvivlsomt

også en dyberegående forskel i vurderingen af landbrugets og levnedsmiddelindustriens fremtid som eksporterhverv på længere sigt. De pågældende økonomer synes at anlægge et yderst pessimistisk syn på de fremtidige muligheder for store dele af landbrugs- og levnedsmiddeleksporten. De mener *dels*, at en europæisk markedsløsning i bedste fald ligger langt ude i fremtiden, *dels* at der i mellemtiden vil være sket en udvikling, som bevirker, at eksportmulighederne også efter en markedsløsning vil være meget begrænsede. På basis af denne grundindstilling mener man, at nyinvesteringer i landbruget bør begrænses mest muligt, og man betragter det som *en* fordel, at nyttilgangen af uddannede driftsledere på det nærmeste ophører.

Fra landbrugets side forekommer det at være for tidligt at lægge et så pessimistisk syn til grund for landbrugspolitikken. Der foregår stadig initiativer på markedsområdet, som kan føre til en hurtigere udvikling, end det umiddelbart ser ud til. Hertil kommer, at de nye initiativer inden for OECD og IFAP i alle tilfælde bør afprøves, inden der *tages* direkte skridt til en stærkere reduktion af den danske landbrugseksport. Man kan i denne forbindelse ikke se bort fra, at planer om en bevidst nedskæring af den danske eksport vil kunne *benyttes* af visse lande som en yderligere anledning til ændring af deres egen landbrugspolitik i produktionsstimulerende retning.

I sidste instans må det imidlertid være de politiske *instansers* opgave at vurdere *eksportmulighederne* på længere sigt og her ud fra fastlægge målsætningen for den fremtidige landbrugspolitik. I den samlede vurdering og målsætning må naturligvis også indgå de nødvendige økonomiske og sociale hensyn ikke

blot til landbofamilierne, men også til de beskæftigede i de tilknyttede forsynings- og forarbejdningserhverv og til befolkningen i de egne af landet, hvis økonomiske og beskæftigelsesmæssige grundlag er stærkt afhængigt af landbrugsproduktionen.

2. *Produktionssammensætningen.*

De nuværende støtteordninger har i alt væsentligt form af direkte prisstøtte (hjemmemarkedsordningerne, mælketilskud, kunstgødningstilskud) eller indirekte prisstøtte (dispositionsfond). Kun støtten til unge landmænd og til mejerirationalisering falder uden for dette mønster.

Under dette princip er støtten direkte proportional med den enkelte landmands produktionsomfang, og den har karakter af et - både absolut og relativt varierende - tillæg til eksportpriserne for de enkelte produkter.

Støtte under denne form er neutral over for struktur- og effektivitetsudviklingen i landbruget. Den forsinker ikke den nødvendige udvikling hen imod større produktionsenheder i takt med nedlægningen af ejendomme og gennemførelsen af driftsforenkling og specialisering. Den tillader den mest hensigtsmæssige produktionstilpasning på de enkelte ejendomme og en gradvis flytning af de enkelte produktioner fra de mindre effektive til de mere effektive producenter.

Under denne form har den enkelte producent som rettesnor for sin produktionsplanlægning den samlede indtjening fra eksport og støtteordninger, således som den udmøntes i de gennemsnitlige afregningspriser for de enkelte varer.

Under dette system har de politiske instanser i samråd med landbrugsorganisationerne i væsentligt omfang taget ansvaret for at påvirke indtjeningen i de enkelte driftsgrene og dermed også produktionens sammensætning. Det gælder fastlæggelsen af prisrelationerne på hjemmemarkedet, anvendelsen af dispositionsfonden, mælketilskud og kunstgødningstilskud samt kornordningerne.

Denne påvirkning af den relative indtjening er sket på basis af en samlet vurdering

ud fra en række forskellige langsigtede hensyn. Det er vanskeligt at se nogen anden mulighed, som vil virke mere hensigtsmæssigt. Under de herskende ustabile eksportforhold er de på kortere sigt opnåede eksportpriser - og med kortere sigt menes adskillige år - ganske uegnede til at tjene som rettesnor for den mest hensigtsmæssige produktionssammensætning. Det samme ville gælde eksportpriserne plus et ensartet procenttillæg.

Hovedindvendingen mod den nuværende støtteform har imidlertid været, at den relative indtjening, der er fremstået som resultat af eksportpriser plus støtteordninger, har fremkaldt dels en »forvridning« af produktionsstrukturen, dels en for stor produktion. Disse to forhold - produktionens sammensætning og det samlede produktionsomfang - blandes som regel sammen i diskussionen. Det er imidlertid af væsentlig betydning at holde dem adskilte, og her skal gøres enkelte bemærkninger om produktionens sammensætning.

Når der tales om en »forvridning« af produktionen, må herved forstås, at produktionens sammensætning er blevet en anden, end hvis eksportprisrelationerne hele tiden havde fået lov til at slå fuldt ud igennem til den enkelte producent, og at den opnåede produktionssammensætning er mindre hensigtsmæssig end den, der ville være fremgået af eksportpriserne.

Det er utvivlsomt rigtigt, at produktions-sammensætningen er blevet noget anderledes, end om produktionen var blevet styret af eksportpriserne, men bortset fra mindre undtagelser er det tvivlsomt, om sammensætningen er blevet mindre hensigtsmæssig.

Undtagelserne er fjerkræ- og ægproduktionen, hvor det i hvert fald kan diskuteres, om ikke et mindre eksportomfang havde været ønskeligt. Selv i disse tilfælde må dog påpeges, at de relativt høje hjemmemarkedspriser ikke har fremkaldt en stigende eksport, men kun har forhalet en nedgang. Når disse produkter danner en undtagelse, skyldes det, at det ikke blot er marginale mængder, men i perioder væsentlige dele af eksporten, der

knap nok har kunnet dække de variable omkostninger.

Ser vi imidlertid på hovedproduktionerne, kvæg-grovfodersektoren, og svin-kornsektoren, kan det ikke godtgøres, men er tværtimod yderst tvivlsomt, om et andet forhold mellem disse produktioner ville være mere hensigtsmæssigt end det faktiske.

Man overser *for det første*, at der som følge af de herskende landbrugspolitiske forhold ikke er tale om en enkelt eksportpris, men om en række afgrænsede markeder med forskellige eksportpriser, og ofte med store forskelle mellem det bedste og det dårligste marked.

For en enkelt industrivirksomhed vil det være den marginale eksportpris - den opnåede pris for den yderste del af eksporten - der vil være afgørende for størrelsen af den eksport, man vil opretholde. Så længe man har uudnyttet kapacitet, vil man ofte eksportere til markeder, der ikke dækker de fulde omkostninger, men blot yder et positivt dækningsbidrag ud over de variable omkostninger. Men falder prisen på et enkelt marked, således at der ikke er dækning for de variable omkostninger - som i industrien ofte udgør helt op til 90 pct. af totalomkostningerne - vil man indskrænke produktionen og afskedige en tilsvarende del af arbejdskraften.

I landbruget, med talrige bedrifter uden kontakt med de enkelte eksportmarkeder, kan en tilsvarende tilpasningsmekanisme som for en enkelt industrivirksomhed ifølge sagens natur ikke etableres. Også inden indførelsen af hjemmemarkedsordningerne blev de varierende eksportpriser fra forskellige markeder puljet til en enkelt afregningspris. Den enkelte producent havde ej heller den gang nogen mulighed for at reagere på den laveste af de opnåede priser, marginalprisen. Derfor kunne det lige så vel den gang som nu hænde, at der blev opretholdt en vis produktion, som ikke dækkede de variable omkostninger. En omlægning til såkaldt »produktionsneutral« støtte og en tilbagevenden til at afregne den løbende produktion efter

de *gennemsnitlige* eksportpriser vil derfor kun i meget begrænset grad rette på det forhold, som kritikken især retter sig imod. Ulemperne ved en sådan omlægning vil utvivlsomt langt overveje fordelene. Dermed være ikke sagt, at der ikke kan være behov for visse justeringer, f. eks. af prisrelationerne på hjemmemarkedet.

For det andet overser man, at vel ligger de *gennemsnitlige eksportpriser* på et relativt højere niveau for svineholdsprodukter end for kvægholdsprodukter, men de *marginale eksportpriser* har over langs været relativt lige lave på begge områder. Det er ikke mange måneder siden, at priserne for fersk flæsk til tredielandsmarkeder var overordentlig lave.

Det nævnte forhold viser, at der ikke havde været fordel ved større marginalforskydninger mellem de to store driftsgrene - større svinehold, mindre kvæghold - end der faktisk er indtruffet.

Når det må erkendes, at forholdet mellem kvæghold og svinehold ikke med fordel kunne være anderledes end det faktiske, begrænser den påståede for ringe nettovirkning af støtten sig til fjerkræområdet. Det erkendes da også i dag af visse af kritikerne, at tabet ved den såkaldte »produktionsforvridning« næppe overstiger 50-100 mill. kr.

Når dette beløb, som endda er overdrevet, sættes i relation til den dæmpning af effektivitetsfremgangstakten, som en omlægning til produktionsneutral støtte uvægerligt ville medføre, kan der ikke være tvivl om, at de nuværende støtteformer er de samfundsøkonomisk mest hensigtsmæssige.

En reduktion af effektivitetsfremgangstakten med f. eks. 0,5 pct. om året - hvilket let kan indtræde - vil betyde et relativt tab på ca. 50 mill. kr. det første år. I modsætning til det nævnte »produktionsforvridningstab« sker der tilmed en akkumulering af effektivitetstab, således at det bliver 100 mill. kr. det andet år, 150 mill. kr. det tredje år o. s. v.

3. *Totalproduktionens omfang.*

Den anden hovedindvending mod den nuværende støtteform er, at den fører til større produktion og eksport, som trykker priserne yderligere på eksportmarkederne.

I denne forbindelse må først påpeges, at totalproduktionen i flere år har været stagnerende og i de sidste år svagt faldende. Der kan altså højst være tale om, at støtten har dæmpet nedgangstendensen. En sådan dæmpning har imidlertid også været direkte til sigtet.

For hele perioden siden 1961 er kun svineproduktionen forøget, og denne udvidelse - som i de sidste år er afløst af stagnation - har utvivlsomt været samfundsøkonomisk fordelagtig. Fjerkræproduktionen er netop opretholdt, og ægproduktionen er faldet stærkt. Antallet af malkekøer er inde i en kraftig reduktion. Når mælkeproduktionen nogenlunde er opretholdt i det sidste år, skyldes det utvivlsomt ekstra gunstige fodringsforhold.

Som nævnt kan det hævdes, at en stærkere reduktion af fjerkræ- og ægekporten havde været ønskelig, fordi hovedparten af eksporten i perioder knap har dækket de variable omkostninger. Det er imidlertid af ringe betydning i det samlede billede, og i hvert fald i indeværende år giver eksporten af disse varer et større dækningsbidrag, end eksport af foderkorn ville gøre.

Det afgørende er imidlertid, at eksporten af mejeriprodukter og slagteriprodukter i det store og hele har kunnet holdes inden for rammerne af de markeder, hvor priserne har betinget enten fuld omkostningsdækning eller i hvert fald et betragteligt positivt dækningsbidrag. Eksport til tredielande til yderst lave priser er vel forekommet, men har i det store og hele været af meget ringe omfang.

Der har altså ikke været tale om, at støtteordningerne har fremkaldt en voksende eksport, som måtte afsættes til ekstra lave priser. Yderligere glemmer kritikerne at tage det meget væsentlige forhold i betragtning, at det netop har været muligt at styre eks-

porten på en sådan måde, at lejlighedsvis overskud ikke har trykket priserne på de bedre betalende hovedmarkeder.

Samtidig må det erkendes, at priserne på visse hovedmarkeder for disse produkter mere eller mindre permanent ikke giver *fuld* omkostningsdækning. Det gælder navnlig smørekporten til England, en mindre del af osteeksporten samt betydelige dele af konserveeksporten.

Her må imidlertid tages i betragtning, at en reduktion af eksporten til disse markeder enten slet ikke eller kun på kortere sigt ville medføre højere priser for resten af eksporten, da der hurtigt ville blive fyldt op med overskud fra anden side. Såvel dette forhold som tilstedeværelsen af flere afgrænsede markeder med forskellige priser for samme vare strider mod de tilvante forestillinger om afsætningsforholdene for landbrugsvarer, hvilket vel er forklaringen på, at disse forhold bliver overset i diskussionen om støtteordningernes virkninger.

Det forhold, at en reduktion af eksporten - bortset fra lejlighedsvis marginale mængder, der må afsættes til ekstra lave priser - ikke kan påregnes at medføre højere priser for resten af eksporten, er af afgørende betydning. Det indebærer, at en reduktion af eksporten alt andet lige vil medføre, at der bliver et mindre bidrag til dækning af landbrugets faste omkostninger, altså ringere økonomi, eller, udtrykt på anden måde, højere omkostninger pr. enhed af resten af produktionen.

Her må også tages i betragtning, at i hvert fald i husdyrproduktionen er de variable omkostninger (grænseomkostningerne) pr. enhed ikke stigende med produktionens omfang - som økonomerne synes at forudsætte - men uafhængige af produktionens omfang inden for det givne faste anlæg. Det vil derfor altid være økonomisk fordelagtigt for den enkelte landmand at producere med fuld kapacitetsudnyttelse, når priserne blot ligger over de variable omkostninger.

Under disse produktionsforhold vil en reduktion kun være økonomisk fordelagtig,

såfremt - og i takt med - at der kan ske en nedbringelse af de faste omkostninger. Den eneste faste omkostning, der overhovedet kan tænkes nedbragt på kortere sigt, er imidlertid familiearbejdskraften.

Der er her en afgørende forskel mellem industriens og landbrugets tilpasningsmuligheder. I industrien, hvor hovedparten af arbejdskraften er en variabel omkostning, udgør de samlede variable omkostninger til råstoffer og løn ofte 85-90 pct. af totalomkostningerne. Man kan derfor med fordel reducere eller standse produktionen ved et prisfald til blot 10-15 pct. under fuld omkostningsdækning. I landbruget, hvor man selv producerer en væsentlig del af råvaren - foderet - og hvor familiearbejdskraften er fast, udgør de variable omkostninger i gennemsnit under halvdelen af de samlede omkostninger. Priserne kan derfor i lange perioder ligge langt under fuld omkostningsdækning, uden at produktionen med fordel kan nedsættes.

Selv en omlægning af støtten, således at den løbende produktion blev afregnet efter eksportpriserne, ville derfor næppe medføre nævneværdig produktionsnedgang på det store flertal af brug, som ikke har fremmed medhjælp. Derimod kan man med sikkerhed forudse, at hovedparten af de tilbageværende 20.000 unge medhjælpere omgående ville forsvinde, fordi deres løn er en variabel omkostning. Det kan imidlertid næppe være en ønskelig udvikling.

Den hovedeksport, der prismæssigt ligger dårligst i forhold til totalomkostningerne, er uden tvivl smørekporten til England. Den repræsenterer i smørfedt 40 pct. af kobestanden og dermed også 40 pct. af kødproduktionen. Denne del af kvægbestanden svarer derfor i smørfedt, skummetmælk og kød til en forenet produktionsværdi - regnet i eksportpriser - på ca. 1400 mill. kr., hvoraf over halvdelen er bidrag til dækning af de faste omkostninger.

Selv regnet i eksportpriser giver denne del af kvægholdet næsten dobbelt så stort dækningsbidrag pr. ha, som eksport af foderkorn

ville gøre. Dertil kommer, at den beskæftiger næsten 50.000 helårsarbejdere.

Man kommer derfor tilbage til den problemstilling, at der hverken samfundsøkonomisk eller for den enkelte landmand er fordel ved at reducere totalproduktionen eller specielt kvægholdet, med mindre der umiddelbart findes bedre beskæftigelsesmuligheder inden for rækkevidde. Denne problemstilling erkendes da også i Det økonomiske Råds landbrugsrapport. Denne rapport ser imidlertid relativt optimistisk på beskæftigelsesmulighederne og bekymrer sig ikke særligt om de egnsvisе muligheder.

Det er imidlertid en kendsgerning, at over halvdelen af de tilbageværende landbrugsjendomme findes i de såkaldte egnsudviklingsområder. Selv om der nu søges iværksat en øget aktivitet i disse områder, kan der ikke ventes hurtige resultater, jfr. f. eks. egnsudviklingsdirektoratets meget pessimistiske vurdering af udviklingen i Thisted amt i landbokommissionens betænkning vedrørende ophørsordninger for landmænd.

Det forekommer også, at økonomernes kritik af landbrugsstøtten har taget alt for let på de lokaløkonomiske problemer. Amerikanske undersøgelser tyder på, at landbrug har væsentligt større afledede lokaløkonomiske virkninger end industri, nemlig op imod tre gange sin egen indkomst mod halvdanden gang for industri. Det stemmer nogenlunde med, at i de områder her i landet, som er næsten rene landbrugsområder, udgør landbrugsbefolkningen ca. 40 pct. af totalbefolkningen. Landbruget afgiver således basis for en samlet beskæftigelse på op imod 2Vz gang sin egen beskæftigelse.

Udredningerne i forbindelse med kommunalreformerne har vist de store forskelle i indkomstniveau og byrdefordeling mellem landets forskellige egne. Ud fra den indstilling, at det med de forholdsvis begrænsede afstande må være ønskeligt på længere sigt at bevare et økonomisk bæredygtigt erhvervs- og befolkningsgrundlag i de fleste egne af landet, kan støtten til landbruget med stor ret betragtes som en støtte til be-

varelse af det samlede erhvervsliv i de store landbrugsområder.

4. *Behovet for øget stabilitet i landbruget.* Den hidtidige landbrugspolitik kritiseres navnlig for sin virkning på produktionens sammensætning og omfang. Denne kritik er som påvist stort set irrelevant. Landbrugspolitikken kunne med større ret kritiseres for, at den ikke tilstrækkelig målbevidst har sigtet på at danne basis for en optimal struktur- og effektivitetsfremgang.

For så vidt der er enighed om, at det må være en afgørende målsætning at sikre fortsat stærk effektivitetsfremgang og bevarelse af konkurrenceevnen, må det også være muligt at nå til enighed om den landbrugspolitik, der bedst muligt fremmer denne målsætning.

Man kan stille problemet op på den måde, at det drejer sig om at sikre, at landbrugsstøtten så langt som muligt opfylder både en *indkomstmæssig* og en *effektivitetsmæssig* målsætning.

En støtte af et vist omfang vil altid bidrage mere eller mindre til at afbøde de indkomstmæssige vanskeligheder. Men det må både for samfundet og for landbruget være af stor betydning, at støtten samtidig bidrager mest muligt til at fremme struktur- og effektivitetsfremgangen. Det vil give støtten en større samfundsmæssig nyttevirkning og et mere langsigtet perspektiv.

Udgangspunktet må være, at man søger at klarlægge, hvor mulighederne for fortsat effektivitetsfremgang især ligger, og dernæst overvejer, hvordan landbrugspolitikken kan bidrage til, at disse muligheder udnyttes fuldt ud.

Uden at gå i enkeltheder kan anføres, at stigende ejendoms- og besætningsstørrelser, øget kapitalanvendelse pr. ejendom, samt driftsforenkling og specialisering er nogle af de veje, der indebærer de største potentielle muligheder for en relativ forbedring af effektivitets- og indtjeningsforholdene i landbruget.

Men samtidig gælder for alle disse ten-

denser, at de øger de enkelte bedrifters sårbarhed over for variationer i indtjeningen. De større og mere kapitalkrævende bedrifter har relativt store faste omkostninger til afskrivning og forrentning. De har, selv ved normal rentabilitet, relativ lille fortjenstmargen (restindkomst til familien) i forhold til omsætningen. Familieindkomsten rækker derfor ikke langt som stødpude over for variationer i salgspriser og omkostninger.

De nævnte forhold kan let illustreres på basis af regnskabsstatistikken. Det kan således nævnes, at landbrugskapitalen exclusive bolig stiger fra ca. 2½ gange omsætningen i de mindre brug til godt og vel 4 gange omsætningen i de større brug. I forhold til arbejdsindsatsen er stigningen endnu større, nemlig fra 150.000 kr. i de mindre til op imod 400.000 kr. pr. helårsarbejder i de større brug. Et udtryk for det samme er det forhold, at renter af gæld stiger fra ca. 5 pct. af omsætningen i de mindre til ca. 10 pct. af omsætningen i de større brug. Et meget højt renteniveau hæmmer derfor også den på længere sigt ønskelige strukturudvikling.

Løvrigt kan man direkte se af regnskabsresultaterne, at nettoindtægten variation under de herskende ustabile forhold har været stærkt stigende med stigende brugsstørrelse.

Strukturudvikling og driftsforenkling kan som nævnt bidrage stærkt til forbedring af indtjeningsgrundlaget. Men det forudsætter, *dels* at indtjeningsforholdene i det mindste er sådan, at effektive producenter kan opnå rentabilitet og har mulighed for investeringer og ekspansion, *dels* at der er en sådan grad af stabilitet i indtjeningen, at driftsforenkling og investering ikke er forbundet med urimelig stor risiko. Hvis disse forudsætninger mangler, vil disse tendenser blive hæmmet til skade for effektiviteten og konkurrencedygtigheden på længere sigt.

Det erkendes i de fleste lande, at en særlig prispolitik for landbrugsvarer er en nødvendig forudsætning for, at mere effektive og kapitalkrævende bedrifter kan opbygges og fungere tilfredsstillende. Det udtrykkes

klart i den svenske jordbrugsudredning og i OECD's analyser af de landbrugspolitiske problemer. Det er også det resultat, som fremtrædende økonomer i andre lande er kommet til efter indgående at have studeret den problematik, som skabes af de særlige udbuds- og efterspørgselsforhold for landbrugsprodukter.

Som et væsentligt effektivitetshensyn må endvidere anføres, at et yderligere betydeligt fald i tilgangen af unge til erhvervet næppe vil være foreneligt med bevarelsen af et konkurrencedygtigt eksporterhverv. Allerede nu etableres næppe mere end 1000 til 1500 unge til erstatning for de 8-9.000 brugere, som hvert år holder op eller går over i andet erhverv.

Det er en kendsgerning, at en stor del af effektivitetsfremgangen sker i takt med generationsskiftet. Det dynamiske element, som de veluddannede unge landmænd udgør, kan ikke tåle at blive meget mindre, hvis fremgangstakten skal bevares.

Der har da også i de sidste år været stor politisk forståelse for og vilje til at støtte de unge landmænd, der møder med en god uddannelse. Denne linie bør utvivlsomt fortsættes i den fremtidige landbrugspolitik.

Et andet væsentligt hensyn må være, at der gives de bedst mulige betingelser for den stærke *strukturudvikling*, som landbruget står midt i. Allerede nu nedlægges 7.000 brug om året. Det vil betyde næsten en halvering - en nedgang fra 150.000 til 80.000 brug - i løbet af blot de næste 10 år. Endvidere peger antallet af nyetableringer i retning af en nedgang til kun 30-40.000 brug på lidt længere sigt. Denne udvikling vil betyde omfattende *jordsammenlægninger*. Det må være vigtigt, at jordlovgivning og finansieringsvilkår styrer denne udvikling på en sådan måde, at slutresultatet bliver en lige så hensigtsmæssig ejendomsstruktur som den, der fremgik af udskiftningen for snart 200 år siden.

5. *Udformning af et prisgrundlag.*

Landbruget befinder sig under stærk omformning. Der forsvinder hvert år 6-7.000

ejendomme. Denne udvikling vil utvivlsomt fortsætte og måske snarest blive forstærket. Den fortsatte nedgang i antallet af unge medhjælpere - til kun 19.000 i vinteren 1968/69 - peger i den retning.

De ca. 44.000 ejendomme, der er nedlagt siden 1960, har fortrinsvis været helt små brug med lille areal og husdyrbestand. Der er hidtil kun i meget begrænset omfang opbygget nye ejendomme af en størrelse, som kan anses for levedygtig på længere sigt. Det skyldes ikke blot de indtil for nylig meget stramme sammenlægningsrestriktioner, men også, at det økonomiske klima har været ugunstigt for den positive side af strukturudviklingen. Navnlig *den prismæssige usikkerhed* og *det høje renteniveau* har modvirket opbygningen af større brug. Med deres relativt større kapitalkrav og større omsætning er sådanne bedrifter - ikke mindst hvis de samtidig prøver at begrænse kapitalkravet og hæve effektiviteten gennem en forenklet driftsform - yderst sårbare overfor pris- og omkostningsvariationer.

De brug, der nedlægges, bliver nu gradvis større i arealmæssig henseende, og de tilbageværende brugs vækst i areal skulle dermed kunne blive hurtigere end hidtil. Denne proces rummer næppe så store problemer bortset fra det urimelige i, at kapital til finansiering af jordsammenlægning - der jo ikke beslaglægger reelle samfundsressourcer - skal forrentes så højt som tilfældet er. En yderligere lempelse af sammenlægningsgrænserne er dog utvivlsomt stærkt påkrævet.

Samtidig med nedlægningen af bedrifter går der imidlertid også *staldkapacitet* ud af produktion. Dette forhold begynder allerede at blive mærkbart, og det vil gøre sig stadig stærkere gældende, efterhånden som det bliver større og større bedrifter, der nedlægges.

Såfremt det politisk anses for ønskeligt på længere sigt at opretholde en konkurrencedygtig eksport af animalske produkter - og forarbejdede varer heraf - må der være betingelser for, at den nedlagte staldkapacitet gradvis erstattes af ny kapacitet på de be-

drifter, der i øvrigt har mulighed [or at bestå på længere sigt. Hertil kommer, at andre stalde er så utidssvarende, at de på et eller andet tidspunkt må udskiftes. Endelig vil tendensen hen imod øget driftsforenkling - som bør fremmes gennem større prisstabilitet - betyde en samling af de enkelte husdyrarter i større enheder, hvilket vil kræve investeringer i ombygning og udvidelse af bygningsskapaciteten på mange ejendomme.

Med andre ord, hvis den animalske eksportproduktion skal opretholdes og bevare sin konkurrencedygtighed, må der være betingelser for, at husdyrproduktionen gradvis kan koncentreres i større, moderne anlæg. Denne proces vil kun kunne *forløbe, såfremt* i det mindste de mest effektive producenter har økonomisk basis for at forrente fornuftige anlægsinvesteringer, og *såfremt* der tilvejebringes en rimelig grad af langtidsstabilitet i indtjeningen.

Samtidig er der nu ingen risiko for, at tilvejebringelsen af sådanne vilkår vil føre til en uhensigtsmæssig forøgelse af produktionen. *For det første* må det påregnes, at der år for år går en stigende mængde gammel staldkapacitet ud af produktionen. *For det andet* er effektivitetsvariationen stadig voksende. Større prisstabilitet på et niveau, der tillader de dygtigste at investere og ekspandere, vil derfor *hverken* friste til investeringer over en bredere front *eller* hæmme et fortsat erhvervsskifte i områder, hvor der findes eller gradvis tilvejebringes alternative beskæftigelsesmuligheder. Erfaringerne såvel fra Sverige som fra de mest industrialiserede områder her i landet viser iøvrigt tydeligt, at beskæftigelsesmulighederne og arbejdsmarkedspolitikken er helt afgørende for produktionsudviklingen.

Imidlertid vil det være påkrævet at følge udviklingen meget nøje. Man må nøje følge tendenserne på eksportmarkederne, herunder udviklingen i de marginale eksportpriser. Og det vil være ønskeligt regelmæssigt at indhente et repræsentativt materiale vedrørende landmændenes produktionsplaner og investeringsplaner. En forsøgsmæssig under-

søgelse af denne karakter er allerede gennemført.

Der skal herefter som *diskussionsoplæg* peges på forskellige muligheder for etablering af et pris- eller indtjeningsgrundlag.

Man kan tage som udgangspunkt, at indtjeningen skal give effektive producenter mulighed for at investere i ny teknik og opbygning af tidssvarende bedrifter.

Det kan diskuteres, hvor højt det er hensigtsmæssigt at sætte de *effektivitetskrav*, som priserne (indtjeningen) skal svare til. Det må i sidste instans bero på en politisk afvejning, hvor også de indkomstmæssige og produktionsmæssige virkninger må tages i betragtning.

De vigtigste dimensioner m. h. t. effektivitetsniveauet er størrelsen af den enkelte driftsgren samt effektiviteten i den løbende produktion. Man kan f. eks. gå ud fra, at det skal gøres rentabelt at investere i udvidelse af de enkelte driftsgrene, når disse herved bringes op på en sådan størrelse, at man indvinder hovedparten af de mulige størrelsesøkonomiske fordele, og den løbende produktion samtidig forudsættes gennemført med høj økonomisk effektivitet. Denne definition kan for hver enkelt driftsgren udformes i ganske nøje enkeltheder m. h. t. f. eks. besætningsstørrelse, arbejdsforbrug, ydelsesniveau, fodereffektivitet o. s. v., og for hver enkelt faktor kan man sammenligne med forsøgsresultater, regnskabsresultater, demonstrationsbrug m. v.

Tanken må derefter være, at det pris- eller indtjeningsniveau, man når frem til, skal underkastes periodiske justeringer for udviklingen i henholdsvis eksportpriser, omkostninger m. v.

Udformning af et prisgrundlag i forbindelse med en effektivitetsfremmende landbrugspolitik.

I det tidligere afleverede notat (Grundlaget for en effektivitetsfremmende landbrugspolitik) er der redegjort for den generelle baggrund for dette spørgsmål.

I det nævnte notat blev der peget på, at der må lægges vægt på at fremme og lette den igangværende udvikling henimod større ejendoms- og besætningsstørrelser, driftsforenkling, specialisering m. v., fordi disse tendenser indebærer de største potentielle muligheder for en relativ forbedring af effektivitets- og indtjeningsmulighederne i landbruget. Samtidig fører disse tendenser imidlertid til større og mere kapitalkrævende brug og dermed øget sårbarhed over for uforudseelige variationer i indtjeningen.

Samtidig blev det påpeget, at hvis det anses for ønskeligt, at den animalske eksportproduktion kan opretholdes og bevare sin konkurrencedygtighed, må der være betingelser for, at husdyrproduktionen gradvis kan koncentreres i større, moderne anlæg i takt med nedlægningen af ejendomme og opslidningen af ældre anlæg.

Denne proces vil imidlertid kun kunne forløbe, *såfremt* i det mindste de mest effektive producenter har økonomisk basis for at forrente fornuftige anlægsinvesteringer, og *såfremt* der tilvejebringes en rimelig grad af langtidsstabilitet i indtjeningen, således at bygningsinvesteringer og driftsforenkling ikke er forbundet med urimelig stor risiko.

Man kan altså tage som udgangspunkt, at indtjeningen i det mindste skal give effektive producenter mulighed for at forrente investeringer i ny teknik og opbygning af tidsvarende bedrifter.

De vigtigste dimensioner med hensyn til effektivitetsniveauet er størrelsen af de enkelte driftsgrene samt effektiviteten i den løbende produktion. Man kan f. eks. tage som udgangspunkt, at det skal gøres rentabelt at investere i udvidelse af en enkelt driftsgren, når denne herved bringes op på en sådan størrelse, at man indvinder hovedparten af de størrelsesøkonomiske fordele, og den løbende produktion samtidig forudsættes gennemført med høj økonomisk effektivitet.

Det skal understreges, at der i denne forbindelse må skelnes mellem effektive producenter og effektive ejendomme. De dygtigste eller mest effektive producenter er ikke nød-

vendigvis dem, der allerede har de - forholdsvis få - ejendomme med areal eller besætningsstørrelser på op imod, hvad der med tidsvarende teknik kan betragtes som optimalt. De producenter, som i tilfælde af indtjeningsvilkår af anførte karakter har dygtighed og dristighed til at ekspandere - samtidig med at andre holder op - vil givetvis kunne findes inden for alle de nuværende størrelser og kvaliteter af brug. I nogle tilfælde vil de kunne ekspandere ved udbygning af deres nuværende bedrift gennem tilkøb og bygningsinvesteringer, i andre tilfælde vil de først skifte til en anden ejendom med bedre fremtidsmuligheder.

Det skal også understreges, at det i høj grad er individuelt, om dygtige producenter klarer sig bedst med en relativt alsidig eller en stærkt forenklet bedrift. Det vil langt fra i alle tilfælde være en betingelse for høj effektivitet, at de enkelte driftsgrene bringes op på de størrelser, som kalkulerne bygger på. Gennem f. eks. fælles maskinanvendelse og dygtig organisering af arbejdet vil alsidige bedrifter, hvor de enkelte driftsgrene er betydelig mindre end »optimalt«, i mange tilfælde kunne klare sig udmærket ved samme økonomiske vilkår, som er nødvendige for den større, specialiserede bedrift. Den mest generelle forudsætning, der kan opstilles, er i og for sig, at det samlede produktionsapparat giver basis for en effektiv udnyttelse af familiens arbejdskraft - en høj omsætning pr. beskæftiget - og en god udnyttelse - eventuelt i fællesskab med andre - af de mekaniske hjælpemidler. Dog må det nok tilføjes, at egentligt nybyggeri i de fleste tilfælde bliver relativt dyrt, hvis det kommer under en vis skala. I de mange tilfælde, hvor der bliver tale om en kombination af om- og tilbygning, eventuelt delvis med egen arbejdskraft, kan der ingen regler opstilles for det mindste omfang, der er forsvarligt.

Det drejer sig altså om at finde frem til det prissæt, som er nødvendigt for at de »effektive producenter« kan forrente de investeringer, som er nødvendige, hvis de grad-

vis skal kunne overtage produktionen fra de »nedlagte« brug.

Disse priser kan ikke findes med udgangspunkt i regnskabsstatistikken, som er udtryk for gennemsnit af ejendomme med driftsgrene af vidt forskelligt omfang og kvalitet. Det er nødvendigt at opbygge kalkuler - modelbrug - med veldefinerede forudsætninger med hensyn til størrelse, udstyr, teknisk effektivitet o. s. v. Materialet hertil kan hentes fra en lang række kilder. Der findes betydelige erfaringer med hensyn til sådanne kalkuler, jfr. f. eks. publikationerne fra landbrugsorganisationernes teknisk-økonomiske udvalg om »Kvægholdets økonomi« og »Konservering af grøntafgrøder« fra 1963.

Når kalkulerne er udarbejdede, kan man imidlertid ved indsætning af priserne i regnskabsstatistikken få et indblik i, hvordan de vil virke for »gennemsnitslandmanden« i forskellige grupper af brug, for landmænd med forskelligt etableringstidspunkt o. s. v.

Tanken må derefter være, at de resultater, man når frem til, skal danne grundlag for en vurdering af det nødvendige udgangsniveau. Endvidere kan kalkulerne tjene som grundlag for beregning af periodiske justeringer for ændringer i henholdsvis eksportpriser, omkostninger og effektivitet.

Kalkulernes opbygning.

Det vigtigste grundlag er *investerings- og produktionskalkuler* for henholdsvis grovfoder-kvægsektoren, korn-svinesektoren samt fjerkræholdet. Der forudsættes altså produktion på basis af egen foderproduktion, bortset fra nødvendige proteinfodermidler.

Kalkulerne er bygget op som en blanding af modelbrug og driftsgrenskalkuler, fordi dette er fundet mest hensigtsmæssigt under hensyn til formålet. Hovedvægten er lagt på at nå frem til det nødvendige totale indtjeningsniveau for en produktion sammensat som den samlede landbrugsproduktion. De beregnede enhedsomkostninger for de enkelte driftsgrene kan som følge af de mange fællesomkostninger, kombinationsfordele osv. kun betragtes som vejledende.

Fastlæggelsen af størrelsen af de pågældende driftsgrene er ret væsentlig, fordi såvel anlægsomkostninger som arbejdsforbrug viser nedgang med stigende omfang af de enkelte driftsgrene. Hovedparten af disse fordele er dog ifølge beregninger såvel herhjemme som i andre lande indvundet allerede ved areal- og besætningsstørrelser, som svarer til effektiv beskæftigelse af een mand. Som anført foran kan der dog ofte i praksis nås lige så gunstige resultater ved kombination af flere driftsgrene i mindre omfang. Ved at tage det ved nyanlæg »optimale« omfang som basis får man i kalkulerne taget højde også for disse muligheder.

Markbruget (foderproduktionen) kan mest formålstjenligt behandles som en enhed (et modelbrug), der danner basis for beregning af inventaromkostningerne ved optimal udnyttelse af et tidssvarende maskinsæt. Der er regnet med en ejendom med et jordtilliggende på 60 ha fordelt med 35 ha byg, 15 ha græs og 10 ha foderroer. I praksis vil man ofte kunne komme ned på tilsvarende omkostninger på mindre arealer ved fælles anvendelse af de større maskiner, køb af brugte maskiner o. s. v. Som et udtryk for effektivitetsniveauet kan anføres, at inventaromkostninger kalkuleret på det nævnte grundlag bliver ca. 15 pct. lavere end i driftsbureauets markbrugsregnskaber, som i sig selv ligger på et relativt højt effektivitetsniveau.

På basis af en - naturligvis noget vilkårlig - fordeling af fællesomkostningerne samt ved fastlæggelse af et udbyttensniveau på et relativt højt niveau - 10-20 pct. over gennemsnittet - kan man derefter komme til produktionspriser pr. foderenhed for henholdsvis korn, græs og foderroer. Disse priser er regnet frem til fodermidlerne er færdige til anvendelse, f. eks. for korn inklusive opbevaring, tørring, formaling og blanding på eget anlæg.

De således beregnede omkostninger pr. foderenhed går derefter videre i driftsgrenskalkulerne for husdyrproduktionen. Der er ikke tilstræbt nogen overensstemmelse mel-

lem den totale foderproduktion på de nævnte arealer på den ene side og omfanget af husdyrproduktionen på den anden side. Som følge af forenklingstendenser og de stærkt varierende muligheder i praksis ville en sådan sammenhæng alligevel blive kunstig. Det må anses for mere formålstjenligt at basere kalkulerne på »optimalt« omfang af den enkelte driftsgren.

Der er opstillet investerings- og produktionskalkuler for et kvæghold på 40 køer plus nødvendigt opdræt og en sideløbende produktion af skummetmælkskalve, et kombineret svinehold på 40 årssøer og 600 leverede slagterisvin, en ægproduktion baseret på 2000 høns og en produktion af slagtekyllinger baseret på 13.500 kyllinger pr. hold.

Byggeomkostningerne ved nyanlæg er stærkt varierende. Det vil være rimeligt at gå ud fra det relativt lave niveau i Jylland. I praksis vil der jo i mange tilfælde blive tale om en kombination af ombygning og tilbygning. Der er regnet med afskrivningsperioder på 30 år for bygninger og 10 år for markinventar og andre tekniske hjælpemidler.

Det er meget afgørende, hvilken teknisk effektivitet man forudsætter med hensyn til f. eks. udbytte pr. ha, foderforbrug pr. kg mælk, flæsk o. s. v., antal fravænnede grise pr. so, arbejdsforbrug i de enkelte driftsgrene m. v.

For så vidt angår udbytтетallene i husdyrproduktionen er det en mulighed at gå ud fra resultaterne i demonstrationsbrug, helårsforsøg og afkomsprøvestationer. Det skal så blot gøres klart, at det vil være et meget højt effektivitetsniveau, der forudsættes. Eksempelvis er der foreløbig regnet med en ydelse på 240 kg smør pr. ko, hvilket ligger nærmere helårsforsøgene (255 kg) end kontrolforeningsresultaterne (221 kg) og langt over landsgennemsnittet på ca. 190 kg. I flæskeproduktionen bygger man fortrinsvis på demonstrationsbrugenes effektivitetsniveau. Arbejdsforbruget er lagt en del under de driftsplanlægningsnormer, som angives i

»Håndbog i Driftsplanlægning« fra Landbrugsministeriets Driftsøkonomiudvalg.

En vanskelighed er at få taget hensyn til kombinationsfordelene. Ved, for markbrugets vedkommende, at gå ud fra et egentligt modelbrug er der imidlertid taget hensyn til såvel sædskiftefordele som en høj maskinudnyttelse. Endvidere er der som helhed regnet med fuld udnyttelse af arbejdskraften året igennem, idet der kun er kalkuleret med det effektive arbejdskraftbehov i hver enkelt driftsgren.

Samling af kalkulerne.

Det endelige prissæt - inden for hvilket den enkelte pris som følge af fællesomkostninger m. v. kun kan betragtes som vejledende - kan derefter sammenvejes med den faktiske produktion for landbruget som helhed, f. eks. i 1968. Ved sammenligning med den faktisk opnåede produktionsværdi ved de gældende priser m. v. får man herefter et udtryk for, hvad der manglede - i beløb eller procent - for at de »effektive producenter«, således som de er definerede gennem de i kalkulerne indbyggede effektivitetsnormer, kunne forrente fornuftige investeringer, og dermed gradvis overtage produktionen fra de landmænd, som holder op eller nedsætter produktionen.

Fremtidige reguleringer.

De således opstillede kalkuler kan direkte anvendes til beregning af virkningerne af fremtidige ændringer i eksportpriser, omkostninger, effektivitet m. v. De reguleringsmæssige konsekvenser af sådanne ændringer vil være et forhandlingsspørgsmål. Der kan være tale om en lang række kombinationsmuligheder. Også størrelsen af den eksportproduktion, som politisk anses for ønskelig, måtte fastlægges.

Midlernes anvendelse.

De anførte kalkuler må betragtes som en beregningsramme for dels et udgangsniveau, dels et reguleringssystem.

Hvad reguleringssystemet angår, måtte

man formentlig tænke sig periodiske opgørelser - f. eks. kvartalsvis for de fastlagte eksportmængder, og halv- eller helårsvis for så vidt angår omkostningssiden. Det måtte formentlig fastlægges i en rammeaftale for en vis årrække.

Spørgsmålet om midlernes fordeling og anvendelse kan for så vidt betragtes helt uafhængigt af den totale beregnings- og reguleringsramme.

Sammenfatning af kalkuler vedrørende det nødvendige indtjeningsniveau for effektive producenter.

I det tidligere afleverede notat: »Udformningen af et prisgrundlag i forbindelse med en effektivitetsfremmende landbrugspolitik« er der i hovedtræk redegjort for opbygningen af beregningsgrundlaget i form af investerings- og produktionskalkuler. I det følgende er i enkeltheder redegjort for beregningernes forudsætninger og resultater.

Kalkulerne er baseret på omkostningsforholdene i 1968.1 nedenstående oversigtstabel er de beregnede produktionsomkostninger opstillet ved siden af den faktiske indtjening pr. kg af de enkelte produkter i 1968. Når

prisforskellene sammenvejes med totalproduktionens størrelse i 1968, fås et samlet udtryk for, hvad der manglede i, at indtjeningen kunne give effektive producenter fuld omkostningsdækning.

Det skal atter understreges, at som følge af de mange økonomiske og tekniske sammenhænge mellem de enkelte produktioner kan de enkelte enhedsomkostninger kun betragtes som vejledende med hensyn til størrelsesordenen af omkostningerne i de enkelte driftsgrene. Det samlede sæt af enhedsomkostninger må derimod betragtes som et sikkert udtryk for omkostningsniveauet på basis af de anvendte forudsætninger.

Der skal knyttes nogle kommentarer til de enkelte poster i nedenstående oversigt.

De anførte opnåede priser i 1968 dækker principielt den samlede indtjening fra eksport, hjemmemarkedsordninger og støtteforanstaltninger i øvrigt.

Indtægten pr. kg *mælk* refererer til årsudbyttet pr. kg mælk i oktober-året 1968 ifølge mejeristatistikken, ført frem til kalenderåret. Mælketilskud er indbefattet.

Udsætterkøer er i denne forbindelse kun at betragte som balancepost, idet de indgår i mælkeproduktionskalkulen med den fak-

Samlet oversigt for 1968.

	Produktion 1968, 1000 tons	Opnået indtjening 1968, øre pr. kg.	Produktions- omkostn. 1968, øre pr. kg.	Værdi 1968 mill. kr.	
				Opnået indtjening	Omkostninger iflg. kalkulerne
Sødmælk	4927	51.5	59.8	2537	2946
<i>Okse- og kalvekød</i>					
Udsætterkøer, 46 $\frac{0}{0}$	247 ¹⁾	235	235 ²⁾	580	580
Fedekalve m. v., 54 $\frac{0}{0}$	252 ¹⁾	345	359	869	905
<i>Svinekød</i>					
Slagterisvin, 91 $\frac{0}{0}$	682	499	529	3403	3608
Udsættersøer, 9 $\frac{0}{0}$	92 ¹⁾	212	212 ²⁾	195	195
<i>Æg</i>	86	420	420	361	361
<i>Fjerkrækød</i>					
Udsætterhøns, 25 $\frac{0}{0}$	19	207	207 ²⁾	39	39
Slagtekyllinger, 75 $\frac{0}{0}$	57	322	323	184	184

¹⁾ Levende vægt ²⁾ Opnåede priser

tisk opnåede pris. For *okse- og kalvekød* iøvrigt er beregnet et vejte gennemsnit af noteringerne for de enkelte kategorier. Omkostningerne er beregnet på basis af kalkuler for skummetmælkskalve og noteringsforholdet mellem denne kategori og hele gruppen. Den således beregnede gennemsnitsomkostning er utvivlsomt meget lavt ansat.

For *slagterisvin* er den gennemsnitlige indtjening pr. kg beregnet på basis af samme klassificering, som opnås i demonstrationsbrugene, og som er noget gunstigere end gennemsnittet af alle leverede svin til slagterierne. Det betyder ca. 7 øre pr. kg. Efterbetaling, devalueringsgodtgørelse m. v. er indbefattet.

For *æg* er den opnåede pris inklusive fuld kvantumrabat, refusion fra kornpuljen m. v.

For *slagtekyllinger* er alene regnet med ekstra kvalitet.

Det er en generel forudsætning, at midler til afsætningsfremmende foranstaltninger, dispositionsfonden, hjemmemarkedsafgifter for flæsk m. v. - er kommet til udtryk i de opnåede eksportnoteringer.

Beregninger vedrørende det nødvendige indtjeningsniveau for effektive producenter.

I. Generelle forudsætninger.

Afskrivning og rentebelastning m.v.

Der er på disse områder regnet med nedenstående forudsætninger:

Jordværdi:	4000 kr./ha
Ejendomsskatter:	90 kr./ha
Afskrivningsperiode:	
bygninger	30 år
inventar i marken	10 år
Rentebelastning på:	
jordværdi	6 pct.
inventar, besætnings- og forråds kapital	8 pct.
bygningsværdi	9 pct.

Andre omkostninger.

Prisen på produktionsmidler m. v. refererer til kalenderåret 1968, i enkelte tilfælde dog driftsåret 1967-68.

For så vidt angår de vigtigste *indkøbte driftsmidler* er der regnet med nedenstående priser:

Priser på indkøbte driftsmidler.

	Notering ¹⁾	Tillæg ²⁾	Landmandens pris
<i>Såsåed m. v.</i>	kr. pr. 100 kg		
Byg	65,50	1,00	66,50
Fodersukkerroefrø, slebet			585,00
Græsblanding			730,00
<i>Kunstgødning:</i>			
Fl. ammoniak, udbragt			121,00
Kalksalpeter	30,45	1,00	31,45
Blandingsgødning (PK 0-4-20)	29,25	1,00	30,25
<i>Foderstoffer:</i>			
D-blanding, malkekøer	79,50	1,50	81,00
Kalvefoderblanding	70,35	1,50	71,85
Tilskudsfoder, søer	96,75	1,50	98,25
Tilskudsfoder, slagterisvin	84,75	1,50	86,25
Startpiller, smågrise	75,65	1,50	77,15
Fuldfoder, høns	63,30	1,50	64,80
Fuldfoder, slagtekyllinger	71,80	1,50	73,30

¹⁾ ab lager, *såsåed*: byg Ø.A. (1968) roe- og græsfrø F.D.B. (1968)

Gødning: Fl. ammoniak-maskinstationstakst (1968) Kalks. og PK-gødning D.A.G. (1968)

Foderstoffer: J.A.F. og/eller Ø.A. (1968, æg og fjerkræ dog 1967-68)

²⁾ Lokalforeningernes avance.

Hvad *arbejdsomkostninger* angår, er der regnet med en aflønning på 10 kr. pr. time effektiv arbejdstid. Det svarer til den overenskomstnæssige løn til faste daglejere i landbruget i 1968. Der er endvidere indregnet et vederlag for *driftsledelse*. Arbejdsløn og vederlag for driftsledelse er afstemt således, at familiebrugeren i 1968 ialt kunne opnå 30.000 kr. for sin samlede indsats i form af manuelt arbejde og driftsledelse. Vederlaget for driftsledelse bliver herved noget lavere end den af Det landøkonomiske Driftsbureau anvendte norm.

II. Omkostningerne ved foderproduktion.

Generelle forudsætninger.

Kalkulerne forudsætter en høj maskinudnyttelse, idet man er gået ud fra et samlet maskinsæt svarende til et areal på 60 ha fordelt med byg 35 ha, græs 15 ha og foderroer 10 ha. De faste omkostninger er fordelt mere skønsomt på de tre afgrøder.

På basis af de foran nævnte forudsætninger om afskrivningsperiode og rentekrav samt årlige vedligeholdelsesomkostninger svarende til 10 pct. af anskaffelsesværdien

kommer man til de *inventaromkostninger*, som er anført i nedenstående oversigt.

Det ses nederst i oversigten, at de beregnede inventaromkostninger pr. ha ligger 10-20 pct. lavere end i driftsbureauets sektionsregnskaber, som endda samtidig indeholder en ret betydelig udgift til maskinstation.

Omkostninger ved produktion af byg.

Der er regnet med et udbytte i marken efter høst på 42 hkg pr. ha, hvilket er ca. 10 pct. over landsgennemsnittet i 5-året 1963-67.

Det samlede svind i forbindelse med tørring, opbevaring og formaling er ansat til 10 pct., således at der netto tilføres husdyrene 38 hkg pr. ha. Omkostningerne er sat i relation til denne mængde og indbefatter alle udgifter, indtil kornet er færdigt til opfodring.

Kunstgødningsanvendelsen er ansat til 500 kg PK-gødning og 120 kg flydende ammoniak, ialt 296 kr. pr. ha.

Arbejdsforbruget eksklusive halmbjærgning er ansat til 22,5 timer pr. ha. Som vederlag for driftsledelse er ansat 75 kr. pr. ha. De samlede omkostninger til arbejde og driftsledelse er således for 1968 ansat til 300

Maskinsæt og inventar omkostninger i markbruget.

	Anskaffelsessum kr.	Restværdi kr.	Årlige omk., kr.	Kornmark kr.	Græsmark kr.	Roe-mark kr.
Traktor	26.000	2.600	6.178	2.790	598	2.790
Mejetærsker	25.000	2.500	5.940	5.940	—	—
Såmaskine	3.300	500	773	629	144	—
Kunstgødningsspreader	1.000	—	244	142	61	41
Sprøjteudstyr	1.500	—	366	285	—	81
Radrenser	5.000	500	1.188	—	—	1.188
Roeoptager	5.000	500	1.188	—	—	1.188
Grønthøster	5.000	—	1.220	—	732	488
Vogne	5.000	—	1.220	203	407	610
Jordbearbejdningsredskaber	8.000	500	1.920	1.222	279	419
I alt	84.800	7.100	20.237	11.211	2.221	6.805
Kr. pr. ha. til inventar				320	148	681
Brændstof + smøreolie, kr/ha				40	15	105
Inventaromk. + brændstof og olie, kr/ha				360	163	786
Driftsbureauets 2. dels beretning 1966/67, kr/ha				435	175	934
Standardkalkulens inventaromk. i % af driftsbureauets tal				83	93	84

kr. pr. ha, medens driftsbureauet i sektionsregnskaberne for 1966-67 havde en samlet udgift på 495 kr. pr. ha plus 97 kr. til maskinstation.

På grundlag af en særlig investeringskalkule er omkostningerne ved tørring, opbevaring, formaling og blanding beregnet til 8 kr. pr. hkg for et anlæg med en kapacitet på 1.000 hkg.

Endvidere er kornmarken skønsmæssigt belastet med en sædskiftevirkning på 100 kr. pr. ha, medens roe- og græsmarkerne er godskrevet et tilsvarende beløb.

På basis af de anførte forudsætninger er de samlede omkostninger beregnet til 52,50 kr. pr. hkg korn færdig til opfodring. Denne pris indgår i kalkulerne vedrørende flæskeproduktionen.

Omkostninger ved produktion af fodersukkerroer.

Kalkulen er baseret på et udbyttensniveau i marken på 9.000 f.e. i rod og 3.000 f.e. i top. Med et gennemsnitligt svind på 20 pct. er nettoudbyttet til opfodring ansat til 9.600 f.e. pr. ha.

Gødningsforbruget er ansat til 1.000 kg PK-gødning og 185 kg flydende ammoniak. Det skal generelt bemærkes, at der i alle kalkuler er set bort fra staldgødning ud fra den betragtning, at gødningsværdien og opbevarings- og udbringningsomkostningerne stort set er lige store.

Under hensyntagen til, at der forudsættes slebet frø og båndsprøjtning, er arbejdsforbruget ansat til kun 130 timer pr. ha. Driftslederløn er ansat til 300 kr. pr. ha, således at de samlede arbejdsomkostninger bliver 1.600 kr. pr. ha. Driftsbureauet havde ved det lavere lønniveau i 1966-67 en tilsvarende udgift på 1.830 kr.

De samlede omkostninger pr. netto-f.e. er beregnet til 36 øre. Denne pris indgår i kalkulen for mælkeproduktion.

Omkostninger ved produktion af græsmarksafgrøder.

Forudsætningerne er en 2-årig sædskifte-

græsmark, hvor halvdelen af arealets 1. slæt ensileres, medens der iøvrigt er tale om afgræsning.

Der er regnet med et udbyttensniveau i marken på 7.200 f.e. og en nettoproduktion (effektivt foderforbrug) på 5.400 f.e. pr. ha.

Arbejdsforbruget incl. ensilering er ansat til 15 timer pr. ha og til driftsledelse er regnet med 50 kr. pr. ha, ialt 200 kr. Driftsbureauet havde i 1966-67 en udgift på 300 kr. til arbejde og driftsledelse.

Græsmarken er godskrevet 150 kr. pr. ha som udtryk for sædskiftevirkning.

De samlede omkostninger pr. netto-f.e. er opgjort til 20,4 øre. Denne pris indgår i kvægholdskalkulerne.

III. Omkostningerne ved mælkeproduktion.

Beregningerne er baseret på en besætning af RDM eller SDM på 40 køer + nødvendigt opdræt til opretholdelse af besætningen. Denne størrelse svarer til effektiv beskæftigelse af én mand hele året.

Omkostningerne ved opdræt af det nødvendige antal kvier er altså medregnet. Til gengæld er mælkeproduktionen godskrevet indtægterne ved salg af udsætterkøer samt værdien af overskudskalve.

Der forudsættes en ydelse på 5.100 kg mælk med 4,2 pct. fedt, eller 240 kg smør pr. ko. Det ligger lidt under helårsforsøgenes og afkomsprøvernes ydelse, men væsentligt over kontrolforeningsresultaterne. Der regnes med en fodereffektivitet nogenlunde svarende til helårsforsøgene. Der forudsættes et stort forbrug af grovfoder, navnlig græsafgrøder.

Kapitalomkostningerne er baseret på investeringskalkuler. Byggeomkostningerne viser store variationer både fra egn til egn og afhængigt af individuelle forhold. Anlægsomkostningerne pr. mælkeproduktionsenhed (1 årsko + 0,35 stk. opdræt) er meget forsigtigt ansat til 4.500 kr. for bygninger og 1.000 kr. til inventar incl. rørmalknings- og udmugningsanlæg. Afskrivningsperioden er ansat til 30 år for bygninger og 20 år for staldinventar. Rentekravet ved finansiering

af nyanlæg er sat til 9 pct. De samlede omkostninger til *afskrivning, vedligeholdelse* og *forrentning* af det faste anlæg bliver 550 kr. pr. mælkeproduktionsenhed eller 10-11 øre pr. kg mælk.

Arbejdsforbruget er ansat til 70 timer pr. mælkeproduktionsenhed og driftsledelse til 100 kr., i alt 800 kr. eller 15-16 øre pr. kg mælk. Det anførte forbrug er udtryk for en meget høj arbejds effektivitet sammenlignet med angivne driftsplanlægningsnormer.

Blandt omkostningerne er inkluderet en forrentning af besætningsværdien med 8 pct.

De samlede omkostninger er beregnet til 3.628 kr. pr. mælkeproduktionsenhed. Dette beløb er reduceret med værdien af 0,33 udsætterko og 0,55 spædekalkv. En udsætterko er ansat til 600 kg å 2,35 kr. (basispris i 1968) og en spædekalkv til 200 kr. Det giver i alt en indtægt på 575 kr.

Mælkeproduktionsomkostningerne bliver herefter netto 3.053 kr. eller 59,8 øre pr. kg mælk med 4,2 pct. fedt.

Det kan tilføjes, at den i foderomkostningerne indregnede forrentning af jordværdien - den eneste ikke-omkostningsbestemte post - udgør ca. 4 øre pr. kg mælk eller 6-7 pct. af de samlede omkostninger.

IV. Produktion af skummetmælkskalve.

Den samlede kødproduktion fordeler sig skønsmæssigt med 46 pct. på udsætterkøer, 29 pct. på fedekalve og 25 pct. på andre kategorier, d. v. s. stude, kvier, ungtyre o. s. v. Der er gennemført en særskilt kalkule for skummetmælkskalve. Omkostningerne for de andre arter regnes at stå i samme forhold til omkostningerne for skummetmælkskalve som forholdet mellem de opnåede priser. Det medfører utvivlsomt en undervurdering af omkostningerne for disse andre kategorier.

Produktionen af skummetmælkskalve forudsættes at finde sted sideløbende med mælkeproduktionen. Under hensyntagen til de italienske importbestemmelser, ifølge hvilke den slagtede vægt maksimalt må andrage

130 kg, er der regnet med opfedning til 237 kg levende vægt. Der er regnet med et foderforbrug på 3,6 f.e. pr. kg levende tilvækst, hvilket ligger midt imellem resultaterne ved afkomsprøverne (Egtved) og helårsforsøgene (hhv. 3,3 og 4,0).

På basis af pladsbehovet er *bygningssomkostningerne* ansat til 20 pct. af omkostningerne pr. mælkeproduktionsenhed. *Arbejdsbehovet* er ansat til 8 timer pr. dyr.

På basis af de nævnte forudsætninger er omkostningerne beregnet til 975 kr. pr. kalv. Det svarer til 4,11 kr. pr. kg levende vægt eller 7,70 kr. pr. kg slagtet vægt.

Med udgangspunkt i forholdet mellem noteringerne i 1968 er omkostningerne ved produktion af okse- og kalvekød som helhed (bortset fra udsætterkøer) herefter ansat til 3,59 kr. pr. kg levende vægt eller 6,75 kr. pr. kg slagtet vægt. Dette tal ligger dog utvivlsomt i underkanten af de faktiske omkostninger ved det forudsatte effektivitetsniveau.

V. Omkostningerne ved flæskeproduktion.

Kalkulerne er baseret på kombineret smågrise- og fedesvinproduktion. Der regnes med anvendelse af hjemmeavlet korn og indkøbt tilskudsfoder blandet på eget anlæg, jfr. kalkulerne for bygproduktion.

Forudsætningerne er iøvrigt et bygningsanlæg med plads til 40 søer og ca. 240 slagterisvin, hvilket svarer til levering af knap 600 slagterisvin af eget tillæg. Det svarer arbejds mæssigt til en én-mands enhed.

De vigtigste produktionsmæssige forudsætninger er 15,5 fravænnede grise pr. årssø, et foderforbrug på 99 f.e. pr. 20 kg gris samt 3,4 f.e. pr. kg tilvækst i *fedningstiden*. Det svarer meget nær til demonstrationsbrugenes resultater. *De samlede foderomkostninger* bliver herefter 328 øre pr. kg produceret flæsk.

Bygningssomkostningerne er ansat til 320 kr. pr. m². Byggeomkostningerne vil i praksis ofte være væsentligt højere, ikke mindst i landets østlige egne. Der forudsættes cen-

tralvarmeanlæg i sostalden. Omkostningerne til afskrivning, vedligeholdelse og forrentning af anlægget er beregnet til 662 kr. pr. årssø eller ca. 75 øre pr. produceret kg flæsk.

Der forudsættes et arbejdsforbrug på 20 timer pr. årssø og 2,0 time pr. leveret slagterisvin. Det svarer nogenlunde til de normer, der angives ved driftsplanlægning. Vederlag for driftsledelse er ansat til 55 kr. pr. årssø og 3 kr. pr. leveret slagterisvin. De samlede omkostninger til arbejde og driftsledelse udgør herefter 67 øre pr. kg flæsk.

De samlede omkostninger er herefter beregnet til 529 øre pr. kg flæsk. Heraf udgør forrentning af jordværdien (ved bygproduktionen) 27 øre pr. kg flæsk.

VI. Omkostningerne ved produktion af konsumæg.

De vigtigste forudsætninger er et nyetableret bygningsanlæg med plads til 2000 høns, hvilket svarer til beskæftigelse for knapt Vi helårsarbejder (1000 timer).

Der forudsættes indkøb af 5 mdr. gamle hønninger, som udskiftes én gang årligt. Afskrivningen (hønne ÷ udsætterhøns) andrager 9 kr. pr. høne eller 80 øre pr. kg æg.

Ydelsesniveauet er ansat til 13,2 kg æg pr. årshøne eller 12,2 kg pr. indsat hønne. Foderforbruget forudsættes at være 3,4 kg foder pr. kg æg. Disse forudsætninger svarer nøje til demonstrationsbrugenes resultater.

Der regnes med indkøbt fuldfoderblan-

ding. På basis af prisforholdene i 1968 bliver *foderomkostningerne* 220 øre pr. kg æg.

Anlægsomkostningerne regnes at udgøre 260 kr. pr. m², svarende til 63 kr. pr. indsat høne. Udgifterne til afskrivning, forrentning og vedligeholdelse er beregnet til 61 øre pr. kg æg.

Omkostningerne til arbejde og driftsledelse andrager 45 øre pr. kg æg.

De samlede omkostninger er beregnet til 420 øre pr. kg æg.

VII. Omkostningerne ved produktion af slagtekyllinger.

Kalkulen er baseret på 13.500 kyllinger pr. hold, svarende til et dagligt arbejdsbehov på 2 timer. De produktionsmæssige forudsætninger svarer nøje til demonstrationsbrugenes resultater. Der regnes således med en opfedningstid på 55 dage, en dødelighedsprocent på 4,0, en slagtet vægt på 1175 gram, 2,75 kg foder pr. kg slagtet kylling og en årsproduktion på 90 kyllinger pr. m² bygningsplads.

Anlægsomkostningerne pr. m² udgør 230 kr. for bygning og 20 kr. for mekaniske installationer.

Pr. leveret kylling udgør de vigtigste omkostninger 76 øre for daggammel kylling, 237 øre for foder (indkøbt fuldfoderblanding), 32 øre for bygningsomkostninger, 15 øre for arbejdsomkostninger og 19 øre for andre poster, ialt 379 øre pr. leveret kylling, svarende til 323 øre pr. kg.

Forudsætninger og detailberegninger til kapitel IV: Landbrugets produktionsøkonomiske forhold.

Forskelle i grundmateriale og forudsætninger.

Der er en del forskelle mellem de to materialer med hensyn til såvel periode som opgørelsesmetoder. Med henblik på at få et indtryk af forskellen i effektivitetsniveau m. v. driftsgren for driftsgren er der for 1967-68 foretaget en speciel sammenstilling, hvor man har tilstræbt at gøre de to materialer så sammenlignelige som muligt, jfr. nedenstående bemærkninger. Denne sammenstilling er anført på side 72 i afsnittet om driftsbureauets materiale.

Til støtte for vurderingen og sammenligningen af materialerne iøvrigt er der i det følgende gjort opmærksom på de væsentligste forskelle.

Driftsbureauets kalkuler er baseret på pris- og omkostningsforholdene i det sidst opgjorte regnskabsår 1967-68, medens modelkalkulerne er baseret på forholdene dels i kalenderåret 1968, dels i novemberåret 1968-69. Modelkalkulerne er af hensyn til sammenligning med driftsbureauets kalkuler suppleret med beregninger baseret på 1967-68.

Det må i denne forbindelse erindres, at eksportprisniveauet i 1967-68 lå lavere end i både de foregående og det efterfølgende år. Det forekommer sandsynligt, at eksportpriserne i 1968-69 kan anses for mere typiske for de nærmere år end de relativt lave priser i 1967-68 og delvis i 1968.

Der er endvidere en del forskelle i de anvendte pris- og omkostningsforudsætninger. Disse forskelle er imidlertid i alt væsentligt at betragte som et integreret led i den tilstræbte forskel i effektivitetsniveau og be-

tragningsmåde: Gennemsnitlig effektivitet og produktion inden for de eksisterende anlæg contra høj effektivitet og produktion inden for nye anlæg med mere avanceret teknik. Det må derfor være relevant at bevare disse forskelle, men der skal gøres opmærksom på de vigtigste.

Arbejdsomkostningerne er i regnskabskalkulerne opgjort til de faktiske, gennemsnitlige lønninger til folkehold, medens familiens arbejdsindsats er aflønnet til tariffmæssig løn for faste daglejere. I modelkalkulerne er hele arbejdsindsatsen ansat til den tariffmæssige løn for faste daglejere. På den anden side er driftslederlønnen ansat noget lavere i modelkalkulerne end i regnskabskalkulerne.

Der er mindre væsentlige forskelle i de anvendte rentesatser. I modelkalkulerne er der endvidere anvendt en kortere afskrivningsperiode for bygninger, dels fordi der er tale om specifikke anlæg med integreret teknisk udstyr, dels fordi den fremtidige tekniske udvikling må betinge en hurtigere forældelse.

Hvad salgspriserne angår, er der i modelkalkulerne regnet med en højere klassificering end gennemsnittet, idet et højere effektivitetsniveau også må slå igennem i denne henseende.

Opdelingen af omkostningsposterne i tre grupper - variable omkostninger I, variable omkostninger II og faste omkostninger - er gennemført på samme måde. Derimod er der visse forskelle i behandlingen af intermedieære produkter. I modelkalkulerne har man ud fra en ren sektorøkonomisk totalbetragtning opdelt disse poster i faste og variable bortset fra varer som frøudsæd, som

i alle tilfælde er genstand for kommerciel omsætning og bearbejdning. I regnskab skalkulerne er nogle af disse produkter anført som variable omkostninger I, hvilket er relevant ud fra den enkelte producents synsvinkel. Denne forskel omfatter bl. a. såsæd og dansk korn i kalkulerne vedrørende mælk og fedekvæg. I forbindelse med omregning til 1967-68 er modelkalkulernes tal omgrupperet, således at de i denne henseende er sammenlignelige med regnskabskalkulerne.

I kalkulerne vedrørende byg; til salg er der en række forskelle, bl. a. vedrørende efterbehandling, salgstidspunkt, svind m. v., hvilket alt andet lige tenderer i retning af relativt højere omkostninger i modelkalkulerne end i regnskabskalkulerne. I samme retning virker indregningen af en negativ sædskifte-virkning i modelkalkulerne. Ved sammenligning af de to materialer på basis af pris- og omkostningsforholdene i 1967-68 er modelkalkulen for byg tilpasset, så den bedre svarer til driftsbureauets fremgangsmåde.

Endvidere må erindres, at i regnskabskalkulerne for fedekvæg er ikke medregnet omkostninger til spædekalve, medens disse indgår i modelkalkulernes totalomkostninger med 250 kr. pr. dyr i 1968 og 320 kr. i 1968-69 og er opdelt i de sædvanlige tre omkostningsgrupper. I forbindelse med sammenligningen har driftsbureauet ændret regnskabskalkulerne ved indregning af omkostninger til spædekalve.

Hvad angår de kombinerede mælk-grovfoderkalkuler må man være opmærksom på, at modelkalkulen vedrører malkekøer + nødvendigt opdræt af kvier til rekruttering, medens regnskabskalkulen vedrører malkekøer + ungvæg som helhed og dermed en relativt større kødproduktion. Det ser ikke umiddelbart ud til, at dette forhold er af større betydning.

Det skal endelig bemærkes, at også visse af regnskabskalkulerne er syntetiske kalkuler og vedrører et effektivitetsniveau over gennemsnittet. Det gælder bl. a. æg og slagtekyllinger.

Fremgangsmåde og det anvendte grundmateriale ved beregningen af dækningsbidrag på grundlag af regnskabsresultater.

I de beregninger, der er udført for de forskellige driftsgrene, er 1. og 2. del fra Det landøkonomiske Driftsbureau benyttet for afgrødernes, det samlede kvægholds og svinholdets vedkommende. For fedekalve- og ungtyreproduktionen er grundmaterialet »Af-komsprøver for kødproduktion« 1968, og for studeproduktionen er beregningerne baseret på data fra Landøkonomisk Forsøgslaboratoriums årbog 1967 »Stude af R.D.M., S.D.M. og D.R.K. opfedet på to forskellige fodringsintensiteter«. Beregningerne over kødkvægholdet er baseret på en model anført i »Helårsforsøg med kvæg« 1969, og fjerkræproduktionen er baseret på talmateriale fra fjerkræhold under Landsudvalget for Fjerkræavl.

Oplysninger om priser er hentet fra Landbrugsstatistikken, Statistiske Efterretninger, De samv. danske Landboforeningers beretning, Danmarks Mejeristatistik samt fra »Danmark og De europæiske Fællesskaber - 1. supplerende redegørelse«.

De anvendte produktpriser er priser af landmand, og priser på produktionsmidlerne er priser ved levering til landmændene.

Den overvejende del af det talmateriale, der ligger til grund for beregningerne, er fra driftsåret 1967/68. I enkelte tilfælde, hvor der er anvendt grunddata fra andre perioder, er der, hvor det er skønnet at være af betydning, foretaget en transformering således, at de opstillede kalkuler svarer til produktions- og prisforholdene i 1967/68. Med hensyn til forbrug af fodermidler og høstudbytte er der dog foretaget nogle korrektioner, idet der er set bort fra afvigelser fra det »normale« forårsaget af klimaforholdene.

Udbyttenniveauet.

I »grænseproduktion af byg« er udbyttet anslået til 33 hkg pr. ha, og i den samlede bygproduktion er udbyttet sat til 38 hkg pr. ha.

Udbyttet af hestebønner og af grønfoder til kunstig tørring er anslået til henholdsvis 33 hkg indeholdende 1 f.e. og 230 g fordøjeligt råprotein pr. kg og 100 hkg tørvare med 0,6 f.e. og 120 g fordøjeligt råprotein pr. kg. For vinterraps er udbyttet anslået til 20 hkg pr. ha.

I kvæg- og grovfoderproduktionen er udbyttet af foderroer og sædskiftegræs anslået til henholdsvis 8.000 f.e. og 5.500 f.e. netto, medens produktionen af mælk og kød i det samlede kvæghold er beregnet på grundlag af bruttoudbyttet af disse produkter anført i driftsbureauets 1. del. Produktionen af kød i fedekalve-, ungtyre- og studeholdet samt i kødkvægholdet er baseret på det forannævnte talmateriale vedrørende disse produktionsgrene.

I svineholdet, hvor den anvendte enhed er et beregnet svin, hvorved der forstås en tilvækst på 90 kg levende vægt, er mængden af kød angivet i kg slagtet vægt beregnet ud fra de 90 kg tilvækst og et anslået slagtesvind på 27,5 pct.

I henhold til beretningen fra Landsudvalget for Fjerkræavl er ægproduktionen ansat til 11,4 kg æg pr. indsat høne og slagtekyllingeproduktionen til 1,131 kg slagtet vægt pr. produceret kylling.

Produktpriser.

Den anvendte producentpris for byg er 48 kr. pr. hkg og eksport-importprisen er 32 kr. pr. hkg.

Priserne på hestebønner er beregnet på basis af priserne på byg og soyaskrå samt den mængde af disse produktionsmidler, som bønnerne kan erstatte under hensyntagen til indhold af foderenheder og protein. For grønfoder til kunstig tørring er priserne på tilsvarende måde beregnet ud fra priserne på byg og D-blanding. De på dette grundlag beregnede priser er for hestebønner reduceret med 1 kr. pr. 100 kg for afskalning, og grønfoder med 23,70 kr. pr. 100 kg for omkostninger i forbindelse med høstning og

tørring af afgrøden. Ved fællesmarkedspriser er prisen dog reduceret med 25,70 kr.

For vinterraps er den anvendte producentpris inkl. tilskud, og eksportprisen er ekskl. tilskud.

Producentprisen for sødmælk er udregnet på basis af det i Danmarks Mejeristatistik anførte årsudbytte pr. kg indvejet mælk. Dette udbytte er opgjort for mejeriernes regnskabsår og baseret på en pris på returmælk og valle på henholdsvis 16 øre og 3,8 øre pr. kg i mejeriåret 1966/67 samt 15 øre og 3,6 øre pr. kg i 1967/68.

Den i kalkulerne anvendte pris for returmælk og valle er henholdsvis 12 øre og 2 øre pr. kg. Årsudbyttet er korrigeret for disse prisforskelle på returmælk og valle, og på basis af det korrigerede årsudbytte i de to »mejeriår« 1966/67 og 67/68 samt afregningssummen for smør og De danske Mejeriforeningers notering for skummetmælk i de enkelte kvartaler er producentprisen for sødmælk ekskl. tilskud beregnet.

Eksportprisen er beregnet ud fra ovennævnte pris samt afregningstillægget inkl. devalueringsgodtgørelse, medens hjemmemarkedsprisen er beregnet på basis af denne pris samt differencen mellem hjemmemarkedsprisen og afregningssummen for smør. I den anvendte producentpris for sødmælk er inkluderet afregningstillæg, mælketilskud og devalueringsgodtgørelse, medens eksportprisen er ekskl. disse beløb. Hjemmemarkedsprisen er inkl. hjemmemarkedsafgift, men ekskl. mælketilskud.

De gennemsnitlige priser for alle kategorier af okse- og kalvekød, der er anvendt i kalkulen over det samlede kvæghold, er hentet fra De samv. danske Landboforeningers beretning.

Priserne for fedekalve, ungtyre, stude og kødkvæg er baseret på Oxexport, D.A.K. og D.L.K.s fællesnotering for 1. klasse. Det er anslået, at noteringen for fedekalve og voksne dyr af kødkvægrace er 15 pct. højere end fællesnoteringen for henholdsvis fedekalve og køer 1. klasse. Noteringerne er anvendt som udtryk for eksportpriser, medens

producentpriserne inkluderer styktillæg, og i hjemmemarkedsprisen er medregnet afgift. Alle priser er korrigerede for salgsomkostninger, der er anslået til 20 kr. pr. dyr.

Priserne for svinekød er baseret på den i Landbrugsstatistikken beregnede gennemsnitspris pr. kg slagtet vægt af landmand. Denne gennemsnitspris, der inkluderer afregningstillæg og devalueringsgodtgørelse, er anvendt som udtryk for producentprisen. Eksportprisen er fraregnet afregningstillæg og devalueringsgodtgørelse, og i hjemmemarkedsprisen er inkluderet hjemmemarkedsafgift, idet den særlige 50-øres afgift dog ikke er medregnet.

De anvendte ægpriser er hentet fra landboforeningernes beretning. Til de der anførte priser er der lagt et beløb på 30 øre pr. kg, der ifølge landsudvalgets beretning svarer til det gennemsnitlige tillæg for produktionsafgifter, kvantumtillæg og overskud, der er udbetalt til alle landets producenter.

Priserne for fjerkrækød er baseret på andelsfjerkræslagteriernes noteringer. For høner er noteringen for 1. klasse anvendt, og for slagtekyllinger er priserne beregnet ud fra klassificeringen af de slagtede kyllinger i fjerkræholdene under landsudvalget samt noteringerne inkl. kvantum- og produktionsaftaletillæg for de forskellige klasser. I producentpriserne for æg og fjerkrækød er inkluderet afregningstillæg og udlodning fra kornafgiftsfonden, i eksportpriserne er disse beløb fraregnet, medens hjemmemarkedsprisen indbefatter afgift, men ikke udlodning fra kornafgiftsfonden.

Fællesmarkedspriser for produkter.

De hollandske producentpriser er anvendt som udtryk for produktpriserne i fællesmarkedet.

For alle produkter med undtagelse af sødmælk er fællesmarkedspriserne beregnet på basis af de danske producentpriser, der er anvendt i kalkulerne, og de procentiske forskelle mellem danske og hollandske producentpriser, der er anført i »Danmark og De

europæiske Fællesskaber - 1. supplerende redegørelse.

Ifølge denne redegørelse er den hollandske pris for byg 31 pct. højere end den danske. Priserne for kalve, voksent kvæg og for alt kvæg er henholdsvis 52 pct., 76 pct. og 67 pct. højere og priserne for svinekød og fjerkrækød henholdsvis 23 pct. og 33 pct. højere. Ægprisen er 4 pct. lavere. I de anførte forskelle mellem danske og hollandske producentpriser er der for svinekødets samt for okse- og kalvekødets vedkommende taget hensyn til kvalitetsforskelle.

Fællesmarkedsprisen for sødmælk er udregnet på grundlag af den i foranævnte redegørelse anførte pris. Da denne pris imidlertid refererer til mælk leveret til mejeriet med 3,7 pct. fedt, og da den gennemsnitlige fedtprocent for den indvejede mælk her i landet var 4,24 pct., er fællesmarkedsprisen omregnet til en pris af landmand for mælk med dette fedtindhold.

Forbrug af produktionsmidler.

Forbruget af gødning og udsæd er beregnet på basis af oplysninger i »Håndbog for Driftsplanlægning«.

Da grovfoder- og kvægproduktionen betragtes som sammenkoblede produktionsgrene, og det forudsættes, at naturgødningen anvendes i grovfoderproduktionen, er værdien af denne gødning ikke inkluderet i indtægterne fra husdyrgrenene eller i omkostningerne i planteproduktionen, idet naturgødningen er af mindre betydning i fjerkræ- og svineproduktionen.

Foderforbruget i det samlede kvæghold og i svineholdet er beregnet på grundlag af oplysninger fra driftsbureauets 2. del, idet dog opdelingen af de anvendte kraftfodermidler på højprocentigt kraftfoder og korn er foretaget ud fra normtal for foderbehov.

I den sammenkoblede kvæg-grovfoderproduktion er den anvendte enhed 1 ha grovfoder. Arealet med foderroer, græs og »halm« er henholdsvis 0,3 ha, 0,7 ha og 0,5 ha og antallet af storkreaturer 2,315 pr. enhed.

Denne relation mellem de enkelte produktionssgrene i den sammenkoblede produktion er beregnet på grundlag af grovfoderforbruget pr. storkreatur og høstudbyttet pr. ha i de enkelte afgrøder.

I de specielle produktioner af okse- og kalvekød er foderforbruget baseret på talmateriale fra de tidligere anførte kilder. Men da fodereffektiviteten i fedekalve- og ungtyreproduktionen er betydeligt højere, og da den daglige tilvækst tillige er større ved afkomsprøverne end i de regnskabsførende brug, er forbrug af foderenheder skønsmæssigt forhøjet med 30 pct., og antallet af dage er forøget med 20 pct. Endvidere er der i kalkulerne regnet med anvendelse af sødmælk, hvorimod afkomsprøverne anvender sødmælkerstatning, og da kalvene først indgår i forsøgene 15 dage gamle, er der tillagt et forbrug af 75 kg sødmælk for dette tidsrum. Endelig er det i kalkulen forudsat, at grovfoderet alene udgøres af roeafgrøder.

I studeproduktionen er forbruget af kraftfoder og grovfoder ændret således, at det samlede forbrug i forhold til forsøgsmaterialet er 20 pct. større i 1. vinter og 10 pct. større i 2. og 3. vinter. Antallet af foderdage på stald er skønnet at være 10 pct. højere, medens antallet af foderdage på græs regnes uændret. Det forudsættes, at der kan græsse 4 stude pr. ha græs, hvilket svarer til et arealkrav på 0,5 ha i et år pr. produceret stud.

I fedekalve-, ungtyre- og studeproduktion kombineret med grovfoderproduktion er den anvendte enhed 1 dyr, og arealkravet er henholdsvis 0,03 ha, 0,11 ha og 0,73 ha pr. enhed.

Foderforbruget i fjerkræproduktionsgrene svarer til forbruget i fjerkræholdene under landsudvalget.

Priser på produktionsmidler.

Prisen på såsæd er ved alle prisniveauer beregnet som kornprisen plus 15 kr., og prisen for udsæd af hestebønner som prisen på hestebønner plus 20 kr. For udsæd til andre afgrøder er de danske producentpriser hen-

tet fra Håndbog for Driftsplanlægning, medens priser ved eksport-import- og fællesmarkedsprisniveau er beregnet ud fra priserne på sædekorn, idet det er forudsat, at den relative ændring i priserne på anden udsæd er af samme størrelse som den relative ændring i prisen på såsæd.

For kunstgødning er tilskuddet fratrasket ved producent- og hjemmemarkedspriser, medens denne prisreduktion ikke er medregnet ved de andre prisniveauer.

Oplysninger om priser på de forskellige kraftfodermidler hidrører fra Håndbog for Driftsplanlægning. For korn er anvendt priser af landmand. Under »Andre omkostninger vedrørende kraftfodermidler« er der derfor inkluderet et beløb svarende til forskellen mellem købs- og salgsprisen for den del af kornet, der indkøbes.

Prisen på daggamle kyllinger ved producentprisniveau er i henhold til beretningen fra Landsudvalget for Fjerkrævlen sat til 0,69 kr. og 2,00 kr. pr. stk. for henholdsvis slagtekyllinger og hønekyllinger til opdræt. Prisen for daggamle kyllinger ved andre prisniveauer er beregnet ud fra producentprisen, idet det er forudsat, at prisen for kyllinger vil ændre sig med et beløb svarende til forskellen i omkostningerne til rugeæg ved de forskellige prisniveauer. Rugeægprisen er sat til 42 øre pr. stk. ved producentprisniveau, og det forudsættes, at den relative ændring i priserne på rugeæg og konsumæg vil være af samme størrelse, og at forholdet mellem antal daggamle kyllinger og antal rugeæg er 0,75 og 0,375 for henholdsvis slagtekyllinger og hønekyllinger.

Omkostninger.

En del af de i driftsbureauets 2. del anførte omkostninger vedrørende produktionsgrene omfatter ikke hele den pågældende indsats eller dækker foruden denne også over andre omkostningsposter. Omkostningerne for den samlede produktion i bureauets 1. del svarer derimod netop til den angivne indsats. For at skaffe anvendelige data er der

derfor foretaget en opdeling på produktionsgrenene af en række omkostningsposter for den samlede produktion. Det drejer sig om de i 1. del anførte omkostninger til inventar, legemligt arbejde, driftsledelse, maskinstation og vedligeholdelse af bygninger. Arealfordelingen på afgrøder og omfanget af de enkelte husdyrgrene i 1. del samt de respektive omkostningsposter i 2. del (1966/67) er anvendt som fordelingsnøgle.

I bygproduktion er omkostningerne vedrørende inventar, legemligt arbejde og driftsledelse reduceret med de tilsvarende omkostninger ved bjærgning af 2/3 ha halm, idet det er antaget, at den i driftsbureauets beretninger opgjorte kornproduktion omfatter bjærgning af halm fra 2/3 af kornarealet. Omkostningerne vedrørende halmbjærgning er beregnet ud fra oplysninger i Håndbog for Driftsplanlægning.

Oplysninger om omkostninger til sprøjte- og konserveringsmidler samt til tørring af korn hidrører fra bureauets 2. del og data om grundforbedringer fra 1. del.

Omkostninger i hestebønneproduktionen vedrørende grundforbedringer, inventar, maskinstation, vedligeholdelse af bygninger, legemligt arbejde og driftsledelse forudsættes at være af samme størrelse som i bygproduktionen, hvorimod omkostninger til sprøjtemidler og til tørring er anslået til det dobbelte.

Grønfoder til kunstig tørring forudsættes at have korn som forfrugt. Det eneste arbejde, denne afgrøde derfor skal belastes med, er udbringning af kunstgødning, idet de andre aktiviteter ved dyrkningen (såning af udlægget og vinterpløjning) opvejes af arbejde sparet i den foregående kornafgrøde (efterårsarbejde og vinterpløjning). Omkostningerne vedrørende inventar og legemligt arbejde dækker derfor kun udbringning af kunstgødning. Driftslederlønnen er skønnet, og omkostningerne vedrørende grundforbedringer og vedligeholdelse af bygninger antages at være af samme størrelse som for korn.

Ved produktion af vinterraps er alle om-

kostninger med undtagelse af omkostninger til udsæd og gødning antaget at være af samme størrelse som ved kornproduktion.

Ved beregningen af renteomkostningerne er der i alle dækningsbidragskalkuler anvendt en rentesats på 10 pct. p.a.

I planteproduktionen er beregningerne foretaget på grundlag af størrelsen af de variable omkostninger og inventarværdien. Det er forudsat, at der gennemsnitligt forløber et halvt år fra indsatserne foretages til produkterne sælges eller anvendes i husdyrproduktionen. Renteomkostningerne er derfor i planteproduktionen beregnet som 5 pct. af alle variable omkostninger med undtagelse af afskrivninger af inventar plus 10 pct. af inventarværdien.

I variable omkostninger I er medregnet renter af de variable omkostninger, der indgår i denne størrelse, og i variable omkostninger II er yderligere medregnet renter af inventarværdien og af arbejds- og driftsledelsesindsatsen.

Oplysninger vedrørende omkostninger til dyrlæge, kontrolforening m. v. i kvægholdet og svineholdet er fra driftsbureauets 2. del.

I fedekalve-, ungtyre- og i studeproduktionen samt i kødkvægholdet er inventar- og bygningsomkostninger, omkostninger vedrørende legemligt arbejde og driftsledelse samt omkostninger til dyrlæge m. v. beregnet ud fra tallene for kvægopdræt i bureauets 2. del. Ved beregningen er det forudsat, at afskrivninger og vedligeholdelse af inventar samt arbejdsomkostninger og driftslederløn er givet ved antallet af foderdage på stald, og at vedligeholdelse af bygninger, renter af inventar og omkostninger til dyrlæge er bestemt ud fra det samlede antal foderdage. På grundlag af omkostningerne pr. storkreatur anført i 2. del er omkostningerne pr. foderdag på stald eller pr. foderdag i alt således beregnet, og ud fra disse omkostninger pr. dag er omkostningerne i produktionsgrenene beregnet.

I fedekalve-, ungtyre- og studeproduktion samt i disse produktionsgrene kombineret med grovfoderproduktion er værdien af ind-

satte spædekælve ikke inkluderet i de variable omkostninger. De beregnede dækningsbidrag skal derfor udover de faste ressourcer også aflønne spædekælvene.

Da det for nogle husdyrgrene er vanskeligt at angive produktionstiden, er beregningen af renteomkostningerne for husdyrproduktionen foretaget på grundlag af besætnings- og inventarværdien, idet renteomkostningerne er sat til 10 pct. af værdien af disse aktiver. I variable omkostninger I er inkluderet renter af husdyrkapitalen, og i variable omkostninger II er yderligere medregnet renter af inventarværdien.

Ved producentpriser er værdien af det samlede kvæghold og svinholdet beregnet på grundlag af den i driftsbureauets 1. del anførte statusværdi ved årets begyndelse. I fedekælve-, ungtyre- og studeproduktionen er den gennemsnitlige værdi af dyrene ved produktionens begyndelse og slutning anvendt ved beregningen. Værdien af spædekælve er anslået til 300 kr. pr. stk. I kødkvægholdet er værdien af en fedekælv, et stk. opdræt og et moderdyr anslået til henholdsvis 600 kr., 900 kr. og 1.600 kr. Ved eksport-import-, hjemmemarkeds- og fællesmarkedspriser er værdien af husdyrene beregnet på basis af værdien ved producentpriser og priserne for kød, idet det antages at de procentvise ændringer i værdien af dyrene og i kødpriserne er af samme størrelse.

I kalkulerne, der omfatter både plante- og husdyrproduktion, er renteomkostningerne ligesom indtægterne og de øvrige omkostninger beregnet ud fra kalkulerne for de produktionsgrene, der ingår i den sammensatte produktion.

I fjerkræproduktionsgrenene er bygnings- og inventaromkostningerne beregnet ud fra genanskaffelsesværdien pr. m², der for bygninger er anslået til 240 kr. og for inventar til 40 kr. Vedligeholdelsesomkostninger for bygninger er anslået til 1,5 pct. af genanskaffelsesværdien. Vedligeholdelsesomkostninger og afskrivninger vedrørende inventar er beregnet som henholdsvis 5 pct. og 10 pct. af genanskaffelsesværdien, medens ren-

ter er beregnet som 10 pct. af den halve genanskaffelsesværdi.

Bygnings- og inventaromkostninger i relation til antallet af dyr er beregnet ud fra omkostningerne pr. m², idet det antages, at der produceres 85 slagtekyllinger pr. m² pr. år, at der indsættes 24 daggamle hønekyllinger pr. m² pr. år svarende til 21,15 hønniker, og at der pr. m² indsættes 6 høner, der lægger beslag på anlægget i 415 dage.

Oplysninger om omkostninger til varme, el, strøelse, dyrlæge, m. m. er hentet fra landsudvalgets beretning.

I henhold til »Arbejdsundersøgelser i Fjerkræhold« i Tidsskrift for Fjerkræavl nr. 17 og 19, 1967 er arbejdsforbruget sat til 35 min. pr. årshøne, 3 min. pr. 5 mdr. gammel hønnike og 0,75 min. pr. slagtekylling. For dette arbejdsforbrug er der regnet med en timeløn på 9,02 kr., hvilket er den gennemsnitlige timeløn i driftsbureauets regnskaber. Driftslederlønen er beregnet som 45 pct. af omkostningerne til legemligt arbejde.

Renteomkostningerne er beregnet ud fra den gennemsnitlige værdi af dyrene ved produktionens begyndelse og slutning. Værdien af hønnikerne er sat til 12 kr., 10 kr., 13 kr. og 12 kr. ved henholdsvis producent-, eksport-import-, fællesmarkeds- og hjemmemarkedspriser.

Omkostninger ved fællesmarkedspriser.

I tilfælde af Danmarks tilslutning til Fællesmarkedet ville landbrugets omkostninger antagelig stige, idet en indførelse af Fællesmarkedets toldbeskyttelse for råvarer og halvfabrikata ville forøge den danske industris omkostninger, og dette ville antagelig medføre en stigning i priserne på landbrugets produktionsmidler. Tillige ville en tilslutning betyde højere fødevarerpriser og dermed en stigning i pristallet og som følge heraf højere arbejdsomkostninger.

Omkostningerne i de kalkuler, der er baseret på fællesmarkedspriser, er beregnet ud fra omkostningerne ved det danske pris-

niveau, idet der er foretaget mindre korrektioner af de gældende danske omkostninger.

Omkostninger til arbejde, driftsledelse, vedligeholdelse af bygninger samt omkostninger til dyrlæge er anslået til at være 2,5 pct. højere, hvilket svarer til den stigning i pristallet, der følger af de højere fødevarepriser i fællesmarkedet.

Ved beregningen af ændringer i omkostningerne til inventar og maskinstation er der regnet med ovennævnte lønstigning samt en forskel i priserne på råmateriale til inventar

på 35 pct. Det er endvidere forudsat, at forholdet mellem lønomkostninger og omkostninger til råmateriale er 40:60 ved fremstilling af inventar og 60:40 ved vedligeholdelse. Dette svarer til, at priserne på nyt inventar og dermed afskrivninger og renter er 22 pct. højere, og at omkostningerne til vedligeholdelse er 15,5 pct. højere. Tillige forudsættes det, at forholdet mellem afskrivninger og renter, vedligeholdelse samt løn ved maskinstationsomkostninger er 30:20:50, hvilket svarer til en stigning i disse omkostninger på 11 pct.

Tabeller til afsnit i kapitel IV vedrørende
produktionsøkonomien belyst ved regnskabsresultater.

Beregningerne refererer til pris- og omkostningsforholdene
i regnskabsåret 1967-68.

Tabel 1. Grænseproduktion af byg.

	Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. ha baseret på				
	danske producentpriser		eksport-importpriser		fælles-markedspriser
	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug
Indtægter:					
33 hkg korn	(48)1584	(48)1584	(32)1056	(32)1056	(63)2079
Variable omkostninger:					
Udsæd, 160 kg	(63) 101	(63) 101	(47) 75	(47) 75	(78) 125
Gødning, 550 kg NPK	(44) 242	(44) 242	(47,50) 261	(47,50) 261	(47,50) 261
Grundforbedringer	20	20	20	20	20
Inventar; vedligeh., brændst.	170	161	170	161	192
Maskinstation	119	65	119	65	132
Bygninger; vedligeh.	30	31	30	31	31
Sprøjtemidler og tørring	55	55	55	55	55
Renter	37	34	37	33	41
Variable omkostninger I:	774	709	767	701	857
Inventar; afskrivning	139	143	139	143	170
Legemligt arbejde	290	242	290	242	297
Driftslederløn	218	218	218	218	223
Renter	117	113	117	113	138
Variable omkostninger II:	1538	1425	1531	1417	1685
Dækningsbidrag I	810	875	289	355	1222
Dækningsbidrag II	46	159	÷ 475	÷ 361	394

»I« angiver, at legemligt arbejde, driftslederløn, afskrivning og rente vedr. inventar er betragtet som faste omkostninger og »II«, at disse omkostninger er betragtet som variable.

Tallene i parentes angiver de anvendte priser.

Tabel 2. Den samlede bygproduktion.

	Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. ha baseret på				
	danske producentpriser		eksport-importpriser		fælles-markedspriser
	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug
Indtægter:					
38 hkg korn	(48)1824	(48)1824	(32)1216	(32)1216	(63)2394
Variable omkostninger:					
Udsæd; 160 kg	(63) 101	(63) 101	(47) 75	(47) 75	(78) 125
Gødning; 400 kg NPK	(44) 176	(44) 176	(47,50) 190	(47,50) 190	(47,50) 190
Grundforbedringer	20	20	20	20	20
Inventar; vedligeh., brændst.	170	161	170	161	192
Maskinstation	119	65	119	65	132
Bygninger; vedligeh.	30	31	30	31	31
Sprøjtemidler og tørring	55	55	55	55	55
Renter	34	31	33	30	37
Variable omkostninger I:	705	640	692	627	782
Inventar; afskr.	139	143	139	143	170
Legemligt arbejde	290	242	290	242	297
Driftslederløn	218	218	218	218	223
Renter	117	113	117	113	138
Variable omkostninger II	1469	1356	1456	1343	1610
Dækningsbidrag I	1119	1184	524	589	1612
Dækningsbidrag II	355	46	÷ 240	÷ 127	784

Tabel 3. *Hestebønner.*

	Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. ha baseret på				
	producentpris for korn og gødningsspris efter fradrag af tilskud		eksportpris for korn og gødningsspris uden fradrag af tilskud		fællesmarkedspriser
	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug
<i>Indtægter:</i>					
33 hkg bønner	(58)1914	(58)1914	(51,50)1700	(51,50)1700	(65,50)2162
<i>Variable omkostninger:</i>					
Udsæd; 200 kg.....	(78) 156	(78) 156	(71,50) 143	(71,50) 143	(85,50) 171
Gødning; 500 kg PK	(38) 190	(38) 190	(41,50) 208	(41,50) 208	(41,50) 208
Grundforbedringer.....	20	20	20	20	20
Inventar; vedligeh., brændst.	170	161	170	161	192
Maskinstation	119	65	119	65	132
Bygninger; vedligeh.	30	31	30	31	31
Sprøjtemidler og tørring.....	110	110	110	110	110
Renter	40	37	40	37	43
<i>Variable omkostninger I</i>	835	770	840	775	907
Inventar; afskr.	139	143	139	143	170
Legemligt arbejde	290	242	290	242	297
Driftslederløn	218	218	218	218	223
Renter	117	113	117	113	138
<i>Variable omkostninger II</i>	1599	1486	1604	1491	1735
Dækningsbidrag I	1079	1144	860	925	1255
Dækningsbidrag II	315	428	96	209	427

Tabel 4. *Grønfoder til kunstig tørring.*

	Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. ha baseret på				
	danske producentpriser		eksport-importpriser		fællesmarkedspriser
	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug
<i>Indtægter:</i>					
100 hkg tørvare	(12,30)1230	(12,30)1230	(8,00)800	(8,00)800	(14,30)1430
<i>Variable omkostninger:</i>					
Udsæd	60	60	45	45	74
Gødning; 1000 kg NPK.....	(44) 440	(44) 440	(47,50)475	(47,50)475	(47,50) 475
Grundforbedringer	20	20	20	20	20
Inventar; vedligeh., brændst.	17	16	17	16	19
Bygninger; vedligeh.	30	31	30	31	31
Renter	28	28	29	29	31
<i>Variable omkostninger I</i>	595	595	616	616	650
Inventar; afskr.	14	14	14	14	17
Legemligt arbejde	30	25	30	25	31
Driftslederløn	60	60	60	60	61
Renter	13	13	13	13	16
<i>Variable omkostninger II</i>	712	707	733	728	775
Dækningsbidrag I	635	635	184	184	780
Dækningsbidrag II.....	518	523	67	72	655

Tabel 5. *Vinterraps.*

	Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. ha baseret på			
	danske producentpriser		eksport-importpriser	
	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	brugene på 50-100 ha
<i>Indtægter:</i>				
20 hkg	(87) 1740	(87) 1740	(67) 1340	(67) 1340
<i>Variable omkostninger:</i>				
Udsæd	25	25	17	17
Gødning, 1000 kg NPK	(44) 440	(44) 440	(47,50) 475	(47,50) 475
Grundforbedringer	20	20	20	20
Inventar, vedligeh., brændst	170	161	170	161
Maskinstation	119	65	119	65
Bygninger; vedligeh.	30	31	30	31
Sprøjtemidler og tørring	55	55	55	55
Renter	43	40	44	41
<i>Variable omkostninger I:</i>	902	837	930	865
Inventar; afskrivning	139	143	139	143
Legemligt arbejde	290	242	290	242
Driftslederløn	218	218	218	218
Renter	117	113	117	113
<i>Variable omkostninger II:</i>	1666	1553	1694	1581
Dækningsbidrag I	838	903	410	475
Dækningsbidrag II	74	187	÷ 354	÷ 241

Tabel 6. *Foderroer.*

	Variable omkostninger pr. ha baseret på				
	danske producentpriser		eksport-importpriser		fælles-markedspriser
	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug
<i>Udbytte:</i>					
8000 f. e.					
<i>Variable omkostninger:</i>					
Udsæd	22	22	17	17	27
Gødning, 600 kg NPK	264	264	285	285	285
Grundforbedringer	20	20	20	20	20
Sprøjte- og konserv.midler	20	20	20	20	20
Inventar; vedligeh., brændstof	413	390	413	390	467
Maskinstation	118	64	118	64	131
Bygninger; vedligeh.	23	23	23	23	24
Renter	44	40	45	41	49
<i>Variable omkostninger I:</i>	924	843	941	860	1023
Inventar; afskrivning	336	346	336	346	410
Legemligt arbejde	1808	1503	1808	1503	1853
Driftslederløn	474	474	474	474	485
Renter	352	326	352	326	407
<i>Variable omkostninger II:</i>	3894	3492	3911	3509	4178

Tabel 7. Græs og grønføder.

	Variable omkostninger pr. ha baseret på				
	danske producentpriser		eksport-importpriser		fællesmarkedspriser
	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug
<i>Udbytte:</i>					
5500 f. e.					
<i>Variable omkostninger:</i>					
Udsæd	60	60	45	45	74
Gødning, 600 kg NPK	264	264	285	285	285
Grundforbedringer	20	20	20	20	20
Inventar; vedligeh. brændstof ..	77	73	77	73	87
Maskinstation	23	13	23	13	26
Bygninger; vedligeh.	9	9	9	9	9
Renter	23	22	23	22	25
<i>Variable omkostninger I:</i>	476	461	482	467	526
Inventar; afskr.	63	65	63	65	77
Legemligt arbejde	193	161	193	161	198
Driftslederløn	160	160	160	160	164
Renter	63	60	63	60	73
<i>Variable omkostninger II:</i>	955	907	961	913	1038

Tabel 8. Halmbjærgning.

	Variable omkostninger pr. ha baseret på		
	danske priser		fællesmarkedspriser
	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug
<i>Udbytte:</i>			
700 f. e.			
<i>Variable omkostninger:</i>			
Inventar; vedligeh., brændstof ..	33	31	37
Renter	2	2	2
<i>Variable omkostninger I:</i>	35	33	39
Inventar; afskrivning	27	28	33
Legemligt arbejde	60	50	62
Driftslederløn	55	55	56
Renter	25	25	29
<i>Variable omkostninger II:</i>	202	191	219

Tabel 9. Kvæghold.

	Indtægter, grovfoderforbrug og variable omkostninger pr. storkreatur baseret på									
	danske producentpriser				eksport-importpriser				fællesmar- kedspriser	hjemmemarkeds- priser ekskl. tilsk.
	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	alle brug
<i>Indtægter:</i>										
Mælk, 3002 kg 4,24 pct.	(51,00) 1531	(51,00) 1531	(37,95) 1139	(37,95) 1139	(82,35) 2472	(57,85) 1737				
Kød, 110,2 kg sl. vægt	(5,30) 584	(5,30) 584	(5,15) 568	(5,15) 568	(8,85) 975	(5,63) 620				
Indtægter i alt	2115	2115	1707	1707	3447	2357				
<i>Forbrug af grovfoder:</i>										
Roer, 1037 f.e.										
Græs, 1663 f.e.										
Halm, 150 f.e.										
<i>Variable omkostn.:</i>										
Korn, 752 kg	(48) 361	(48) 361	(32) 241	(32) 241	(63) 474					
Høj pct. kraftf., 360 kg. .	(80) 288	(80) 288	(80) 288	(80) 288	(80) 288					
Andre omkostninger										
vedr. fodermidler . . .	25	25	25	25	25					
Sk. mælk, 540 kg	(12) 65	(12) 65	(12) 65	(12) 65	(13,7) 74					
Inventar, vedligeh.,										(Som i første
brændstof	23	22	23	22	26					kolonne)
Bygninger, vedligeh. . .	31	31	31	31	32					
Dyrlæge, bedækning,										
kontrollforening m. m.	125	125	125	125	128					
Renter	160	160	156	156	267					
Variable omkostn. I. . . .	1078	1077	954	953	1314	1078				
Inventar, afskrivning . .	19	19	19	19	21					
Legemligt arbejde	671	558	671	558	688					
Driftslederløn	119	119	119	119	122					
Renter	13	13	13	13	16					
Variable omkostn. II . . .	1900	1786	1776	1662	2161	1900				

Tabel 10. Kvæghold – grovfoderproduktion.

	Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. ha grovfoder for den sammenkoblede produktionsgren kvæghold-grovfoderproduktion baseret på						
	danske producentpriser		eksport-importpriser		fællesmarkedspriser		hjemmemarkedspriser ekskl. tilskud
	alle brug	brugene på 50–100 ha	alle brug	brugene på 50–100 ha	alle brug	alle brug	
<i>Indtægter:</i>							
Mælk, 6950 kg 4,24 pct.	(51,00) 3544	(51,00) 3544	(37,95) 2637	(37,95) 2637	(82,35) 5723	(57,85) 4021	
Kød, 255,1 kg slagtet vægt	(5,30) 1352	(5,30) 1352	(5,15) 1315	(5,15) 1315	(8,85) 2257	(5,63) 1435	
Indtægter i alt	4896	4896	3952	3952	7980	5456	
<i>Variable omkostninger:</i>							
Korn, 1741 kg	(48) 836	(48) 836	(32) 558	(32) 558	(63) 1097		
Højpct. kraftfoder, 833 kg	(80) 667	(80) 667	(80) 667	(80) 667	(80) 667		
Skummet mælk, 1250 kg	(12) 150	(12) 150	(12) 150	(12) 150	(13,7) 171		
Andre omkostninger vedr. fodermidler ..	58	58	58	58	58		
Udsæd	49	49	37	37	60		
Gødning, 600 kg NPK	(44) 264	(44) 264	(47,50) 285	(47,50) 285	(47,50) 285	(Som i første kolonne)	
Grundforbedringer	20	20	20	20	20		
Sprøjte- og konserveringsmidler	6	6	6	6	6		
Inventar, vedligeholdelse, brændstof ..	247	234	247	234	280		
Maskinstation	51	28	51	28	58		
Bygninger, vedligeholdelse	85	85	85	85	87		
Dyrslæge, bedækning, kontrolforen. m. m.	289	289	289	289	296		
Renter	401	399	392	390	651		
<i>Variable omkostninger I</i>	3123	3085	2845	2807	3796	3123	
Inventar, afskrivning	203	207	203	207	242		
Legemligt arbejde	2261	1881	2261	1881	2318		
Driftslederløn	557	557	557	557	571		
Renter	192	182	192	182	225		
<i>Variable omkostninger II</i>	6336	5912	6058	5634	7092	6336	
Dækningsbidrag I	1773	1811	1107	1145	4244	2333	
Dækningsbidrag II	-1440	-1016	-2106	-1682	888	-880	

Tabel 11. Fedekalve.

	Indtægter og variable omkostninger ekskl. omkostninger vedr. grovfoder pr. fedekalv baseret på			
	danske pro- ducentpriser	eksport-im- portpriser	fællesmar- kedspriser	hjemmemar- kedspriser
<i>Indtægter:</i>				
1 fedekalv; 259 kg lev. vægt	(3,31) 857	(3,23) 837	(5,03) 1303	(3,49) 904
<i>Forbrug af grovfoder:</i>				
251 f.e.				
<i>Variable omkostninger:</i>				
Sødmælk; 168 kg	(51,00) 86	(37,95) 64	(82,35) 138	(57,85) 97
Skummet mælk; 1266 kg	(12) 152	(12) 152	(13,7) 173	(12) 152
Højpt. kraftfoder; 121 kg	(88) 106	(88) 106	(88) 106	(88) 106
Korn; 251 kg	(48) 120	(32) 80	(63) 158	(48) 120
Andre omkostninger vedr. fodermidler	8	8	8	8
Inventar; vedligeholdelse	5	5	7	5
Bygninger; vedligeholdelse	9	9	9	9
Dyrlæge m.m.	16	16	16	16
Renter	41	40	62	43
<i>Variable omkostninger I</i>	543	480	677	556
Inventar; afskr.	4	4	5	4
Legemligt arbejde	150	150	154	150
Driftslederløn	29	29	30	29
Renter	2	2	2	2
<i>Variable omkostninger II</i>	728	665	868	741

Tabel 12. Fedekalve - grovfoderproduktion.

Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. fedekalv i den sammenkoblede produktionsgren fedekalve-grovfoderproduktion ¹⁾				
	danske pro- ducentpriser	eksport-im- portpriser	fællesmar- kedspriser	hjemmemar- kedspriser
<i>Indtægter:</i>				
1 fedekalv; 259 kg lev. vægt	(3,31)857	(3,23)837	(5,03)1303	(3,49)904
<i>Variable omkostninger:</i>				
Sødmælk; 168 kg	(51,00) 86	(37,95) 64	(82,35) 138	(57,85) 97
Skummet mælk; 1266 kg	(12)152	(12)152	(13,7) 173	(12)152
Højpt. kraftfoder; 121 kg	(88)106	(88)106	(88) 106	(88)106
Korn; 251 kg	(48)120	(32) 80	(63) 158	(48)120
Andre omkostninger vedr. kraftfodermidler	8	8	8	8
Udsæd	1	1	1	1
Gødning	8	9	9	8
Grundforbedringer	1	1	1	1
Sprøjte og konserveringsmidler	1	1	1	1
Inventar; vedligeh. og brændstof	18	18	21	18
Maskinstation	4	4	4	4
Bygninger; vedligeh.	10	10	10	10
Dyrlæge m.m.	16	16	16	16
Renter	42	41	64	44
<i>Variable omkostninger I</i>	573	511	710	586
Inventar; afskrivning	15	15	18	15
Legemligt arbejde	207	207	212	207
Driftslederløn	44	44	45	44
Renter	13	13	15	13
<i>Variable omkostninger II</i>	852	790	1000	865
Dækningsbidrag I	284	326	593	318
Dækningsbidrag II	5	47	303	39

¹⁾ Værdien af den indsatte spædekav er ikke medtaget i de variable omkostninger og dækningsbidragene udgør derfor de beløb, der er til aflønning af de faste ressourcer plus spædekavlen.

Tabel 13. Mælk - fedekalve - grovfoderproduktion.

	Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. ha grovfoder for den sammenkoblede produktionsgren mælk - fedekalve - grovfoderproduktion baseret på			
	danske producentpriser	eksport-importpriser	fællesmarkedspriser	hjemme markedspriser ekskl. tilbud
	alle brug	alle brug	alle brug	alle brug
<i>Indtægter:</i>				
Mælk, 7569 kg 4,24 pct	(51,00) 3859	(37,95) 2872	(82,35) 6233	(57,85) 4380
Kød	1344	1309	2320	1421
Indtægter i alt	5203	4181	8555	5801
<i>Variable omkostninger:</i>				
Korn, 1857 kg	(48) 891	(32) 594	(63) 1170	
Høj pct. kraftfoder, 897 kg	(80) 718	(80) 718	(80) 718	
Skummet mælk, 1470 kg	(12) 177	(12) 177	(13,7) 201	
Andre omkostninger vedr. fodermidler	44	44	44	
Udsæd	49	37	60	
Gødning, 600 kg NPK	(44) 264	(47,50) 285	(47,50) 285	
Grundforbedringer	20	20	20	(om i irst kolo e)
Sprøjte- og konserveringsmidler	6	6	6	
Inventar; vedligeholdelse, brændstof	230	230	263	
Maskinstation	44	44	49	
Bygninger; vedligeholdelse	66	66	68	
Dyrlæge, bedækning, kontrolforening, m.m.	215	215	221	
Renter	300	294	448	
<i>Variable omkostninger I</i>	3024	2730	3553	3024
Inventar; afskrivning	194	194	236	
Legemligt arbejde	1887	1887	1934	
Driftslederløn	492	492	505	
Renter	186	186	229	
<i>Variable omkostninger II</i>	5783	5489	6457	5783
Dækningsbidrag I	2179	1451	5000	2777
Dækningsbidrag II	÷ 580	÷ 1308	2096	18

Tabel 14. *Ungtyre.*

	Indtægter og variable omkostninger eksklusive omkostninger vedrørende grovfoder pr. ungtyr baseret på			
	danske producentpriser	eksport-importpriser	fælles-markedspriser	hjemme-markedspriser
<i>Indtægter:</i>				
1 ungtyr, 459,5 kg levende vægt	(2,88) 1323	(2,80) 1287	(5,07) 2330	(3,07) 1411
<i>Forbrug af grovfoder:</i>				
911 f.e.				
<i>Variable omkostninger:</i>				
Sødmælk, 168 kg	(51,00) 86	(37,95) 64	(82,35) 138	(57,85) 97
Skummet mælk, 1110 kg	(12) 133	(12) 133	(13,7) 152	(12) 133
Højpct. kraftfoder, 312 kg	(82) 256	(82) 256	(82) 256	(82) 256
Korn, 788 kg	(48) 378	(32) 252	(63) 496	(48) 378
Andre omkostninger vedrørende fodermidler ...	24	24	24	24
Inventar, vedligeholdelse	10	10	13	10
Bygninger, vedligeholdelse	16	16	16	16
Dyrlæge m.m.	29	29	29	29
Renter	102	99	179	109
<i>Variable omkostninger I</i>	1034	883	1303	1052
Inventar, afskrivning	8	8	10	8
Legemligt arbejde	267	267	274	267
Driftslederløn	51	51	52	51
Renter	4	4	5	4
<i>Variable omkostninger II</i>	1364	1213	1644	1382

Tabel 15. Ungtyre - *grovfoder* eller *produktion*.

	Indtægter, variable*omkostninger og dækningsbidrag pr. ungtyr i den sammenkoblede produktionsgren ungtyre-grovfoderproduktion ¹⁾			
	danske producentpriser	eksport-importpriser	fælles-markedspriser	hjemme-markedspriser
<i>Indtægter:</i>				
1 ungtyr, 459,5 kg levende vægt	(2,88) 1323	(2,80) 1287	(5,07) 2330	(3,07) 1411
<i>Variable omkostninger:</i>				
Sødmælk, 168 kg	(51,00) 86	(37,95) 64	(82,35) 138	(57,85) 97
Skummet mælk, 1110 kg	(12) 133	(12) 133	(13,7) 152	(12) 133
Højpct. kraftfoder, 312 kg	(82) 256	(82) 256	(82) 256	(82) 256
Korn 788 kg	(48) 378	(32) 252	(63) 496	(48) 378
Andre omkostninger vedr. kraftfodermidler	24	24	24	24
Udsæd	3	2	3	3
Gødning	30	32	32	30
Grundforbedringer	2	2	2	2
Sprøjte- og konserveringsmidler	2	2	2	2
Inventar, vedligeholdelse og brændstof	57	57	67	57
Maskinstation	13	13	15	13
Bygninger	19	19	19	19
Dyrlæge m. m.	29	29	29	29
Renter	107	104	185	114
<i>Variable omkostninger 1</i>	1139	989	1420	1157
Inventar, afskrivning	46	46	57	46
Legemligt arbejde	473	473	485	473
Driftslederløn	105	105	107	105
Renter	44	44	51	44
<i>Variable omkostninger II</i>	1807	1657	2120	1825
Dækningsbidrag I	184	298	910	254
Dækningsbidrag II	-484	-370	210	-414

¹⁾ Værdien af den indsatte spædekaly er ikke medtaget i de variable omkostninger, og dækningsbidragene udgør derfor de beløb, der er til aflønning af de faste ressourcer plus spædekalken.

Tabel 16. Mælk - ungtyre - grovfoderproduktion.

Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. ha grovfoder for den sammenkoblede produktionsgren mælk-ungtyre-grovfoderproduktion baseret på				
	danske producentpriser	eksport- importpriser	fælles- markedspriser	hjemme- markedspriser ekskl. tilskud
	alle brug	alle brug	alle brug	alle brug
<i>Indtægter:</i>				
Mælk, 6997 kg 4,24 pct	(51,00) 3567	(37,95) 2655	(82,35) 5762	(57,85) 4049
Kød	.1659	1612	2876	1767
Indtægter i alt	5226	4267	8638	5816
<i>Variable omkostninger:</i>				
Korn, 2195 kg	(48)1054	(32) 702	(63)1383	
Højpt. kraftfoder, 999 kg	(80) 800	(80) 800	(80) 800	
Skummet mælk, 1222 kg	(12) 147	(12) 147	(13,7) 167	
Andre omkostninger vedr. fodermidler.	.53	53	53	
Udsæd	.47	35	59	
Gødning, 600 kg NPK.	(44) 264	(47,50) 285	(47,50) 285	(s t e f e e køiohne)
Grundforbedringer.	.20	20	20	
Sprøjte- og konserveringsmidler.	.7	7	7	
Inventar, vedligeholdelse og brændstof	251	251	283	
Maskinstation	.56	56	62	
Bygninger, vedligeholdelse	.70	70	72	
Dyrlæge, bedækning, kontrolforeninger, m. m. . .	212	212	217	
Renter	.336	329	544	
<i>Variable omkostninger I</i>	3317	2967	3952	3317
Inventar, afskrivning	.206	206	250	
Legemligt arbejde	.1987	1987	2037	
Driftslederløn	.512	512	524	
Renter	.200	190	233	
<i>Variable omkostninger II</i>	6222	5862	69%	6222
Dækningsbidrag I	1909	1300	4686	2499
Dækningsbidrag II	÷996	÷1595	1642	÷406

Tabel 17. *Stude.*

Indtægter og variable omkostninger pr. stud baseret på									
	danske producentpriser		eksport- importpriser		fælles- markedspriser		hjemme- maricedspriser		
<i>Indtægter:</i>									
1 stud, 583 kg levende vægt	(2,90)	1691	(2,83)	1650	(5,10)	2973	(3,09)	1801	
<i>Forbrug af grovfoder:</i>									
Fodersukkerroer, 1303 f.e.									
Hø, 37 f.e.									
Ensilage, 446 f.e.									
Halm, 76 f.e.									
<i>Variable omkostninger:</i>									
Sødmælk, 143 kg	(51,00)	73	(37,95)	54	(82,35)	118	(57,85)	83	
Skummet mælk, 848 kg	(12)	102	(12)	102	(13,7)	116	(12)	102	
Højpcr. kraftfoder, 93 kg	(85)	79	(85)	79	(85)	79	(85)	79	
Korn, 221 kg	(48)	106	(32)	71	(63)	139	(48)	106	
Andre omkostninger vedr. fodermidler.		15		15		15		15	
Inventar, vedligeholdelse		11		11		13		11	
Bygninger, vedligeholdelse		29		29		30		29	
Dyrlæge m.m.		54		54		55		54	
Renter.		230		224		404		245	
<i>Variable omkostninger I</i>		699		639		969		724	
Inventar, afskrivning		9		9		11		9	
Legemligt arbejde		299		299		306		299	
Driftslederløn.		57		57		58		57	
Renter.		7		7		9		7	
<i>Variable omkostninger II</i>		1071		1011		1353		1096	

Tabel 18. Stude - grovfoderproduktion.

	Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag <i>pr. stud</i> i] den sammenkoblede produktionsgren stude-grovfoderproduktion ¹⁾							
	danske producentpriser		eksport-importpriser		fælles-markedspriser		hjemme-markedspriser	
<i>Indtægter:</i>								
1 stud, 583 kg levende vægt	(2,90)	1691	(2,83)	1650	(5,10)	2973	(3,09)	1801
<i>Variable omkostninger:</i>								
Sødmælk, 143 kg	(51,00)	73	(37,95)	54	(82,35)	118	(57,85)	83
Skummet mælk, 848 kg	(12)	102	(12)	102	(13,7)	116	(12)	102
Højpt. kraftfoder.	(85)	79	(85)	79	(85)	79	(85)	79
Korn, 221 kg	(48)	106	(32)	71	(63)	139	(48)	106
Andre omkostninger vedr. kraftfodermidler		15		15		15		15
Udsæd.		36		27		45		36
Gødning		193		209		209		193
Grundforbedringer.		15		15		15		15
Sprøjte- og konserveringsmidler.		4		4		4		4
Inventar, vedligeholdelse og brændstof.		139		139		158		139
Maskinstation.		36		36		40		36
Bygninger, vedligeholdelse.		38		38		39		38
Dyrlæge m. v.		54		54		55		54
Renter.		251		246		427		266
<i>Variable omkostninger I</i>		1141		1089		1459		1166
Inventar, afskrivning		114		114		139		114
Legemligt arbejde		776		776		795		776
Driftslederløn.		244		244		250		244
Renter.		115		115		134		115
<i>Variable omkostninger II</i>		2390		2338		2777		2415
Dækningsbidrag I.		550		561		1514		635
Dækningsbidrag II		÷ 699		÷ 688		196		÷ 614

¹⁾ Værdien af den indsatte spædekav er ikke medtaget i de variable omkostninger, og dækningsbidragene udgør derfor de beløb, der er til aflønning af de faste ressourcer plus spædekavlen.

Tabel 19. Mælk - stude - grovfoderproduktion.

	Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. ha grovfoder for den sammenkoblede produktionsgren mælk-stude-grovfoderproduktion baseret på			
	danske producentpriser	eksport- importpriser	fælles- markedspriser	hjemme- markedspriser ekskl. tilskud
	alle brug	alle brug	alle brug	alle brug
<i>Indtægter :</i>				
Mælk, 4547 kg 4,24 pct	(51,00) 2319	(37,95)1726	(82,35)3744	(57,85)2630
Kød	.1276	1244	2216	1359
Indtægter i alt	3595	2970	5960	3989
<i>Variable omkostninger:</i>				
Korn, 1092 kg	(48) 524	(32) 349	(63) 688	
Høj pct. kraftfoder, 518 kg	(80) 414	(80) 414	(80) 414	
Skummet mælk 637 kg	(12) 76	(12) 76	(13,7) 87	
Andre omkostninger vedr. kraftfodermidler	31	31	31	
Udsæd	49	37	61	
Gødning, 600 kg NPK	(44) 264	(47,50) 285	(47,50) 285	(som i
Grundforbedringer	20	20	20	første
Sprøjte- og konserveringsmidler	.6	6	6	kolonne)
Inventar, vedligeholdelse og brændstof	210	210	237	
Maskinstation	.50	50	56	
Bygninger, vedligeholdelse	.56	56	58	
Dyrlæge m. v.	.152	152	156	
Renter	300	296	514	
<i>Variable omkostninger I</i>	2152	1982	2613	2152
Inventar, afskrivning	173	173	211	
Legemligt arbejde	1460	1460	1497	
Driftslederløn	412	412	422	
Renter	171	171	201	
<i>Variable omkostninger II</i>	4368	4198	4944	4368
Dækningsbidrag I	1443	988	3347	1837
Dækningsbidrag II	÷ 773	÷ 1228	1016	÷ 379

Tabel 20. *Kødkvæghold.*

Indtægter og variable omkostninger pr. moderdyr										
	danske producentpriser		eksport- importpriser		fælles- markedspriser		hjemme- markedspriser			
<i>Indtægter:</i>										
Fedekalve, 108 kg levende vægt	(3,81)	411	(3,73)	403	(5,79)	625	(3,99)	431		
Voksne dyr, 270 kg levende vægt	(2,70)	729	(2,63)	710	(4,75)	1283	(2,84)	767		
Indtægter i alt		1140		1113		1908		1198		
<i>Variable omkostninger:</i>										
Højpt. kraft foder, 18 kg.....	(90)	16	(90)	16	(90)	16	(90)	16		
Korn, 27 kg	(48)	13	(32)	9	(63)	17	(48)	13		
Andre omkostninger vedr. fodermidler.		3		3		3		3		
Inventar, vedligeholdelse		8		8		9		8		
Bygninger, vedligeholdelse		28		28		29		28		
Dyrlæge, bedækning, m.m.		66		66		68		66		
Renter.		259		253		432		272		
<i>Variable omkostninger I</i>		393		383		574		406		
Inventar, afskrivning		6		6		7		6		
Legemligt arbejde		215		215		220		215		
Driftslederløn		41		41		42		41		
Renter.		6		6		7		6		
<i>Variable omkostninger II</i>		661		651		850		674		

Tabel 21. *Kødkvæghold — grovfoderproduktion.*

	Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. ha grovfoder							
	danske producentpriser		eksport- importpriser		fælles- markedspriser		hjemme- markedspriser	
<i>Indtægter:</i>								
Fedekalve, 108 kg levende vægt	(3,81)	411	(3,73)	403	(5,79)	625	(3,99)	431
Voksne dyr, 270 kg levende vægt	(2,70)	729	(2,63)	710	(4,75)	1283	(2,84)	767
Indtægter i alt		1140		1113		1908		1198
<i>Forbrug af grovfoder:</i>								
Produktionen fra 1 ha græs								
<i>Variable omkostninger:</i>								
Højpt. kraftfoder, 18 kg	(90)	16	(90)	16	(90)	16	(90)	16
Korn, 27 kg	(48)	13	(32)	9	(63)	17	(48)	13
Andre omkostninger vedrørende fodermidler ...		3		3		3		3
Udsæd		60		45		74		60
Gødning		264		285		285		264
Grundforbedringer		20		20		20		20
Inventar, vedligeholdelse, brændstof		94		94		107		94
Maskinstation		23		23		26		23
Bygninger, vedligeholdelse		37		37		38		37
Dyrlæge m. m.		66		66		68		66
Renter		283		277		458		296
<i>Variable omkostninger I</i>		879		875		1112		892
Inventar, afskrivning		77		77		93		77
Legemligt arbejde		425		425		436		425
Driftslederløn		217		217		222		217
Renter		76		76		88		76
<i>Variable omkostninger II</i>		1674		1670		1951		1687
Dækningsbidrag 1.		261		238		796		306
Dækningsbidrag II.		-534		-557		-43		-489

Tabel 22. *Svinehold.*

Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. beregnet svin baseret på

	danske producentpriser		eksport-importpriser		fælles- markeds- priser	hjemme- markedspris ekskl. 50 øres afg.
	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	alle brug
<i>Indtægter:</i>						
65,25 kg si. vægt	(4,64)303	(4,64)303	(4,31)281	(4,31)281	(5,71)373	(5,63)367
<i>Variable omkostninger:</i>						
305 kg byg	(48)146	(48)146	(32) 98	(32) 98	(63)192	
56 kg tilskudsfoeder	(35) 48	(85) 48	(85) 48	(85) 48	(85) 48	
Andre omk. vedr. fodermidler..	11	11	11	11	11	
Inventar, vedligeh., brændstof..	2	2	2	2	2	
Bygninger, vedligeh.	4	4	4	4	4	
Dyrlæge m. m.	10	10	10	10	10	
Renter.	12	12	11	11	15	
<i>Variable omkostninger I:</i>	233	233	184	184	282	233
Inventar, afskr., renter.	2	2	2	2	2	
Legemligt arbejde	42	35	42	35	43	
Driftslederløn	11	11	11	11	11	
<i>Variable omkostninger II:</i>	288	281	239	232	338	288
Dækningsbidrag I.	70	70	97	97	91	134
Dækningsbidrag II.	15	22	42	49	35	79

(Si m
første
køionne)

Tabel 23. *Svinehold - grænseproduktion af byg.*

	Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. ha byg ved den sammenkoblede produktion svinehold-grænseproduktion af byg baseret på					
	danske producentpriser		eksport-importpriser		fælles-markedsprisen	hjemme-markedspris ekskl. 50 øres afg.
	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	alle brug
<i>Indtægter:</i>						
706,0 kg si. vægt	(4,64)3278	(4,64)3278	(4,31)3040	(4,31)3040	(5,71)4036	(5,63)3971
<i>Variable omkostninger:</i>						
Tilskudsforer, 606 kg	(85)519	(85)519	(85)519	(85)519	(85)519	
Andre omk. vedr. fodermidl.	119	119	119	119	119	
Udsæd, 160 kg	(63) 101	(63) 101	(47) 75	(47) 75	(78) 125	
Gødning; 550 NPK	(44) 242	(44) 242	(47,50) 261	(47,50) 261	(47,50) 261	
Grundforbedringer	20	20	20	20	20	{Som første kolonne}
Inventar, vedligeh., brændst.	192	183	192	183	214	
Maskinstation	119	65	119	65	132	
Bygninger, vedligeh.	73	74	73	74	74	
Sprøjtemidler og tørring	55	55	55	55	55	
Dyrlæge m. m.	108	108	108	108	108	
Renter	167	164	156	152	203	
<i>Variable omkostninger I:</i>	1715	1650	1697	1631	1830	1715
Inventar; afskr.	150	154	150	154	181	
Legemligt arbejde	744	621	744	621	762	
Driftslederløn	337	337	337	337	342	
Renter	128	124	128	124	149	
<i>Variable omkostninger II:</i>	3074	2886	3056	2867	3264	3074
Dækningsbidrag 1.	1563	1628	1343	1409	2206	2256
Dækningsbidrag II.	204	392	-÷16	173	772	897

Tabel 24. *Svinehold — samlet bygproduktion.*

	Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. ha byg ved den sammenkoblede produktion svinehold-samlet bygproduktion baseret på					
	danske producentpriser		eksport-importpriser		fælles-markedspriser	hjemme-markedspris ekskl. 50 øres afg.
	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	brugene på 50-100 ha	alle brug	alle brug

Indtægter :

813,0 kg si. vægt (4,64)3775 (4,64)3775 (4,31)3501 (4,31)3501 (5,71)4647 (5,63)4572

Variable omkostninger :

Tilskudsfoder, 698 kg (85) 598 (85) 598 (85) 598 (85) 598 (85) 598
 Andre omk. vedr. fodermidl.... 137 137 137 137 137
 Udsæd; 160 kg (63)101 (63)101 (47) 75 (47) 75 (78)125
 Gødning; 400 NPK (44)176 (44)176(47,50) 90(47,50)190(47,50)190
 Grundforbedringer. 20 20 120 20 20
 Inventar; vedligeh., brændst. 195 186 195 186 217
 Maskinstation 119 65 119 65 132
 Bygninger; vedligeh. 80 81 80 81 81
 Sprøjtemidler og tørring 55 55 55 55 55
 Dyrlæge m. m. 125 125 125 125 125
 Renter. 184 181 170 167 224

Variable omkostninger I: 1790 1725 1764 1699 1904 1790
 Inventar, afskr. 151 155 151 155 182
 Legemligt arbejde. 813 678 813 678 833
 Driftslederløn. 355 355 355 355 355
 Renter. 129 125 129 125 150

Variable omkostninger II: 3238 3038 3212 3012 3424 3238

Dækningsbidrag I. 1985 2050 1737 1802 2743 2782
 Dækningsbidrag II. 537 737 289 489 1223 1334

Tabel 25. Slagtekyllinger.

	Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. 100 slagtekyllinger baseret på			
	danske producentpriser	eksport-importpriser	fælles-markedspriser	hjemme-markedspriser
<i>Indtægter:</i>				
Kød, 113,1 kg slagtet vægt	(3,07) 347,22	(2,23) 252,21	(4,08) 461,45	(5,13) 580,20
<i>Variable omkostninger:</i>				
Indkøb af 104,3 daggamle kyllinger	(69) 71,97	(42) 43,81	(67) 69,88	(77) 80,31
Korn, 210 kg	(48)100,80	(32) 67,20	(63)132,30	(48)100,80
Højprocentisk proteinblanding, 98 kg	84,00	84,00	84,00	84,00
Mineralst., transport avance m. m.	47,00	47,00	47,00	47,00
Inventar, vedligeholdelse	2,35	2,35	2,71	2,35
Bygninger, vedligeholdelse	4,24	4,24	4,35	4,24
Forskelligt	16,00	16,00	16,00	16,00
Renter	3,10	2,17	3,93	4,92
<i>Variable omkostninger I</i>	329,46	266,77	360,17	339,62
Inventar, afskrivning, renter	7,06	7,06	8,61	7,06
Legemligt arbejde	11,28	11,28	11,56	11,28
Driftslederløn	5,08	5,08	5,21	5,08
<i>Variable omkostninger II</i>	352,88	290,19	385,55	363,04
Dækningsbidrag I	17,76	— 14,56	101,28	240,58
Dækningsbidrag II	5,66	-4 37,98	75,90	217,16

Tabel 26. Ægproduktion.

	Indtægter og variable omkostninger pr. indsat høne (319 dage) baseret på			
	danske producentpriser	eksport-importpriser	fælles-markedspriser	hjemme-markedspriser
<i>Indtægter:</i>				
Æg, 11,4 kg, 198 stk	(4,10)46,74	(2,39)27,25	(3,94)44,92	(5,00)57,00
Kød, 1,46 kg	(1,93) 2,82	(1,13) 1,65	(2,57) 3,75	(3,89) 5,68
Indtægter i alt	49,56	28,90	48,67	62,68
<i>Variable omkostninger:</i>				
Korn, 31,03 kg	(48)14,89	(32) 9,93	(63)19,55	(48)14,89
Højproct. proteinblanding, 5,76 kg	4,90	4,90	4,90	4,90
Grønmel, 1,58 kg	(46) 0,73	(46) 0,73	(46) 0,73	(46) 0,73
Mineralst., transport, avance, m. m.	4,11	4,11	4,11	4,11
Inventar, vedligeholdelse	0,38	0,38	0,44	0,38
Bygninger, vedligeholdelse	0,68	0,68	0,70	0,68
Forskelligt	1,08	1,08	1,08	1,08
Renter	0,76	0,60	0,85	0,88
<i>Variable omkostninger I</i>	27,53	22,41	32,36	27,65
Inventar, afskrivning, renter	1,14	1,14	1,39	1,14
Legemligt arbejde	4,60	4,60	4,72	4,60
Driftslederløn	2,07	2,07	2,12	2,07
<i>Variable omkostninger II</i>	35,34	30,22	40,59	35,46

Tabel 27. Opdræt af hønniker.

	Variable omkostninger pr. 5 mdr. gammel hønnike baseret på			
	danske producentpriser	eksport- importpriser	fælles- markedspriser	hjemme- markedspriser
<i>Indtægter:</i>				
Kød fra haneekyllinger ¹	0,10	0,07	0,13	0,17
<i>Variable omkostninger:</i>				
Indkøb af 1,086 kyllinger.....	2,17	1,57	2,13	2,35
Korn, 7,95 kg.....	(48) 3,82	(32) 2,54	(63) 5,01	(48) 3,82
Højpt. proteinblanding, 2,25 kg.....	1,91	1,91	1,91	1,91
Grønmel, 0,25 kg.....	0,12	0,12	0,12	0,12
Mineralstof., transport, avance m.m.....	1,17	1,17	1,17	1,17
Inventar, vedligeholdelse.....	0,09	0,09	0,10	0,09
Bygninger, vedligeholdelse.....	0,17	0,17	0,17	0,17
Forskelligt.....	0,29	0,29	0,29	0,29
Renter.....	0,30	0,24	0,32	0,30
<i>Variable omkostninger I</i>	10,04	8,10	11,22	10,22
Inventar, afskrivning, renter.....	0,28	0,28	0,34	0,28
Legemligt arbejde.....	0,45	0,45	0,46	0,45
Driftslederløn.....	0,20	0,20	0,20	0,20
<i>Variable omkostninger II</i>	10,97	9,03	12,22	11,15

Tabel 28. Ægproduktion – opdræt af hønniker.

	Indtægter, variable omkostninger og dækningsbidrag pr. indsat høne baseret på			
	danske producentpriser	eksport- importpriser	fælles- markedspriser	hjemme- markedspriser
<i>Indtægter:</i>				
Æg, 11,4 kg.....	(4,10)46,74	(2,39)27,25	(3,94)44,92	(5,00)57,00
Kød fra udsatte høner.....	(1,93) 2,82	(1,13) 1,65	(2,57) 3,75	(3,89) 5,68
Kød fra haneekyllinger.....	0,10	0,07	0,13	0,17
Indtægter i alt.....	49,66	28,97	48,80	62,85
<i>Variable omkostninger:</i>				
Indkøb af 1,086 høneekyllinger.....	2,17	1,57	2,13	2,35
Korn, 38,98 kg.....	(48)18,71	(32)12,47	(63)24,56	(48)18,71
Højpt. proteinblanding, 8,01 kg.....	6,81	6,81	6,81	6,81
Grønmel, 1,83 kg.....	(0,46) 0,85	(0,46) 0,85	(0,46) 0,85	(0,46) 0,85
Mineralst., transport, avance m. m.....	5,28	5,28	5,28	5,28
Inventar, vedligeholdelse.....	0,47	0,47	0,54	0,47
Bygninger, vedligeholdelse.....	0,85	0,85	0,87	0,85
Forskelligt.....	1,37	1,37	1,37	1,37
Renter.....	1,06	0,84	1,17	1,18
<i>Variable omkostninger I</i>	37,57	30,51	43,58	37,87
Inventar, afskrivning, renter.....	1,42	1,42	1,73	1,42
Legemligt arbejde.....	5,05	5,05	5,18	5,05
Driftslederløn.....	2,27	2,27	2,32	2,27
<i>Variable omkostninger II</i>	46,31	39,25	52,81	46,61
Dækningsbidrag I.....	12,09	— 1,54	5,22	24,98
Dækningsbidrag II.....	3,35	— 10,28	÷ 4,01	16,24

Tabeller til afsnit i kapitel IV vedrørende
produktionsøkonomien belyst ved modelkalkuler
for en meget effektiv produktion.

Beregningerne refererer til pris- og omkostnings-
forholdene i kalenderåret 1968.

Tabel a. Omkostninger ved bygproduktion, kr. pr. ha. 1968.

Udbyttensniveau: brutto 42 hkg/ha, netto 38 hkg/ha.

	Dyrknings- omkostninger	Tørring, opbev. og formaling	Udsæd	I alt
Gødning: 120 kg fl. NH ₃ à 1,21 kr.	145		10	155
– 500 kg PK à 0,303 kr.	151		10	161
Grundforbedringer	35		2	37
Inventar: Vedligeholdelse	134	16	9	159
– Brændstof og olie	40	38	5	83
Bygninger, vedligeholdelse	25		2	27
Sprøjtemidler	50		5	55
Forskelligt		7		7
Renter af forråd		72		72
Variable omkostninger I.	580	133	43	756
Inventar: Afskrivning	122	86	15	223
– Rente af inventarværdi	64	71	13	148
Legemligt arbejde	225	14	17	256
Driftsledelse	75		6	81
Variable omkostninger II	1.066	304	94	1.464
Bygninger: Afskrivning	25		1	26
– Rente af bygningsværdi	50		3	53
Rente af jordværdi	240		16	256
Ejendomskatter	90		6	96
Totalomkostninger	1.471	304	120	1.895
Sædskiftekorrektion	100			100
I alt	1.571	304	120	1.995
Kr. pr. hkg netto				52,50

Tabel b. Omkostninger ved
foderroeproduktion, kr. pr. ha. 1968.

Udbyttetniveau:

brutto	9.000 f.e. rod + 3.000 f.e. top = 12.000 f.e. i alt
netto	7.200 f.e. rod + 2.400 f.e. top = 9.600 f.e. i alt

Dyrknings-
omkostninger

Udsæd, 6 kg å 5,85 kr.	35
Gødning: 185 kg fl. NH ₃ å 1,21 kr. ..	224
1000 kg PK å 0,303 kr _____	303
Grundforbedring	35
Inventar: Vedligeholdelse.	286
Brændstof og olie.	105
Maskinstation (såning + båndsp.) . . .	100
Bygninger, vedligeholdelse.	25
Kemikalier.	30
Forskelligt	40
Variable omkostninger 1.	1.183
Inventar: Afskrivning	259
Rente af inventarværdi	136
Legemligt arbejde	1.300
Driftslederløn.	300
Variable omkostninger II.	3.178
Bygninger: Afskrivning	25
Rente af bygningsværdi ..	50
Rente af jordværdi.	240
Ejendomsskatter.	90
Totalomkostninger.	3.583
Sædskiftekorrektion.	-f-150
I alt	3.433
Øre pr. netto f.e.	35,8

Tabel c. Omkostninger ved produktion af
græsmarksafgrøder, kr. pr. ha. 1968.

Udbyttetniveau: brutto 7.200 f.e., netto 5.400 f.e.
pr. ha.

Dyrknings-
omkostninger

Udsæd: 22 kg å 7,30 kr.	80
Gødning: 500 kg kalks, å 0,314.	157
600 kg PK å 0,303.	182
Grundforbedring.	35
Inventar: Vedligeholdelse.	62
Brændstof og olie.	15
Bygninger, vedligeholdelse.	15
Forskelligt	30
Variable omkostninger I.	576
Inventar: Afskrivning	58
Rente af inventarværdi	28
Legemligt arbejde	150
Driftsledelse.	50
Variable omkostninger II.	862
Bygninger: Afskrivning.	20
Rente af bygningsværdi ..	40
Rente af jordværdi.	240
Ejendomsskatter.	90
Totalomkostninger.	1.252
Sædskiftekorrektion.	÷ 150
I alt	1.102
Øre pr. netto f. e.	20,4

Tabel d. Omkostninger ved produktion af mælk og kød, kr. pr. ko opdræt
og kr. pr. ha grovfoder. 1968.

	Direkte omkost- ninger	Halm	0,25 ha korn- mark	0,15 ha roemark	0,47 ha græs- mark	Mælke- foder	I alt	
							pr. ko + opdræt	pr. ha grovf.
Højpt. kraftfoder 326 kg	299					5	304	486
Udsæd				5	38	1	44	70
Gødning			79	79	159	7	324	518
Grundforbedring			9	5	17		31	50
Sprøjtemidler			14	5			19	30
Inventar: Vedligeholdelse	50	4	40	43	29	2	168	269
— Brændstof og olie		3	21	16	7	1	48	77
Maskinstation				15			15	24
Bygninger, vedligeholdelse	45		7	4	7	3	66	106
Dyrlæge og medicin	50					1	51	82
Kontrolforening	20						20	32
Inseminering	25						25	40
Forskelligt	55	17	2	6	14	3	97	155
Rente af besætningsværdi	151					3	154	247
Rente af forråd			18				18	28
Variable omkostninger I	695	24	190	178	271	26	1384	2214
Inventar: Afskrivning	50	6	56	39	27	3	181	290
— Rente af inventarværdi	47	3	37	21	13	3	124	198
Legemligt arbejde	700	26	64	195	71	20	1076	1722
Driftsledelse	100	6	20	45	24	4	199	318
Variable omkostninger II	1592	65	367	478	406	56	2964	4742
Bygninger: Afskrivning	150		7	4	9	3	173	277
— Rente af bygn.værdi	209		13	8	19	5	254	407
Rente af jordværdi			64	36	113	4	217	347
Ejendomsskatter			24	14	42	2	82	131
Totale omkostninger	1951	65	475	540	589	70	3690	5904
Sædskiftekorrektio n	0,25 x 100 kr. ÷ 0,62 x 150 kr. =						÷ 68	109
I alt							3622	5795

Tabel f. Omkostninger ved produktion af skummetmælkskalve, kr. pr. kalv
og øre pr. kg levende vægt. 1968.

	Direkte omkost- ninger	0,048 ha kornmark	0,022 ha roemark	0,006 ha græsmark	Mælke- foder	Værdi af spædekalk	I alt	
							kr. pr. dyr	øre pr. kg lev. vægt
Højpt. kraftfoder.	100				17	39	156	65,5
Udsæd.			.1	1	2	1	5	2,1
Gødning	15	11		2	19	16	63	26,6
Grundforbedring	2		1				3	1,3
Inventar: Vedligeholdelse.	5	7	6		7	6	31	13,1
— Brændstof og olie.	4		2		2	3	11	4,6
Maskinstation			.2				2	0,8
Bygninger, vedligeholdelse.	9	1			5	7	23	9,7
Sprøjtemidler.	4		1		1	1	7	3,0
Dyrlæge og medicin	15				3	6	24	10,1
Forskelligt	25		1		9	18	53	22,4
Rente af besætningsværdi.	28				8	10	46	19,4
Renter iøvrigt	3				1	2	6	2,5
Variable omkostninger I.	182	36	26	3	74	109	430	181,4
Inventar: Afskrivning	5	11	6		8	8	38	16,0
— Rente af inventarværdi	5	7	3		7	8	30	12,7
Legemligt arbejde	70	12	28	1	60	60	231	97,5
Driftsledelse.	10	4	7	1	10	10	42	17,7
Variable omkostninger II.	272	70	70	5	159	195	771	325,3
Bygninger: Afskrivning	30	1	1		15	21	68	28,7
— Rente af bygningsværdi	42	3	1		11	14	71	30,0
Rente af jordværdi	12		5	2	13	16	48	20,2
Ejendomsskatter.	5		2	1	4	4	16	6,8
Totalomkostninger.	344	91	79	8	202	250	974	411,0
Sædskiftekorrektion.	5		÷3	÷1			1	0,4
I alt	344	96	76	7	202	250	975	411,4

Tabel g. Omkostninger ved produktion af ungtyre, kr. pr. dyr
og pr. kg levende vægt. 1968.

	Direkte omkost- ninger	Halm	0,15 ha korn- mark	0,05 ha roemark	0,05 ha græs- mark	Mælke- foder	Værdi af spæde- kalv	I alt	
								kr. pr. dyr	øre pr. kg
Højpt. kraftfoder	264					17	39	320	69,6
Udsæd				2	4	2	1	9	1,9
Gødning			47	26	17	19	16	125	27,2
Grundforbedring			6	2	2			10	2,2
Sprøjtemidler			8	2		1	1	12	2,6
Inventar: Vedligeholdelse .	13	1	24	14	3	7	6	68	14,8
– Brændstof og olie		1	12	5	1	2	3	24	5,2
Maskinstation				5				5	1,1
Bygninger: Vedligeholdelse	22		4	1	1	5	7	40	8,7
Dyrlæge, medicin	25					3	6	34	7,4
Forskelligt	51	5	1	2	1	9	18	87	18,9
Rente af besætningsværdi ..	77					8	10	95	20,7
Renter iøvrigt			11			1	2	14	3,0
Variable omkostninger I...	452	7	113	59	29	74	109	843	183,3
Inventar: Afskrivning	13	2	34	13	3	8	8	81	17,6
– Rente af inventarværdi	13	1	22	7	1	7	8	59	12,9
Legemligt arbejde	175	8	39	65	8	60	60	415	90,2
Driftsledelse	25	2	12	15	2	10	10	76	16,5
Variable omkostninger II ..	678	20	220	159	43	159	195	1474	320,5
Bygninger: Afskrivning	75		4	1	1	15	21	117	25,4
– Rente af bygningsværdi	105		8	3	2	11	14	143	31,1
Rente af jordværdi			38	12	12	13	16	91	19,8
Ejendomsskatter			14	4	5	4	4	31	6,7
Totale omkostninger	858	20	284	179	63	202	250	1856	403,5

(Sædskiftekor. $0,15 \times 100 \div 0,1 \times 150 = 0$.)

Tabel h. Omkostninger ved produktion af konsumæg, kr. pr. 100 indsatte høner
og øre pr. kg æg. 1968.

	Direkte omkostninger		0,86 ha korn- mark	Rugeæg	I alt	
	Æg- produkt.	Hønniker			kr. pr. 100 høner	øre pr. kg. æg
Rugeriomkostninger		105		2	107	9,6
Tilskudsfoeder m. v.	827	246		23	1.096	97,9
Majs	339	32		8	379	33,8
Gødning			272	6	278	24,8
Grundforbedring			32	1	33	3,0
Inventar: Vedligeholdelse	40	5	137	4	186	16,6
— Brændstof og olie			71	2	73	6,5
Bygninger, vedligeholdelse	83	19	23	3	128	11,4
Sprøjtemidler			47	1	48	4,3
Forskelligt	112	29	6	3	150	13,4
Rente af besætningsværdi	54	24		2	80	7,1
Rente af forråd			62	1	63	5,6
Variable omkostninger I	1.455	460	650	56	2.621	234,0
Inventar: Afskrivning	80	10	192	6	288	25,7
— Rente af inventarværdi	40	5	127	4	176	15,7
Legemligt arbejde	400	80	220	15	715	63,9
Driftsledelse	100	20	70	4	194	17,3
Variable omkostninger II	2.075	575	1.259	85	3.994	356,6
Bygninger: Afskrivning	183	42	22	5	252	22,5
- Rente af bygningsværdi	256	59	46	8	369	32,9
Rente af jordværdi			220	5	225	20,1
Ejendomsskatter			83	2	85	7,6
Totalomkostninger	2.514	676	1.630	105	4.925	439,7
Sædskiftekorrektion			86		86	7,7
I alt	2.514	676	1.716	105	5.011	447,4
÷ værdi af udsætterhøns					÷ 308	÷ 27,5
I alt					4.703	419,9

Tabel i. Omkostninger ved produktion af slagtekyllinger, kr. pr. 1000 leverede kyllinger og øre pr. kg slagtet vægt (1,175 kg pr. kylling). 1968.

	Direkte omkost- ninger	0,1785 ha korn- mark	Rugeæg	I alt	
				kr. pr. 1000 kyll.	øre pr. kg si. vægt
Rugeriomkostninger	380			380	32,3
Tilskudsfoder m. v.	1.110		50	1.160	98,7
Majs	903		41	944	80,3
Varme og el	110			110	9,3
Gødning	56		27	83	7,1
Grundforbedring	7			7	0,6
Inventar: Vedligeholdelse	4	28	12	44	3,7
Brændstof og olie		15	7	22	1,9
Bygninger, vedligeholdelse	44	5	14	63	5,4
Sprøjtemidler		10	4	14	1,2
Forskelligt	50	1	15	66	5,7
Rente af besætningsværdi	30		5	35	3,0
Rente af forråd	13		5	18	1,5
Variable omkostninger 1.	2.631	135	180	2.946	250,7
Inventar: Afskrivning	26	40	20	86	7,3
— Rente af inventarværdi	13	26	15	54	4,6
Legemligt arbejde	120	46	60	226	19,2
Driftsledelse	30	14	15	59	5,1
Variable omkostninger II.	2.820	261	290	3.371	286,9
Bygninger: Afskrivning	98	5	32	135	11,5
Rente af bygningsværdi	136	9	31	176	15,0
Rente af jordværdi		46	19	65	5,5
Ejendomsskatter		17	8	25	2,1
Totalomkostninger	3.054	338	380	3.772	321,0
Sædskeftkorrektur		18		18	1,6
I alt	3.054	356	380	3.790	322,6

Resumé af OECD's publikation: »Agricultural Projections for 1975 and 1985.«

1. OECD har i 1968 udsendt publikationen »Agricultural Projections for 1975 and 1985«. Det understreges i rapporten, at der ikke er tale om et forsøg på at skønne over den faktiske situation med hensyn til udbud og efterspørgsel efter landbrugsvarer i OECD-landene i de anførte år, men derimod om beregninger eller projektioner vedrørende den fremtidige udvikling i produktion og forbrug af de vigtigste landbrugsvarer på grundlag af bestemte forudsætninger vedrørende de bagvedliggende faktorer. Disse forudsætninger vedrører især befolkningsudviklingen, indkomstudviklingen, priserne samt landbrugspolitikken. Det er forudsat, at medlemslandenes nuværende landbrugspolitik vil forblive nogenlunde uændret i den betragtede periode, og at landbrugets priser og omkostninger fortsat vil udvikle sig på samme måde som i de senere år.

Formålet med undersøgelsen har været at kaste lys over de store overskudsproblemer, OECD-landene vil komme til at stå overfor i en nærmere fremtid, *såfremt* de nuværende udviklingstendenser i produktion og forbrug får lov at fortsætte, specielt hvis der ikke sker ændringer i medlemslandenes landbrugspolitik, især prispolitikken. Undersøgelsen tjener således som en opfordring til medlemslandenes regeringer om at gribe ind i tide for at undgå disse skævheder.

I det følgende refereres undersøgelsens resultater for de enkelte hovedlandbrugsvarer.

Korn.

2. På produktionssiden er der tendens til stigende hektarudbytter på grund af anven-

delsen af bedre sorter, mere effektiv sygdomskontrol og andre faktorer. I nogle af de store kornproducerende lande er der endvidere tendens til en udvidelse af kornarealet, hovedsagelig fordi korndyrkning er velegnet til ekstensiv, mekaniseret drift. Den totale kornproduktion i OECD-landene er derfor beregnet at ville vokse meget stærkt frem til 1975 og 1985.

På forbrugssiden gør to forskellige tendenser sig gældende. Forbruget pr. individ af korn til menneskeføde er faldende med stigende indkomster i næsten alle lande, således at det samlede forbrug til menneskeføde i OECD-landene kun vil vokse svagt frem til 1975 og 1985 til trods for befolkningstilvæksten. Derimod viser beregningerne, at forbruget af foderkorn vil vokse stærkt på grund af en forventet vækst i den animalske produktion.

Den totale vækst i forbruget er imidlertid væsentligt mindre end væksten i produktionen, således at der under de angivne forudsætninger vil opstå en meget stærk vækst i OECD-landenes nettooverskud af korn, fra 13,8 mill. tons i 1961-63 til ca. 80 mill. tons i 1975 og over 100 mill. tons i 1985.

Hovedårsagen til den voldsomme overskudsproduktion af korn, der forudses i undersøgelsen, er en meget stærk vækst i kornproduktionen i Nordamerika (USA og Canada) i forbindelse med en kun svag stigning i kornforbruget. For USA's vedkommende er der endda kun regnet med et kornareal som i 1967, d. v. s., at der er regnet med, at betydelige kornarealer fortsat holdes i reserve. I de europæiske OECD-lande (herefter benævnt Europa) viser beregningerne også vok-

sende kornproduktion og højere selvforsyningsgrad. Der er således forudset en meget væsentlig nedgang i Storbritanniens nettoimport af korn og også en vis nedgang for EEC's vedkommende, mens der for Danmark regnes med overgang fra nettoimport til nettoeksport af korn inden 1975. Det eneste større område indenfor OECD, hvor beregningerne viser et stigende importbehov for korn i de kommende år, er Japan, for hvilket der især er regnet med en stærk stigning i importen af foderkorn til den voksende animalske produktion, men også af hvede til menneskeføde. De nævnte tendenser for de enkelte hovedområder giver det ovenfor nævnte helhedsbillede for OECD-området under eet, hvortil kommer en forventet stigning i Australiens nettooverskud af korn.

Mejeriprodukter.

3. I OECD's analyse af markedssituationen for mejeriprodukter er der skelnet imellem smørfedt og fedtfrit mælketørstof (solids-non-fat). I basisperioden 1961/63 var OECD-området som helhed nettoimportør af smørfedt, men nettoeksportør af fedtfrit mælketørstof. Dette forhold skyldes på den ene side Storbritanniens store import af smør, af hvilken en betydelig del jo kommer fra New Zealand og Australien, og på den anden side USA's og Canadas betydelige eksport af især skummetmælkspulver samt eksporten af mælkekonserver fra en række europæiske lande.

Undersøgelsen synes at vise, at dette mønster vil ændre sig i flere henseender. Det nordamerikanske nettooverskud af mejeriprodukter synes at ville forsvinde; og inden 1985 afløses af et importbehov. Dette er en følge af en forventet nedgang i antallet af malkekøer i både USA og Canada, der igen skyldes en kraftig nedgang i antallet af små besætninger. I de fleste europæiske lande har ændringerne i landbrugsstrukturen derimod endnu ikke nået et trin, hvor antallet af malkekøer begynder at falde, og da ydel-

sen er stigende, fortsætter den totale mælkeproduktion at vokse. Denne tendens gør sig særlig stærkt gældende i EEC, hvor der er regnet med en stigning i nettooverskuddet af smørfedt fra 50.000 tons i 1961-63 til 289.000 tons i 1975 og 255.000 tons i 1985 og med en stigning i nettooverskuddet af fedtfrit mælketørstof fra 117.000 tons i 1985 sisperioden til 641.000 tons i 1975 og 466.000 tons i 1985. For Storbritanniens vedkommende venter OECD en svag stigning i importen af smørfedt, men en nedgang for fedtfrit mælketørstof, mens der for Danmark er regnet med en lille nedgang i eksporten af begge kategorier. Endelig er der for Japan regnet med et stigende importbehov for mejeriprodukter, men dog således at de absolutte tal er meget beskedne. I New Zealand og Australien viser beregningerne en meget stærk stigning i produktionen af mejeriprodukter, således at resultatet for de industrielt udviklede lande som helhed (OECD-landene samt Australien - New Zealand) bliver en stigning i nettooverskuddet af smørfedt fra 151.000 tons i basisperioden til 386.000 tons i 1975, og en stigning i nettooverskuddet af fedtfrit mælketørstof fra 768.000 tons til 1.242.000 tons. I 1985 viser beregningerne et lidt mindre overskud, men dog stadig væsentligt større end i basisperioden. Hovedårsagen til denne uheldige udvikling er den forventede stærke stigning i produktionen af mejeriprodukter i EEC og i landene på den sydlige halvkugle, især New Zealand.

Okse- og kalvekød.

4. Markedsudsigterne for okse- og kalvekød står i skarp kontrast til udsigterne for alle de øvrige hovedlandbrugsvarer, der er behandlet i OECD's undersøgelse (delvis med undtagelse af sukker), idet der for denne vare ventes et meget stort og voksende importbehov i næsten alle de industrialiserede lande.

I Nordamerika vil produktionen af okse- og kalvekød ifølge beregningen vokse med

30 pct. fra 1961-63 til 1975 og med 27 pct. i det følgende 10-år, men forbruget vil vokse endnu stærkere, således at nettoimportbehovet skulle firedobles. I de vesteuropæiske lande vil kødproduktionen ifølge OECD's skøn ikke kunne øges så stærkt som i Nordamerika, fordi produktionen sker som et led i malkekvægholdet og ikke som i Nordamerika for en stor del på basis af specielle kødracer. Der er regnet med en stigning på 18 pct. fra basisperioden frem til 1975 og en stigning på 11 pct. i det følgende 10-år. Heroverfor står imidlertid en beregnet stigning i forbruget på henholdsvis 26 pct. og 16 pct. i de samme to perioder, således at der også i Europa er forudset et stærkt voksende importbehov for kød. Hovedparten af denne stigning kommer fra EEC, hvor der er regnet med en stigning i importbehovet fra 431.000 tons i basisperioden til 796.000 tons i 1975 og 970.000 tons i 1985. Også i de sydeuropæiske lande viser skønnene en stærk stigning i importbehovet. For Danmarks vedkommende er der regnet med et betydeligt fald i kødeksporten i de kommende år. Nettoresultatet for OECD-landene som helhed bliver således mere end en tredobling af nettounderskuddet af okse- og kalvekød frem til 1975 og 1985. Selvom beregningerne viser en betydelig stigning i Australiens og New Zealands nettooverskud, er dette langt fra tilstrækkeligt til at opveje det store underskud i Vesteuropa og USA.

Svinekød, fjerkrækød og æg.

5. For svinekød, fjerkrækød og æg er der ikke foretaget en selvstændig produktionsprognose, men produktionen er beregnet som en funktion af forbruget under visse forudsætninger med hensyn til selvforsyningsgraden i det pågældende land. I forhold til basisperioden 1961-63 vil det totale forbrug af svinekød ifølge beregningerne vokse med 50 pct. frem til 1985, forbruget af fjerkrækød vil blive mere end fordoblet, og ægforbruget vil vokse med 40 pct. i sam-

me periode. For så vidt angår *svinekød* antages den britiske import at ville vokse noget, mens der er regnet med en væsentlig stærkere stigning i den danske eksport. EEC skulle gå over fra at være nettoimportør til at være nettoeksportør af svinekød. For hele OECD-området under eet viser beregningerne godt en fordobling af nettooverskuddet frem til 1975 og en tredobling frem til 1985. For *fjerkrækød* er der regnet med oprettholdelse af den amerikanske eksport, en mindre nedgang i den danske eksport og en nedgang i EEC's nettoimport. For OECD-området som helhed bliver nettoresultatet en væsentlig stigning i nettooverskuddet af fjerkrækød i 1975 og 1985. Den internationale handel med *æg* er af begrænset og stadig mindre omfang. Beregningerne viser et vist nettooverskud af æg i OECD-området som helhed i de kommende år, mens der var et mindre underskud i basisperioden.

6. For at give et indtryk af, hvad de beregnede nettoover- og underskud af de forskellige hovedlandbrugsvarer ville betyde for OECD-landenes samhandel med den øvrige verden, hvis disse over- og underskud skulle manifestere sig som eksport og import, har OECD omregnet disse til mill, dollars, idet der er anvendt samme enhedsværdier som i basisperioden, 1961-63. Denne opgørelse giver til resultat, at mens der i basisperioden var balance i OECD-landenes samhandel med resten af verden med de foran betragtede varer, vil der i 1975 være et eksportoverskud på 2,8 milliarder dollars og i 1985 på 3,9 milliarder dollars. Det er imidlertid ikke realistisk at regne med, at hele det registrerede nettounderskud af okse- og kalvekød vil manifestere sig i form af import. Såfremt man regner med, at OECD-landenes merimport i forhold til basisperioden vil begrænse sig til Australiens og New Zealands mereksport (mens resten af den manglende balance vil blive tilvejebragt gennem mindre forbrug end projiceret samt større egenproduktion i OECD-landene, såvel af okse- og kalvekød som af andre kødarter),

Tabel 1. *Beregnete over- og underskud af de vigtigste landbrugsvarer*

	Korn			Okse- og kalvekød			Svinekød		
	1961-63	1975	1985	1961-63	1975	1985	1961-63	1975	1985
Nord-Amerika ..	+ 46.219	+ 107.398	+ 141.185	÷ 368	÷ 1.366	÷ 1.541	+ 73	-	-
EEC.....	÷ 10.827	÷ 8.085	- 6.853	÷ 431	÷ 796	÷ 970	÷ 17	+ 48	+ 6
Danmark	÷ 674	+ 293	+ 494	+ 173	+ 111	+ 90	+ 498	+ 673	+ 73
Storbritannien ..	÷ 9.099	÷ 3.053	÷ 1.564	÷ 392	÷ 392	÷ 430	÷ 506	÷ 548	÷ 55
Andre europ.									
OECD-lande ²⁾ ..	÷ 5.870	÷ 201	+ 209	+ 208	+ 16	÷ 132	+ 67	+ 104	+ 11
Europa	÷ 26.470	÷ 11.046	÷ 7.714	÷ 442	÷ 1.061	÷ 1.442	+ 42	+ 277	+ 36
Japan.....	÷ 5.965	÷ 16.740	÷ 24.046	÷ 5	÷ 104	÷ 106	÷ 3	-	-
OECD.....	+ 13.784	+ 79.612	+ 109.425	÷ 815	÷ 2.531	÷ 3.089	+ 112	+ 277	+ 36
Australien-New Zealand.....	+ 6.550	+ 10.173	+ 11.362	+ 559	+ 870	+ 1.182	+ 1	-	-
I alt	+ 20.334	+ 89.785	+ 120.787	÷ 256	÷ 1.661	÷ 1.907	+ 113	+ 277	+ 36

¹⁾ Tallene for 1961-63 angiver nettoeksport (+) og nettoimport (÷), mens tallene for 1975 og 1985 angiver difference mellem beregnet produktion og beregnet forbrug.

²⁾ Finland, Norge, Sverige, Irland, Østrig, Schweiz, Grækenland, Portugal, Spanien, Tyrkiet, Jugoslavien.

bliver OECD-landenes nettoeksport af de berørte varer endnu større, nemlig 3,6 milliarder dollars i 1975 og 4,9 milliarder i 1985.

7. OECD har endvidere foretaget en sammenstilling af resultaterne for OECD-landene samt Australien — New Zealand og de af FAO foretagne beregninger over nettoimport og -eksport for resten af verden (FAO: »Agricultural Commodities. Projections for 1975 and 1985«. Rom 1967). Denne sammenstilling giver for 1975 nedenstående billede i 1000 tons:

	OECD-landene samt Australien og New Zealand (OECD)	Resten af verden ¹⁾ (FAO)
1.000 tons ²⁾		
Korn	+ 89.800	÷ 13.000
heraf foderkorn	+ 42.000	+ 4.400
Smørfedt	+ 386	÷ 1.112
Fedtfrit mælketørstof	+ 1.242	÷ 2.580
Kød ³⁾	÷ 1.056	÷ 2.776
Æg.....	+ 95	÷ 164

¹⁾ Gennemsnit af højeste og laveste skøn.

²⁾ Nettoeksport (+); nettoimport (÷).

³⁾ Okse- og kalvekød, fåre- og lammekød, svinekød og fjerkrækød.

Det fremgår af oversigten, der kun må betragtes som en meget grov orientering, at de vestlige landes beregnede overskud af korn langt overstiger, hvad der kan forventes aftaget af den øvrige verden. For mejeriprodukterne angiver de anførte tal for »resten af verden« alene differencerne imellem den af FAO skønnede produktion og det beregnede behov. Da det stort set alene drejer sig om udviklingslande, er det imidlertid kun en meget ringe del af dette beregnede behov, der vil manifestere sig i form af et kommercielt importbehov. FAO har således skønnet udviklingslandenes egentlige, kommercielle importbehov for smørfedt til knap 200.000 tons i 1975. Med hensyn til kød ventes den øvrige verden i lighed med OECD-landene at få et betydeligt nettooverskud.

8. På grundlag af den foran refererede analyse har OECD draget følgende konklusioner: Landbruget i OECD-landene har tendens til at udvide produktionen hurtigere end væksten i efterspørgslen inden for området. Tendenserne til overskudsproduktion er særlig stærke indenfor kornproduktionen og produktionen af mejeriprodukter, og således at de forventede store overskud af korn især

~)ECD-landene samt Australien – New Zealand i 1975 og 1985. 1.000 tons¹⁾).

Fjerkrækød			Æg			Smørfedt			Fedtfrit mælketørstof		
1961-63	1975	1985	1961-63	1975	1985	1961-63	1975	1985	1961-63	1975	1985
+ 177	+ 180	+ 180	+ 71	+ 70	+ 70	+ 68	+ 22	÷ 42	+ 453	+ 75	÷ 213
÷ 112	÷ 83	÷ 75	÷ 109	+ 4	+ 6	+ 50	+ 289	+ 255	+ 117	+ 641	+ 466
+ 62	+ 53	+ 53	+ 48	+ 22	+ 22	+ 127	+ 119	+ 120	+ 106	+ 91	+ 92
÷ 13	-	-	÷ 14	-	-	÷ 418	÷ 475	÷ 500	÷ 111	÷ 93	÷ 44
÷ 26	÷ 11	÷ 12	÷ 24	÷ 32	÷ 32	+ 57	+ 99	+ 52	+ 47	+ 210	+ 188
÷ 89	÷ 41	÷ 34	÷ 99	÷ 6	÷ 4	÷ 184	+ 32	÷ 73	+ 159	+ 849	+ 702
÷ 2	-	-	+ 5	-	-	÷ 2	÷ 23	÷ 31	÷ 57	÷ 97	÷ 119
+ 86	+ 139	+ 146	÷ 23	+ 64	+ 66	÷ 118	+ 31	÷ 146	+ 555	+ 827	+ 370
+ 1	-	-	+ 15	+ 31	+ 39	+ 269	+ 355	+ 400	+ 213	+ 415	+ 522
+ 87	+ 139	+ 146	÷ 8	+ 95	+ 105	+ 151	+ 386	+ 254	+ 768	+ 1.242	+ 892

vil gøre sig gældende i Nordamerika, mens overskudsproblemerne for mejeriprodukter især vil gøre sig gældende i Vesteuropa. Det understreges af OECD, at de projicerede overskud vil kunne opstå uden anden stimulans af produktionen, end den der ligger i en fortsættelse af den nuværende landbrugspolitik herunder prispolitikken i medlemslandene. Til de voksende overskud af korn fra OECD-landene må lægges det voksende australske kornoverskud, ligesom både Australien og især New Zealand vil have voksende overskud af mejeriprodukter. På den anden side viser skønnene for OECD-landene som helhed et voksende underskud af okse- og kalvekød udover de ekstra mængder, der kan forventes at blive til rådighed fra landene på den sydlige halvkugle.

Da det ikke er sandsynligt, at der vil kunne hentes større mængder oksekød fra andre områder, især Latinamerika, vil produktionen af okse- og kalvekød samt andre arter af kød (især svinekød) i OECD-landene antagelig vokse stærkere end antaget i skønnene, ligesom forbruget formentlig vil blive noget mindre som følge af prisstigninger. I

de fleste europæiske lande vanskeliggøres en stærk vækst i oksekødproduktionen af de eksisterende produktionsforhold, især landbrugsstrukturen. For svinekød, fjerkrækød og æg har man i undersøgelsen forudsat, at produktionen vil følge efterspørgslen indenfor OECD-området, således at samhandelen mellem området og den øvrige verden antages at blive ubetydelig. Såfremt de beregnede differencer mellem det totale udbud og efterspørgslen af de omhandlede varer skulle materialisere sig i form af international handel, ville resultatet (med en korrektion af kødimporten som ovenfor anført) blive, at OECD-landenes samlede samhandel med resten af verden med de nævnte varer ville ændre sig fra ligevægt i basisperioden 1961-63 til en nettoeksport på 3,6 milliarder dollars i 1975 og 4,9 milliarder dollars i 1985. Den helt overvejende del af denne vækst i eksportbehovet skyldes en voldsom vækst i eksporten af korn, nemlig fra 0,5 milliarder dollars i 1961-63 til 4,0 milliarder dollars i 1975 og 5,6 milliarder dollars i 1985.

Tabel 2. *Landbrugsproduktionens
vækstrate i OECD-landene
samt Australien–New Zealand.¹⁾*

Procent pr. 10-år	1952/54- 1961/63	1961/63- 1975	1975-1985
Nord-Amerika	15,6	28,7	21,1
EEC	24,9	23,1	14,1
Danmark	22,3	8,5	6,3
Storbritannien	33,9	26,7	16,7
Europa	26,6	24,9	15,4
Japan	56,9	31,1	28,0
OECD	20,6	27,0	18,8
Australien	48,0	30,8	20,0
New Zealand .	28,2	37,3	22,3
I alt		27,4	18,9

¹⁾ Tallene i første kolonne vedr. alle landbrugsvarer, mens tallene i de to sidste kolonner kun vedr. de varer, der er omfattet af OECD's undersøgelse, d. v. s. korn, ris, sukker, mejeriprodukter, okse- og kalvekød, fåre- og lammekød, svinekød, fjerkrækød og æg.

Tabel 3. *Værdien af OECD-landenes over- og underskud af de vigtigste landbrugsvarer
i mill. dollars.*

Millioner dollars	1961-63	1975	1985	1975 ¹⁾	1985 ¹⁾
Korn	+ 517	+ 4.199	+ 5.865	+ 3.989	+ 5.631
Smørfedt	÷ 64	+ 43	÷ 92	+ 43	÷ 92
Andre mejeriprodukter	+ 119	+ 184	+ 90	+ 184	+ 90
Okse- og kalvekød	÷ 620	÷ 1.821	÷ 2.212	÷ 840	÷ 1.060
Svinekød	+ 23	+ 122	+ 173	+ 122	+ 173
Fjerkrækød	+ 44	+ 77	+ 82	+ 77	+ 82
Æg	÷ 24	+ 29	+ 30	+ 29	+ 30
I alt	÷ 5	+ 2.833	+ 3.936	+ 3.604	+ 4.854

¹⁾ Korrigeret for mindre import af okse- og kalvekød og tilsvarende større forbrug af foderkorn i OECD-landene.

Skrivelser fra De danske Mejeriforeningers Fællesorganisation,
Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening, Kødkonserverfabrikernes
Eksportsammenslutning og Oxexport vedrørende
afsætningsmulighederne for mere forarbejdede landbrugsvarer.

1. Skrivelse af 4. december 1969 fra De danske Mejeriforeningers Fælles-
organisation. 231
2. Skrivelse af 8. december 1969 fra Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening 235
3. Skrivelse af 26. november 1969 fra Kødkonserverfabrikernes Eksportsam-
menslutning 239
4. Skrivelse af 16. december 1969 fra Oxexport 243

4. december 1969.

Med skrivelse af 27. juni d. å. - 2. afd. jour. nr. 262/l² - har Landbrugsministeriet meddelt, at man til brug for det af regeringen den 18. juni d. å. nedsatte sagkyndige udvalg vedrørende den fremtidige landbrugs-politik vil søge at tilvejebringe et materiale til vurdering af de handelspolitiske eller veterinærmæssige hindringer for eksport af mere forarbejdede levnedsmidler i forhold til hindringerne for de traditionelle bulkvarer.

Med henvisning hertil anmoder ministeriet Fællesorganisationen om en oversigt over de nævnte forhold med sammenfattende kommentarer til belysning af spørgsmålet, om beskyttelse og restriktive bestemmelser i øvrigt er mindre eller mere hæmmende for de stærkere forarbejdede varer end for de traditionelle bulkvarer.

I besvarelse heraf skal Fællesorganisationen tillade sig at meddele følgende:

En opdeling alene i »mere forarbejdede varer« og »bulkvarer« er, med en handelspolitisk vurdering for øje, næppe tilstrækkeligt udtømmende, idet store dele af **mærke-**vareområdet må betegnes som en særlig mellemgruppe, hvor produkternes forarbejdningsgrad kan spænde lige fra bulkvareniveauet til højt forædlede specialprodukter. Det afgørende må være, om der for et produkt kan etableres en særlig salgsmæssig baggrund, hvor produktet i kraft af særlige tekniske eller kommercielle kvaliteter har mulighed for at hjembringe en merpris, resp. hæve det totale salgsprovenu. Såvel Lurpak-smørret som væsentlige dele af oste- og konserverproduktionen hører efter Fællesorganisationens opfattelse til denne mellemgruppe.

Spørgsmålet, om hvorvidt handelspolitiske eller veterinærmæssige hindringer hæmmer eksporten af de mere forarbejdede mejeriprodukter i højere grad end eksporten af de mindre forarbejdede produkter, kan efter Fællesorganisationens skøn stort set besvares benægtende.

For *smørrets* vedkommende er de pågældende beskyttelsesforanstaltninger på de potentielle importmarkeder praktisk taget uden differentiering i relation til forarbejdningsgrad. En undtagelse udgør dog smørolie og smørfedtholdige blandingsprodukter, der generelt møder de strengeste og som regel helt prohibitive importrestriktioner.

På *osteområdet* differentieres importrestriktioner m. v. mere efter ostens sort og anvendelsesformål end efter forarbejdningsgrad, hvilket hovedsageligt afspejler en beskyttelse af lokale produktionsinteresser uanset forarbejdningsgraden. Hensynet til den japanske smelteostindustri er således afgørende for, at Japan kun har liberaliseret importen af naturoste. Omvendt er det hensynet til de lokale råvareproducenter, der motiverer de særdeles restriktive importhindringer for smelteråvare i f. eks. USA, Canada og Storbritannien.

Også med hensyn til *mælkekonserves* er det overvejende indtryk, at restriktionerne hovedsageligt er bestemt ud fra beskyttelseshensyn over for lokale industrier, f. eks. re-kombinerings- og kondensfabrikker samt lokale anlæg for ompakning af importeret »bulk«-mælkepulver (f. eks. Malaysia og Singapore). For mælkepulver til spædbørnsernæring, altså stærkt forarbejdede produkter, er der dog flere eksempler på reducerede

toldsatser i sammenligning med tolden for pulver til almindeligt konsum og til industriel forarbejdning (f. eks. Sudan og Libanon). I adskillige lande er der dog generel toldfrihed for mælkepulver.

For friske *konsummælksprodukter* gælder en særdeles omfattende og normalt prohibitiv importbeskyttelse, der i højere grad har til formål at reservere de lokale markeder for de lokale producenter end at differentiere importforanstaltninger på grundlag af forarbejdningsgraden.

Landbrugsministeriet anmoder endvidere om Fællesorganisationens vurdering af mulighederne for med økonomisk fordel at øge eksporten af de stærkere forarbejdede varer væsentligt.

Fællesorganisationen skal hertil tillade sig at bemærke følgende:

Som det allerede er berørt i det foregående, kan der ikke i almindelighed peges på en stærkere importbeskyttelse, der alene er bestemt ud fra forarbejdningsgraden - snarere tværtimod. Derfor er det netop gennem øget forarbejdningsgrad og mærkevarepræg, at dansk mejeribrug må søge at modvirke de generelle konsekvenser af et højt told- eller afgiftsniveau, kvantitative restriktioner og en omfattende international eksportpris-subsidiering. I denne forbindelse må man navnlig betragte den markeds-mæssige udvikling for Lurpak-smørret, en række af de kommercielt (og herunder prismæssigt) anerkendte danske ostesorter, mærkevareostene samt den mærkevareprægede og højt forarbejdede del af den danske mælkekonservereksport. Hertil kommer de eventuelle muligheder for eksport af friske konsummælksprodukter.

I det følgende skal Fællesorganisationen søge at vurdere mulighederne for med økonomisk fordel at udvide eksporten heraf.

Det må på *smørområdet* konstateres, at over 70 pct. af smørekseporten til Storbritannien nu består af Lurpak, hvis mærkevarepræg og særlige kommercielle image er den reelle baggrund for de overpriser dansk smør opnår i Storbritannien i forhold til

smør fra vore vigtigste konkurrenter. For tiden andrager disse overpriser for dansk smør f. eks.

i forhold til New Zealand: kr. 1,30 pr. kg

i forhold til Australien: kr. 1,30 pr. kg

i forhold til Irland: kr. 0,55 pr. kg

Den positive udvikling i pakkesmørekseporten forventes at fortsætte, og til illustration af udviklingshastigheden kan nævnes, at i 1963 eksporteredes kun 40 pct. af smørret til Storbritannien som pakkesmør.

For *osteeksportens* vedkommende må man sige, at de mangeårige bestræbelser for at navngive og klassificere de danske faste og halvfastes ostesorter, og derved bl. a. etablere baggrunden for en omfattende reklameindsats, har givet særdeles gode resultater med hensyn til opnåelse af overpriser og kommerciel anerkendelse på verdensmarkedet. Det vil være bekendt, at dette bl. a. er baggrunden for den over for EEC etablerede særlige Havarti/Esrom-ordning, der forudsætter en relativt høj dansk frankogrænspris (8 5\$/100 kg) og som følge heraf en relativt lavere EEC-importafgift end for de øvrige halvfastes oste. Ligeledes er det den kommercielle anerkendelse af betydningen af de øvrige danske faste og halvfastes oste (EEC's varegruppe nr. 11) samt Danablu, der betinger EEC's særlige hensyntagen til de danske tilbudspriser ved fastsættelsen af importafgifterne for disse oste. Resultatet heraf er, at Osteeksportudvalget via eksportafgifter kan øge eksportprovenuet væsentligt for de nævnte oste og herved i betydeligt omfang modvirke de økonomiske konsekvenser af den som følge af EEC-systemets høje tærskelpriser uafvendelige kvantum-mæssige eksportnedgang.

På osteområdet må man yderligere nævne den stadige stigning i produktionen og eksporten af specialoste, der dels finder sted på pakningsområdet (detailpakninger og mini-oste) og med hensyn til øget fedtindhold (f. eks. for Esrom, Havarti og hvidskimmeloste), dels finder sted inden for mærkevareområdet med hensyn til smelte- og flødeoste, skimmeloste, øvrige dessertoste samt særlige

ostesorter som Fontina, Munster, St. Paulin m. v.

På *konserverområdet* består den overvejende del af den danske eksport af produkter i detailsalgspakninger med tydeligt mærkevarepræg.

Hovedlinien i de seneste års eksportudvikling har været en svag stigning og/eller stabilisering i leverancerne af sødmælkspulver og dåsefløde og tilbagegang i eksporten af øvrige flydende kondensprodukter. For skummetmælkspulver er der - udover mindre mængder til danske rekombineringsmejerier i udlandet - oftest kun tale om eksport som bulkvarer i forbindelse med sporadiske bilaterale handelsaftaler og hjælpeprogrammer.

Det er vanskeligt på nuværende tidspunkt at vurdere, om dansk sødmælkspulver på længere sigt kan opretholde den veletablerede centrale position på verdensmarkedet, men en fortsættelse og eventuel udbygning af den under OECD's auspiciér indgåede sødmælkspulveraftale (minimumsprisaf tale) vil dog give det danske pulver en konkurrencesituation på linie med andre landes eksport af sødmælkspulver.

For dåseflødens vedkommende må man formode, at det nuværende eksportomfang - til acceptable priser - mindst kan opretholdes i de kommende år.

For de flydende kondensmælkprodukter må man formentlig forudse en fortsat eksportnedgang især som følge af den almindelige råvaresubsidiering, især fra EEC. Af betydning er imidlertid også den skummetmælkspulver-prisaf tale, som nu forventes realiseret inden for GATT, idet denne netop via råvarepriserne kan forbedre konkurrenceforholdet for de flydende kondensmælkprodukter.

Generelt repræsenterer konservereksporten en forarbejdningsgrad og en mærkevarehandel, som det især på længere sigt må anses for økonomisk fordelagtigt at søge fastholdt og om muligt udvidet.

For friske *konsummælkprodukter* må peges på, at der i kraft af EFTA-liberaliserin-

gen er åbnet visse muligheder for eksport af enkelte specialprodukter, f. eks. for yoghurt m/ tilsætninger. Et potentielt marked er for Danmarks vedkommende bl. a. Storbritannien, og der foregår for tiden visse undersøgelser for at sondere de danske eksportmuligheder i så henseende.

I samme forbindelse kan også nævnes bestræbelserne for at producere og eksportere de såkaldte »long-life«-produkter. Langvarige vanskeligheder med at få disse produkter godkendt for hjemmemarkedet har dog i første omgang medført et alvorligt afbræk i eksportbestræbelserne.

Generelt, men med særligt henblik på udviklingen af nye konsummælkprodukter, må man konkludere, at det danske hjemmemarked vil spille en afgørende rolle som basismarked i udviklingsprocessen. I denne henseende er det vigtigt, at produktudviklingen ikke hæmmes af tekniske eller prismæssige restriktioner, f. eks. af lovgivningsmæssig eller institutionel art.

Mulighederne for med økonomisk fordel at øge eksporten af de stærkere forarbejdede varer væsentligt kan sammenfattende udtrykkes således, at eksporten af højt forædlede specialprodukter og mærkevarer, der produceres og markedsføres med maksimal indsats af effektivitet, trods alle restriktive vanskeligheder vil have væsentlige udviklingsmuligheder.

Det klassiske danske mejeribrug med de mange små enheder og adskilte produktions- og salgsfunktioner var primært baseret på bulkvarer. I disse år gennemgår mejeribruget imidlertid en dybtgående omformningsproces med primært sigte på en driftskoncentration og en snæver koordinering af produktion og afsætning. Denne omlægning, der umiddelbart rummer betydelige økonomiske fordele, vil tillige skabe forudsætninger for med fornøden teknisk og økonomisk styrke at gå ind i en langt mere målbevidst og effektiv produktudvikling og markedsføring, end det hidtil har været praktisk muligt.

En sådan forstærket indsats kan støttes betydeligt gennem en hensigtsmæssig lovgiv-

ning, der foruden at sikre et sundhedsmæssigt og hygiejnisk højt niveau af mejeribrugets produkter tillige virker til fremme og støtte af mejeribrugets bestræbelser for en rationel produktudvikling såvel på et generelt som på et individuelt niveau. Man skal tillige pege på betydningen af, at der ikke gennem lovgivningen eller administrationen

af denne lægges mejeribruget unødige hindringer i vejen for primært at afprøve nye produkter på hjemmemarkedet. Som nævnt er netop hjemmemarkedet ret ofte det sidste sted, hvor sådanne produkter tillades markedsført.

Med højagtelse
T. Mathiassen.

8. december 1969.

Under henvisning til den af os modtagne kopi af Landbrugsministeriets skrivelse af 27. juni d. å. til Kødkonserverfabrikernes Eksportsammenslutning er vi blevet anmodet om at fremkomme med vore bemærkninger for såvidt angår afsætningsmuligheder for svinekød eksklusive kødkonserver, som Kødkonserverfabrikernes Eksportsammenslutning i brev af 26. november d. å. har redegjort for.

Vi skal nedenstående forsøge at give en vurdering på basis af den hidtidige udvikling og de oplysninger, som vi er i besiddelse af, hvad angår den forventede fremtidige udvikling i afsætningen af svinekød.

Den danske svineproduktion androg i 1964 ca. 10,4 millioner stk. for i 1965 at stige til 12,0 millioner stk. I årene 1966, 1967 og 1968 stabiliseredes produktionen på ca. 11,5 millioner stk., og i indeværende år forventer vi en nedgang, således at totalmodtagelsen på andels- og privatslagterierne vil beløbe sig til ca. 10,7 millioner. For 1970 forventer vi med baggrund i den sidste svi-netælling den 14. november 1969, at produktionen vil stige noget.

Slagterierne besidder idag ingen mulighed for at påvirke selve planlægningen i svineproduktionen. Denne planlægning er fuldt ud op til den enkelte svineproducent. Fra slagteriside har man flere gange i de seneste år påpeget, at en vis planlægning ville være hensigtsmæssig, til hvilket formål der også har været udarbejdet planer, som har været inddraget i hovedorganisationernes overvejelser.

Det skal understreges, at det fra slagteriside har været påpeget, at det navnlig er produktionen af smågrise, som det har kne-

bet med at opretholde, og hvis de produktionsplanlæggende kræfter skal nyde fremme, må disse starte i selve soholdet.

En vis planlægning i selve svineproduktionen vil også - udover at have betydning for svineproducenterne - være meget væsentlig i forbindelse med en optimering af planlægningen i forædling og afsætning.

Afsætningen af den danske svineproduktion har igennem de sidste fem år i hovedtræk fulgt et traditionelt mønster, dog med en vis udvikling i afsætningen af kødkonserver og højt forædlede opskæringer samt pølse-mageriprodukter, hvorimod afsætningen i form af Wiltshire-bacon til U.K., der er fundamentet for vor svineproduktion, har været nogenlunde stabil og andraget ca. 5,6-5,7 millioner svin pr. år.

Udviklingen på det britiske baconmarked har naturligvis i de senere år været præget af, at vi er undergivet en markedsdelingsaftale, som på nuværende tidspunkt - efter at have kørt i ca. 5 Vi år - må karakteriseres som havende været et gode for afsætningen af bacon, idet den bl. a. har været medvirkende til at stabilisere priserne.

Der har været en vis frygt for, at den britiske svineproduktion ville stige betydeligt. På nuværende tidspunkt må man nærmest vurdere det derhen, at den stigningstakt, som tællingerne for ca. et år siden lod formode, ikke vil komme med samme styrke som tidligere antaget.

Derfor vurderer vi dette således, at der også i årene fremover må være muligheder for afsætning af dansk bacon på det britiske marked i samme omfang som i de foregående år.

Fra slagteriernes side gøres der bevidst et meget stort arbejde for at forbedre kvaliteten af vore svin, behandlingen af bacon samt distributionsformen for at få en så god tilpasning til markedet som overhovedet muligt.

Markedskravet om større kødfylde og mindre fedt i de danske svin har de danske slagterier gennem adskillige år søgt at imødekomme ved en stor forskningsmæssig indsats inden for såvel avl som fodringsforsøg forbundet med en udvidet rådgivning til svineproducenterne.

Anstrengelserne har også vist sig at bære frugt, men for konstant at søge at gøre råvarerne bedre stiles der imod inden for en overskuelig fremtid at gå over til en afregning over for producenterne, der inkluderer et udtryk for kødfylden i de leverede svin.

På det distributionsmæssige område vil containertransporten blive yderligere udvidet, således at op imod 90-95 pct. af den danske baconeksport på ca. 300.000 tons årligt i løbet af få år vil blive gennemført i containere. Denne »containerisering« har betydet meget for kvaliteten og samtidig været en service, der af de engelske købere værdsættes højt.

For ca. 10 år siden påbegyndte Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening er. slicening af midterstykker på egne fabrikker i U.K. Denne slicening har efterhånden udviklet sig meget betydeligt, og der er nu truffet beslutning om en yderligere udvidelse af de to fabrikker for at tilgodese udviklingen i efterspørgslen.

Denne foranstaltning har et tosidet sigte, idet den dels er med til at skabe mulighed for en større opskæring af svin her i landet, hvorved der kan blive basis for flere skinker og tildels forender til disposition for den danske kødkonserverindustri, og dels er den en naturlig følge af udviklingen på det britiske marked, hvor der er en jævnt stigende efterspørgsel efter forudpakkede kødvarer.

Det er Eksport-Svineslagteriernes Salgsforenings hensigt i den udstrækning, markedet betinger det, at forøge produktionen af slicet og forudpakket bacon i U.K.

Forsåvidt angår afsætningen af kødkonserver henviser vi til brevet fra Kødkonserverfabrikernes Eksportsammenslutning. Fra slagteriernes side har det gennem de sidste 10 år været et helt klart sigte at søge at få den størst mulige spredning i afsætningen af det danske svinekød.

For at stimulere dette har slagterierne gennem Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening i de sidste 10 år ydet en billiggørelse af råvarerne til kødkonserverindustrien i medfør af de afsluttede rammeaftaler. Kødkonserverindustrien har efterhånden været i stand til at øge sin betaling for råvarerne, således at sigtet med forannævnte foranstaltning har vist sig at være af værdi for afsætningen af svinekød.

De sidste par år har kødkonserverindustrien ikke oplevet den samme ekspansion, som indtil for tre år siden. Årsagen hertil har nærmest været at finde i to faktorer, nemlig i 1967 et betydeligt udbud fra den amerikanske kødkonserverindustri, og i det sidste års tid har årsagen været, at den danske svineproduktion ikke er ekspanderet, men tværtimod i 1969 faldet med ca. 7 pct.

Dette fald i produktionen har bevirket, at Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening under godkendelse fra slagterierne har været nødsaget til at gennemføre en kvotering, således at de tre hovedafsætningsområder for svinekød først og fremmest er blevet tilgode-set, d. v. s. baconmarkedet, kødkonserverindustrien og hjemmemarkedet.

1969 har været præget af stærkt stigende priser for svinekød i såvel uforarbejdet som i delvis forarbejdet tilstand. Priserne for kødkonserver er ligeledes steget noget, men ikke så meget som selve råvarerne.

Den betydelige stigning må ses på baggrund af en mindre produktion af svin i Danmark såvel som i en del andre lande, hvortil kommer den stigende købekraft og et mindre udbud af okse- og kalvekød.

Såvidt det kan vurderes på nuværende tidspunkt, må det påregnes, at markedssituationen for svinekød fortsat i nogen tid vil være gunstig med rimelige priser til følge.

Det er slagteriernes håb, at mulighederne for afsætning af dansk kødkonserves i de kommende år fortsat må være gode, således at industrien vil være i stand til dels at af-tage en jævnt stigende del af produktionen sideløbende med, at det også er slagteriernes håb, at industrien efterhånden vil kunne for-øge salgspriserne for de højt forædlede kød-konservesprodukter med en højere afreg-ningspris for råvarerne til følge, hvorved man kunne komme i den situation, forhåbentlig, at råvarer anvendt til kødkonserves kan hjembringe samme priser som råvarer an-vendt til enten bacon eller opskæringer til eksport i fersk, kølet eller frosset stand.

Med hensyn til afsætningsmulighederne for pøsemageriprodukter har disse i de se-nere år ligeledes været voksende. De danske pøsemagerivarer er blevet introduceret på stadig flere markeder, og vi forventer, at denne ekspansion kan fortsætte på de købe-kraftige markeder under hjembringelse af rimelige salgspriser.

Afsætningen af hele og halve svin og søer har i tidligere perioder, specielt i 1965, væ-ret betragtet som nødforanstaltninger, idet det var en decideret marginaleksport til pri-ser, der som regel var at finde på et for-holdsvis lavt niveau.

Der har imidlertid været en fordel ved denne eksport, idet det på denne måde er lykkedes at få introduceret dansk svinekød i kølet og frosset stand på markeder, hvor det ikke tidligere har været kendt.

Dette har givet sig udslag i, at der fra disse markeder i dag og - såvidt det kan vurderes - også i tiden fremover vil være en vis efterspørgsel, som frem for alt vil blive rettet imod opskæringer beregnet for videre-forarbejdning til højt forædlede varer i im-portlandene, respektive til detailsalg.

I 1969 er der blevet gennemført en vis eksport inden for rammerne af kvoteringsen, men det bør nævnes, at der har været mange udækkede ordrer på opskæringer. Denne eksport af opskæringer må ses som en natu-rig kombination med eksporten af skinker i dåser.

Som følge af den generelle mangelsitua-tion for svinekød globalt set har der også været en betydelig efterspørgsel efter svin og søer i hele og halve kroppe. Denne efter-spørgsel har man imidlertid ikke kunnet imødekomme i nogen videre udstrækning.

De østeuropæiske lande, som gennem fle-re år ikke har købt dansk svinekød, har i 1969 vist en meget stor interesse for svine-kød. En mindre eksport er blevet gennem-ført, men man kan ikke betragte disse mar-keder som konstante.

Vi vil gerne understrege, at vi forventer, at det japanske marked med den stærkt sti-gende købekraft og med baggrund i den ind-sats, der er gjort for at få introduceret fros-set, fersk og røget dansk svinekød, i løbet af kort tid kan blive et stort marked for vore varer under forudsætning af, at de gældende importrestriktioner ophæves eller lempes.

Til Vesttyskland har der gennem mange år været en traditionel eksport af levende søer. Årsagen til, at eksporten er blevet op-retholdt i form af levende søer, er en præfe-rence i slusepris- og importafgift-fastsættel-sen for levende søer i relation til slagtede søer.

Gennem de sidste to år har der været arbejdet på at få de kompetente myndighe-der i Fællesmarkedet til at give samme præ-ference for de slagtede søer som for de le-vende søer.

Imødekommes dette ønske, vil eksporten af slagtede søer til Vesttyskland kunne af-vikles sideløbende med eksporten af levende søer, for hvilke der fortsat vil være gode muligheder.

En eventuel tilslutning til fællesmarkedet vil sandsynligvis betinge, at efterspørgselen efter opskæringer af såvel svin som søer kan udvikle sig i særdeles positiv retning.

Affaldsprodukterne, såsom tarme, lever, nyrer m. v., har gennem de sidste år fundet en rimelig afsætning på det engelske og de kontinentale markeder. Der er ingen tegn til, at denne efterspørgsel vil falde, og derfor må fremtiden vurderes positivt for disse va-rer.

Sammenfattende kan det konkluderes, at afsætningsmulighederne for den danske svineproduktion for de **kommende** år tegner rimelige. Med baggrund i det kendskab, som man på indeværende tidspunkt har til produktionen og forbruget på de vigtigste markeder, vil vi anse det for muligt, at der er afsætning for en svineproduktion, der stiger med ca. 2-3 pct. årligt inden for de kommende 4-5 år. Dette forudsætter dog, at der i hvert fald ikke sker radikale ændringer i de enkelte landes, respektive markedsområders landbrugs- og importpolitik.

Afsluttende vil vi gerne påpege, at fremme af produktionsplanlæggende foranstaltninger i relation til pattegriseproduktionen og der-

med soholdet vil være af stor betydning for den danske svineproduktion og i forbindelse hermed for slagteri- og forædlingsindustrien samt afsætningsorganisationerne.

I relation til sidstnævnte vil vi også gerne fremhæve, at erfaringen har vist, at en koordinering af afsætningen har haft stor betydning, og det bør derfor understreges, at en yderligere koordinering af denne funktion vil være af betydelig værdi.

Med venlig hilsen

Eksport-Svineslagteriernes

Salgsforening

H. Behnke.

/ Sv. Dyrlov Madsen.

26. november 1969.

Vi refererer til landbrugsministeriets skrivelse, 2. afd. journ. nr. 262/12, af 27. juni d. å., hvori udbedes oplysninger til brug for det af regeringen den 18. juni d. å. nedsatte sagkyndige udvalg vedrørende den fremtidige landbrugspolitik.

Med hensyn til ønskerne om at få tilvejebragt et materiale til vurdering af de handelspolitiske eller veterinærmæssige hindringer for eksport af mere forarbejdede levnedsmidler i forhold til hindringerne for de traditionelle bulkvarer tillader vi os at henvise til den af Landbrugets Afsætningsudvalg udarbejdede »Oversigt over dansk eksport til samt told- og handelsrestriktioner i forskellige områder«, som Landbrugsrådet har tilsendt udvalget.

I øvrigt mener vi, at de lande, der lægger hindringer i vejen for import af svinekød og produkter fremstillet heraf, kan opdeles i følgende 3 grupper:

- 1) Lande, hvor import af såvel svinekød som mere forarbejdede svinekøddprodukter er forbudt eller kun kan finde sted i ringe omfang.

Hertil hører f. eks.

De muhamedanske lande
(religionen)

Norge
Finland
Schweiz
Østrig
Spanien
Portugal

(begrænset
udstedelse
af import-
tilladelser)

De østeuropæiske lande
Hovedparten af Syd- og
Mellemerika
Japan

- 2) Lande, hvor import af fersk, frosset og saltet svinekød fra Danmark er forbudt på grund af frygten for indslæbning af mund- og klovesyggevirus, men hvor import af hermetisk kødkonserves er tilladt. Hertil hører f. eks.

U.S.A.

Canada

Puerto Rico

Australien (kun visse typer kødkonserves tillades importeret).

- 3) Lande, der ønsker at oparbejde en egen kødindustri, og som favoriserer importen af råvarer til kødindustrien, og hvor importen af kødkonserves er forbudt eller besværliggjort.

Hertil hører f. eks.

Venezuela	}	(importforbud for kødkonserves)
Peru		
Philippinerne	}	(høje toldsatser for kødkonserves)

Udviklingen i eksporten af hermetisk kødkonserves i de sidste 5 år (1964–1968) fremgår af vedlagte oversigt.

Til det vigtigste marked, U.S.A., er dåseskinker den betydeligste vare. Eksporten af dåseskinker havde i 1968 en værdi af 402 mill. kr. ud af den totale eksport til U.S.A. på 558 mill. kr.

Der eksporteres to typer dåseskinker til U.S.A., nemlig de såkaldte miniatreskinker med et nettoindhold på indtil 3 lb. pr. dåse og sliceskinker med et nettoindhold på 8–21 lb. pr. dåse. Miniatureskinkerne, der er sterile, således at de kan opbevares uden for kølerum, udgør i dag kun ca. 15 pct. af den danske dåseskinkeeksport. Sliceskinkerne er

	1964				1965			
	tons	‰	1000 kr.	‰	tons	‰	1000 kr.	‰
USA	35.382	34,0	314.339	47,0	49.345	39,1	428.151	52,0
Canada					1.125	0,9	5.916	0,7
Storbritannien	43.924	42,0	204.136	31,0	46.523	36,8	224.849	27,3
Andre EFTA-lande					2.002	1,6	14.834	1,8
Vesttyskland					4.006	3,2	23.509	2,9
Andre fælledsmarkedslande ...					2.060	1,6	11.204	1,4
Øvrige lande	25.186	24,0	144.794	22,0	21.249	16,8	114.040	13,9
	104.492	100,0	663.269	100,0	126.309	100,0	822.503	100,0

Kilde: Landbrugsministeriets korn- og licenskontor.

kun pasteuriserede og skal - også under transporten - opbevares i kølerum. Som navnet siger, bliver disse skinker skåret i skiver i U.S.A., forinden de sælges til forbrugerne. En del af skinkerne skæres i skiver på specielle slicevirksomheder, medens sliceringen dog også i adskillige tilfælde foretages i de enkelte supermarkeder.

Af andre betydende varer til U.S.A. kan nævnes bove og forender, der ligesom skinkerne fremstilles i to typer, nemlig sterile miniaturebove og store pasteuriserede bove til slicening. Også eksporten af sliced bacon og luncheon meat er betydelig.

Til Storbritannien er pork luncheon meat langt den vigtigste vare, men chopped ham og dåsepølser har i de senere år fundet et stigende marked i Storbritannien.

Til de øvrige lande er det især bove og forender, luncheon meat og pølser, der afsættes.

For eksporten af kødkonserves til U.S.A. og Storbritannien har samtlige danske konservesfabriker gennem Sammenslutningen indgået pris- og afsætningsaftaler. Inden for rammerne af disse pris- og afsætningsaftaler fastsættes minimumspriser for de allerfleste af de kødkonserves varer, der eksporteres. Desuden indeholder aftalerne bestemmelse om, at amerikanske og britiske firmaer skal godkendes af Sammenslutningen for at kunne importere dansk kødkonserves. Denne bestemmelse har til formål at begrænse antallet

af importører for at hindre en indbyrdes pris-konkurrence mellem de danske konservesmærker.

På de fleste markeder er dansk kødkonserves førende, både hvad mængde og kvalitet angår. En følge heraf er, at der i de fleste lande opnås markedets højeste priser.

Tallene viser, at der har været en stagnation i eksporten af kødkonserves i de sidste 3 år. Der er forskellige årsager hertil. I 1967 skabte en stigning i den amerikanske svineproduktion vanskeligheder for vor afsætning til dette marked, og i 1968 var det manglen på råvarer i Danmark, der hindrede en ekspansion.

Det er konservesindustriens bestemte opfattelse, at der fortsat rundt om i verden er et stigende ønske hos forbrugerne om at købe mere forarbejdede varer, der er arbejdsbesparende for husmødrene. Konservesindustrien mener derfor, baseret på de erfaringer man har om afsætningen i de seneste år, og baseret på den indkomstudvikling, der finder sted i såvel de mere udviklede lande som i udviklingslandene, at den vil være i stand til, såfremt råvarerne er til rådighed, at øge eksporten af kødkonserves med 5-10 pct. pr. år og dermed fortsætte linien med at aftage en stadig stigende del af svineproduktionen.

De priser, som konservesindustrien på grundlag af de i udlandet opnåede eksportpriser kan betale for råvarerne, skulle efter

i tiden 1964-1968.

1966				1967				1968			
tons	‰	1000 kr.	‰	tons	‰	1000 kr.	‰	tons	‰	1000 kr.	‰
64 592	42,2	549.621	54,7	52.152	35,4	475.798	48,9	56.580	37,7	557.608	54,1
4.067	2,7	19.425	1,9	4.782	3,3	25.056	2,6	4.629	3,1	26.575	2,6
50.838	33,2	247.022	24,6	50.833	34,5	260.819	26,8	51.223	34,2	240.464	23,3
2.002	1,3	14.751	1,5	2.102	1,4	16.317	1,7	2.501	1,7	20.329	2,0
4.726	3,1	28.725	2,9	4.216	2,9	24.361	2,5	2.308	1,5	13.823	1,3
2.679	1,7	15.676	1,5	3.083	2,1	17.636	1,8	2.681	1,8	14.835	1,4
24.250	15,8	129.991	12,9	30.114	20,4	153.067	15,7	29.979	20,0	157.844	15,3
153.154	100,0	1.005.211	100,0	147.282	100,0	973.054	100,0	149.901	100,0	1.031.478	100,0

vor formening, i hvert fald efter devalueringen i november 1967, være lønnende for landbruget, selv om priserne i almindelighed ikke er så høje som de priser, der opnås for bacon i Storbritannien. Det forhold, at konserverindustrien kan aftage en svinekødmængde, der omregnet til hele svin sidste år svarede til 2,4 mill. stk., betyder, at svineslagterierne kan finde afsætning til rimelige priser for de svin, der ikke egner sig til bacon. Svineslagterierne bliver således på grund af konserverindustriens råvareforbrug i stand til at foretage en særdeles kritisk kvalitetssortering med henblik på udvælgelsen af svin til bacon.

Konserverindustrien har år tilbage givet udtryk for, at det var dens mål at kunne komme hele grisen på dåser. Dette mål er ikke nået i ret stort omfang, og det er også tvivlsomt, om det vil være økonomisk fordelagtigt for landbruget at stille krav om, at konserverindustrien skal kunne nå dette mål.

Generelt kan det siges, at medens konserverindustrien har været i stand til at anvende skinker og forender i stort omfang og betale slagterierne rimelige priser for disse råvarer, har en eksport af kødkonserver fremstillet af midterstykker (kamme og brystflæsk) stort set kun kunnet finde sted med høje kvantumrabatter. Det vil derfor formentlig være mere økonomisk fordelagtigt at søge midterstykkerne afsat på anden måde end som hermetisk kødkonserver.

Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening har gennem flere år eksporteret midterstykker til sine slicefabrikker i Storbritannien og derved været i stand til at frigøre skinker og forender til konserverindustrien. Det er konserverindustriens opfattelse, at Storbritannien er det eksportmarked, der for tiden betaler den højeste pris for midterstykker, og konserverindustrien vil derfor være interesseret i, om Salgsforeningen vil øge sine bestræbelser for at afsætte midterstykker til Storbritannien i stedet for hele baconsider.

Det er vanskeligt at vurdere, hvilken indflydelse det vil få på den danske konservereksport, hvis Danmark sammen med Storbritannien bliver tilsluttet Fællesmarkedet. Den hollandske konserverindustri, der er underkastet Fællesmarkedets vilkår, har været i stand til at opretholde sine markeder for kødkonserver i Storbritannien og U.S.A. Hollands eksport af dåseskinker er i den forløbne del af 1969 endda steget forholds-mæssigt stærkere end den danske eksport. Fællesmarkedets svinekørdordning har derfor næppe medført væsentligt ændrede vilkår for den hollandske konserverindustri. Periodevis har de hollandske konserverfabrikanter klaget over høje råvarepriser for skinker på grund af Hollands muligheder for salg af ferske skinker til Frankrig.

For vor konserverindustri vil en tilslutning til Fællesmarkedet i visse perioder medføre økonomiske vanskeligheder som følge af

høje råvarepriser, der fremkommer på grund af den lettere afsætning af ferske varer til de øvrige fællesmarkedslande. På den anden side vil dette forhold dog sikkert i nogen grad kunne opvejes ved, at der samtidig bliver mulighed for at afsætte spæk og andet afpuds fra skinke- og forendeproduktionen, f. eks. til tyske kødforarbejdningsvirksomheder, idet der i den store tyske pølseproduktion er behov for sådanne råvarer.

Konservesindustrien har nemlig vanskeligheder med selv at anvende den fedtafpudsmængde, der fremkommer ved en stigende skinke- og forendeproduktion.

Med venlig hilsen

Kødkonservesfabrikernes
Eksportsammenslutning

B. Kjeldsen

16. december 1969.

Med skrivelse af 27. juni 1969 - j.nr. 262/1² - har landbrugsministeriet til OXEXPORT fremsendt kopi af en skrivelse til Kødkonserverfabrikernes Eksportsammenslutning, hvori Sammenslutningen anmodes om en udtalelse, specielt for så vidt angår forarbejdede kødvarer. OXEXPORT er samtidig anmodet om at meddele sine eventuelle bemærkninger til samme spørgsmål.

Med hensyn til de spørgsmål vedrørende forarbejdede kødvarer, der er stillet i ministeriets ovennævnte skrivelse, tillader vi os først og fremmest at henvise til det materiale, som Landbrugets Afsætningsudvalg har udarbejdet for samtlige forarbejdede varers vedkommende, og som er tilstillet ministeriet.

I tilknytning til ovennævnte oplysninger skal vi endvidere gøre følgende bemærkninger:

Som på **alle** andre områder præges udviklingen i kvæg- og kødsektoren af to hovedfaktorer, nemlig dels forbrugsudviklingen, herunder specielt forbrugsretninger, dels økonomiske forhold, og herunder navnlig omkostningsspørgsmålet.

Hvad forbrugsudviklingen angår, kan man her igen tale om to hovedtendenser, nemlig for det første den stigende interesse for virkeligt kvalitetskød og for det andet en stedse stærkere tendens i retning af, at forbruget koncentrerer sig på mere og mere forarbejdede varer.

Disse to tendenser, som i øvrigt synes modstridende, præger også i dag udviklingen inden for dansk kvæg- og kødafsætning. Der er blandt forbrugerne en langt større interesse end tidligere for en virkelig kvalitets-

vare, og det må også fastslås, at flere forbrugere i dag, hvad enten det er i Danmark eller i andre vesteuropæiske lande, har økonomiske forudsætninger for og er villige til at betale en højere pris under forudsætning af den rette kvalitet, jvf. f. eks. talrige artikler i den danske dagspresse om overgang til kødkvæg og kød, produceret af regulære kødracer m. v.

Det må imidlertid fastslås, at danske producenter, såvel ud fra geografiske som omkostningsmæssige forudsætninger endnu ikke kan opnå dækning for produktionsomkostningerne ved ekstensiv produktion af kødkvæg. Imidlertid synes kvalitetsspørgsmålet **ikke** at hænge meget sammen med racen. Det er blandt fagfolk opfattelsen, at **de** her i landet udbredte kvægracer er velegnede til produktion af kvalitetskød, og hertil kommer, at forbrugerens vurdering af kødets kvalitet i meget høj grad også er påvirket af, hvilken behandling oksekødet har været ud for efter slagtingen, alt naturligvis forudsat at kødet stammer fra et velfodret og færdigslagtet dyr.

Behandlingen af kødet er således en overordentlig vigtig faktor med hensyn til kvalitetsspørgsmålet, og netop på dette område synes der at være en betydelig udvikling i gang.

Som bekendt skal oksekød i modsætning til andre kødsorter undergå en vis modningsproces med henblik på at opnå den fornødne mørhed og smag. Modningsprocessen er hidtil foregået ved kroppens ophængning i kølehuse, men ligesom tilfældet er i bl. a. U.S.A. og Sverige er der nu her i landet en stærk tendens til, at omsætningen af oksekød mere og mere vil gå over på udbenet, vacuum-

pakket kød. Denne tendens vil i høj grad få indflydelse på de spørgsmål, som landbrugsministeriet ønsker besvaret.

Vacuumpakket kød kan under de rigtige temperaturforhold opbevares i et betydeligt længere tidsrum end uindpakkede kødkroppe. I dette tidsrum undergår kødet en modningsproces, og samtidig opnår indkøbsvirksomhederne en langt større smidighed i indkøb end tidligere kendt. Endelig er der rent rationelt fordele forbundet med denne proces, idet tilberedning af udbenet kød fremover i langt højere grad end tidligere vil finde sted på store forarbejdningsvirksomheder.

Den foran beskrevne udvikling, der som nævnt er dikteret både af økonomiske og kvalitetsmæssige forudsætninger, vil uden tvivl blive en dominerende faktor med hensyn til den fremtidige omsætningsform for kød. Når henses til den allerede målbare udvikling i de seneste 10 år, som har medført, at oksekødet har fået dominans over for levende kreaturer i afsætningen af den danske kødproduktion, og når end videre henses til den øjeblikkeligt forekommende udvikling, må det være tilladeligt al: drage den slutning, at mere eller mindre forarbejdede varer i fremtiden vil spille en langt større rolle i afsætningen af dansk oksekød end tidligere.

I samme retning virker også den pågående koncentration i detailledet, der i høj grad er præget af kæders og koncerners indflydelse. Disse forretningsformer, der er i stærk vækst, er i deres indkøb tilbøjelige til at lægge stærk vægt på rigelige forsyninger af ensartet kvalitet, fremfor ofte forekommende prisbevægelser.

Tendensen til at flere og flere måltider indtages enten i institutioner eller i form af mere eller mindre tilberedt mad, en tendens som meget klart præger udviklingen, vil virke i samme retning.

Sidst, men ikke mindst fremmer omkostningsspørgsmålet en tilsvarende udvikling. Ved omsætning, navnlig til eksport, af levende dyr må der regnes med omkostninger og svind af en størrelse, som ikke forekom-

mer, når den videre forarbejdning af dyret kan ske umiddelbart efter slagtingen på produktionsvirksomheden.

Efter vor opfattelse kan der derfor ikke herske tvivl om, at forarbejdede varer fremtidig vil indtage en stærkere placering i omsætningen end tidligere. Vi tænker her først og fremmest på den placering, som kølet og frosset udbenet og vacuumpakket oksekød vil få i den fremtidige omsætning.

Til yderligere belysning heraf skal vi oplyse, at de store produktionslande som f. eks. Australien og i de senere år i betydelig udstrækning også Argentina gennem flere år har håndhævet systemer, hvor en stigende omsætning af kød til eksport finder sted i udbenet tilstand i standardpakninger og med forskelligfarvede kartoner, afhængigt af hvilken kvalitet, der er tale om.

Indførelsen af tilsvarende systemer i Danmark har imidlertid som forudsætning, at der med eller uden myndighedernes hjælp indføres offentlige handelsklasser for slagtekreaturer, hvilket i øvrigt også for de producenter, som yder en virkelig indsats i produktionen, vil være af uvurderlig betydning.

Hvad afsætningen af forarbejdet kød i øvrigt angår, er det som sagt vor opfattelse, at der først og fremmest vil blive tale om en overgang til salg af udskårne stykker, men herudover er der en klar tendens til, at en stigende del af produktionen af dansk oksekød og navnlig af den ringeste kvalitet eksporteres i form af konserver, pølser m. v. Til den stærkt voksende eksport af salamipølser og beef luncheon meat medgår således i dag langt større mængder dansk produceret oksekød end tidligere.

Vi er endvidere bekendt med, at adskillige konserverfabrikker med henblik på eksport arbejder med nye konserverprodukter, hvis hovedbestanddel er oksekød. Endelig vil vi gerne nævne, at afsætningen af færdige middagsretter i dåser eller i dybfrossen tilstand også i de senere år har været inde i et betydeligt opsving.

Ser vi på afsætningsmulighederne for de forarbejdede produkter, som vil dominere det

fremtidige marked, må vi imidlertid erkende, at vilkårene er højest forskelligartede. En overgang til et friere markedsområde i Europa vil efter vor formening øjeblikkelig medføre, at en langt større del af kødeksporten vil gå over på udskårne stykker, men ligeså klart er det, at under de nuværende forhold, der er præget først og fremmest af Fællesmarkedets restriktive importpolitik, er en sådan eksport en umulighed. Eksporten til Vesttyskland består næsten udelukkende af levende kreaturer. Grunden hertil er de særlige begunstigelser, som Fællesmarkedet yder i form af afgiftsnedsættelser over for denne kategori.

Til det andet store markedsområde inden for Fællesmarkedet, Italien, finder eksporten hovedsagelig sted i form af kød. De pågældende landes veterinærregler er bl. a. en hindring for, at eksport af udskåret kød her fra landet kan finde sted. På det britiske marked findes der ingen hindringer af hverken handelspolitisk eller veterinær art for en sådan eksport, men derimod afgørende prismæssige hindringer. På det britiske marked kastes traditionelt og i de fleste tilfælde på basis af statsstøtte andre landes overskudsproduktion af oksekød ud med det til følge, at de opnåelige priser for udskåret kød på dette marked er de dårligst tænkelige. Der-

imod finder der en voksende eksport sted af kød til det svenske marked, og det er karakteristisk, at ikke mindst denne eksport i stærkt stigende udstrækning foregår i form af udbenet, vacuumpakket kød.

Udover det svenske marked finder der endvidere i begrænset omfang afsætning af sådanne produkter sted til landene i Det nære og fjerne Østen, en eksport, som er i vækst, men som hvad angår størrelse ikke kan forventes at få nogen synderlig indflydelse med hensyn til løsningen af danske eksportproblemer.

Hvad angår eksporten af oksekød i dåser, er denne som sagt i betydelig stigning. Det er vort indtryk, at de handelspolitiske hindringer for denne eksport trods alt er mindre end ved eksport af mindre tilberedt kød, hvortil kommer det praktiske forhold, at dåsevarernes holdbarhed og mindre afhængighed af køle- og frysekæders tilstedeværelse betyder en langt større elasticitet. Hvad specielt disse varer angår, tillader vi os imidlertid at gå ud fra, at Kødkonserverfabrikerne Eksportsammenslutning har givet mere udtømmende oplysninger herom.

Med venlig hilsen
for OXEXPORT
H. C. Schmidt.

København, den 5. december 1969.

Landbrugets hjemmemarkedsordninger.

I. Ordningerne.

Hjemmemarkedsordningerne for animalske landbrugsvarer blev indført på baggrund af den forringelse, som fandt sted i landbrugets eksportpriser fra slutningen af 1950'erne samtidig med en væsentlig stigning i det indenlandske omkostningsniveau. Ved ordningerne blev priserne på hjemmemarkedet frigjort fra sammenhængen med eksportpriserne. Herved kunne der sikres landbruget højere priser på den del af produktionen, der afsættes på hjemmemarkedet, og der blev desuden skabt mulighed for, at priserne med monopoltilsynets godkendelse kunne reguleres i overensstemmelse med udviklingen i landbrugets omkostninger.

Ved en lov af 10. juni 1959 blev der gennemført en ordning, som sikrede en mindstepris for smør på hjemmemarkedet på 6,00 kr. pr. kg og hertil svarende priser for mælk og fløde. Denne ordning blev i januar 1961 afløst af en af mejeribrugets organisationer selv oprettet prisordning for mejeriprodukter. De aftaler og vedtagelser, denne ordning bygger på, er anmeldt til monopoltilsynets register for prisaftaler m. v. og de fastsatte priser undergivet tilsynets kontrol efter reglerne herom i monopolloven.

Prisordningerne for de øvrige varer - svinekød og flæsk, okse- og kalvekød, fjerkrækød og æg - er baseret på bestemmelser fastsat i lov om afsætning af danske landbrugsvarer m. m. Bestemmelserne blev indført ved et tillæg af 5. september 1962 til loven. Ordningerne trådte i kraft den 1. oktober 1962 og havde i første omgang gyldighed i en periode på 9 måneder indtil udgangen af juni 1963. Derefter er ordningerne

videreført ved forlængelserne af loven, jfr. nu § 4 i lov nr. 278 af 18. juni 1969 om afsætning af danske landbrugsvarer m. m. Det er overdraget monopoltilsynet at godkende de hjemmemarkedspriser, der tilstræbes opnået ved ordningerne, efter reglerne herom i den pågældende lovgivning.

Forud for indførelsen af hjemmemarkedsordningerne for kød, flæsk, fjerkræ og æg blev der ved forlængelsen af bemyndigelsesloven i 1961 givet adgang til at opkræve en slagteafgift af svin med det formål at forhøje hjemmemarkedsprisen for flæsk med gennemsnitlig 50 øre pr. kg. Denne afgiftsordning har siden været opretholdt uændret. Ordningen har en noget anden karakter end de prisordninger, der blev indført i 1962, idet afgiften beregnes med et fast beløb pr. kg uanset niveauet for eksportpriserne. Da afgiften imidlertid ligesom prisordningerne giver landbruget en forøget indtægt gennem forhøjelse af hjemmemarkedsprisene, er det fundet rimeligt at medtage denne ordning i redegørelsen i det følgende.

Under uregulerede markedsforhold må priserne på hjemmemarkedet indstille sig på et niveau svarende til de gennemsnitlige eksportpriser. For at bryde denne sammenhæng mellem hjemmemarkeds- og eksportpriser er hjemmemarkedsordningerne baseret på et system af afgifter på hjemmemarkedssalget, som har til formål at hæve priserne til det fastsatte niveau i forhold til de til enhver tid gældende eksportpriser. Eksportpriserne varierer imidlertid, og afgifterne må derfor til stadighed tilpasses svingningerne i eksportpriserne, så de i princippet svarer til forskellen mellem den fastsatte hjemmemarkedspris

og eksportprisen. De beløb, afgifterne indbringer, udloddes til producenterne i form af et tillæg til den normale, af eksportpriserne bestemte afregning. Afrejningstillægget kan derfor siges at udtrykke, hvad ordningerne indbringer producenterne.

Hjemmemarkedsordningen for mejeriprodukter er baseret på en af monopoltilsynet godkendt hjemmemarkedspris for smør. Prisen blev ved ordningens indførelse fastsat til 7,00 kr. pr. kg ab mejeri, men er senere reguleret efter omkostningsudviklingen. Prisen er nu (december 1969) 10,65 kr. pr. kg. For at opretholde den fastsatte hjemmemarkedspris betales der ved salg af smør på hjemmemarkedet en afgift, som fastsættes således, at den svarer til forskellen mellem hjemmemarkedsprisen og det af Mejeribrugets Smøreksportudvalg fastsatte afregningstal, som udtrykker den gennemsnitligt opnåede eksportpris for smør. For de øvrige mejeriprodukter betales afgifter svarende til smørafgiften efter de enkelte produkters indhold af smørfedt. Afgiften af ost søges dog udlignet over længere perioder for at undgå spekulation i afgiftsændringerne. Fra januar 1967 er mælk og fløde, der anvendes til fremstilling af flødeis, fritaget for afgift. Til belysning af afgiftssystemet kan det nævnes, at afgiften af smør for tiden (december 1969) er fastsat til 3,50 kr. pr. kg svarende til forskellen mellem hjemmemarkedsprisen 10,65 kr. pr. kg og afregningstallet 7,15 kr. pr. kg. Til denne afgift svarer en afgift på 14 øre pr. liter sødmælk med et fedtindhold på 3,5 pct. og en afgift på 156 øre pr. liter piskefløde med et fedtindhold på 38 pct. Afgiften af ost beregnes for tiden på basis af en smørafgift på 4,00 kr. pr. kg til udligning af tidligere for lidt opkrævet afgift. Af ost med et fedtindhold på 45 pct. betales en afgift på 108 øre pr. kg.

En vis del af de beløb, som indkommer ved afgifterne, anvendes til forskellige foranstaltninger til fremme af hjemmemarkedsbruget af mejeriprodukter, men langt den overvejende del af afgiftsbeløbene udloddes til producenterne som afregningstillæg. Til-

lægget udbetales efter mælkens fedtindhold. Til det for tiden gældende afregningstillæg på 1,80 kr. pr. kg smør svarer således et tillæg på knap 9 øre pr. kg mælk med et fedtindhold på 4,2 pct.

Ved loven af 5. september 1962 blev der angivet den retningslinie for fastsættelsen af hjemmemarkedspriserne for flæsk, okse- og kalvekød, fjerkrækød og æg, at landbruget i lovens gyldighedsperiode (i praksis en periode på 9 måneder) skulle have adgang til ved prisforhøjelser på hjemmemarkedet at opnå en indtægtsforøgelse eksklusiv landbrugets eget forbrug på indtil 200 mill. kr. for de fire varegrupper tilsammen i forhold til driftsåret 1961/62. I overensstemmelse hermed blev priserne beregnet på den måde, at gennemsnitspriserne i 1961/62 blev forhøjet med et beløb, som beregnet ud fra hjemmemarkedsforbruget skulle give landbruget den fastsatte indtægtsforøgelse. Forhøjelsen blev i første omgang foreløbigt fastsat til 92 øre pr. kg og senere, efter at de nødvendige statistiske oplysninger om hjemmemarkedsforbrug m. v. forelå, endeligt fastsat til 102 øre pr. kg for alle varerne. De således fastsatte priser er senere reguleret i overensstemmelse med udviklingen i omkostningsforholdene ligeledes med ensartede forhøjelser i øre pr. kg for alle varerne. Den samlede forhøjelse af priserne i 1961/62 er nu 207 øre pr. kg for alle 4 varegrupper. Priserne er - ligesom priserne for mejeriprodukter - senest reguleret i oktober 1969.

Som et led i de prisstabiliserende foranstaltninger, der blev gennemført i foråret 1968, blev der truffet aftale mellem regeringen og landbruget om, at landbruget mod en kompensation skulle afstå fra en regulering af hjemmemarkedspriserne, herunder også priserne for mejeriprodukter, i en etårig periode indtil 1. marts 1969.

Grundlaget for fastsættelsen af hjemmemarkedspriserne - priserne i 1961/62 - var i nogen grad præget af tilfældigheder, og reguleringen af priserne med samme ørebeløb for alle fire varegrupper har ikke for de enkelte af varerne svaret til omkostningsud-

viklingen. De skævheder, der herved er opstået, er ved loven af 18. juni 1969 søgt rettet ved, at der fra 1. januar 1970 skal foretages en nedsættelse af priserne for æg og fjerkræ samtidig med, at prisen for okse- og kalvekød forhøjes. Loven ændrer endvidere reglerne om monopoltilsynets regulering af priserne. Tidligere havde reguleringen alene til formål at kompensere for omkostningsstigninger. Ved den nye lov er reglerne bragt på linie med reglerne i monopolloven, således at normalt effektive producenters forhold lægges til grund, og således at der ud over kompensation for omkostningsstigninger skal godkendes en rimelig justering af producenternes fortjeneste. Desuden skal ændringerne af priserne foretages, således at de bedst muligt svarer til omkostningsudviklingen for den enkelte vare. Ved forhøjelsen af priserne i oktober 1969 blev der dog på samme måde som tidligere godkendt en ensartet forhøjelse, hvilket beroede på, at ændringer af landbrugets indkøbspriser for visse foderstoffer modvirkede den forskel i omkostningsudviklingen, man ellers må regne med.

De fastsatte hjemmemarkedspriser for kød og flæsk m. v. er mindstepriser. Såfremt eksportpriserne stiger op over dette niveau, er landbruget berettiget til at opnå de højere priser også ved salg på hjemmemarkedet. Dette har været tilfældet i længere perioder for okse- og kalvekød og i kortere perioder for æg.

Pris- og afgiftssystemet for kød og flæsk m. v. er ikke baseret direkte på eksportpriserne, men af praktiske grunde på producentprisnoteringer, som er afledt af eksportpriserne. For flæsk er grundlaget andelssvineslagteriernes landnotering for svin. Afgifterne beregnes løbende som forskellen mellem den fastsatte hjemmemarkedspris og landsnoteringen, og hertil kommer den foran omtalte faste afgift på 50 øre pr. kg. For okse- og kalvekød er grundlaget for afgiftsberegningen en af kreatursalgsforeningerne og Landbrugets Kvæg- og Kødsalg (Oxexport) fastsat notering for omsætningen på kreatur-

markederne. Noteringen gælder for levende dyr, og til brug for afgiftsberegningen omregnes noteringen til slagtet vægt. Da afgiften beregnes som et ensartet beløb for okse- og kalvekød under ét, udregnes der et vejet gennemsnit af noteringerne for de forskellige kategorier af okser og kalve. Afgiften beregnes herefter som forskellen mellem en på et tilsvarende grundlag fastsat hjemmemarkedspris og gennemsnittet af de løbende noteringer. På tilsvarende måde fastsættes afgiften af fjerkrækød til samme beløb pr. kg for alt fjerkræ. Afgiften beregnes som forskellen mellem en fastsat gennemsnitlig hjemmemarkedspris for alle arter af fjerkræ under ét og gennemsnit af andelsfjerkræslagteriernes afregningspriser for de forskellige arter og kvaliteter af fjerkrækød. For æg beregnes afgiften som forskellen mellem den fastsatte hjemmemarkedspris og Dansk Andels Æg-eksports opkøbsnotering for æg.

Det nettoprovenu, der indkommer ved afgifterne af svinekød og flæsk, herunder såvel den faste afgift som de variable afgifter ifølge hjemmemarkedsordningen, kan af Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening anvendes til prisudligning og markedspleje med sigte på stabilisering eller forbedring af producentpriserne. Provenuet af den faste afgift anvendes til fremme af eksporten, herunder kvantumrabatter til nedbringelse bl. a. af konserverindustriens råvarepriser. Provenuet af de variable afgifter udloddes derimod i almindelighed til producenterne som afregningstillæg, men i perioder har afregningstillægget helt eller delvis været tilbageholdt til anvendelse til andre formål.

For de øvrige varer gælder, at afgiftsbeløbene fuldt ud anvendes til udbetaling af afregningstillæg. For fjerkrækød og æg ansættes afregningstillæggene som ensartede beløb pr. kg. For okse- og kalvekød beregnes afregningstillæggene derimod pr. slagtedyr gradueret efter vægtklasser.

I det følgende omtales først ordningernes virkninger på prisforholdene for de enkelte varer og derefter ordningernes betydning for landbrugets samlede salgsindtægter. Som det

er nævnt ovenfor, opretholdes de godkendte hjemmemarkedspriser ved afgifter, som i princippet er fastsat, så de svarer til forskellen mellem hjemmemarkedspris og eksportpris. Afgifterne angiver således, merprisen på hjemmemarkedet i forhold til eksportprisen, og størrelsen af afgifterne er bestemt dels af niveauet for hjemmemarkedsprisen dels af eksportprisforholdene. Ordningernes betydning for landbruget er størst i perioder, hvor eksportpriserne er lave, med ens ordningerne får tilsvarende reduceret betydning i perioder med forbedrede priser til eksport. Størrelsen af de afregningstillæg, der udbetales producenterne som udbytte af ordningerne, afhænger selvsagt af afgifternes størrelse, men desuden af, hvor stor en del af produktionen der går til hjemmemarkedet. Da afgifterne alene hidrører fra hjemmemarkedssalget, og provenuet af afgifterne skal fordeles på den samlede produktion, må forholdet mellem afregningstillæg og afgift svare til hjemmemarkedssalgets andel af den samlede produktion. Disse forhold er søgt nærmere belyst i det følgende.

II. Mejeriprodukter.

I tabel 1 er udviklingen af priserne for mejeriprodukter belyst ved årsgennemsnit af eksport- og hjemmemarkedspriser for smør siden 1955. I første kolonne af tabellen er anført det af Mejeribrugets Smørekseportudvalg fastsatte afregningstal, som angiver priserne af mejeri for smør til eksport og derfor kan tages som udtryk for den gennemsnitligt opnåede eksportpris. I anden kolonne er angivet hjemmemarkedsprisen for smør af mejeri. Indtil 1959 var denne pris identisk med afregningstallet, men efter indførelsen af prisordningerne har priserne på hjemmemarkedet været højere end eksportpriserne. I kolonne 3 er angivet gennemsnitstal for de afgifter, ved hvilke de højere priser på hjemmemarkedet er opretholdt, og i kolonne 4 er anført det afregningstillæg, mejerierne har modtaget som udbytte af ordningen. Endelig viser kolonne 5 den samlede

afregning til mejerierne (afregningstal plus afregningstillæg). Udviklingen i prisforholdene siden 1960 er desuden illustreret i den grafiske oversigt i figur 1, som viser tidspunkterne for prisændringerne.

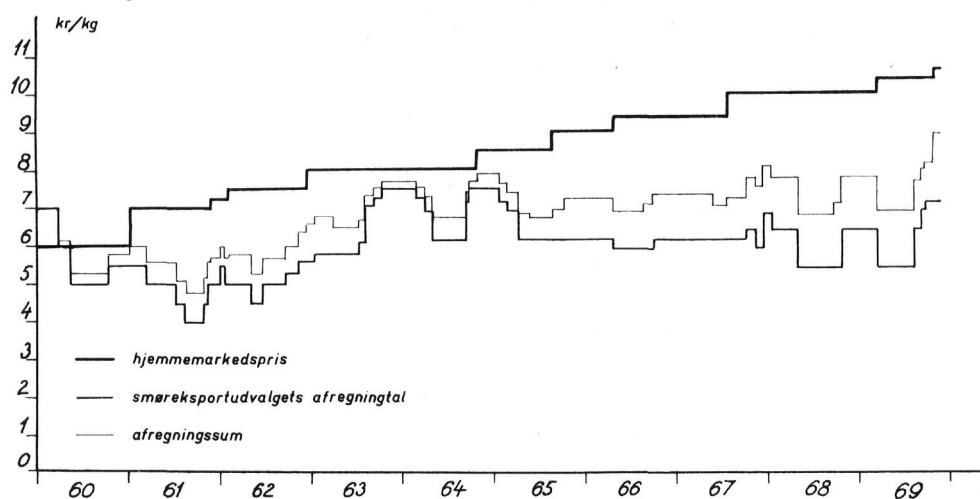
Tabel 1. Eksport- og hjemmemarkedspriser for smør 1955-1969.

	Afregningstal øre pr. kg	Hjemmemarkedspris øre pr. kg	Hjemmemarkedsafgift øre pr. kg	Afregningstillæg øre pr. kg	Afregningssum øre pr. kg
1955 ...	670	670	—	—	670
1956 ...	659	659	—	—	659
1957 ...	551	551	—	—	551
1958 ...	449	449	—	—	449
1959 ...	652	655	3	1	653
1960 ...	551	619	68	23	574
1961 ...	481	699	218	63	544
1962 ...	503	749	246	75	578
1963 ...	635	800	165	61	696
1964 ...	685	808	123	42	727
1965 ...	641	864	223	70	711
1966 ...	603	927	324	109	712
1967 ...	620	969	349	117	737
1968 ...	589 ¹⁾	1000	411	142	731
1. halvår					
1969 ...	578 ¹⁾	1025	447	146	724

i) Inklusive devalueringsgodtgørelsen 45 øre pr. kg.

Tabellen viser, at der i 1957-58 indtraf et betydeligt fald i eksportprisen for smør. Det gennemsnitlige afregningstal var i 1958 mere end 2,00 kr. pr. kg eller ca. 33 pct. lavere end i 1955. Efter en kortvarig bedring i 1959 lå eksportpriserne på ny i 1960-62 på et lavt niveau. Fra 1962 indtrådte en stigning, men eksportpriserne lå dog i de følgende år som helhed noget lavere end det niveau, der var gældende omkring 1955. Efter ændringerne af valutakurserne i november 1967 er der sket en nedgang i eksportpriserne. Prisfaldet kommer ikke fuldt ud til udtryk i tabel 1 og fig. 1, idet det tilskud, som blev ydet i forbindelse med devalueringen, er indregnet i afregningstallet. Tilskuddet svarer til 45 øre pr. kg, og smørprisen på hjemmemarkedet i forhold til de priser, der opnås ved eksporten af smør, er derfor 45 øre pr. kg højere end det, tabellen og figuren umiddelbart viser.

Fig. 1. Hjemmemarkedspris og afregningspris for smør 1960–1969.

Indførelsen af mindsteprisordningen i sommeren 1959 og hjemmemarkedsprisordningen i januar 1961 har, som det ses af tabellen og figuren, stabiliseret priserne på hjemmemarkedet. Mindsteprisordningen var ude af kraft i perioder i 1959 og 1960, idet eksportpriserne til tider var højere end den fastsatte mindstepris på 6,00 kr. pr. kg. Den gennemsnitlige pris på hjemmemarkedet var derfor noget højere end mindsteprisen. Ved indførelsen af hjemmemarkedsordningen blev prisen hævet til 7,00 kr. pr. kg, og denne pris er senere ved flere lejligheder forhøjet i overensstemmelse med omkostningsudviklingen. Hjemmemarkedsprisen var som tidligere omtalt fastlåst i tiden 1. marts 1968 til 1. marts 1969. Udviklingen i den godkendte hjemmemarkedspris for smør ses af følgende oversigt:

Januar	1961.	7,00	kr. pr. kg
December	1961.	7,25	« « «
Februar	1962.	7,50	« « «
December	1963.	8,00	« « «
Oktober	1964.	8,50	« « «
September	1965.	9,00	« « «
April	1966.	9,40	« « «
Juni	1967.	10,00	« « «
Marts	1969.	10,40	« « «
Oktober	1969.	10,65	« « «

Spændvidden mellem hjemmemarkeds- og eksportpris har i løbet af perioden varieret en del efter niveauet for eksportpriserne og den godkendte hjemmemarkedspris. I 1961 var eksportpriserne lave, og der blev derfor pålagt hjemmemarkedssalg forholdsvis høje afgifter svarende til op imod 50 pct. af eksportpriserne (afregningstallet). I 1963 og 1964 var eksportpriserne forholdsvis gode, og afgifterne derfor tilsvarende lavere. Derefter er afgifterne på ny forøget, hvilket skyldes dels forhøjelserne af hjemmemarkedsprisen, dels en nedgang i eksportpriserne. I 1. halvår 1969 svarede afgifterne til godt 75 pct. af afregningstallet, der imidlertid som nævnte inkluderer devalueringsgodtgørelsen. Merprisen på hjemmemarkedet svarende til 85 pct. af de faktisk opnåede eksportpriser.

Det er ovenfor omtalt, at landbrugets udbytte af hjemmemarkedsordningen i form af afregningstillæg afhænger dels af afgiftens størrelse, dels af hjemmemarkedssalgets andel af det samlede salg såvel til hjemmemarkedet som til eksport. I tabel 2 er vist en beregning af hjemmemarkedsandelen for mejeriprodukter. Beregningen er baseret på produkternes indhold af smørfedt, som er grundlaget for afgiftsordningen. I tabellen er

Tabel 2. Mælkeproduktion og hjemmemarkedssalg af mejeriprodukter i 1960-68.

	Samlet mælkeproduktion ¹⁾ mill. kg	Beregnet smørmængde ²⁾ i eksport og hjemmemarkedssalg ³⁾ mill. kg	Beregnet smørmængde i hjemmemarkedssalg ³⁾ mill. kg	Hjemmemarkedsandel %
1960...	5.399,2	246,4	91,6	37,2
1961...	5.523,5	254,3	89,9	35,4
1962...	5.355,0	248,9	90,6	36,4
1963...	5.085,5	231,5	91,2	39,4
1964...	5.233,3	240,0	93,4	38,9
1965...	5.367,4	248,4	90,9	36,6
1966...	5.305,5	243,0	90,4	37,2
1967...	5.193,2	239,4	89,9	37,6
1968...	5.127,7	238,1	91,1	38,3

1) Inklusive hjemmeforbrug hos producenter.

2) Beregnet på samme grundlag som hjemmemarkedssalgsordningens afgiftssystem med 85 f.e. pr. kg smør.

3) Eksklusive hjemmeforbrug hos producenter.

desuden anført udviklingen i den samlede mælkeproduktion.

Mælkeproduktionen viser en svag tendens til nedgang i løbet af perioden. Hjemmemar-

kedssalget er omtrent uændret, idet en tilbagegang i forbruget af smør er opvejet af et større forbrug af mælk og ost. Hjemmemarkedsandelen har gennem perioden varieret mellem 35 og 39 pct. I overensstemmelse hermed svarer de udbetalte afregningstillæg til godt en trediedel af afgifterne. Selv om de højere hjemmemarkedspriser kun opnås for godt en trediedel af salget, har ordningen, som det ses af tabel 1, ydet et væsentligt bidrag til at forbedre afregningspriserne.

III. Svinekød og flæsk.

I tabel 3 er prisudviklingen for svinekød og flæsk i tiden 1955-69 belyst ved gennemsnit af landsnoteringen for svin og den på samme grundlag fastsatte hjemmemarkedspris med tillæg af den foran omtalte faste slagteafgift på gennemsnitlig 50 øre pr. kg. Tabellen viser endvidere udviklingen i hjemmemarkedsafgifterne, herunder såvel den nævnte faste afgift som den variable af-

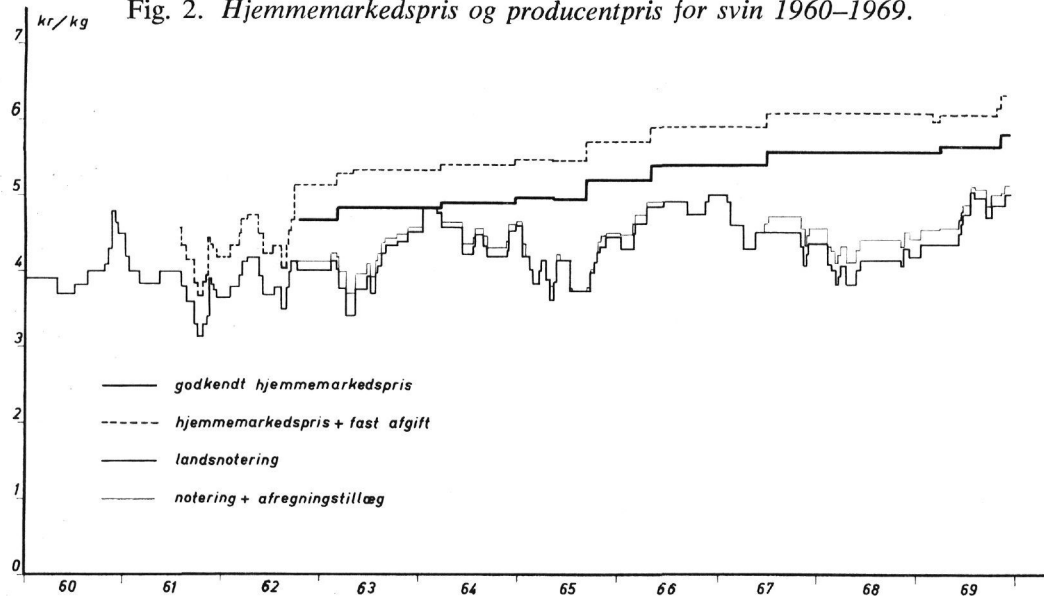
Tabel 3. Notering, hjemmemarkedspris, afgifter, afregningstillæg og afregningspris for svin 1955-69.

	Landsnot. for svin i. kl.	Hjemmemarkedspris	Fast afgift	Variabel afgift	Afregn. tillæg		Efterbetaling	Samlet afregningspris
					Beregnet	Udbetalt		
					Øre pr. kg			
1955	410	410	—	—	—	—	23	433
1956	451	451	—	—	—	—	26	477
1957	387	387	—	—	—	—	28	415
1958	394	394	—	—	—	—	28	422
1959	404	404	—	—	—	—	29	433
1960	399	399	—	—	—	—	28	427
1961	380	408	28	—	—	—	32	412
1962	392	464	55	17	4	4	31	427
1963	406	532	48	78	16	16	33	455
1964	449	542	50	43	10	10	30	489
1965	409 ¹⁾	556	50	97	19	6	25	446
1966	477	586	50	59	11	5	35	517
1967	455	602	50	97	17	11	32	498
1968 ²⁾	415	611	50	146	26	26	37	478
1. halvår 1969 ²⁾ ..	441	614	49	124	20	20		

1) I 1. halvår 1965 var **noteringsberegningen** ændret således, at den kontante afregning (noteringen) blev forhøjet med 12 øre pr. kg, hvorved efterbetalingen skulle reduceres tilsvarende. Af hensyn til sammenligneligheden er gennemsnitsnoteringen for 1965 korrigeret herfor med 6 øre pr. kg. Disse 6 øre er medtaget i den samlede afregning. Fra 3. marts 1969 er noteringen på tilsvarende måde nedsat med 10 øre pr. kg, hvilket der ligeledes er korrigeret for.

2) Fra den 26. august 1968 er sorteringsreglerne for svin ændret. Noteringerne er omregnet under hensyn hertil, således at tallene er sammenlignelige.

Fig. 2. Hjemmemarkedspris og producentpris for svin 1960–1969.

gift ifølge hjemmemarkedsordningen. Desuden viser tabellen afregningstillægget ifølge hjemmemarkedsordningen. Tillægget er i perioder ikke fuldt ud blevet udbetalt til producenterne, og i tabellen er derfor anført såvel det beregnede som det udbetalte tillæg. Endelig oplyser tabellen slagteriernes gennemsnitlige årlige efterbetaling og den samlede afregningspris (notering plus udbetalt afregningstillæg plus efterbetaling). Prisudviklingen er yderligere for årene efter 1960 illustreret i den grafiske oversigt i figur 2, som viser hjemmemarkedsprisen, denne pris med tillæg af den faste afgift, landsnoteringen og noteringen med tillæg af det udbetalte afregningstillæg.

Landsnoteringen for svin ansættes efter de gennemsnitligt opnåede eksportpriser, og udviklingen i noteringen kan derfor med tilnærmelse tages som udtryk for udviklingen i eksportpriserne. Som det ses af tabellen, har der ikke for svin været tale om et prisfald af samme omfang som ovenfor omtalt for smørrets vedkommende, selv om der kan konstateres en noget vigende prisudvikling i slutningen af 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne. Fra 1962 til 1967 har der fundet

en forbedring sted af eksportpriserne, dog med en tilbagegang i 1965 som følge af en ekstraordinær stor produktion («svinepuklen»). Efter den britiske devaluering er der sket en **forringelse** af eksportpriserne til Storbritannien, medens devalueringen af den danske krone har medført forbedrede priser til visse andre markeder. I 1968 har noteringen for svin været en del lavere end i de foregående år, men i løbet af 1969 er der på ny sket en stigning som følge af en forbedring af eksportmulighederne.

De efter omstændighederne forholdsvis stabile eksportpriser kan til en vis grad forklares ved den stabile afsætning af bacon til det britiske marked i henhold til den dansk-britiske baconaftale, som sikrer Danmark en markedsandel på ca. 47 pct. Den meget kraftige udvidelse af svineproduktionen, som har fundet sted gennem en årrække, har medført, at stigende mængder må afsættes til mindre lønnende markeder, men de beløb, slagterierne modtager dels fra landbrugets dispositionsfond, dels fra provenuet af den faste slagteafgift, bidrager til i nogen grad at udligne priserne.

Den fastsatte hjemmemarkedspris for svi-

nekød og flæsk er baseret på gennemsnitsnoteringen i 1961/62 377 øre pr. kg med tillæg først af 92 øre pr. kg og derefter en regulering for stedfundne omkostningsændringer. Udviklingen i den godkendte pris er vist i følgende oversigt. De anførte priser forhøjes med den faste afgift, som fra oktober 1962 til maj 1963 blev beregnet med 45 øre pr. kg og derefter med 50 øre pr. kg.

Oktober	1962	4,69	kr. pr. kg
Februar	1963	4,86	« « «
Marts	1964	4,92	« « «
December	1964	4,98	« « «
September	1965	5,23	« « «
Maj	1966	5,43	« « «
Juli	1967	5,61	« « «
Marts	1969	5,69	« « «
November	1969	5,84	« « «

Som følge af, at noteringen efter indførelsen af hjemmemarkedsordningen er forbedret i forhold til udgangsnoteringen i 1961/62, har merprisen på hjemmemarkedet været en del mindre end svarende til forhøjelserne af hjemmemarkedspriserne i forhold til basisårets priser. Afgifterne - inklusive den faste afgift - var lavest i 1964 og 1966 med omkring 1,00 kr. pr. kg og højest i 1968 med knap 2,00 kr. pr. kg.

Da langt den største del af svineproduktionen eksporteres, er det afregningstillæg pr. kg, der udbetales svineproducenterne som udbytte af hjemmemarkedsprisordningen, en

ret begrænset del af hjemmemarkedsafgifterne. I tabel 4 er anført en beregning af hjemmemarkedsandelen samt en oversigt over udviklingen i den samlede produktion siden 1960.

Tabellen viser den produktionsfremgang, som har fundet sted i den betragtede årrække, og som i øvrigt fortsætter en udvikling, som har stået på siden den 2. verdenskrigs afslutning. Tabellen viser endvidere, at der efter prisordningernes indførelse er sket en vis tilbagegang i afsætningen på hjemmemarkedet. Samtidig er omfanget af hjemmeslagtingerne imidlertid forøget. Fra 1962 har afsætningen til hjemmemarkedet holdt sig på et ret konstant niveau, indtil der i de seneste år kan konstateres en vis tilbagegang. Som følge af produktionsstigningen er der sket en nedgang i hjemmemarkedets andel af den markedsførte produktion.

I overensstemmelse med de beregnede tal for hjemmemarkedsandelen har afregningstillægget til producenterne, som det ses af tabel 3, udgjort knap 20 pct. af afgifterne ifølge hjemmemarkedsordningen. Selv om ordningen har medført forholdsvis betydelige prisforhøjelser, har den derfor ydet et relativt begrænset bidrag til en forbedring af producentpriserne. Medvirkende hertil har det også været, at udviklingen i eksportpriserne (noteringerne) har været relativt gunstig. Til de afgifter, som er opkrævet ifølge hjemmemarkedsordningen, kommer imidlertid den faste slagteafgift på gennemsnitlig 50 øre pr. kg. Provenuet af denne afgift udbetales som ovenfor omtalt ikke som afregningstillæg, men anvendes til forskellige eksportfremmende foranstaltninger. Afgiften medvirker imidlertid derved indirekte til en forbedring af afregningspriserne til producenterne. Virkningerne kan på linie med de anførte beregninger vedrørende størrelsen af afregningstillægget fra hjemmemarkedsordningen anslås til ca. 10 øre pr. kg.

IV. Okse- og kalvekød.

Prisordningen for okse- og kalvekød er baseret på en gennemsnitlig hjemmemarkedspris

Tabel 4. Produktion og forbrug af svinekød og flæsk 1960-68.

	Samlet produktion ¹⁾ mill, kg	Salg til eksport og hjemmemarked ²⁾ mill, kg	Salg til hjemmemarked ²⁾ mill, kg	Hjemmemarkedsandel
1960...	623,1	608,7	161,2	26,5
1961...	641,3	631,3	164,9	26,1
1962...	652,9	637,9	145,9	22,9
1963...	664,9	648,4	143,3	22,1
1964...	706,6	690,1	146,5	21,2
1965...	772,1	755,6	148,1	19,6
1966...	758,4	741,9	138,5	18,7
1967...	756,4	739,9	135,8	18,4
1968...	738,9	722,4	129,4	17,9

1) Inklusive hjemmeslagtinger, men eksklusive spiselige biprodukter (lever, hjerner etc.).

2) Eksklusive hjemmeslagtinger.

Tabel 5. *Noteringer, hjemmemarkedspris, afgifter og afregningstillæg for oksekød 1955–69.*

	Noteringer ¹⁾ Kvier 1. kl. øre pr. kg levende vægt	Omregnet pris ²⁾ øre pr. kg slagtet vægt	Pris på hjemme- markedet øre pr. kg	Afgift øre pr. kg	Beregnet afregningstillæg øre pr. kg
1955.....	241	396	396	—	—
1956.....	254	421	421	—	—
1957.....	250	414	414	—	—
1958.....	247	412	412	—	—
1959.....	267	437	437	—	—
1960.....	257	424	424	—	—
1961.....	231	372	372	—	—
1962.....	217	349	367	18	6
1963.....	232	384	441	57	16
1964.....	324	549	549	—	—
1965.....	341	576	576	—	—
1966.....	310	510	520	10	4
1967.....	269	444	493	49	18
1968.....	282	466	497	31	11
1969 (1. halvår).....	326	549	549	—	—

¹⁾ Gennemsnit af kreatursalgsforeningernes noteringer.

²⁾ Der er regnet med et slagteudbytte på 52 %. Indtægten af slagteaffald har for nogle af årene måttet ansættes skønsmæssigt.

for alle kategorier af okse- og kalvekød under ét og tilsvarende vejede gennemsnit af de løbende noteringer på kreaturmarkederne, idet disse noteringer omregnes fra levende til slagtet vægt. Det er vanskeligt på dette grundlag at give et helhedsbillede af prisudviklingen, som også skal omfatte en periode forud for ordningens indførelse. I tabel 5 er udviklingen derfor søgt belyst ved prisforholdene for en af de vigtigste varer, som i nogen grad kan antages at være repræsentativ.

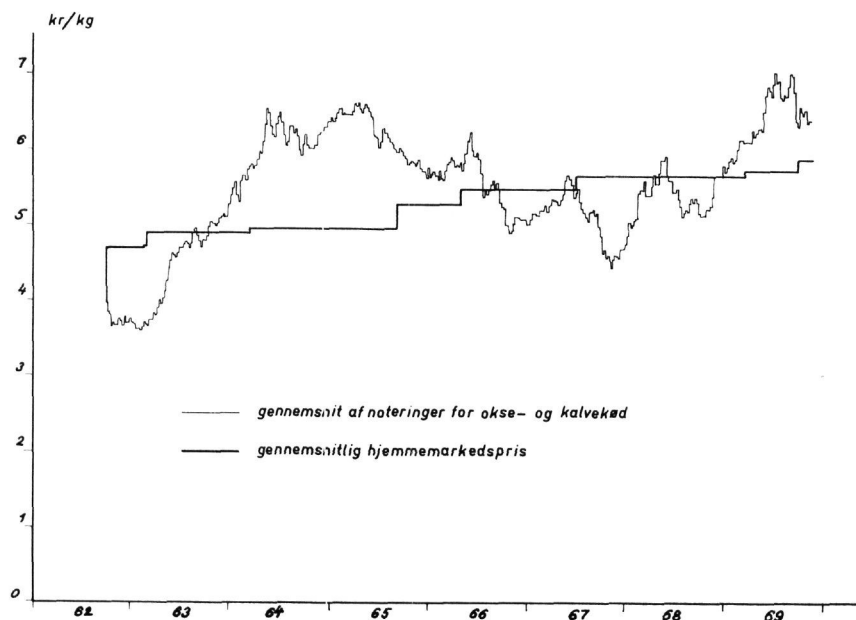
Tabellen viser årsgennemsnit af noteringerne på kreaturmarkederne for kvier 1. kl. siden 1955, samt en omregning af disse noteringer til kg slagtet vægt under hensyn til slagteudbytte og indtægten af hud og slagteaffald. De således beregnede kødpriser tages som udtryk for niveauet for priserne på hjemmemarkedet, idet priserne efter indførelsen af hjemmemarkedsordningen er forhøjet med den gennemsnitlige hjemmemarkedsafgift, som ligeledes er anført i tabellen. Eksportpriserne har i længere perioder været højere end de godkendte hjemmemarkedspriser, og tabellen angiver i disse perioder, hvor ordningen har været suspenderet, de tilsvarende højere priser på hjemmemarke-

det. Afregningstillægget fra hjemmemarkedsordningen udbetales som et styktillæg graderet efter vægtklasser. For at opnå et udtryk, som er sammenligneligt med de kilopriser, der er anført i tabellen, er der foretaget en beregning af afregningstillægget pr. kg med den procentdel af afgiften, som svarer til hjemmemarkedsalgets andel af den samlede markedsførte produktion.

Prisudviklingen er endvidere for tiden efter hjemmemarkedsordningens indførelse i oktober 1962 illustreret i figur 3. Kurverne viser den fastsatte hjemmemarkedspris for okse- og kalvekød under ét og de på samme grundlag beregnede gennemsnit af de ugentlige noteringer.

Det ses af tabellen, at noteringerne, som kan antages at give et afledt udtryk for eksportpriserne, holdt sig på et forholdsvis stabilt niveau fra 1955 til 1960. I 1961 skete der en nedgang i noteringerne, og denne nedgang blev forstærket i løbet af 1962. I oktober 1962 indførtes hjemmemarkedsordningen, som imidlertid kun var i kraft til slutningen af august 1963. Den opgang i noteringerne, som begyndte i 1963, vedvarede, som det ses af tabellen og kurven i figur 3, i 1964 og 1965, og hjemmemarkeds-

Fig. 3. Hjemmemarkedspris og producentpris for okse- og kalvekød 1962–1969.

ordningen var derfor ude af kraft i denne periode. I løbet af 1966 forøgedes eksportvanskelighederne, og det deraf følgende fald i noteringerne medførte, at ordningen på ny blev sat i kraft i slutningen af oktober 1966. I 1967 og 1968 har ordningen i perioder været ude af kraft, væsentligst som følge af sæsonmæssig opgang i noteringerne. I slutningen af 1968 suspenderedes ordningen som følge af en bedring af eksportpriserne.

Den godkendte gennemsnitlige hjemmemarkedspris for okse- og kalvekød er oprindeligt fastsat på grundlag af en beregnet gennemsnitspris for 1961/62 på 379 øre pr. kg. Prisen har siden ordningens indførelse været fastsat således:

Oktober 1962	471 øre pr. kg
Februar 1963	490 « « «
Marts 1964	496 « « «
September 1965	527 « « «
Maj 1966	547 « « «
Juni 1967	565 « « «
Marts 1969	573 « « «
November 1969	588 « « «

forhøjes prisen for okse- og kalvekød med 36 øre pr. kg samtidig med, at priserne for fjerkræ og æg nedsættes,

I tabel 6 er anført en oversigt over udviklingen i produktionen af okse- og kalvekød samt en beregning af hjemmemarkedssalgets andel fra 1960 til 1968.

Tabel 6. Produktion og hjemmemarkedssalg af okse- og kalvekød 1960-68

	Saralet produktion ¹⁾ mill, kg	Markedsført produktion ²⁾ mill, kg	Salg til hjemmemarked ²⁾ mill, kg	Hjemmemarkedsandel
1960...	235,0	233,1	69,5	29,8
1961...	232,4	230,5	73,1	31,7
1962...	257,7	255,8	85,3	33,3
1963...	272,9	271,0	77,7	28,7
1964...	227,1	225,2	75,0	33,3
1965...	228,3	226,4	75,3	33,3
1966...	239,9	238,0	87,3	36,7
1967...	245,0	243,1	88,8	36,5
1968...	247,2	245,3	90,6	36,7

¹⁾ Eksklusive spiselige biprodukter, men inklusive hjemmeslagtninger.

²⁾ Eksklusive hjemmeslagtninger.

Ved den justering af hjemme markedspriserne, som skal foretages den 1. januar 1970,

Som følge af, at hjemmemarkedsordningen har været ude af kraft gennem længere perioder, har ordningen, når man ser på årene efter dens indførelse under eet, haft begrænset betydning for landbrugets salgsspriser. I de perioder, ordningen har været i kraft, har afgifterne af hjemmemarkedsalget gennemgående haft en forholdsvis begrænset størrelsesorden, og som det fremgår af tabel 6, svarer afregningstillæggene kun til omkring en trediedel af afgiftsbeløbene. Hermed skal dog ikke være sagt, at ordningen i de perioder, eksportpriserne og noteringerne har været meget lave, ikke har bidraget væsentligt til at forbedre producentpriserne. I en periode i efteråret 1967 blev der således opkrævet en afgift på 130 øre pr. kg, hvortil svarer et afregningstillæg på ca. 45 øre pr. kg.

V. Fjerkræ.

Hjemmemarkedsordningen for fjerkrækød omfatter kyllinger, høns, kalkuner, ænder og

gæs, og ordningen er baseret på en gennemsnitlig hjemmemarkedspris og gennemsnitlige noteringer for alle disse arter fjerkræ under ét. Indtil oktober 1967 indgik de forskellige slags fjerkræ med faste vægte ved beregningen af gennemsnitspriserne, men efter dette tidspunkt er beregningen ændret, således at gennemsnitsprisen opgøres årligt efter de enkelte fjerkræarters andel af salget på hjemmemarkedet. Det er vanskeligt at give et klart billede af prisudviklingen på grundlag af disse gennemsnitspriser, og man har derfor valgt at illustrere forholdene ved priserne for kyllinger, som er den vigtigste vare.

I tabel 7 er vist årsgennemsnit af andelsfjerkræslagteriernes noteringer for kyllinger siden 1955. Tabellen viser endvidere en »hjemmemarkedspris«, som i årene efter hjemmemarkedsordningens indførelse i 1962 er beregnet som gennemsnitsnoteringen med tillæg af den gennemsnitlige hjemmemarkedsafgift. Der bør her gøres opmærksom på, at afgiften er bestemt af prisudviklingen for alt

Tabel 7. *Notering, hjemmemarkedspris, afgift, afregningstillæg og afregningspris for kyllinger 1955–69.*

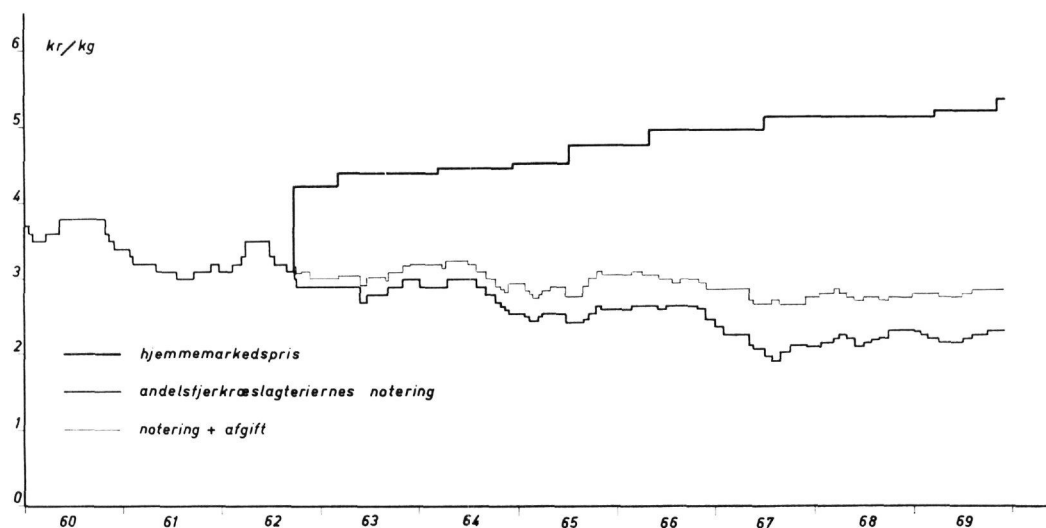
	Noteringer ¹⁾		»Hjemme- markedspris« ²⁾	Afgift	Afregnings- tillæg	Afregningspris
	1. kl.	Ekstra kl.	Ekstra kl.			Ekstra kl.
	Øre pr. kg					
1955.....	442	—	—	—	—	—
1956.....	440	—	—	—	—	—
1957.....	397	—	—	—	—	—
1958.....	355	—	—	—	—	—
1959.....	326	—	—	—	—	—
1960.....	324	366	366	—	—	366
1961.....	274	314	314	—	—	314
1962.....	278	318	348	30	4	322
1963.....	249	289	406	117	17	306
1964.....	246	286	417	131	26	312
1965 ³⁾	213	251	430	179	37	288
1966.....	222	262	454	192	40	302
1967.....	158	215	472	257	61	276
1968.....	191	223	492	269	54	277
1969 (1. halvår).....	193	222	489	267	58	280

1) Til og med 1959 Fyns Andels-Fjerkræslagteris noteringer, derefter andelsfjerkræslagteriernes fællesnotering.

2) Notering plus afgift.

3) Fra 1965 gælder noteringerne for kyllinger uden løb. Noteringerne er korregeret herfor, idet prisen for kyllinger uden løb er forudsat at være 6 % højere end for kyllinger med løb.

Fig. 4. Hjemmemarkeds- og producentpris for kyllinger 1960–1969.

fjerkræ under ét og ikke blot af udviklingen for kyllinger. Endelig viser tabellen afregningstillægget fra hjemmemarkedsordningen og den samlede afregning til producenterne. Sammen med afregningstillægget modtager producenterne visse beløb som udlodning af midler fra kornafgiftsfonden. Disse beløb er ikke medtaget i tabellen.

I figur 4 er udviklingen i prisforholdene for fjerkrækød siden 1960 illustreret ved kurver, som viser andelsfjerkræslagteriernes opkøbsnotering for kyllinger, ekstra klasse og fra oktober 1962 tillige hjemmemarkedsprisen (prisen 1961/62 med tillæg af de godkendte forhøjelser) samt noteringen inklusive afregningstillægget som udtryk for den pris, producenten har opnået. Det er allerede nævnt, at hjemmemarkedsafgiften er bestemt af forskellen mellem den gennemsnitlige hjemmemarkedspris og gennemsnitsnoteringerne for alle slags fjerkræ. Det betyder, at afstanden mellem de kurver, som viser hjemmemarkedsprisen og noteringerne for kyllinger ikke giver et helt nøjagtigt udtryk for størrelsen af afgiften, som har været noget mindre end figuren angiver. Uanset dette giver figuren dog et ganske dækkende billede af ordningens forløb.

Siden 1955 er der sket en stadig og meget kraftig tilbagegang i noteringerne i takt med en forringelse af eksportpriserne. Der har ganske vist fundet en meget væsentlig rationalisering sted af fjerkræproduktionen, men næppe i et sådant omfang, at forringelsen af eksportpriserne har kunnet udlignes. Nedgangen i eksportpriserne har som det ses af tabel 7 og figur 4 medført en stadig stigende merpris (afgift) på hjemmemarkedet.

Udviklingen i den godkendte hjemmemarkedspris kan belyses ved følgende oversigt over priserne for kyllinger, ekstra kvalitet. Priserne er beregnet med udgangspunkt i den gennemsnitlige afregningspris i 1961/62, 330 øre pr. kg med tillæg af de godkendte forhøjelser.

Oktober	1962		422 øre pr. kg
Februar	1963		439 « « «
Marts	1964		446 « « «
December	1964		452 « « «
September	1965		477 « « «
Maj	1966		497 « « «
Juli	1967		515 « « «
Marts	1969		523 « « «
November	1969		538 « « «

De relativt betydelige forhøjelser af priserne for fjerkrækød, principperne for prisfastsættelsen har betydet, måtte forekomme

mindre rimelige — ikke mindst i betragtning af den særlig store forbedring af produktionseffektiviteten, der er gennemført på dette område. Ved den justering af hjemmemarkedspriserne, som skal gennemføres den 1. januar 1970, sker der en betydelig nedsettelse af priserne for fjerkrækød, som reduceres med 102 øre pr. kg slagtet vægt (120 øre pr. kg grydeklar vægt).

En væsentlig del af fjerkræproduktionen går til eksport, og producenterens udbytte af ordningen i form af afregningstillæg svarer derfor kun til en mere begrænset del af afgiftsbeløbene. I tabel 8 er anført tal for produktion og forbrug af fjerkrækød samt en beregning af hjemmemarkedsandelen siden 1960.

Tabel 8. *Produktion og hjemmemarkedssalg af fjerkrækød 1960-68.*

	Samlet produktion ¹⁾ mill. kg	Autorise- rede slag- tninger mill. kg	Salg til hjemme- marked ²⁾ mill. kg	Hjemme- markeds andel %
1960...	56,0	50,0	11,5	23,0
1961...	76,5	70,5	13,0	18,4
1962...	84,0	78,0	14,2	18,2
1963...	77,6	71,6	13,2	18,4
1964...	90,1	84,1	15,3	18,2
1965...	78,1	72,1	15,9	22,1
1966...	79,8	73,8	16,7	22,7
1967...	78,1	72,1	16,0	22,5
1968...	76,2	70,2	16,2	23,1

¹⁾ Inklusive slagtninger hos producenter.

²⁾ Eksklusive producentslagtninger.

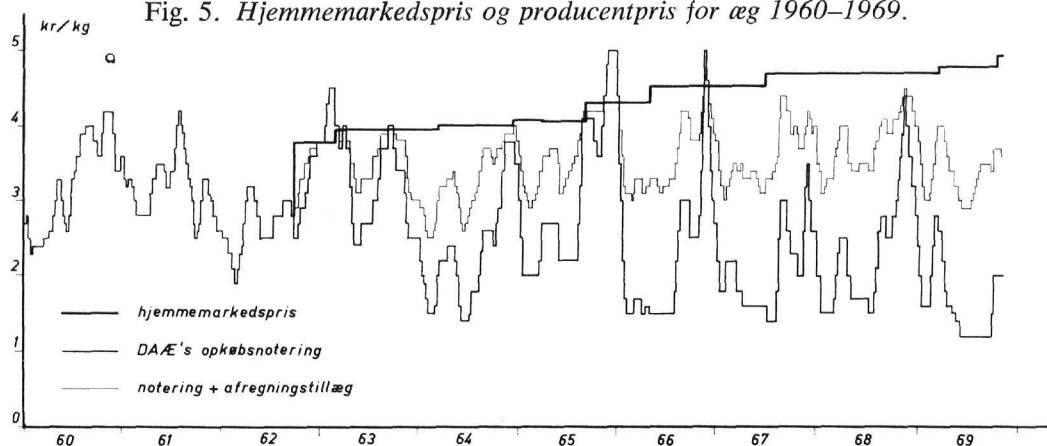
I overensstemmelse med de beregnede tal for hjemmemarkedsandelen svarer de udbetalte afregningstillæg til ca. 20 pct. af afgiftsbeløbene. I betragtning af de betydelige afgifter, der er opkrævet af hjemmemarkeds-salget, har afregningstillæggen imidlertid haft en sådan størrelsesorden, at de har givet et væsentligt bidrag til forbedring af producentpriserne, således som det ses af tabel 7 og figur 4.

VI. Æg.

Tabel 9 viser årsgennemsnit siden 1955 af Dansk Andels Ægeksperts opkøbsnotering for æg og en »hjemmemarkedspris«, som indtil 1962 er identisk med noteringen, men herefter angiver prisen ifølge hjemmemarkedsordningen. Desuden viser tabellen fra 1962 de gennemsnitlige opkrævede hjemmemarkedsafgifter og udbetalte afregningstillæg. Endelig oplyser tabellen Dansk Andels Ægeksperts årligt udbetalte overskud (efterbetaling) og den samlede afregningspris til producenterne, hvori dog ikke er medregnet udlodninger fra kornafgiftsfonden. Prisudviklingen er yderligere for årene siden 1960 illustreret i den grafiske oversigt i figur 5.

Det betydelige fald i eksportpriserne efter 1955 afspejler sig tydeligt i noteringerne, som navnlig i de seneste år er kommet ned på et meget lavt niveau. Indførelsen af hjem-

Fig. 5. *Hjemmemarkedspris og producentpris for æg 1960-1969.*

Tabel 9. *Notering, hjemmemarkedspris, afgift, afregningstillæg og afregningspris for æg 1955-69 1).*

	Notering	Hjemme- markedspris	Afgift	Afregningstillæg	Efterbetaling	Samlet afregningspris
	Øre pr. kg					
1955.	379	379			13	392
1956.	373	373	-		12	385
1957.	350	350			14	364
1958.	340	340			13	353
1959.	296	296			12	308
1960.	317	317			12	329
1961.	317	317	-	-	12	329
1962.	276	289	13	6	14	296
1963.	333	392	66	31	13	377
1964.	228	400	172	92	14	334
1965.	300	415	122	73	14	387
1966.	231	445	215	129	14	374
1967.	206	460	254	151	13	370
1968.	230	470	240	144	14	388
1969 (1. halvår)	191	475	284	149		

1) Noteringen har i perioder været højere end hjemmemarkedsprisen, og afgiften svarer derfor ikke i alle årene til forskellen mellem hjemmemarkedsprisen og gennemsnitsnoteringen.

memarkedsordningen i 1962 medførte en væsentlig forhøjelse af priserne på hjemmemarkedet. Desuden har reguleringen af hjemmemarkedspriserne med samme ørebeløb for kød, flæsk, fjerkræ og æg medført en yderligere relativt stor forhøjelse af ægpriserne. Der har derfor udviklet sig en betydelig forskel mellem eksportpris (notering) og hjemmemarkedspris, således som udviklingen i afgiftsbeløbene viser.

Hjemmemarkedsprisen, som er fastsat på grundlag af gennemsnitsnoteringen i 1961/62, 286 øre pr. kg, har udviklet sig således:

Oktober 1962.	378 øre pr. kg
Februar 1963.	395 « « «
Marts 1964.	401 « « «
December 1964.	407 « « «
September 1965.	432 « « «
Maj 1966.	452 « « «
Juli 1967.	470 « « «
Marts 1969.	478 « « «
November 1969.	493 « « «

Som et led i den justering af forholdet mellem priserne for kød, flæsk, fjerkræ og æg, som skal foretages den 1. januar 1970, nedsættes hjemmemarkedsprisen for æg med 20 øre til 473 øre pr. kg.

Tabel 10. *Produktion og hjemmemarkedsforbrug af æg 1960-68.*

	Samlet produktion ¹⁾ mill. kg	Markedsført produktion mill. kg	Samlet forbrug mill. kg	Salg på hjemme- markedet ²⁾ mill. kg	Hjemme- markedsandel %/o
1960.	138,2	114,2	47,3	27,3	23,9
1961.	126,6	100,6	50,1	30,1	29,9
1962.	113,2	87,2	52,6	32,6	37,4
1963.	106,8	82,8	58,4	40,4	48,8
1964.	99,8	77,8	59,2	43,2	55,5
1965.	90,0	68,0	59,0	43,0	63,2
1966.	90,0	68,0	59,1	43,1	63,4
1967.	88,9	66,9	58,1	42,1	62,9
1968.	85,9	63,9	57,0	41,0	64,2

1) Inklusive rugeæg.

2) Eksklusive hjemmeforbrug hos producenter og direkte salg til forbrugere.

I løbet af den betragtede årrække er produktionen og eksporten gået stærkt tilbage, og hjemmemarkedet har derfor aftaget en stigende del af produktionen. Udviklingen siden 1960 belyses ved tallene i tabel 10.

Svarende til de beregnede tal for hjemmemarkedssalgets andel af den markedsførte produktion har afregningstillæggene i 1962-64 udgjort omkring halvdelen af afgiftsbeløbene og i 1965-68 op mod 2/3 af afgifterne. Ordningen har herved bidraget ganske væsentligt til en forbedring af producentpriserne, således at den samlede afregningspris til producenterne uanset faldet i eksportpriserne som helhed har kunnet opretholdes på det niveau, der var gældende forud for indførelsen af ordningen.

VII. Landbrugets samlede udbytte af ordningerne.

Efter omtalen i det foregående af hjemmemarkedsordningernes betydning for prisforholdene for de enkelte varer skal der ses på de samlede beløb, ordningerne har tilført landbruget. Forinden skal der gøres nogle bemærkninger i almindelighed om vurderingen af tal for landbrugets udbytte af ordningerne.

Beregninger af landbrugets samlede indtægter af ordningerne må nødvendigvis foretages ud fra den forudsætning, at ordningerne ikke har medført ændringer i produktionens omfang, omkostningerne, eksportpriserne etc. Denne forudsætning er selvsagt ikke ganske realistisk. Det hævdes ofte, at forhøjelserne af hjemmemarkedspriserne medfører en tilbagegang i afsætningen på hjemmemarkedet, og at forbedringen af afregningspriserne til producenterne fører til en større produktion. Herved forøges de mængder, der skal afsættes til eksport, og såfremt det forøgede eksportkvantum må afsættes til lavere priser end den normale eksport, går de fordele, ordningerne giver landbruget, delvis tabt. Der foreligger ikke tilstrækkelige holdpunkter for en vurdering af ordningernes virkninger i de nævnte henseender. Det skal

dog nævnes, at den samlede landbrugsproduktion (men ikke produktionens sammensætning) på kortere sigt sandsynligvis er ret upåvirket af prisændringer. På noget længere sigt vil produktionsomfanget imidlertid kunne ændres sammenhørende med ændringer i landbrugets arbejdsstyrke, investeringer etc. Der har ikke efter ordningernes indførelse kunnet konstateres en tilbagegang i hjemmemarkedsforbruget af de pågældende varer som helhed, men der har ganske vist samtidig været tale om en ikke ubetydelig stigning i befolkningens indtægter og levestandard. Ligeledes er der - med produktionen af svin som en undtagelse - ikke efter ordningernes indførelse sket nogen forøgelse af produktionen af varerne, hvormed dog ikke skal være sagt, at udviklingen ville være forløbet på samme måde uden ordningerne.

Spørgsmålet om ordningernes virkninger skal i øvrigt ikke her analyseres mere indgående. Der skal alene gøres opmærksom på, at beregningerne i det følgende må tages med det forbehold, at ordningerne i større eller mindre omfang kan have haft de omtalte virkninger på produktion, forbrug og eksportpriser.

I tabel 11 vises beregninger af den *forøgelse af landbrugsproduktionens salgsværdi*, ordningerne har medført. Det er alene hensigten med beregningerne at give et udtryk for størrelsesordenen af ordningernes betydning. Som det nærmere omtales nedenfor, er de beregnede millionbeløb ikke et helt velegnet udtryk for landbrugets samlede nettoindtægt af ordningerne.

Grundlaget for beregningerne er de opgørelser, Danmarks Statistik udarbejder af produktionsværdien af de enkelte varer inklusive producenterne forbrug af egne produkter. Tallene for ordningernes bidrag til salgsværdien er beregnet af tilsynet på grundlag af oplysningerne om producerede mængder og de gennemsnitlige afregningstillæg.

Som det er omtalt ovenfor, er afregningstillægget for svin i perioder helt eller delvis blevet tilbageholdt til anvendelse til andre formål. Men de fulde indkomne afgiftsbe-

Tabel 11. *Hjemmemarkedsordningernes* virkninger på produktionens salgsværdi.

		1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
<i>Mælkeproduktionen:</i>										
Produktionsværdi	millioner kr.	1568	1566	1577	1837	1952	1968	1973	2000	1889
Heraf ordningen	” ”	59	167	194	147	105	181	276	291	349
” ”	pCt.	3,8	10,7	12,3	8,0	5,4	9,2	14,0	14,6	18,5
<i>Svinekød og flæsk:</i>										
Produktionsværdi	millioner kr.	2581	2582	2727	2946	3397	3342	3770	3701	3542
Heraf ordningen	” ”	—	—	26	106	71	147	83	129	192
Heraf fast afgift	” ”	—	47	82	71	75	76	71	70	69
I alt	millioner kr.	—	47	108	177	146	223	154	199	261
	pCt.	—	1,8	4,0	6,0	4,3	6,7	4,1	5,4	7,4
<i>Hornkvæg og kød:</i>										
Produktionsværdi	millioner kr.	1220	1047	1160	1335	1451	1494	1467	1427	1505
Heraf ordningen	” ”	—	—	15	45	—	—	9	44	28
” ”	pCt.	—	—	1,3	3,4	—	—	0,6	3,1	1,9
<i>Fjerkræ:</i>										
Produktionsværdi	millioner kr.	196	234	255	236	269	233	241	211	226
Heraf ordningen	” ”	—	—	3	13	23	29	32	48	41
” ”	pCt.	—	—	1,2	5,5	8,6	12,5	13,3	22,8	18,1
<i>Æg:</i>										
Produktionsværdi	millioner kr.	443	397	315	387	320	330	320	315	319
Heraf ordningen	” ”	—	—	6	31	86	61	108	125	115
” ”	pCt.	—	—	1,9	8,0	26,9	18,5	33,8	39,7	36,1
<i>Alle varer:</i>										
Produktionsværdi	millioner kr.	6008	5826	6034	6741	7389	7367	7771	7654	7481
Heraf ordningerne	” ”	59	214	326	413	360	494	579	707	794
” ”	pCt.	1,0	3,7	5,4	6,1	4,9	6,7	7,5	9,2	10,6

løb må, hvad enten de er udbetalt som afregningstillæg eller er anvendt på anden måde, f. eks. til eksportfremmende foranstaltninger, antages direkte eller indirekte at have medvirket til at forbedre salgspriserne. Beregningerne omfatter derfor de samlede afregningstillæg og ikke blot de udbetalte beløb. En tilsvarende betragtning kan gøres gældende for så vidt angår den faste slagteafgift på gennemsnitlig 50 øre pr. kg. Provenuet af denne afgift udbetales ikke som afregningstillæg, men anvendelsen af beløbene til forskellige eksportfremmende foranstaltninger må antages indirekte at forbedre afregningspriserne til producenterne, og der er derfor foretaget en beregning af virkningerne heraf på produktionsværdien.

Det tilskud, som efter ændringerne af valutakurserne i november 1967 er ydet mælkeproducenterne gennem forhøjelse af af-

regningstallet for smør med 45 øre pr. kg, betyder, at hjemmemarkedsafgiften af mejeriprodukter er reduceret med disse 45 øre pr. kg. Merprisen på hjemmemarkedet i forhold til de opnåede eksportpriser er derfor 45 øre pr. kg højere, end afgifterne angiver, hvilket der er taget hensyn til ved beregningerne.

Tabellen viser, at ordningerne som helhed har fået stigende betydning i tiden siden deres indførelse. I 1963, som er det første år, alle ordningerne har virket fuldt ud, er ordningernes betydning for den samlede produktionsværdi beregnet til 6,1 pct. I 1964-1966, da eksportpriserne for hovedvarerne var forholdsvis gode, gav ordningerne et omtrent tilsvarende bidrag til produktionsværdien. Derefter har stagnerende eksportpriser i forbindelse med, at priserne på hjemmemarkedet er forhøjet i takt med landbrugets

Tabel 12. *Afgiftsprovenu og afregningstillæg m.v. for mejeriprodukter 1961/62–1968/69.*

	Afgiftsprovenu	Udbetalt afregningstillæg	Andre anvendelser	Overført (inklusive renter)
	mill. kr.			
1961–62.....	195,5	172,4	3,8	19,3
1962–63.....	203,2	202,4	6,2	÷ 5,2
1963–64.....	112,0	98,0	7,6	6,1
1964–65.....	121,5	116,3	7,5	÷ 1,4
1965–66.....	217,0	207,3	7,3	3,2
1966–67.....	278,5	267,8	7,8	3,8
1967–68.....	303,0	287,5	8,8	7,5
1968–69.....	361,1	347,0	13,5	1,3

omkostningsstigninger, givet ordningerne stigende betydning. I 1968 ydede ordningerne et bidrag på 10,6 pct. til produktionsværdien.

Som det ses af tabellen, har ordningerne for de enkelte varer meget varierende betydning målt med bidraget til produktionsværdien. For 1968 er det beregnet, at prisordningen for æg har forøget produktionsværdien med 36 pct. Det andet yderpunkt er prisordningen for okse- og kalvekød, som i 1968 kun har ydet et bidrag på knap 2 pct. til produktionsværdien. For mejeriprodukter, som er en af landbrugets hovedvarer, er tallet for 1968 18,5 pct. For den anden hovedvare, svinekød og flæsk, er tallet 5,4 pct., når der alene ses på virkningen af hjemmemarkedsordningen, men 7,4 pct., når også virkningen af den faste slagteafgift tages med i beregningen. Prisordningen for fjerkrækød har i 1968 ydet et bidrag til produktionsværdien på 18 pct. De forskelle, som kan konstateres fra vare til vare, må vurderes på baggrund af det foran omtalte, dels vedr. forskellen mellem niveauet for hjemmemarkeds-

og eksportpris (afgifterne), dels vedr. hjemmemarkedsalgets andel af produktionen af den enkelte vare.

Et andet udtryk for landbrugets indtægt af ordningerne er de indkomne *afgiftsbeløb*. I tabel 12 anføres først en oversigt for mejeriprodukterne over afgiftsbeløbene og deres anvendelse opgjort på april-år (1. april - 31. marts) for tiden 1961/62 - 1968/69.

Af afgiftsbeløbene anvendes ifølge tabellen langt den overvejende del til udbetaling af afregningstillæg, medens en mindre del anvendes til hjemmemarkedspropaganda samt til ordningens administration. Desuden er der navnlig i den første tid efter ordningens indførelse tilbageholdt en del af afgiftsbeløbene til opbygning af en kapital, som pr. 31. marts 1969 beløb sig til 36 mill. kr.

I tabel 13 er anført afgiftsbeløbene for alle ordningerne opgjort på kalenderårene 1962-68.

De største afgiftsbeløb indkommer for mejeriprodukterne. Også afgiftsbeløbene for svinekød og flæsk er betydelige, når prove-

Tabel 13. *Afgiftsprovenu af hjemmemarkedsordningerne 1962–1968.*

	Mejeri- produkter	Svinekød og flæsk		Okse- og kalvekød	Fjerkrækød	Æg
		Hjemme- markedsordning	Faste afgifter			
mill. kr.						
1962.....	203,8	21,8	ikke oplyst	14,1	3,4	5,4
1963.....	143,7	96,5	64,6	41,4	15,8	27,0
1964.....	108,8	54,9	66,7	—	20,7	69,8
1965.....	186,6	125,6	67,5	—	28,0	47,4
1966.....	268,3	79,1	65,5	8,0	32,1	87,1
1967.....	297,8	122,3	65,2	41,6	41,9	101,6
1968.....	349,7	176,4	59,0	26,8	43,0	91,1

Tabel 14. Landbrugets merindtægt af hjemmemarkedsordningerne 1960-68.

	Mejeri- produkter	Svinekød og flæsk	Okse- og kalvekød	Fjerkrækød	Æg	I alt	Fast afgift af svin	Alle ordningerne
mill. kr.								
1960.....	52	—	—	—	—	—	—	52
1961.....	178	—	—	—	—	—	42	220
1962.....	203	24	14	5	6	49	76	328
1963.....	155	108	40	20	34	202	67	424
1964.....	117	62	—	25	90	177	72	366
1965.....	191	140	—	35	63	238	72	501
1966.....	279	81	8	39	113	241	69	589
1967.....	310	131	40	50	131	352	68	730
1968.....	401 ¹⁾	192	26	54	123	395	66	862

¹⁾ Som følge af, at afregningstallet for smør inkluderer en godtgørelse, der betales mælkeproducenter i forbindelse med devalueringen, er hjemmemarkedsafgiften reduceret med 45 øre pr. kg. Da opgørelsen i tabellen skal vise merindtægten i forhold til de opnåede eksportpriser, er der ved beregningen taget hensyn til dette forhold.

nuet af den faste afgift medregnes. Afgiftsordningen for okse- og kalvekød har derimod kun indbragt mere begrænsede beløb. For fjerkrækød og æg har afgiftsbeløbene været stærkt stigende, og afgiftsprovenuet af disse varer er efterhånden ret betydeligt ikke mindst set i forhold til forbruget af varerne.

De tal, der er anført i tabel 11 og 13, er ikke helt velegnede som udtryk for den *merindtægt*, landbruget har opnået ved ordningerne. De prisforhøjelser, ordningerne har medført, kan siges ikke at give landbruget en merindtægt for så vidt angår den del af produktionen, som forbruges i landbruget. Da tallene i tabel 11 omfatter landbrugets forbrug, giver de et overdrevent udtryk for landbrugets merindtægt. Tallene i tabel 13 omfatter ikke landbrugets forbrug af egne produkter, idet der ikke betales afgifter af dette forbrug. Derimod indgår afgifterne af landbrugets forbrug af indkøbte varer i opgørelsen. På den anden side omfatter tallene ikke landbrugets salg direkte til forbrugere. Der betales ikke afgifter af dette salg, som navnlig har betydning for fjerkræ og æg, men landbruget opnår også i disse tilfælde en merindtægt, idet priserne er bestemt af det niveau, der er tilvejebragt ved ordningerne.

I tabel 14 er vist en beregning af landbrugets merindtægt uden landbrugets eget

forbrug. Beregningen, som kan siges at vise, hvad befolkningen uden for landbruget har betalt til landbruget gennem højere priser på hjemmemarkedet end priserne ved eksport, er foretaget på den måde, at forbruget af de enkelte varer uden for landbruget er multipliceret med de gennemsnitlig opkrævede hjemmemarkedsafgifter.

Det har været nødvendigt at foretage en ret summarisk beregning af landbrugets andel af forbruget, som er ansat i overensstemmelse med landbrugsbefolkningens andel af den samlede befolkning. Til landbrugsbefolkningen er i denne sammenhæng henregnet ejerne og deres husstand samt medhjælp, som får kosten hos arbejdsgiveren. Landbrugsbefolkningen i denne betydning kan på grundlag af oplysninger fra befolkningsstatistikken anslås i 1960 at have andraget ca. 15 pct. af den samlede befolkning. Det samlede antal personer, som ved folketællingen er henført til landbruget, er noget større og svarede i 1960 til godt 16 pct. af totalbefolkningen. Det tilsvarende tal var efter folketællingen i 1965 12,4 pct. På grundlag af disse tal er der regnet med en befolkningsandel og en hertil svarende forbrugsandel på 15 pct. i 1960 faldende til 10 pct. i 1968.

De af Danmarks Statistik opgjorte tal for forbruget er for alle varerne reduceret med

de således anslåede procenter for landbrugets forbrugsandel. Også denne beregning er ret summarisk, idet der er set bort fra, at forbrugsandelen ikke behøver at være den samme for alle varerne. Det er således sandsynligt, at landbruget sammenhørende med de betydelige hjemmeslagtninger af svin har et forholdsvis stort forbrug af svinekød og flæsk. Til gengæld har landbruget rimeligvis en forholdsmæssig mindre andel af forbruget af okse- og kalvekød. Der foreligger imidlertid ikke holdepunkter for at beregne eller skønne en forbrugsandel i landbruget for de enkelte varer.

Tallene i tabel 14 for merindtægten af mejeriprodukter er lidt højere end tallene for afgiftsbeløbene i tabel 13. Forskellen skyldes delvis, at de virksomheder, som indbetaler afgifterne, tilbageholder ca. 2 pct. af afgiftsbeløbene til dækning af omkostninger-

ne ved afgiftsopkrævningen. Men det skyldes formentlig tillige, at der i opgørelsen af forbruget indgår en måske rigelig stor ansættelse af producenternes hjemmeforbrug af sødmælk. Ved en sammenligning med tallene i tabel 11 må der tages hensyn til, at disse tal er beregnet ud fra afregningstillæggene, og at en del af afgiftsbeløbene anvendes til andre formål. Den beregnede merindtægt af svinekød og flæsk er ligeledes større end afgiftsbeløbene, medens man måtte vente, at det omvendte var tilfældet. Det er ikke muligt udfra de foreliggende oplysninger at vurdere, om forholdet skyldes den usikkerhed, der er forbundet med opgørelsen af forbruget, eller eventuelt har andre årsager. For fjerkrækød og æg kan de højere tal i tabel 14 forklares med, at landbrugets direkte salg til forbrugere ikke indgår i tallene i tabel 13.

18. december 1969

Socialforskningsinstitutets undersøgelse af de sociale konsekvenser af landbrugets strukturforandringer.

G. Viby Mogensen.

Socialforskningsinstitutet iværksatte i 1966 et undersøgelsesprogram med henblik på en belysning af de sociale konsekvenser af landbrugets strukturændringer. I 1968 udsendte man en rapport om resultaterne fra en prøveundersøgelse, der blev gennemført i Ringkøbing amt. Med støtte i erfaringerne herfra foretog man i 1969 en mere omfattende undersøgelse blandt nuværende og tidligere selvstændige landmænd i ni kommuner over hele landet.¹⁾ Undersøgelsesmateriale, der er indhentet ved personlige interviews hos samtlige aktive landmænd i de omtalte ni kommuner, er for tiden under bearbejdelse, og en samlet rapport om undersøgelsen kan forventes udsendt fra socialforskningsinstitutet i 1970. I december 1969 er man så langt fremme med analysen af tallene, at man kan danne sig et indtryk af undersøgelsens hovedresultater.

De udvalgte landkommuner giver tilsammen et miniaturebillede af det danske landbrug. Dette gælder både med hensyn til kommunernes fordeling ud over landet og med hensyn til ejendommenes jordtilliggende og landmændenes alder. Det tør antages, at udviklingen i de ni kommuner med hensyn til afvandring og tilvandring også i grove træk svarer til udviklingen i landet som helhed; en summarisk oversigt over udvildingen i de ni kommuner på dette område i 60'erne kan derfor tjene som illustration af de betydelige afvandring og interne forskydninger, som

det samlede landbrug har oplevet i dette tidsrum. I 1960 var der i de ni udvalgte kommuner 1.963 selvstændige landmænd eller ca. 1 pct. af samtlige landmænd. Fra 1960 til 1969 var der en tilgang på 368 selvstændige landmænd. I samme periode er 85 flyttet til andre kommuner, 48 er afgang på grund af sygdom, og 429 er afgang på grund af alder eller dødsfald. Af de resterende er 1.565 i dag aktive selvstændige landmænd i de ni kommuner; heraf har man ved undersøgelsen opnået interviews med 1.458 eller 93 pct. De resterende 204 selvstændige landmænd er i perioden 1960 til 1969 afvandrede i den forstand, at de er ophørt med at dyrke arealer på 2 ha eller derover for i stedet at søge beskæftigelse i andre erhverv. Blandt disse 204 har man opnået interviews med 183 eller 90 pct. Som supplement hertil har man interviewet 32 afvandrede selvstændige landmænd fra de 2 kommuner i Ringkøbing amt, som indgik i socialforskningsinstitutets prøveundersøgelse; oplysningerne om de afvandrede selvstændige landmænd, som nu er aktive i andet erhverv, er herefter bygget på interviews med i alt 215 tidligere selvstændige landmænd.

De aktive selvstændige landmænd.

Aldersmæssigt træder den meget skæve fordeling på de enkelte ejendomsstørrelser frem. Andelen af landmænd på 60 år og derover er for størrelsesgrupperne 2 til 9 ha, 10 til 29 ha, 30 til 59 ha og 60 ha og derover henholdsvis 33 pct., 22 pct., 19 pct. og 22 pct.

i) Undersøgelsen er foretaget af ass. forskningsleder G. Viby Mogensen under ledelse af kon-torchef Erling Jørgensen, Danmarks Statistik, indtil maj 1969 forskningsleder ved socialforskningsinstitutet.

Uddannelsesmæssigt er de yngre selvstændige landmænd væsentligt bedre kvalificerede end de ældre. Andelen af selvstændige landmænd, som ikke har modtaget nogen skolemæssig uddannelse udover den 7-årige folkeskoleuddannelse, er under ét 52 pct. For aldersgrupperne 20 til 29, 30 til 39, 40 til 49, 50 år og derover er andelen derimod henholdsvis 34, 43, 51 og 55 pct. Den ekstra uddannelse, som de yngre landmænd især har fået, er ophold på landbrugsskole. Andelen af selvstændige landmænd, der har været på landbrugsskole, er for de nævnte aldersgrupper henholdsvis 56, 38, 33 og 22 pct. Andelen af landmændenes ægtefæller, der ikke har uddannelse ud over folkeskoleniveauet, er den samme som landmandens egen, nemlig 52 pct.

Den sidste halve snes års strukturændringer har på den enkelte ejendom haft den virkning, at landmanden nu gennemgående dyrker et større brug end tidligere; 9 pct. af de selvstændige landmænd havde foretaget tilkøb af jord til ejendommen, og på interviewtidspunktet havde 20 pct. af de selvstændige landmænd forpagtet jord til ejendommen. For det andet er landmandens funktion som arbejdsgiver og arbejdsleder blevet væsentligt indskrænket. Andelen af landbrug, som beskæftiger lønnet og fast mandlig hjælp, er faldet fra 23 til 12 pct. (derimod er forbruget af løs mandlig og kvindelig medhjælp nogenlunde af samme omfang som i 1960). Hustruens medhjælp i bedriften synes ligeledes at være blevet af noget mindre omfang i løbet af de sidste 10 år. I dag er 80 pct. af de selvstændige landmænds ægtefæller aktive i landbrugsbedriften, men 35 pct. af landmændene angiver, at dette er mindre end for 10 år siden, mens kun 21 pct. angiver, at hjælpen nu er større end for 10 år siden. Det synes navnlig at være på mellemstore og større brug (på 15 ha og derover), at konens medhjælp nu er større end for 10 år siden. I 44 pct. af tilfældene mener landmændene, at hustruen hjælper til i samme omfang som for 10 år siden. Denne udvikling afspejles ligeledes i et

spørgsmål til de gifte landmænd om, hvorvidt deres koner synes, at det er hårdere arbejde at være landmandskone i dag end for 10 år siden. I 51 pct. af tilfældene angives arbejdet at være blevet lettere; kun i 19 pct. af tilfældene angives det at være blevet hårdere. Udviklingen i retning af en indskrænkning af arbejdsgiver- og arbejdslederrollen afspejles i svarene på spørgsmål om landmandens holdninger. 46 pct. af de selvstændige landmænd mener, at det er besværligere i dag at tage fri fra bedriften end for 10 år siden; kun 20 pct. mener, det er blevet lettere. 70 pct. af de selvstændige landmænd angiver, at de savner en husbondefløserordning; i denne forbindelse skal det tillige noteres, at kun 15 pct. af landmændene havde haft ferie i 1968, og heraf havde 13 pct. kun haft ferie i en uge eller mindre.

Undersøgelsen viser, at landmændenes levestandard er steget i de senere år. Andelen af selvstændige landmænd, der har bil, fjernsyn og køleskab, er henholdsvis 77, 79 og 83. Stort set er det de samme mennesker, der har alle tre goder. Stigningen i forsyning med disse forbrugsvarer er dog taget noget af i de senere år. Der skal her peges på, at indtægtsstigningen i landbruget i de senere år forholdsmæssigt har været væsentligt mindre end indtægtsstigningen i byerhvervene. Den stedfundne svage stigning i levestandard, absolut set, svarer således til et relativt fald i levestandard, når man sammenligner med byerhvervene, og dette synes sammen med det tab af social status, som er forbundet med opgivelsen af rollen som arbejdsgiver og arbejdsleder, at have medført et udbredt ønske blandt de selvstændige landbrugere om, at deres organisationer bør føre en hårdere linie over for det øvrige samfund. På spørgsmålet »Mener De, at landbrugets organisationer i de nærmeste år bør føre en hårdere linie end hidtil over for det øvrige danske samfund, den samme linie som hidtil eller en mildere linie?« svarer 60 pct., at de ønsker en hårdere linie ført; kun 5 pct. af de selvstændige landmænd så helst en mildere linie anlagt.

Strukturforandringernes sociale konsekvenser for de selvstændige landmænds relationer udenfor bedriften er blevet belyst, bl. a. gennem spørgsmål om udviklingen i deltidsarbejde, om maskinfællesskaber og om udveksling af gratis arbejde.

Ved en deltidsarbejdende landmand forstås en landmand, som har indtægtsgivende arbejde ved siden af bedriften, f. eks. ved bygge- og anlægsvirksomhed, ved liberalt erhverv eller ved anden landbrugsbedrift. I 1968 havde 33 pct. af de selvstændige landmænd, der indgik i socialforskningsinstituttets undersøgelse, deltidsbeskæftigelse. Når denne procent ligger væsentligt højere end tidligere offentliggjorte tal, hænger dette formentlig dels sammen med, at man her har medtaget alle former for beskæftigelse uden for bedriften, som giver indtægt af nogen betydning, dels at tallene er nyere end de oplysninger, som ligger til grund for tidligere foretagne specialundersøgelser på dette felt. For ægtefællernes vedkommende var 17 pct. beskæftigede ved indkomstgivende arbejde uden for bedriften i 1968. Det er bemærkelsesværdigt, at i ikke helt få tilfælde har både landmanden og ægtefællen indkomstgivende arbejde ved siden af bedriften; i hovedparten af de tilfælde, hvor ægtefællen har deltidsarbejde, har landmanden det også selv. Alt i alt er der i dag på 42 pct. af danske landejendomme mindst een af ægtefællerne, der har indtægtsgivende arbejde ved siden af bedriften.

Når den selvstændige landmand omtrent dobbelt så hyppigt som ægtefællen har deltidsarbejde uden for bedriften, hænger dette muligvis sammen med såvel det traditionelle kønsrollemønster som manglen på børnehaver på landet. Ved interviewingen stillede man indgående spørgsmål om ægtefællernes gensidige hjælp i bedrift og husholdning, og det viste sig her, at i 58 pct. af tilfældene hjælper den selvstændige landmand overhovedet ikke til i huset, selv om man definerer denne hjælp meget bredt. 84 pct. af de selvstændige landmænd bor i områder, hvor der ikke er børnehavepladser at få. På et

spørgsmål, hvorvidt disse landmænd mener, at der er behov for børnehavepladser på ejenen, svarer 37 pct. ja, 23 pct. ved ikke, og 40 pct. nej.

For så vidt angår de deltidsarbejdende selvstændige landmænds og ægtefællers fordeling på erhverv henvises der til den nedenfor givne samlede oversigt over strukturændringernes påvirkning af arbejdsmarkedet.

I vesttysk og især i hollandsk landbrug har strukturændringerne i de senere år været fulgt af forekomsten af nye samarbejdsformer mellem selvstændige landmænd, f. eks. maskinfællesskaber og i enkelte tilfælde fuldstændig samordnet drift mellem to, tre eller fire selvstændige landbrugsejendomme. I den danske undersøgelse har man ikke fundet spor af tilløb til disse sidste vidtgående samarbejdsformer. Kun 16 pct. af de selvstændige landmænd er medlemmer af et maskinfællesskab med naboer eller familie, og ofte vedrører dette fællesskab kun en enkelt eller et par landbrugsmaskiner. Maskinfællesskaberne er særlig udbredte på ejendomme med fra 15 til 60 ha i samlet dyrket areal; i denne størrelsesgruppe er omtrent hver fjerde landmand medlem af et maskinfællesskab. Aldersmæssigt er de fleste deltagere i gruppen fra 30 til 50 år.

Udveksling af arbejdsydelser mellem landboejendommene uden betaling berører omkring hver tredje landboejendom. Der synes imidlertid at være tale om hjælp af en ret begrænset størrelsesorden; i halvdelen af tilfældene har den ydede hjælp ikke strakt sig over 10 dage på et år.

For så vidt angår de selvstændige landmænds holdninger har der allerede ovenfor været meddelt nogle resultater. Hertil kan føjes nogle oplysninger om landmændenes holdninger til kontaktmønstret på landet og til økonomien.

Udviklingen i kontaktmønstret på landet i de senere år er for det første præget af væsentlig mindre kontakt med naboer. Manglen på tid samt fjernsynet angives som de vigtigste årsager til den mindre nabokontakt, som af de allerfleste interviewede beklages.

Heroverfor står, at man nu har væsentligt mere kontakt med fjernboende slægtninge end tidligere; det angives, at bilen er den vigtigste årsag hertil, og at man er meget tilfreds med denne ændring. For det andet deltagere de selvstændige landmænd væsentligt sjældnere i de lokale faglige og politiske møder end før. For det tredje føler de selvstændige landmænd, at de i dag har væsentlig mindre indflydelse på de beslutninger, der træffes i deres andelsforeninger, f. eks. brugsforeninger, mejeri og slagteri, end for 10 år siden.

Endelig kan det bemærkes, at de ovennævnte oplysninger om landmændenes holdning til den politik, som landbrugets organisationer anlægger over for det øvrige samfund, bør ses i sammenhæng med en række andre oplysninger om landmændenes holdning til deres organisationer. 85 pct. af de selvstændige landmænd er medlemmer af en eller flere landbrugsorganisationer. De allerfleste af disse medlemmer er stort set tilfredse med det arbejde, som deres organisationer har udført for dem i de seneste år. På den anden side ønskes den organisationspolitiske linie som nævnt skærpet. Hertil kan føjes, at der er udbredt stemning for en koncentreret af disse organisationer. På spørgsmålet »Den tanke har været ført frem, at husmandsforeningerne og landboforeningerne burde helt sammenslutes. Er De enig i den tanke?« svarer 79 pct., at de er helt eller stort set enige i denne tanke. 64 pct. af medlemmerne af husmandsforeningerne er helt eller stort set enige heri og for medlemmer af landboforeninger er den tilsvarende procent 89. 16 pct. er nærmest uenige eller helt uenige, og 5 pct. svarer »ved ikke«. Omkring 4 ud af 5 selvstændige landmænd er tilfredse med den indflydelse, de har på de beslutninger, der træffes i organisationerne.

For så vidt angår de selvstændige landmænds holdning til landbrugerens og landbrugserhvervets økonomiske forhold kan det for det første konstateres, at landmændene i udpræget grad har en realistisk opfattelse af selvstændige danske landbrugerens levevilkår

i dag. Ved en række spørgsmål har man villet belyse, hvordan den enkelte landmand mener, indtægtsforholdene er for landmændene som helhed, og hvor udbredte varige forbrugsgoder som f. eks. bil, fjernsyn og køleskab er. De givne svar viser stor overensstemmelse med de faktiske forhold. For det andet viser det sig, at de allerfleste landmænd opfatter økonomien som landbrugets hovedproblem. I overensstemmelse hermed viser det sig, for det tredje, at ganske store grupper af selvstændige landmænd synes at forberede sig på at forlade erhvervet. På spørgsmålet »Tror De, at De ville sælge Deres ejendom, hvis De var sikker på at kunne få fast arbejde, som gav Dem en indkomst på 20 pct. mere end i dag, kortere arbejdstid og tre ugers ferie?« svarer kun 5 pct. »ved ikke«. 20 pct. siger, at de vil sælge på disse vilkår, mens 75 pct. mener, at de ikke vil sælge. Selv om svarene på sådanne spørgsmål i nogen grad er afhængige af spørgsmålenes formulering, er der næppe tvivl om den realitet, der ligger bag svarene. En analyse af den gruppe landmænd, der således synes at forberede sig på afvandring, viser, at gruppen med hensyn til alder, ejendomsstørrelse og andre vigtige kendetegn stort set svarer til den gruppe landmænd, som faktisk er overgået til andet erhverv, og som er beskrevet nedenfor.

På et spørgsmål om, hvorvidt den selvstændige landmand mener, at ejendommen vil være i stand til at sikre ham et rimeligt udkomme, indtil han når folkepensionsalderen, svarer 40 pct. »nej«. På et spørgsmål til alle selvstændige landmænd, der var fyldt 50 år eller derover, om hvem de regnede med, der skulle efterfølge dem på gården til sin tid, svarer 80 pct., at de ikke kender nogen mulig efterfølger.

Alle selvstændige landmænd i alderen 50 til 67 år, som ikke allerede var pensionister, fik stillet følgende spørgsmål: »Ville De lade Dem førtidspensionere mod at høre op med landbrug, hvis De fik muligheder for det?« 42 pct. af de selvstændige i denne aldersgruppe svarede »ja«, 52 pct. »nej« og 6 pct.

»ved ikke«. De selvstændige landmænd i de pågældende aldersklasser, som gerne ville lade sig førtidspensionere, blev derefter spurgt, hvorvidt de i så fald ville søge at få en beskæftigelse, som de kunne have ved siden af pensionen. Det store flertal svarede »ja« hertil.

De af vandrede selvstændige landmænd.

Situationen før afvandringen.

For at få et indtryk af, hvordan de afvandrede landmænd adskiller sig fra den befolkningsgruppe, de har forladt, har man sammenlignet de 215 tidligere selvstændige landmænds forhold med forholdene for samtlige aktive landmænd i de ni kommuner i februar-marts 1969. Inddragningen i denne sammenligning af afvandrede selvstændige landmænd fra Ringkøbing amt må anses for fuldt forsvarlig, idet prøveundersøgelsen i Ringkøbing amt viste, at forholdene dér ikke adskiller sig i større grad fra holdene i det øvrige danske landbrug. Sammenligningen af de afvandrede situation på afvandringstidspunktet med den aktuelle situation for de nuværende aktive landmænd indebærer en usikkerhed. For en del forholds vedkommende er der forskelle på de aktives situation nu sammenlignet med de aktives situation for nogle år siden, f. eks. med hensyn til ejendomsstørrelse og levestandard. På den anden side er den mulige unøjagtighed formentlig af ret ringe størrelsesorden. For det første har man nemlig for de aktive spurgt om situationen tilbage i tiden (i 1960 og i 1966), så at man har kunnet vælge de forhold ud til sammenligning, hvor der var ringe variationer over tiden. For det andet er de fleste af de afvandrede afvandret i sidste del af den betragtede periode. Under alle omstændigheder er der med hensyn til de pågældende forhold så klare forskelle mellem de aktive og de afvandrede, at de omtalte principielle unøjagtigheder i fremgangsmåden tør antages at være af ringe betydning.

Det fremgår af tabel 1 og tabel 2, at det først og fremmest er yngre landmænd og

landmænd fra mindre ejendomme, der søger over i andet erhverv. Andelen under 50 år er 54 pct. blandt de afvandrede mod kun 43 pct. blandt de aktive landmænd. Andelen af landmænd, der dyrkede under 10 ha jord, er 55 pct. for de afvandrede og 37 pct. for de aktive landmænd.

De yngre aldersklassers relative overvægt

Tabel 1. Aktive og af vandrede selvstændige i undersøgelsen procentvis fordelt efter alder.

Alder	Aktive	Afvandrede
	0/0	0/0
20-29.....	3	5
30-39.....	16	21
40-49.....	24	28
50-59.....	30	34
60-69.....	22	12
70 og mere.....	5	—
I alt.....	100	100
Antal personer.....	1.458	215

Tabel 2. Aktive og afvandrede selvstændige landmænd i undersøgelsen procentvis fordelt efter ejendomsstørrelse.

Ha	Aktive	Afvandrede
	0/0	0/0
2-4.....	8	18
5-9.....	28	37
10-14.....	18	20
15-29.....	29	16
30-59.....	13	7
60 og mere.....	4	2
I alt.....	100	100
Antal personer.....	1.458	215

blandt de afvandrede hænger formentlig sammen med de yngres bedre beskæftigelsesmuligheder, men også de yngres ofte særligt vanskelige økonomiske forhold træder frem. Mange af de afvandrede har købt deres landbrugsejendom under de senere års høje prisniveau. Der er færre landmænd blandt de afvandrede, der har haft en far, der var selvstændig landmand, og hvor dette var tilfældet, var der som regel tale om en mindre ejendom. Desuden har ægtefællen gennem-

gående været hårdere spændt for i arbejdet med bedriften blandt de afvandrede end blandt de øvrige landmænd. Selv om det naturligvis har sammenhæng med de relativt mange små ejendomme, er det værd at mærke sig, at levestandarden hos de landmænd, der er afvandret, har været noget lavere end gennemsnitligt. Andelen af landmænd, der ikke har været på landbrugsskole, er noget højere blandt de afvandrede end blandt resten.

Særligt iøjnefaldende forskel mellem de afvandrede og de aktive landmænd er der dog for så vidt angår udbredelsen af deltidsarbejde. Blandt de afvandrede landmænd havde 64 pct. deltidsarbejde før afvandringen, mod 33 pct. for alle landmænd under ét, og hvor landmanden havde deltidsarbejde, var dette arbejde hyppigere uden for landbrugssektoren. Det er således åbenbart, at deltidsarbejde i høj grad tjener som en bro, ad hvilken landmanden bevæger sig fra heltidsbeskæftigelse ved landbruget til heltidsbeskæftigelse uden for landbruget.

De forskellige stadier i afvandningsprocessen er søgt belyst gennem en række spørgsmål til de af undersøgelsen omfattede afvan-

drede landmænd. Det fremgår, at manglen på information og manglen på rådgivnings- og støttemuligheder i væsentlig grad synes at besværliggøre denne i forvejen vanskelige proces.

Kendskabet til foreliggende omskolingsmuligheder er meget begrænset både blandt nuværende og tidligere landmænd, og mindre end 5 pct. af de afvandrede modtog omskoling før eller under afvandringen; kun et par procent yderligere modtog omskoling efter afvandringen. Af de af vandrede havde 75 pct. overhovedet ikke diskuteret beslutningen med familie eller naboer eller andre; kun 15 pct. havde diskuteret spørgsmålet med familie og venner - og i mindre end 5 pct. af tilfældene havde man været i kontakt med med en landbrugsfaglig konsulent for at hente råd og vejledning om de mange problemer i forbindelse med afvandringen.

Næsten halvdelen har valgt at blive boende i deres gamle bolig på landejendommen, selv om dennes jord i øvrigt er solgt eller bortforpagtet; yderligere godt 30 pct. er blevet boende i samme kommune, hvilket alt sammen peger i retning af en stærk tilbøjelighed til at bevare en snæver kontakt med ens eget

Tabel 3. *Erhvervsfordelingen for deltidsarbejdende landmænd og af vandrede landmænd samt disses hustruer marts 1969 sammenlignet med erhvervsfordelingen for alle beskæftigede uden for hovedstadsområdet september 1967.*

	Alle beskæftigede i hele landet udenfor hovedstads- området	Landmænd og deres hustruers deltidsarbejde	Afvandrede landmænd og deres hustruer
	pct.	pct.	pct.
Landbrug, fiskeri m. v.	19	20	9
Fremstillingsvirksomhed	28	19	28
Bygge- og anlægsvirksomhed	10	7	21
Handel og omsætning	14	9	10
Transport	6	9	3
Administration, liberale erhverv, andet	15	23	19
Hotel, anden servicevirksomhed	7	7	9
Uoplyst	1	6	1
I alt	100	100	100

Kilder: Beskæftigelsesundersøgelsen 27. september 1967, Statistiske Efterretninger 1968, nr. 15, side 233. Materiale fra socialforskningsinstituttets landbrugsundersøgelse.

Anm.: Når sammenligningen i tabellen foretages med erhvervsfordeling for alle beskæftigede uden for hovedstadsområdet, hænger det sammen med, at kun 5 pct. af de afvandrede er flyttet uden for amtet, som de drev landbrug i.

milieu i den situation, hvor man erhvervsmæssigt bryder broerne af bag sig og forlader landbruget.

Tilpasningen til det nye arbejde er vanskelig at måle. De direkte spørgsmål i undersøgelsen om dette problem afslører dog ingen alvorlige tilpasningsvanskeligheder. Det må imidlertid her tages i betragtning, at selve det at være kommet igennem erhvervsskiftet efter måske flere års besværlige overvejelser og afgørelser i sig selv vil svække tilbøjeligheder til utilfredshed, som måske ellers ville have gjort sig gældende. Der er rimelig tilfredshed med arbejdsforhold og kolleger (hvoraf en ikke ringe del selv er afvandrede landmænd; man udtrykker dog ingen særlig forkærlighed for at arbejde sammen med disse fremfor sammen med nye kolleger fra byerhvervene). Mindre virksomheder foretrækkes fremfor store, og tilbøjeligheden til jobskift synes at ligge i underkanten af det normale for de erhvervs- og stillingskategorier, det drejer sig om. At det drejer sig om en stabil arbejdskraft fremgår ligeledes af, at et så afgørende erhvervsskifte kun und-

tagelsesvis er ledsaget af arbejdsløshedsperioder; 75 pct. af de afvandrede har overhovedet ikke været arbejdsløse siden afvandringen.

Godt 70 pct. af de landmænd, som helt har forladt erhvervet, er medlemmer af en fagforening, hvilket er ensbetydende med, at organisationsgraden blandt afvandrede landmænd er nogenlunde som hos andre lønmodtagere.

For så vidt angår den samlede virkning på arbejdsmarkedet af landbrugets strukturændringer viser tabel 3, at de forhenværende landmænd i høj grad søger til fremstillingsvirksomhed samt bygge- og anlægssektoren. Forskellen mellem de endnu aktive, deltidsarbejdende landmænd og de afvandrede landmænd på arbejdsmarkedet er især, at mens deltidslandmændene i 20 pct. af tilfældene er beskæftiget som landarbejdere, er dette kun tilfældet for 9 pct. af de afvandrede. Til gengæld beskæftiger industrien forholdsvis flere afvandrede end deltidsarbejdende landmænd.

Lov nr. 278 af 18. juni 1969 om afsætning af danske landbrugsvarer m. m.

§ i-

Landbrugsministeren kan efter indstilling af vedkommende eksportudvalg, jfr. § 3, stk. 1, subsidiært vedkommende branche, jfr. § 3, stk. 2, og efter forhandling med det i stk. 2 nævnte udvalg påbyde, at afsætning af danske landbrugsvarer kun må finde sted under iagttagelse af de forskrifter, han måtte fastsætte.

Stk. 2. Det i stk. 1 nævnte udvalg skal bestå af en af ministeren valgt formand samt af 10 medlemmer, hvoraf De samvirkende danske Landboforeninger og De samvirkende danske Husmandsforeninger hver vælger 2 medlemmer med stedfortrædere og Centralforeningen af »Tolvmandsforeninger« og større Landbrugere i Danmark, Landbrugsrådet, Andelsudvalget, Grosserer-Societetets Komité, Provinshandelskammeret og Industrirådet hver vælger 1 medlem med stedfortræder. Efter ønske af den pågældende organisation kan der tilkaldes en repræsentant for henholdsvis vedkommende af landbruget oprettede eksportudvalg (salgsforening) og for vedkommende brancheforening inden for handel eller industri.

§ 2.

Den i § 1 nævnte bemyndigelse omfatter ret til

at fastsætte, at eksportører af danske landbrugsvarer skal overholde de af landbrugsministeren for udførsel til det pågældende marked fastsatte vilkår, herunder at eksportøren for opnåelse af autorisation skal stille sikkerhed, og at eksport til lande eller lokale markedsområder, hvor ministeren af hensyn til afsætningsforholdene i særlige tilfælde

skønner det hensigtsmæssigt, skal foregå gennem et centralt eksportorgan, samt at lade opkræve afgifter ved udførsel af danske landbrugsvarer og afgifter ved salg i øvrigt af tilsvarende landbrugsvarer. Der vil dog ikke kunne opkræves en højere afgift ved sådant salg end den gennemsnitlige afgift ved salg til eksport.

§ 3.

De gennem afgifterne i medfør af § 2 tilvejebragte beløb skal med den i stk. 4 nævnte undtagelse for hver enkelt varegruppe indgå i en fond sorterende under vedkommende eksportudvalg, hvori repræsentanter for landbrug og handel deltager. Fondens midler kan med tilslutning af landbrugsministeren efter forhandling med det i § 1 nævnte udvalg anvendes til kvalitets- og afsætningsfremmende foranstaltninger inden for den pågældende varegruppe.

Stk. 2. Inden for områder, hvor der ikke består eksportudvalg fælles for landbrug og handel, indgår de gennem afgifterne tilvejebragte beløb for hver enkelt varegruppe i en fond sorterende under et særligt udvalg sammensat af repræsentanter for Landbrugsrådet, De samvirkende danske Landboforeninger og De samvirkende danske Husmandsforeninger samt de pågældende brancheorganisationer.

Stk. 3. Fra de i stk. 1 omhandlede fonds skal indbetales af ministeren godkendte beløb til en særlig fond, hvis midler med tilslutning af ministeren efter forhandling som i stk. 1 anført kan anvendes til foranstaltninger, der tjener til fremme af dansk landbrugseksport i almindelighed.

Stk. 4. Beløb tilvejebragt ved eksportaf-

gifter, der opkræves i medfør af § 2 med det formål at sikre overholdelse af en mindsteprisordning i importlandet, indgår i den i § 7, stk. 2, omhandlede dispositionsfond.

Stk. 5. Midler, der ved udløbet af lov nr. 256 af 9. juni 1967 om afsætning af danske landbrugsvarer m. m. forefindes i de i lovens § 3 omhandlede fonds, overføres til de i stk. 1 og 3 omhandlede tilsvarende fonds.

Stk. 6. Ved ophævelse af de i stk. 1 og 3 omhandlede fonds skal midlerne i disse med ministerens tilslutning efter forhandling med Landbrugsrådet, De samvirkende danske Landboforeninger, De samvirkende danske Husmandsforeninger og vedkommende branche anvendes til foranstaltninger, der tjener til fremme af produktion og afsætning af danske landbrugsvarer.

§ 4.

Uanset bestemmelserne i § 2 kan der for flæsk, okse- og kalvekød, fjerkrækød og æg opkræves afgifter med det formål for øje at opretholde de hjemmemarkedspriser, der er godkendt i henhold til § 4, stk. 1 i lov af 9. juni 1967 om afsætning af danske landbrugsvarer m. m.

Stk. 2. Hjemmemarkedsprisen for fjerkrækød nedsættes fra den 1. januar 1970 med 1 kr. 20 øre pr. kg fjerkræ i opskåret (grydeklar) stand. Hjemmemarkedsprisen for æg nedsættes fra den 1. januar 1970 med 20 øre pr. kg. Hjemmemarkedsprisen for okse- og kalvekød forhøjes fra den 1. januar 1970 med 36 øre pr. kg.

Stk. 3. Afgifter i henhold til stk. 1 og 2 kan uden forhandling med det i § 1, stk. 2, omhandlede udvalg pålægges af landbrugsministeren efter indstilling fra Landbrugsrådet, De samvirkende danske Landboforeninger og De samvirkende danske Husmandsforeninger.

Stk. 4. De i stk. 1 anførte priser kan ændres ved væsentlige forskydninger i de økonomiske vilkår for produktionen af de omhandlede varer. Ændringer af priserne godkendes af monopoltilsynet efter indstilling fra de i stk. 3 nævnte organisationer. Be-

stemmelserne i § 18 i lov om tilsyn med monopoler og konkurrencebegrænsninger finder anvendelse på monopoltilsynets afgørelser efter denne paragraf.

Stk. 5. Såfremt den gennemsnitlige eksportpris for én eller flere af de omhandlede varer er højere end de i stk. 1, jfr. stk. 4, fastsatte priser, skal landbruget være berettiget til at opnå denne pris.

Stk. 6. Uanset bestemmelserne i § 2 kan der ved slagtning af svin opkræves en afgift med det formål for øje at forhøje hjemmemarkedsprisen for flæsk med indtil 50 øre pr. kg i gennemsnit i lovens gyldighedsperiode ud over den prisforhøjelse, der er hjemlet i stk. 1. Afgiften kan pålægges af ministeren efter indstilling fra Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening uden forhandling med det i § 1, stk. 2, omhandlede udvalg.

Stk. 7. Ministeren kan fastsætte forskrifter om fritagelse for erlæggelse af afgifter i henhold til stk. 1 og 6 ved producenters slagtning af svin på egen ejendom, hvorved forstås en af producenten ejet, lejet (forpagtet) eller bestyret ejendom, på hvilken producenten selv eller - for så vidt han er ejer af ejendommen - en af ham antaget bestyrer har bopæl og husholdning. Det er en betingelse for afgiftsfritagelse, at det pågældende svin siden fødslen eller i mere end de sidste tre måneder har været på den pågældende producents ejendom, og at kødkroppen udelukkende anvendes i producentens egen husholdning på ejendommen eller i anden producenten tilhørende husholdning. Det er dog tilladt en producent at overdrage kødet uden vederlag af nogen art. Under producentslagtning af svin henregnes slagtning, som aftægtsnydere, fodermestre og bortforpagtere lader foretage af svin, der er produceret på den pågældende ejendom, og som af producenten leveres dem som et led i aftægts-, arbejds- eller forpagtningskontrakten, for så vidt slagtningen foretages enten på den slagteberettigedes bopæl eller på den ejendom, hvor svinet er produceret.

Stk. 8. Ministeren kan endvidere fastsætte forskrifter om fritagelse for erlæggelse af af-

gifter i henhold til stk. 1 ved producenters salg af slagtet fjerkræ og æg på produktionsstedet. Producenterne må ikke ved annoncering, skiltning eller på anden måde reklamere for sådant salg.

Stk. 9. Afgiftsbeløb tilvejebragt i medfør af stk. 1 og 6 indgår ikke i de i § 3 omhandlede fonds, men anvendes - bortset fra afgifter af svin og produkter heraf - til fordel for producenterne inden for de enkelte produktionsområder i form af afregningstillæg eller på anden efter indstilling fra de i stk. 3 nævnte organisationer fastsat måde. Afgiftsbeløb tilvejebragt ved salg af svin og produkter heraf anvendes af Eksport-Svine-slagteriernes Salgsforening til prisudligning og markedspleje med sigte på stabilisering eller forbedring af producentpriserne.

Stk. 10. Udgifter i forbindelse med opkrævning af afgifter, der har til formål at forhøje hjemmemarkedsprisen, afholdes af de gennem afgifterne tilvejebragte beløb.

§ 5.

Uanset bestemmelserne i § 2 kan der pålignes mælkeproducenterne en afgift på indtil 2 øre pr. kg af al sødmælk, der af mejerier, mælkekondenseringsfabrikker og lignende virksomheder indvejes direkte fra mælkeproducenter, og/eller en afgift på mælk eller smørfedt, der anvendes til fremstilling af smør, ost eller mælkekonserves, på indtil 50 øre pr. kg smørfedt. Der kan dog højst opkræves 15 mill. kr. på hver af de nævnte 2 områder i løbet af et år. Afgiften kan uden forhandling med det i § 1, stk. 2, omhandlede udvalg pålægges af ministeren efter indstilling af et af De danske Mejeri-foreningers Fællesorganisation nedsat udvalg bestående af 6 medlemmer, hvoraf fællesorganisationen, Danske Konsummælkmejeriers Fællesrepræsentation og Foreningen af Danmarks Privatmejerier hver vælger 2. De nævnte afgiftsbeløb anvendes af De danske Mejeri-foreningers Fællesorganisation efter fradrag af administrationsomkostninger til prisudligning og markedspleje med sigte på stabilisering eller forbedring af producent-

priserne for mælk, men de regler, hvorefter anvendelsen sker, skal være tiltrådt af sidstnævnte udvalg. Opkrævede afgifter kan kun anvendes inden for det område, hvor opkrævning har fundet sted.

§ 6.

Afgifter i henhold til §§ 2, 4 og 5 kan i tilfælde af manglende betaling inddrives ved udpantning.

§ 7.

Landbrugsministeren kan af statskassens midler anvende 300 mill. kr. årlig som konstant støtte til landbruget. Beløbet udbetales til landbrugerne på grundlag af mælkeproduktionen, dog med undtagelse af et beløb på indtil 5 mill. kr. årlig, der kan anvendes til rationalisering af kontrolforeningsarbejdet. De nærmere regler for beregning og udbetaling af tilskud til landbrugere og kontrolforeninger fastsættes af ministeren efter forhandling med Landbrugsrådet, De samvirkende danske Landboforeninger og De samvirkende danske Husmandsforeninger.

Stk. 2. Til landbrugets dispositionsfond kan ministeren i hvert finansår udbetale et beløb på 432 mill. kr. I fonden indgår endvidere de beløb, der ved udløbet af lov nr. 256 af 9. juni 1967 om afsætning af danske landbrugsvarer m. m. måtte være ubrugt af de i nævnte lovs § 7, stk. 2 og 3, omhandlede beløb, samt beløb af tidligere meddelte bevillinger, som måtte blive frigjort. Beløb, der ikke kommer til anvendelse i et finansår, overføres til det følgende. Fondens midler anvendes til iværksættelse af foranstaltninger til fremme af afsætningen af danske landbrugsprodukter og en hensigtsmæssig produktionstilpasning. Administrationen af fonden forestås af Landbrugsrådet, De samvirkende danske Landboforeninger, De samvirkende danske Husmandsforeninger samt Handelens og Industriens Fælleseksportråd, men dispositionerne skal ske efter retningslinier, der er godkendt af ministeren. Indtil de nævnte retningslinier er godkendt, kan dispositionsfonden i uopsættelige tilfælde dis-

ponere over fondens midler efter de hidtidige retningslinier. Det påhviler fondens ledelse at påse, at fondens midler anvendes på den for hele landbruget eller en enkelt branche mest fordelagtige måde, og den enkelte foranstaltning kan ikke hindres af enkeltvirksomheders særinteresser. Regnskab over dispositionsfonden revideres af 2. revisionsdepartement.

Stk. 3. Ministeren kan endvidere årlig af statskassen overføre et beløb på 10 mill. kr. til en fond, hvis midler kan anvendes til gennemførelse af mejerirationalisering efter indstilling fra De danske Mejeriforeningers Fællesorganisation.

Stk. 4. Ministeren kan ligeledes af statskassen yde et beløb på 50 mill. kr. årlig til nedsættelse af priserne på kunstgødning.

§ 8.

Med henblik på fremme af et rationelt markskifte kan landbrugsministeren årlig af statskassen anvende et beløb på indtil 8 mill. kr. som tilskud til dansk rapsfrø, der er høstet det pågældende år og leveret direkte fra avler til forhandler eller fabrik her i landet inden den påfølgende 1. februar.

Stk. 2. Ministeren fastsætter nærmere bestemmelser for udbetaling af tilskudsbeløbet. Han kan bestemme, at udbetaling skal finde sted enten på grundlag af kvantum rapsfrø af 98 pct. renhed, inkl. knækkede frø, og 9 pct. vandindhold eller i forhold til olieindhold konstateret ved analyse af hver enkelt avlers leverancer. Tilskud kan dog i intet år overstige et beløb på 35 øre pr. kg frø af fornævnte standardkvalitet. Eventuelt restbeløb tilføres dispositionsfonden.

Stk. 3. Enhver forhandler eller fabrik, der køber dansk rapsfrø fra avler, skal under ansvar over for denne senest den efter høsten af frøet påfølgende 15. februar foretage indberetning herom efter nærmere af landbrugsministeren fastsatte forskrifter. Indberetningerne kan kræves attesteret af statsautoriseret revisor. Den originale analyseattest skal på begæring forelægges såvel for avler som for offentlig myndighed.

Stk. 4. Rapsfrøleverancer, der ikke er indberettet rettidigt, kan ikke komme i betragtning ved udbetaling af de i stk. 1 nævnte midler. Udbetalingen foretages af landbrugsministeriets korn- og licenskontor direkte til avler snarest efter den for indberetning af leverancerne til nævnte kontor fastsatte termin.

§ 9.

Landbrugsministeren træffer de foranstaltninger og udfærdiger de nærmere bestemmelser, der er fornødne til gennemførelse af denne lov.

Stk. 2. Ministeren kan kræve afgivet alle oplysninger, der er fornødne til gennemførelse af denne lov.

§ 10.

Den, der overtræder § 4, stk. 8, 2. punktum, straffes med bøde.

Stk. 2. Den, der ved meddelelse af urigtige eller vildledende oplysninger eller ved fortielse af oplysninger, der er af betydning for sagens afgørelse, opnår eller søger at opnå undtagelse fra eller tilladelse i henhold til denne lov eller de i medfør af loven givne forskrifter, straffes med bøde, medmindre strengere straf er forskyldt efter borgerlig straffelovs §§ 161-163. Det samme gælder den, der handler i strid med de vilkår, under hvilke en sådan undtagelse eller tilladelse er meddelt, eller forsøger herpå.

Stk. 3. Den, der undlader at meddele oplysninger, der er afkrævet ham i medfør af § 9, stk. 2, straffes med bøde.

Stk. 4. I forskrifter, der udstedes i medfør af loven, kan der fastsættes straf af bøde for overtrædelse af bestemmelser i forskrifterne og forsøg herpå.

Stk. 5. Den, der begår et forhold som omhandlet i stk. 2 eller 4 med forsæt til at undrage sig eller andre betaling af de i § 2, 4 og 5 omhandlede afgifter, straffes med bøde, hæfte eller fængsel indtil 2 år.

Stk. 6. For overtrædelser, der begås af aktieselskaber, andelsselskaber eller lignende,

kan der pålægges selskabet som sådant **bøde-**ansvar.

Stk. 7. Sager efter denne lov behandles som politisager. De i lov om rettens pleje kapitel 68, 69, 71 og 72 omhandlede retsmidler finder anvendelse i samme omfang som i sager, det efter de almindelige regler tilkommer statsadvokaten at forfølge.

§ 11.

Loven træder i kraft den 1. juli 1969 med undtagelse af § 7, der træder i kraft dagen efter bekendtgørelsen i Lovtidende. Bestem-

melser udstedt eller opretholdt i medfør af lov nr. 256 af 9. juni 1967 bevarer deres gyldighed, indtil de afløses af eller ophæves ved nye bestemmelser udstedt i medfør af denne lov, således at overtrædelser behandles efter reglerne i lovens § 10.

Stk. 2. Loven optages til revision i folketingsåret 1969-70.

§ 12.

Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland.

Lov nr. 281 af 18. juni 1969 om en kornordning.

I. Indmalingsregler m. m.

§ 1.

Landbrugsministeren kan påbyde, at der i alt brødkorn, der formales til menneskeføde, skal indmales dansk hvede, henholdsvis rug, med mindsteprocenter, der fastsættes af ham. Det kan dog tillades en handelsmølle at formale udenlandsk og dansk brødkorn hver for sig, såfremt melet af det udenlandske brødkorn efter ministerens nærmere bestemmelse enten på vedkommende mølle eller i et af de i § 2 nævnte blandingsanlæg blandes med mel af dansk brødkorn i det til enhver tid gældende procentforhold.

Stk. 2. Ministeren kan påbyde, at hvedemel og rugmel og blandinger med indhold heraf, der indføres her til landet, skal blandes med mel af dansk brødkorn i det i henhold til stk. 1 til enhver tid gældende procentforhold, hvorhos han kan fastsætte særlige procentsatser ved formaling af brødkorn til specielle formål.

§2.

Møllere, der formaler brødkorn til menneskeføde, samt importører og andre, der uden at have en mølle har et blandingsanlæg for mel, skal have en af landbrugsministeren på nærmere betingelse meddelt autorisation.

§3.

Landbrugsministeren kan træffe foranstaltninger til imødegåelse af, at der i forventning om ændrede indmalingsprocenter sker en forøgelse af formalingen på grundlag af de til enhver tid gældende indmalingsprocenter.

§4.

Ved salg her i landet til menneskeføde af varer, hvori hvede- eller rugmel indgår som

materiale i et sådant omfang, at melprisen er af væsentlig betydning i konkurrencen med udenlandske varer af samme art, kan landbrugsministeren af statskassen yde en godtgørelse svarende helt eller delvis til merprisen for det anvendte mel af dansk hvede eller rug.

Stk. 2. Ved udførsel her fra landet af varer, der er fremstillet af dansk hvede- eller rugmel, kan landbrugsministeren af statskassen yde en godtgørelse svarende helt eller delvis til merprisen for det anvendte mel af dansk hvede eller rug.

II. Udlningsafgifter.

§5.

Landbrugsministeren kan efter forhandling med det i § 10 omhandlede kornnævn lade opkræve en udlningsafgift på indført uformålet og formålet korn samt produkter heraf, jfr. § 6, stk. 1-5.

§6.

De i § 5 omhandlede afgifter skal være så store, at prisen cif dansk havn med tillæg af afgiften for rug, hvede, byg, havre, majs, milocorn og hirse i tiden 1. august-30. september bliver 51 kr. pr. 100 kg og derefter stigende med 50 øre hver måned i 6 måneder, 1. gang 1. oktober, således at den fra 1. marts til 31. juli bliver 54 kr. pr. 100 kg.

Stk. 2. Cif-prisen skal være den laveste for hver enkelt af kornsorterne, og disse skal være gode og sunde varer.

Stk. 3. Afgifterne forhøjes eller nedsættes i overensstemmelse med foranstående bestemmelser, når priserne på de i stk. 1 omhandlede kornsorter falder eller stiger, dog således at en ændring i afgifterne kun kan

finde sted, såfremt der er forløbet mindst 1 uge efter fastsættelsen af vedkommende afgift og cif-prisen på den pågældende kornsort er mindst 75 øre lavere eller højere end den ved afgiftens seneste fastsættelse gældende.

Stk. 4. For så vidt de nævnte kornsorter indføres knust, gruttet, maltet, formalet, valset til gryn eller på lignende måde behandlet, fastsætter landbrugsministeren på samme måde de tilsvarende afgifter, hvilket også gælder med hensyn til klid o. lign.

Stk. 5. Afgifterne opkræves af toldvæsenet ved varenes indklarering og beregnes efter de på klareringsdagen gældende satser. Varerne kan dog tillades oplagt på privat transitoplag (privat lager under toldlukke), og det kan tillades, at varer, der oplægges i Københavns Frihavn, afgiftsberigtiges forinden indklareringen. Ved oplæggelse på privat transitoplag tilføres varerne oplagsregnskabet med den mængde, der konstateres ved oplæggelsen, men afgifterne beregnes efter den sats, der er gældende på det tidspunkt, da varerne udtages af oplaget. Oplagshaveren tilsvares afgifter af eventuelt svind under varenes henliggen på oplaget.

Stk. 6. Landbrugsministeren kan efter samråd med finansministeren fastsætte nærmere regler for kontrollen med og beregningen af afgifterne. Udgifterne ved denne kontrol udredes af importørerne efter nærmere af finansministeren fastsatte regler.

§7.

Afgifterne indgår i en under landbrugsministeren sorterende fond, hvortil der yderligere af statskassen ydes et beløb på 50 mill. kr. i hvert høstår. Fondens midler anvendes af ministeren efter forhandling med De samvirkende danske Husmandsforeninger og De samvirkende danske Landboforeninger til fordel for det mindre landbrug samt fjerkræ- og ægproducenter.

Stk. 2. Ministeren kan efter forhandling med de i stk. 1 omhandlede landbrugsorganisationer træffe foranstaltninger til sikring

af eksporten af dansk korn og malt af dansk oprindelse.

Stk. 3. Ved genudførsel af indført korn og kornprodukter og ved udførsel af varer fremstillet her i landet af indført korn eller produkter heraf kan ministeren yde en godtgørelse af den i stk. 1 nævnte fond svarende helt eller delvis til den ved indførslen erlagte udligningsafgift.

Stk. 4. Ved udførsel her fra landet af øl, der er fremstillet af dansk maltbyg, kan ministeren af statskassen yde en godtgørelse svarende helt eller delvis til merprisen for det anvendte maltbyg.

§8.

Enhver importør af korn og foderstoffer skal den 15. og den sidste i hver måned på skemaer, der udleveres af landbrugsministeriets korn- og licenskontor, indsende en opgørelse over samtlige i den sidst forløbne halve måned med udlandet afsluttede kontrakter.

Stk. 2. Enhver kornhandler skal på begæring herom fra korn- og licenskontoret indsende periodiske oplysninger om sine beholdninger af dansk brødkorn og om sit indkøb af dansk brødkorn i den forløbne del af høståret.

§9.

Landbrugsministeren kan efter forhandling som nævnt i § 5 lade opkræve en udligningsafgift på indført mælkepulver, således at prisen på indført skummetmælkspulver cif dansk havn med tillæg af afgiften bliver 170 kr. pr. 100 kg. Afgiften, der mindst skal udgøre 40 kr. pr. 100 kg, fastsættes på grundlag af, hvad der efter kornnævnets skøn er gældende verdensmarkedspris. Mindsteafgiften nedsættes dog i samme omfang, som den til grund for afgiften lagte verdensmarkedspris overstiger 170 kr.

Stk. 2. For opkrævning af afgiften gælder reglerne i § 6, stk. 5 og 6.

Stk. 3. Afgiften indgår i den i § 7 omhandlede fond og anvendes til nedsættelse af prisen på dansk skummetmælkspulver til foderbrug, således at dette kan sælges til sam-

me forbrugerpris som indført skummetmælkspulver.

Stk. 4. Såfremt afgiften indbringer et større beløb end nødvendigt til den i stk. 3 omhandlede prisnedsættelse, træffer ministeren bestemmelse om dets anvendelse efter forhandling med de i § 7, stk. 1 nævnte organisationer samt med De danske Mejeriforeningers Fællesorganisation og De samvirkende danske Andelssvineslagterier.

Stk. 5. Ved udførsel af foderstoffer fremstillet her i landet, hvori indgår indført skummetmælkspulver, kan ministeren yde en godtgørelse af den i § 7, stk. 1, nævnte fond svarende helt eller delvis til den afgift, der er erlagt ved indførslen af det anvendte skummetmælkspulver.

III. Gennemførelses- og straffebestemmelser.

§ 10.

Landbrugsministeren træffer de foranstaltninger og udfærdiger de bestemmelser, der er fornødne til gennemførelse af denne lov. Ved lovens gennemførelse bistås ministeren af et af ham nedsat kornnævn bestående af en af ministeren valgt formand samt af 9 medlemmer, hvoraf De samvirkende danske Landboforeninger, De samvirkende danske Husmandsforeninger, Centralforeningen af »Tolvmandsforeninger« og større Landbrugere i Danmark, andelsfoderstofforretningerne, Danske Korn- og Foderstofimportørers Fællesorganisation, De samvirkende Købmandsforeninger i Danmark, Foreningen af danske Handelsmøller, Den danske Bagerstands Fællesorganisation og De sammen sluttede Fællesbagerier hver vælger 1 medlem.

Stk. 2. Ministeren kan kræve afgivet alle oplysninger, der er fornødne til gennemførelse af denne lov.

§ 11.

Den, der overtræder § 2 og § 8, stk. 1, straffes med bøde.

Stk. 2. På samme måde straffes den, der undlader at meddele oplysninger, der er krævet ham i medfør af § 8, stk. 2, eller § 10, stk. 2.

Stk. 3. Den, der ved meddelelse af urigtige eller vildledende oplysninger eller ved fortællelse af oplysninger, der er af betydning for sagens afgørelse, opnår eller søger at opnå undtagelse fra eller tilladelse i henhold til denne lov eller de i medfør af loven givne forskrifter, straffes med bøde, medmindre strengere straf er forskyldt efter borgerlig straffelovs §§ 161-163. Det samme gælder den, der handler i strid med de vilkår, under hvilke en sådan undtagelse eller tilladelse er meddelt, eller forsøger derpå.

Stk. 4. I forskrifter, der udstedes i medfør af loven, kan der fastsættes straf af bøde for overtrædelse af bestemmelser i forskrifterne og forsøg derpå.

Stk. 5. Den, der begår et forhold som omhandlet i § 2 eller i stk. 3 og 4 med forsæt til at unddrage sig eller andre betaling af de i § 5, jfr. § 6, og § 9 omhandlede afgifter eller til uberettiget at opnå godtgørelse af den i § 4, § 7, stk. 3 og 4, og § 9, stk. 5, omhandlede art, straffes med bøde, hæfte eller fængsel indtil 2 år.

Stk. 6. For overtrædelser, der begås af et aktieselskab eller andelsselskab el. lign., kan der pålægges selskabet som sådant bødeansvar.

Stk. 7. Sager efter denne lov behandles som politisager. De i lov om rettens pleje kapitel 68, 69, 71 og 72 omhandlede retsmidler finder anvendelse i samme omfang som i sager, det efter de almindelige regler tilkommer statsadvokaten at forfølge.

§ 12.

Loven optages til revision i folketingsåret 1969-70.

§ 13.

Denne lov gælder ikke for Færøerne og Grønland.

Landbrugsministeriets bekendtgørelse af 14. juli 1969 af lov om udlån til yngre landmænd.

Bekendtgørelse af lov nr. 259 af 9. juni 1967 om udlån til yngre landmænd som ændret ved lov nr. 232 af 6. juni 1968 og lov nr. 282 af 18. juni 1969.

§ 1.

Landbrugsministeren kan yde lån af statskassen til landmænd, der

- 1) første gang erhverver en landbrugsejendom,
- 2) agter at drive landbrug som hovederhverv,
- 3) er under 40 år ved ejendommens overtagelse og
- 4) opfylder de uddannelseskrav, der fastsættes af landbrugsministeren efter forhandling med De samvirkende danske Landboforeninger og De samvirkende danske Husmandsforeninger.

Stk. 2. Landbrugsministeren kan gøre undtagelse fra reglerne i stk. 1, nr. 1) og 3), når særlige omstændigheder taler derfor.

Ansøgning om lån skal indgives inden 1 år efter ejendommens overtagelse,

§ 3.

Statslånet må ikke overstige et beløb svarende til kurstabet på et 30-årigt lån, der forrentes med 5 pct. p. a., og hvis hovedstol udgør 20 pct. af ejendommens handelsværdi, jfr. stk. 2, og det ydes højst i forhold til 600.000 kr. af handelsværdien. Ved beregningen af kurstabet anvendes et kursindeks for 30-årige kreditforeningsobligationer af åbne serier, der forrentes med 5 pct. p. a. Landbrugsministeren fastsætter nærmere regler om beregningen af kurstabet.

Stk. 2. Handelsværdien skal godkendes af landbrugsministeren. Den beregnes som den samlede værdi af den faste ejendom med besætning, driftsinventar og driftsmateriel på ansøgningstidspunktet. Landbrugsministeren

fastsætter nærmere regler om beregningen af handelsværdien.

§ 4.

Statslånet er rente- og afdragsfrit i 5 år. I denne periode opskrives hovedstolen hvert halve år med 2 pct. af det oprindelige beløb. Ved hel eller delvis indfrielse af lånet i 5 års perioden foretages en forholdsmæssig opskrivning for tidsrummet fra sidste opskrivningstermin til indfrielsesdagen.

Stk. 2. Lånet forrentes og af drages fra den 1. halvårstermin efter 5 års periodens udløb med en fast halvårlig ydelse af 5 pct. af den opskrevne hovedstol. Af ydelsen udgør $3\frac{1}{4}$ pct. af den til enhver tid værende restgæld rente, medens resten er afdrag.

§ 5.

Lånet og opskrivningerne efter § 4, stk. 1, skal sikres ved oprykkende panteret i den pågældende ejendom efter de bestående pantehæftelser, således at det fuldt opskrevne lån i forbindelse med restgælden på disse hæftelser får pantesikkerhed inden for 90 pct. af den godkendte handelsværdi med tillæg af det opskrevne statslån.

Stk. 2. Landbrugsministeren kan tillade, at lån til finansiering af investeringer i ejendommen tinglyses med prioritet forud for statslånet, såfremt dette forbliver pantesikret inden for 90 pct. af handelsværdien, jfr. § 3, stk. 2, på det tidspunkt, da tilladelsen meddeles.

§ 6.

Statslånet kan til enhver tid opsiges af låntageren med 3 måneders varsel til hel eller delvis indfrielse. Lånet forfalder til betaling ved ejerskifte, eller hvis landbrugspligten på ejendommen ophæves. Det kan forlanges ind-

friet, hvis ejeren ikke mere har landbrug som væsentligste indtægtskilde.

Stk. 2. Hvis låntageren, inden han fylder 45 år, afhænder den belånte ejendom og køber anden landbrugsejendom, kan landbrugsministeren efter ansøgning tillade, at det skyldige lånebeløb overføres til denne nye ejendom på de hidtidige vilkår, såfremt det ikke overstiger det lån, der kunne ydes efter § 3, og lånet sikres som anført i § 5, stk. 1.

§7.

Landbrugsministeren kan yde et tilskud på XVI pct. af ejendommens handelsværdi, jfr. § 3, stk. 2, til landmænd, der har erhvervet en landbrugsejendom efter 31. marts 1969, og som opfylder betingelserne i § 1.

Stk. 2. Ansøgning om tilskud skal indgives inden 1 år efter ejendommens overtagelse.

§7 a.

Landbrugsministeren kan endvidere yde tilskud for finansåret 1969-70 og senere finansår, jfr. § 7 b, stk. 2 og 3, til landmænd, der

- 1) første gang har overtaget en landbrugsejendom i den 5 års periode, der udløber 31. december i det finansår, for hvilket tilskuddet ydes,
- 2) var under 40 år ved denne ejendoms overtagelse,
- 3) stadig ejer og driver en landbrugsejendom og har landbrug som hovederhverv og
- 4) ikke for det samme finansår opnår tilskud efter § 7.

Stk. 2. Ansøgning om tilskud skal indgives inden 1. februar i det finansår, for hvilket tilskuddet søges.

§ 7 b.

Tilskud efter § 7 a for finansåret 1969-70 beregnes i forhold til den skattemæssige værdi ved ansøgerens formueansættelse for skatteåret 1969-70 af hans nuværende landbrugsejendom med besætning, bortset fra

pelsdyr. Er ejendommen erhvervet efter det tidspunkt, der danner grundlag for nævnte formueansættelse, beregnes tilskuddet i forhold til den for ejendommen på overtagelsestidspunktet senest forud for 14. almindelige vurdering ansatte ejendomsværdi med tillæg af værdien af besætningen - bortset fra pelsdyr - på samme tidspunkt, ansat efter de ved skatteligningen for skatteåret 1969-70 fastsatte normalpriser. Tilskuddet kan dog højst beregnes i forhold til 600.000 kr. Ejendommens grundværdi kan ved beregningen af tilskuddet kun medregnes i det omfang, den efter § 6 i lov om beskatning til kommunerne af faste ejendomme kan være genstand for beskatning med nedsat grundskyldpromille.

Stk. 2. Tilskuddet for finansåret 1969-70 udgør for landmænd, der første gang har overtaget en landbrugsejendom i kalenderårene 1965, 1966, 1967, 1968 og 1969, 0,75 pct. af den efter stk. 1 beregnede værdi.

Stk. 3. For de følgende finansår fastsætter landbrugsministeren efter forhandling med De samvirkende danske Landboforeninger og De samvirkende danske Husmandsforeninger de nærmere regler for beregning af tilskud efter § 7 a.

§8.

Pantebreve, transporter o. lign. for lån efter denne lov er stempelfri. Tinglysning og aflysning af pantebreve sker uden gebyr til statskassen.

§9.

Loven har virkning fra 1. april 1967.

Stk. 2. Lån kan alene ydes med hensyn til ejendomme, der er erhvervet efter 1. april 1967.

§ 10.

Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland.

§ 11.

Loven optages til revision i folketingsåret 1969-70.

